

ZPRÁVY
ČESKÉHO ZEMSKÉHO
ARCHIVU

—
SVAZEK VII.
—

POŘÁDÁ ŘEDITEL

DR. JAN BEDŘICH NOVÁK.
—

V PRAZE 1931.

NÁKLADEM ČESKÉHO ZEMSKÉHO FONDU.

RUDOLF KOSS

* 28. ŘÍJNA 1884 — † 13. KVĚTNA 1929

Přesmutné je vzpomínati na těchto místech muže, jenž nás tak záhy opustil uprostřed pilné práce, právě v tomto svazku tak vynikajícím způsobem patrné, a jenž odešel v plném rozpětí sil. Krutá a neúprosná choroba zkosila jeho život dříve, nežli se mohl dočkati dokončení velikého díla o českém korunním archivu, jež připravoval do tisku — nelitostná smrt vyrvala mu pero z ruky právě v okamžiku, kdy se chystal napsati velikou studii z oboru nejstarších ústavních dějin na podkladě bohatého materiálu po leta pečlivě shromažďovaného. Odešel z našeho středu, aby se již nikdy nevrátil a nám, žel nezbývá, než rozloučiti se s ním navždy alespoň skrovnou pohrobní vzpomínkou.

Dr. Rudolf Koss se narodil dne 28. října 1884 v Praze z německé měšťanské rodiny pražské. Po skončení gymnasijských stu-

dií se oddal studiu historie na pražské německé filosofické fakultě, kde zejména pilně navštěvoval semináře profesorů Bachmanna a Werunského. Kromě historie (a především ústavních dějin) se obíral se zvláštní zálibou přírodními vědami a jejich metodologií. Živý zájem o přírodovědeckou metodologii si zachoval i později, když se již výhradně věnoval studiu ústavních dějin. Také zeměpis a zvláště zeměpis Čech budil jeho pozornost. Postrádaje speciálních německých čtení o zeměpise Čech a ovládaje velmi dobře český jazyk, poslouchal také na české universitě přednášky profesora Švambery o tomto předmětu. Dosáhnuv roku 1908 hodnosti doktora filosofie, zastával po nějaký čas asistentské místo na filosofické fakultě německé university pražské. Do té doby spadá vznik první větší jeho vědecké práce. Studie měla název »Zur Kritik der ältesten böhmisch-mährischen Landesprivilegien« (Praha, 1910, str. 143). Koss se v ní snaží dovoditi, že nejenom t. zv. veliké privilegium krále Jana Lucemburského ze dne 25. prosince 1310 (o němž i někteří čeští historikové, na př. Chaloupecký soudili, že je snad pouhým návrhem, vzniklým někde v biskupské kanceláři, jenž nikdy nedošel platnosti) nepochází z české královské kanceláře, nýbrž že i privilegium krále Jana ze dne 18. června 1311, zachované v originále, o jehož pravosti dotud nikdo nepochyboval, jakož i potvrzení téhož privilegia Karlem IV. z roku 1347, nebylo vydáno královskou kanceláří, nýbrž bylo teprve později, nejspíše v druhé polovici XIV. století nějakým neznámým padělatelem podvrženo. Jako hlavní důvod uváděl věcný obsah privilegia, který prý naprosto neodpovídá době, do níž se hlásí. Studie Kossova, psaná mladickým temperamentem, obsahovala, nehledíc k jejím odvážným tvrzením, poněkud britkou kritiku starších výkladů některých českých badatelů, takže se na české straně setkala se značným odporem. Než ani odpůrci nemohli mu nepřiznati bohatství nových myšlenek a důkladnou znalost dosavadní literatury.

O rok později následovala nová studie Kossova, psaná na okraj Friedrichova Codexu, Kritische Bemerkungen zu Friedrichs Codex diplomaticus nec non epistolaris regni Bohemiae (Studien zum älteren böhmischen Urkundenwesen), jež vyšla jakožto XVI. sešit sbírky Prager Studien aus dem Gebiete der Geschichtswissenschaft, vydávané prof. Bachmannem a Werunským. (Praha 1911, str. 87.) Koss se tu snaží obhájeti pravost některých starších klášterních listin českých, zejména těch, které prof. Friedrich zařadil mezi falsa, poněvadž po formální stránce neodpovídají době, do níž se hlásí. Studie přes svoji ostré

vyhraněnou polemickou formu je psána již mírněji nežli prvá a vyniká množstvím bystrých postřehů, které prozrazují především ústavního historika. Obzvláště výklad Kossův o významu dvojjstrannosti české pečeti panovnické jakožto pečeti dvou právnických osob, z nichž jedna reprezentuje panovníka a druhá »pány« (po příp. zemi), zasluhuje stále naší pozornosti.

Brzy poté se Dr. Koss habilitoval na filosofické fakultě pražské německé university a jako docent rakouských dějin zahájil roku 1912 svá universitní čtení. Docentem jmenované fakulty pak zůstal až do své smrti. Opustiv universitní asistenturu, působil za války jako středoškolský učitel, a to po nějaký čas na pražském německém staroměstském gymnasiu, později na reálném gymnasiu ve Vrchlabí. Odtud byl rozhodnutím zemské správní komise ze dne 12. června 1918 povolán za koncipistu českého zemského archivu v Praze.

Povoláním do českého zemského archivu byl dán Kossově činnosti vědecké nový směr. Český korunní archiv, nejcennější to fond zemského archivu, měl se napotom státi vedle ústavních a sociálních dějin hlavní osou veškeré jeho vědecké činnosti.

Krátce po příchodu do zemského archivu uveřejňuje Koss své nejdůležitější práce z oboru ústavních a sociálních dějin středověkých. Práce ty, třebaže rozsahem neveliké, oplývají přímo bohatstvím myšlenek a námětů, takže samy jsou s to dáti podnět k četným studiím monografickým. Mimo to Koss dovedl především náležitě oceniti přednosti a význam srovnávací metody, která jest jediným spolehlivým východiskem v oboru nejstarších právních a sociálních dějin. Jediné na srovnávacím podkladě lze se dopídití jakéhosi, třebaž matného světla poznání tam, kde nás prameny zůstávají v čiré temnotě — jedině na srovnávacím podkladě mohou vyniknouti individuální rysy a zvláštnosti vývojové. Bez použití srovnávací metody nelze téměř psáti o ústavních a sociálních dějinách ve starší době! Zásady ty, které uplatňoval Koss již ve svých starších pracích, došly nyní obzvláštního zdůraznění.

Především je to studie *Das Wesen des ältesten deutschen Adels und die Lehre von der Urdemokratie* (Praha, Calve 1919, str. 60), v níž se Koss obrací proti dosavadním výkladům o vzniku a vývoji německé šlechty, jež prý se teprve později poněnáhu vyvíjela z t. zv. šlechty služebné (úřednické) a velkostatkářské. Původní zřízení staroger-mánské — a to ještě v dobách Tacitových — bylo prý demokratické; teprve později, díky osobní zásluze, službám, dědičnosti úřadu, po případě velikému majetku vynikajících jednotlivců se pozvolna vyvíjelo i přednostní postavení jejich rodin, až se dospělo k ustavení se skutečné šlechty rodové. Koss naproti tomu ukázal

zcela přesvědčivě, proč nelze vůbec mluvit o původním demokratickém zřízení u starých Germánů. Nenásilným výkladem pramenů se lze totiž přesvědčiti, že již v dobách Tacitových se vyskytuje u germánských národů stará rodová šlechta, která vznikla patrně z příslušníků rodin někdy vládnoucích. Slučováním menších státních celků ve větší docházelo (kromě případů násilného vyhubení) k podmaňování drobných panujících rodů panovníku vyššímu. Podrobení vládcové, třebaže jsou zbaveni samostatného panování, vynikají přesto urozeností a nadprávím nad ostatní. Srovnání s poměry u jiných národů, jmenovitě starověkých (na př. Babyloňanů, Egyptanů, Židů, Řeků atd.) nám ukáže, že obdobný vývoj se dál téměř všude. Avšak ti, jimž záleželo na tom, aby prokázali původní demokratické zřízení ve starogeránských státech, snažili se, třebaž násilně, zasaditi výklad pramenů do demokratického rámce. Všecky obdobné pokusy narážely však na značné nesrovnalosti a potíže, takže k jejich uspokojivému vyřešení bylo zapotřebí mnoho důmyslu a obratnosti — a to vše jen proto, aby bylo možno podržeti původní demokratickou základnu státního zřízení. Koss velmi pěkně vyložil, jak zhoubně může někdy takový předpoklad ztížití správné poznání věci. Studie, opírajíc se o bohatou literaturu, nadhazuje přímo k diskusi množství cenných námětů.

Téhož roku vyšla neméně cenná studie další, nadepsaná *Forschungen zur mittelalterlichen Gerichtsverfassung Böhmens und Mährens* (Praha, Calve, 1919, str. 63). V pojednání tom načrtává Koss na srovnávacím podkladě několika odvážnými tahy nárys soudního zřízení v Čechách a na Moravě ve středověku. Především jde mu o vznik zemského soudu v Čechách, jež spatřuje (shodně se Šustou) v postupném vývoji dvorského soudu panovníkova v soud zemský. Kdežto však Šusta přiznával přímý zásah panovníkův (Přemysla II. Otakara) do vytváření tohoto soudu, tvrdí Koss, že tu jde o postupný vývoj stavovské myšlenky, vyrůstající bez účasti královy a zahrocené proti králi. Podobně jako nastává u nás v polovici 13. století »pozemšťování« (alespoň v terminologii) jednotlivých úřadů, tak také dochází k »pozemštění« někdejšího dvorského soudu králova. Nově vytvořený soud zemský se pak podle mínění Kossova stává skutečným orgánem stavovským, což opět souvisí s časným vývojem stavovské myšlenky v Čechách, časnějším nežli jinde v sousedství. — Neméně zajímavým je výklad Kossov, že *villicus* (vladař) znamená totéž jako termín »*iudex provincialis*« (*landrichter*), jenž se vyskytuje v pramenech 13. století, a že odpovídá pozdějšímu výrazu *popravce*, jakož i že soud *sudího* (*iudex*) ve statutech

Konráda Oty má význam soudu civilního, naproti tomu soud *vladaře* (*villicus*) význam soudu trestního. Toto rozdělení krajského soudnictví na dva soudy, civilní *cúdu* *sudího* (*cúdaře*) a policejně-trestní soud *vladařův* (*villickův*), později *popravcův*, předpokládá Koss u nás až do zániku krajských *cúd*. Studie sama — jako vůbec všechny práce Kossovy z oboru ústavních a sociálních dějin — podává spíše velkorysý nástin nežli detailní zpracování tematu. A snad právě proto se cena její jen zvyšuje, neboť dává takto podnět k detailním studiím dalším.

O rok později pak vyšla další studie Kossova *Zur Frage nach der Entstehung und Entwicklung des böhmischen Herrenstandes* (Praha 1920, Calve, str. 66), jež se, jak obsahem, tak i myšlenkovým bohatstvím řadí důstojně po bok oběma předchozím. Vysvětlujíc vznik a vývoj českého stavu panského, stýká se po stránce obsahové s pojednáním o vzniku německé šlechty. I tu dospívá Koss k mínění, že český stav panský se vyvinul ze staré rodové šlechty, která vynikala urozeností nad ostatní vrstvy. Pokud lze u nás mluvit o úřednické šlechtě v těchto dobách, není to nic jiného nežli stará šlechta rodová, která, jak se zdá, vstoupila do služeb panovníkových. — Pojednání provázají opět četná srovnání s poměry v sousedních zemích, zejména v Polsku, Bavořích, ve Francích, u jižních Slovanů, jakož i hojně údaje bibliografické. Studie ta je také poslední dokončenou a vytištěnou prací Kossovou z oboru ústavních a sociálních dějin. V následujících letech byl zúplna zaujat pracemi o repatriaci vídeňských archivů a především studiem českého korunního archivu, takže nemohl pokračovati ve zpracovávání chystaných temat; když se k nim počátkem roku 1929 zase vrátil, zmařila jeho dílo zákeřná choroba.

Brzy po převratu se vynořily veliké úkoly, jež bylo československým archivářům zdolati převzetím českých archiválií ze státních archivů vídeňských. A tehdy se ujal Koss úkolu mu svěřeného s bezpříkladnou pílí, horlivostí a obětavostí; na úspěších tehdejších repatričních prací má lví podíl především Koss. Dlužno toho zde zvláště vzpomenouti, poněvadž Koss neváhal loyálně převzít na sebe těžký a odpovědný ten úkol, dávaje za tehdejšího napjatého poměru česko-německého v sázku i eventuelní vysokoškolskou kariéru na německé universitě pražské.

V květnu roku 1919 byl Dr. Koss vyslán ministerstvem školství a národní osvěty do Vídně k likvidaci knihovny a archivu bývalého c. k. ministerstva financí. Již tenkrát zahájil v bývalém domácím, dvorním a státním archivu vídeňském přípravné práce pro restituci českého korunního archivu, při čemž se dokonale seznámil i s ostatními fondy dvorního a státního archivu. Proto

také, když podle ustanovení mírové smlouvy saint-germainské vešla v platnost ustanovení pražské úmluvy republiky Československé s republikou Rakouskou o archivní rozluce ze dne 18. května 1920, bylo Kossovi svěřeno, aby se po převzetí českého korunního archivu účastnil dalších převjímacích prací. Prvním úkolem bylo ovšem převzetí a převezení té části českého korunního archivu, která byla již od dob Marie Terezie uložena ve Vídni. Když totiž císařovna Marie Terezie zřídila ve Vídni tajný domácí, dvorní a státní archiv, měly tam býti uloženy nejdůležitější listiny, ze všech t. zv. »dědičných zemí«, týkající se jakýmkoliv způsobem právních nároků dynastie. První archivář tohoto nově zřízeného archivu, Theodor Antonín rytíř Taulow z Rosenthalu odvezl pak roku 1750 z Prahy do Vídně valnou část listin českého korunního archivu, pokud se jakkoliv dotýkaly právních nároků českých panovníků. Od těch dob se až do převratu r. 1918 s české strany marně usilovalo, aby listiny ty byly opět vráceny do Prahy a sloučeny se zbývající částí v jediný celek českého korunního archivu. Teprve svrchu dotčená archivní úmluva ze dne 18. května 1920 zjednala nápravu. A tak po skončení přípravných prací, za nichž bylo Kossovi potřebí u nejedné z listin dokazovati českou provenienci, byl dne 18. prosince 1920 podepsán protokol o převzetí, se strany československé zemským vicearchivářem Drem Rudolfem Kossem a archivářem Drem Ant. Markusem, s rakouské strany Drem Oskarem Mitisem a Drem Ludvíkem Bittnerem. O tři dny později, dne 21. prosince 1920, dorazil na Denisovo nádraží v Praze zvláštní vlak, který přivážel v zapečetěném voze (kromě jiného materiálu pro archiv ministerstva vnitra) tresory s listinami českého korunního archivu, které pak byly dopraveny do zemského archivu.

Převzetím listin českého korunního archivu není vídeňská činnost Kossova ani zdaleka vyčerpána. Pro český zemský archiv převzal již v květnu 1919 z archivu bývalého c. k. ministerstva financí archiv pražské mincovny (jakožto deposit ministerstva školství a národní osvěty). — Pro ostatní československé státní archivy převzal na př. listiny ze zrušených českých klášterních archivů, Bořkova Collectanea, archiválie z bývalého archivu ministerstva financí atd. atd. Mimo to se účastnil přípravných prací pro rozlučku smíšeného fondu »Böhmen, Mähren, Schlesien«, uloženého ve státním archivu vídeňském, nehledíc ani ku přechetným jiným rozlučkovým pracím, které podnikal buď o své újmě anebo společně s jinými československými archivními úředníky.

V posledním (VI.) svazku Zpráv zemského archivu bylo o Kossově činnosti ve Vídni poznamenáno: »O studiích, které mu tam bylo vykonati, a jejich výsledcích přinese jednak úvod k in-

ventáři korunního archivu, jednak budoucí svazek Zpráv zemského archivu podrobné stati z pera tohoto autora. Až také vědecké výsledky jeho prací o vídeňských reparacích vyjdou tiskem, bude možno posouditi, jaké důležitosti byla práce, která ve Vídni nejen pro zem a její archiv, nýbrž i pro celý stát vůbec byla vykonána tím, že zemský správní výbor uvolnil tohoto svého úředníka k pracím celostátním«. Bohužel, co tu slíbeno, nedojde nikdy splnění, smrt Kossova tomu navždycky zabránila. Jediné, co nám zbývá, jsou výtěžky jeho několika drobných článků a potom veliké, vpravdě monumentálně založené dílo »Katalog listin archivu české koruny«, jehož první díl přinese podrobný rozbor jednotlivých fondů tohoto archivu, jaký dosud nebyl proveden u žádného z ostatních českých archivů.

Pokud jde o drobnější stati Kossovy, budované najmě na vídeňském materiálu, sluší na prvním místě uvéstí článek Listiny z archivu markrabat Moravských ve vídeňském státním archivu, uveřejněný v I. ročníku Časopisu Archivní Školy (1923, str. 1—12). V článku tom, jenž je zároveň první českou psanou prací Kossovou vůbec, vykládá zajímavým způsobem o osudech listin moravských markrabat, které byly již v 16. století chovány mezi fondy bývalé klenotnice rakouských vévodů; tam se patrně dostaly, když císař Zikmund roku 1423 zastavil Moravu svému zeti Albrechtovi, vévodovi rakouskému, pozdějšímu to římskoněmeckému a českému králi.

Neméně zajímavou a instruktivní je rovněž česky psaná studie Kossova Provenience českých archiválií ve státním archivu vídeňském, otištěná v VI. svazku Zpráv českého zemského archivu (1924, str. 173—254), přinášející mnoho nového materiálu k dějinám českých archivů v 18. století. — Posléze sem spadá i níže otištěná velmi bystrá stať Mocran et Mocran (z roku 1927), vyvracející nadobro tvrzení Bretholzovo, že ve zlaté bule císaře Fridricha II. ze dne 26. září 1212, již se udělují moravskému markraběti Vladislavu Jindřichovi hrady »Mocran et Mocran«, dlužno spatřovati potvrzení markrabství Moravského témuž markraběti.

Největším dílem z této činnosti Kossovy jakož i největším literárním činem Kossovým vůbec je nesporně jeho studie o českém korunním archivu. Naše veřejnost zná doposud toliko druhý díl publikace, totiž Archiv koruny české 2. Katalog listin z let 1158—1346 (1928, str. 245). V něm Koss zevrubně popisuje jednotlivé listiny českého korunního archivu, uváděje jejich český regest, podrobný popis listiny a pečeti, jakož i pokud možná úplný výčet tisků.

Daleko větší důraz kladl však Koss na první díl, jenž bude

obsahovati dějiny a rozbor jednotlivých fondů českého korunního archivu. Jakmile mu bylo roku 1923 zemským správním výborem svěřeno, aby zahájil chystanou řadu Katalogů českého zemského archivu vydáváním Katalogu listin archivu české koruny, viděl Koss první svůj úkol především v pečlivé analýze různých fondů tohoto archivu. Není dosti slov, jimiž by bylo lze vypověděti, kolik nezměrné píle a vytrvalosti bylo mu při tom vynaložiti a kolik marného úsilí byl nucen pohřbíti v samých základech tohoto velikého díla. Jelikož chtěl podati zevrubný rozbor archivu, svou důležitostí jiné naše archivy značně převyšujícího, byl nucen sledovati osudy téměř každé listiny. Snaže se rozřešiti problény, které se při tom nakupily, předkládá nám jedinečný soubor archivně teoretických otázek, namnoze dosud vůbec nedotčených. V době, kdy dílo vznikalo, začaly se u něho hlásiti první příznaky těžké nemoci. Lze vskutku mluvíti o štěstí, že alespoň rukopis celého díla byl dokončen dříve, nežli byl Koss trvale uvržen na lůžko. Třebaže nebylo mu již přáno provésti konečnou redakci celého díla a doplniti je, jak původně zamýšlel, přece jen bude moci první díl Katalogu vyjít v dohledné době tiskem.

Než Koss byl příliš všestranný a nedovedl se omeziti jenom na tuto úřední práci, — třebaž obrovitých rozměrů — kterou konal jako úředník zemského archivu, kde dosáhl roku 1925 hodnosti zemského archivního rady. Ve volných chvílích se zabýval rodopisnými studii, sbíraje materiál o rodu hrabat Schaffgotschů, později též o rodu Henkelů z Donnersmarktu. V létě roku 1928 připravoval článek o československém archivnictví a archivní literatuře za posledních dvacet let pro *Striedingerovu Archivaltische Zeitschrift*.

Na podzim roku 1928 však vypukla u Kossa těžká žaludeční choroba, takže se musil podrobiti několikaměsíčnímu léčení v sanatoriu. Poměrně záhy se však počal opět zotavovati, i doufali jsme všichni, že se zase brzy úplně uzdraví. V lednu a únoru 1929 opustil lůžko a počal opět docházeti do archivu. Tehdy ovšem nikdo netušil, že tyto první návštěvy jsou zároveň posledními. V březnu se choroba opět silněji ohlásila, takže byl nucen uchýlit se znovu do sanatoře. Bezprostředně před tím, jako by tušil blížící se konec jal se úsilovně pracovati na tematu z oboru ústavních dějin, které již po léta připravoval. Práce ta se měla nazývati: *Die Lehre vom Ureigentume* a sestávati se šesti obsáhlých dílů: I. *Die grossenkulturgeschichtlichen Probleme unter dem Einflusse bestimmter Zeitrichtungen*. — II. *Die Theorie vom Gemeineigentume als Ausgangspunkt unter hauptsächlichsten Vertretern*. — III. *Die*

Gegner der kommunistischen Theorie. — IV. *Die germanistische Theorie vom Gesamteigentume*. — V. *Die Grundlagen der Erbrents-entwicklung bei den germanischen und slavischen Völkern*. — VI. *Der Geschlechterstaat*. — Koss začal psáti první díl, jehož název proti původnímu plánu poněkud pozměnil; nazývá jej: *Die grossen Probleme der menschlichen Kulturentwicklung und die Krisis der Geschichtswissenschaft*. Leč již prvá kapitola zůstává nedokončena; kruté bolesti nedovolily mu pokračovati . . .

Jako úder blesku působila počátkem května zpráva, že Kossův zdravotní stav se zhoršil na tolik, že nutno rychle podniknouti operaci. Přesto však jsme se stále ještě nevzdávali naděje, že po šťastném operativním zákroku se zase brzy zotaví a vrátí k nám, leč osudný 13. květen 1929 zmařil všechno naše očekávání. Nelítočná a přece zase milosrdná smrt ukončila jeho bolestné utrpení. Pro ty, kdož ho znali a vídali jeho mužnou postavu, byla to zvěst téměř neuvěřitelná — než bylo nutno uvěřiti! Kossovo místo v zemském archivu osiřelo nadobro.

Český zemský archiv ztratil v Kossovi pilného, svědomitého a loyálního úředníka, vynikajícího vědce, především však vzácného a obětavého člověka, jenž dovedl býti každému rádcem i přítelem. Dnes zbývá nám, bohužel, pouze vzpomínka, neboť jediné ona dovede udržovati spojení živých s mrtvými. Vzpomínka naše na Kossa bude vždy světlá a milá!

Otakar Bauer.

RUDOLF KOSS:

MOCRAN ET MOCRAN.

Král český Přemysl Otakar I. byl prvním panovníkem, který mladičkému Staufovci Friedrichu, dědičného krále sicilsko-neapolského, zvolil ve spolku s některými knížaty říšskými r. 1211 v Norimberce »králem Římským« a při něm setrval, když jiní odpadli k Otovi IV. Proto také sklízel první odměny, které udílel mladý král v Basileji za své povýšení, když byl vešel na půdu německou, aby se uvázal ve vládu proti Otovi a rozhodl zápas mezi stranou staufskou a welfskou. Byly to známá »magna charta«, vymezující poměr království Českého k říši a další listina, týkající se darování četných míst a hradů v Horní Falci a ve Voigtlandě, obě vydané dne 26. září 1212 ještě se zlatou bulou sicilskou.¹⁾ Téhož dne dosáhl také odměny v Basileji vlastní bratr Přemyslův Vladislav, od Němců Jindřich zvaný, markrabě Moravský, ačkoliv ještě v květnu 1212 stál v nepřátelském táboře po boku Otově. O tom, co vlastně třetí »zlatá bula« vydaná císařem Fridrichem dne 26. září 1212 v Basileji ve prospěch markraběte Vladislava²⁾ obsahuje, rozcházejí se mínění jednotlivých badatelů.

V listině této uděluje totiž císař za odměnu věrných služeb markraběti Vladislavu Jindřichovi »Mocran a Mocran« se všemi právy a se vším příslušenstvím, vymínuje si pak toliko služby, které odtamtud odedávna se vykonávaly pro císařský dvůr.

Palacký³⁾ měl za to, že touto zlatou bulou bylo císařem Fridrichem II. zlistiněno darování »císařského manství v obojích Mokřanech« markraběti Vladislavu Jindřichovi. Jelikož pak císař Friedrich II. téhož dne ve zlaté bule obdaroval bratra Vladislava, českého krále Přemysla I. Otakara četnými hrady, statky a lény, a to jak říšskými tak i staufskými, bylo nasnadě domnívat se, že podobným způsobem byl odměněn i moravský markrabě za podporu, poskytnutou císaři. Než Palackému podařilo se lokalisovat z největší části toliko hrady a statky, udělené králi Přemyslu I. Otakarovi, jež zjistil v Sasích a v Horní Falci. Zato u obou »Mocran« nedovedl říci, kde bychom měli hledati obě tato zboží. — Podobně též Dudík⁴⁾ neviděl v této listině nic více nežli

¹⁾ Friedrich, Cod. dipl. Boh. II, str. 92 a 94, č. 96 a 97.

²⁾ Cod. dipl. Boh. II. str. 96, č. 98.

³⁾ Děj. nár. čes. I. 2. vyd. 3, (1877), str. 124.

⁴⁾ Mährens allgem. Geschichte V. 1870, str. 76.

pouhé darování statků. Měl zato, že moravský markrabí obdržel dva stejnojmenné statky, zvané Mokraný, jichž poloha té doby jest již neznáma.

Také se později nikdo nepokoušel o to, stanoviti polohu těchto míst a stopovati jejich další osudy. Proto se spokojil Bachmann⁵⁾ konstatováním, že se tu jedná o dvě říšská territoria, »von zwei Gütern aus den Reichsländern«, která tenkrát obdržel moravský markrabí, jejichž polohy nelze již stanoviti. Brzy poté ustoupilo mínění Palackého zcela novému výkladu této listiny po stránce obsahové.

Bočkova »Miscellanea«,⁶⁾ uložená v moravském zemském archivu v Brně obsahují totiž starý seznam moravských zemských privilegií, pocházející ze XVII. století. V tomto seznamu pak jest uvedena naše listina na prvním místě tímto regestem: »Kaysers Friderici Privilegium datirt zue Basel ao 1212 in Monath Septembris, mit welchem er Henrico Markgrafen zue Mähren und desselben Erben verleihet und bestetiget zue lehen das M a r k g r a f f t h u m b M ä h r e n, mit allen Rechten und seinen Zugehörungen, denen Diensten, welche dessen hoff gebühren, ohne schaden«. Tento regest přiměl B. Bretholze, že se pokusil provésti důkaz, že naši listinu dlužno vykládati takovýmto způsobem. Nemáme prý tedy v naší listině jednající o obou záhadných Mokranech (»Mocran«) shledávati nějaké darování statků, nýbrž císařskou konfirmaci markrabství Moravského, upravující státoprávní poměr Moravy. Pojednání, v němž se snažil Bretholz hlouběji zdůvodniti své pochybnosti o správném významu obou slov, vyšlo poprvé v slavnostním spise, vydaném Sicklovými žáky na oslavu padesátiletého doktorského jubilea Theodora rytíře ze Sichelů r. 1900.⁷⁾ Poněvadž v této studii jde o důležitou otázku moravských dějin, byla ještě jednou nezměněně otištěna.⁸⁾ Příbuznost písmen ve slovech »Mocran et Mocran« s písmeny ve slovech »marchionatum Moraviae« vnukla Bretholzovi myšlenku, aby provedl důkaz ve smyslu svrchu uvedeného regestu ve starém inventáři. Dokazuje tedy, že nevysvětlené »Mocran et Mocran« dostalo se do naší listiny skutečně jen řadou různých nedopatření místo správného »marchionatum Moraviae«. Podle Bretholze jde tu o porušený text, který lze vysvětliti jak omylem diktátora listiny

⁵⁾ Geschichte Böhmens I. str. 449.

⁶⁾ N° 12. 300/6.

⁷⁾ Mocran et Mocran. Zur Kritik der goldenen Bulle Kg. Friedrichs II. für Mähren v. J. 1212. Mitteilungen des Instituts für oesterr. Geschichtsforschung. Ergänzungsband VI, str. 235—253. Innsbruck 1900.

⁸⁾ Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens. V. Jhg. 1901, str. 305—20.

tak i omylem písaře této listiny. Bretholz má zato, že kdo konci- poval naši listinu, při svém myšlenkovém pochodu opomenul za- znamenati slovo marchionatum, místo toho však napsal dvakráte Moraviae. Písař naší listiny pak, jenž neznal významu slova Mo- raviae, četl je nesprávně »Mocran« a ježto se slovo to dvakráte opakovalo, považoval to za označení dvou stejnojmenných míst a spojil je tudíž spojkou et.

Tento Bretholzův »objev« byl kritikou přijat vůbec pochvalně. Tak Friedrich ve svém referátě o tomto pojednání Bretholzově⁹⁾ soudil, že »s výklady Bretholzovými, po nichž listina Friedrichova nabývá v ohledu historicko-právním a politickém značného významu, lze veskrze souhlasiti.« K vývodům Bretholzovým nemá Friedrich poznámek, připomíná pouze, že touto listinou šlo jen o theoretické upravení právního poměru Moravy k říši, neboť, jak plyne z rozličných dokladů, byli markrabí moravští, aspoň v některých věcech přece jen závislími na králi Českém.

V literární příloze, připojené k XXXIX. ročníku »Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen« (r. 1901) str. 68, stálo, že »ostrovtipná, v některých bodech výtečná práce Bretholza, jak po stránce paleografické, tak i diplomatické je pěkným příspěvkem vídeňské školy, která za výtečného vedení svého proslulého mistra, E. Mühlbachera, vydává nejkrásnější plody své činnosti.

V úvaze, uveřejněné v Časopise matice moravské¹⁰⁾ ukázal Dvořák, že Bretholz svým dohadem nepověděl nám vlastně nic nového, neboť v moravském zemském archivu prý již od dob archiváře Brandla bylo všem jasno, že mají vykládati slova »Mocran et Mocran« takovým způsobem, jak tomu chce Bretholz. Vůbec Dvořák již dříve, při recenzi Bachmannových »Geschichte Böhmens«¹¹⁾ vyslovil své pochybnosti o tom, že císař Friedrich II. současně se známým privilegiem pro krále Českého propůjčil moravskému markraběti Vladislavu Jindřichovi nějaké dva statky. Dvořák upozornil, že lze tu spíše počítati s případným porušením textu této listiny, jež snad měla moravského markraběte Vladislava potvrditi v markraběcí hodnosti moravské římským králem. Při tom uvedl Dvořák ještě jeden důvod, jehož postrádal u Bretholze; jména obou záhadných míst (Mokřany) ukazují prý na jména »česká«. Kdybychom připustili, že skutečně byla darována, musili bychom je položiti buď do Čech nebo do Moravy — to

⁹⁾ Český časopis historický VII. roč. (1901) str. 61 a sl.

¹⁰⁾ Roč. 25. (1901) na str. 207 a sl.

¹¹⁾ Časopis matice moravské, 1900 str. 104.

však vyvolává otázku, jakým právem mohl římský král rozdávat statky v zemi, v níž do vnitřních záležitostí nesměl zasahovati.

Obzvláště důrazně postavil se za Bretholzův výklad naší listiny Alfred Fischel. V pojednání »Mährens staatsrechtliches Verhältnis zum Deutschen Reiche und zu Böhmen im Mittelalter« (Studien zur oesterr. Reichsgeschichte) 1906 str. 55 a sl. Fischel míní, že všechny důvody nasvědčují, že při zhotovování čistopisu listiny podle dané předlohy, přihodila se nějaká písařská chyba. Tato chyba podnes bránila, abychom neviděli, čím listina skutečně byla, totiž listinou, již potvrzoval nový římský král markraběti Vladislavu Jindřichovi držení říšského knížetství. Výtečná práce Bretholzova ukázala prý, že tento výklad hojnými důvody podepřený, je nejen podoben pravdě, nýbrž je nezvratně prokázán. Jeť prý nápadné sdostatek, že se nezachovala nejmenší stopa udělení takovýchto statků moravskému markraběti, ani jejich polohy a rozsahu, ačkoli rozsah jejich byl jistě značný. Nadto pak prý je tím nápadnější, že ani tak pečlivý panovník, jako byl Karel IV., neučinil nejmenšího pokusu, aby je opět dostal do moci české koruny, byly-li někdy skutečně ztraceny. Pokud by šlo o předlohu, která byla bezprostřední příčinou písařské chyby, podotkl Fischel ještě, že text této předlohy mohl též znít: »Morav. marcum« nebo »Moraviae marcum«.

Šusta uvedl ve své práci »Václav II. a koruna polská«¹²⁾ u příležitosti kritického zkoumání data listiny vévody Albrechta Rakouského, vydané dne 14. března 1298 pro krále Václava listinu mokranskou a vývody Bretholzovy jako markantní příklad omylů písařských v listinách středověkých.

Při argumentaci Bretholzově byl rozhodujícím činitelem regest naší listiny, zapsaný do seznamu moravských privilegií z počátku 17. století. Tento starý regest přiměl Bretholze, že začal pochybovati o správném znění textu listiny, zvláště slov Mocran et Mocran a že začal vésti celý důkaz o písařské chybě v textu.

Avšak jistě je velmi důležité projíti též ostatní seznamy, do nichž tato listina jest zapsána. Mám tu na mysli staré kopíáře a inventáře českého korunního archivu, do jehož fondu náležela listina o Mokranech. Prozkoumání oněch starých seznamů hledě k naší listině ukáže, zda ostatní registroři XIV.—XVII. století soudili o právním obsahu »mokranské« listiny tak jako registroř moravských privilegií, jenž dal podnět k Bretholzovu výkladu, či nikoliv.

Vedle toho však je též nezbytno poohlédnouti se, nevyskytuje-li se skutečně v pozdějších listinách nějaké místo, jež by se

¹²⁾ Č. Č. H. XXI. 1915 str. 342.

jmenovalo »Mocran«. Nemůžeme se již dnes spokojiti pouze konstatováním, že Palacký, Dudík a Bachmann místa tohoto jména nedovedli lokalisovati. Poněvadž určení takového místa nedá se provésti bez dalších studií, přesahuje každá práce, věnovaná tomuto temat, rámec obvyklých historických pojednání. Podobný pokus však musí zajisté učiniti monografie, věnovaná »mokranské« listině. Jest jí především zjistiti, zda doopravdy nelze nalézt stopy udělení nějakých statků (territoria) moravským markrabatům. Dále jest vyšetřiti, zda se skutečně nikdy, zvláště za panování Karla IV. neudál pokus, tato ztracená territoria opět připojiti k české koruně. A tu právě u Karla IV. pozorujeme úspěšnou snahu opětně získati pro českou korunu statky, které udělil Friedrich II. r. 1212 králi Přemyslu I. Otakarovi — totiž Floss a Parkstein. Listiny, vztahující se na zpětné nabytí těchto statků máme podnes zachovány v českém korunním archivu. Jest nyní formulovati otázku, neučinil-li Karel IV. podobného pokusu, aby připojil k české koruně záhadné »Mokran«, jež r. 1212 udělil Friedrich II. moravskému markraběti Vladislavu Jindřichovi a nejsou-li v českém korunním archivu listiny, které by svědčily o tomto pokusu Karlově. Bretholzovi je nápadno, že prý právě v českém korunním archivu nemáme vůbec listiny, jednající o zpětném nabytí Mokran. Ba, dokonce jest mu to pádným dokladem, že místo Mokran vůbec neexistovalo. Abychom mohli bezpečně stanoviti, že je správné, co tvrdí Bretholz, musíme se nejdříve důkladně poohlédnouti po listinách českého korunního archivu; našim úkolem je zjistiti listiny, které by se případně mohly vztahovati na záhadné Mokran.

Mokranská listina, nejstarší zachované privilegium, udělené moravskému markrabě, jest uloženo mimo naše očekávání v českém korunním archivu a nikoli, jak bychom snad čekali, s ostatními listinami, určenými moravským markrabím, ve starém archivu moravských markrabí. Dnes jest uložen tento moravský markrabský archiv mezi listinami moravského stavovského archivu v zemském archivu moravském v Brně.¹³⁾ Sotva však byla tato listina uložena v korunním archivu (českém) již od počátku. Osoba příjemcova i obsah listiny ukazují jasně, že se tam nemohla dostati hned po zhotovení a doručení, nýbrž teprv v pozdější

¹³⁾ Bretholz: Moravský zemský archiv str. 1. a sl.; Chlumecký a Chytil: Bericht über das mähr. ständische Landesarchiv dem mährischen Landesauschuss erstattet. Für das Jahr 1857. — Srov. také spis víd. státního archivu Kurr. Akten ex 1782 N° 1. »Anmerkungen über die vermöge Nota ddtó 26. Dez. 1781 dem k. k. Hausarchiv mitgeteilte Consignation deren abgängig befandenen mährisch ständischen Privilegien.« Elvert: Historische Literatur-Geschichte von Mähren und Oesterreichisch Schlesien str. 322.

době. Měl ji zajisté nejdříve markrabí Vladislav Jindřich; později, když Morava neměla již vlastních markrabat a poslední Přemyslovci spojovali v sobě hodnost českého krále i moravského markrabí, dostala se tato »moravská listina« mezi listiny českého korunního archivu. Vidíme ji však již opsanou v menším kopiáři českého korunního archivu, jenž byl založen asi v letech 1355 až 1360¹⁴⁾ a zachoval se jen zlomkovitě v rukopisech dole uvedených. Zato ve větším »vratislavském kopiáři korunního archivu českého« není vůbec mokranská listina zanesena.¹⁵⁾

V menším kopiáři korunního archivu, do něhož je pojata též naše listina (jak již svrchu bylo uvedeno), je zapsána tímto regestem: »Confirmatio marchionis Moraviae super Mocran et Mocran.« Podle tohoto regestu ovšem nelze říci, co si představoval zapisovatel regestu slovy »Mocran et Mocran«. Jisto je, že autor regestu opomenul blíže vysvětliti předmět císařského darování. — Jinak je tomu hned v dalším inventáři, kde je naše listina rovněž zanesena. Je to nejstarší, podnes zachovaný inventář listin českého korunního archivu, uložených na hradě Karlštejně

¹⁴⁾ Rkp. veř. a univ. knihovny v Praze sign. I C 24 fol. (Tadra, Kanceláře a písaři str. 246, č. 7), rkp. archivu ministerstva vnitřní v Praze (dříve Cod. sign. 107 všeobec. archivu c. k. ministerstva vnitřní ve Vídni) fol. 34, rkp. archivu Národního musea v Praze, sign. VI F 12, fol. 10.

¹⁵⁾ S kopiářem tímto se shodují rukopisy, uvedené v číslech 4.—7. Salomonem v Reiseberichte. 1908/1909, Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde XXXVI. str. 495, pozn. 3 a rukopis městského archivu vratislavského A3. Tento větší kopiář korunního archivu obsahuje poznámku: »Adhuc plures litterae sunt Silesiae principum in civitate Vratislaviensi in praetorio et etiam litterae communium personarum, quarum tenores in fine praesentis registri inveniri debebunt, eo quod nondum fuerant copiatæ.« (Cod. Roudn. fol. 293 a Cod. Nostický fol. 230, hned za opisem lenního reversu vévody Boleslava Mazovského ze dne 30. září 1341), z níž vysvítá, že nabyl svou dnešní podobu ve Vratislavi a to v době, když byly ve vratislavské radnici přechodně uloženy listiny českého korunního archivu, totiž pravděpodobně za bouří husitských. Listiny jsou v kopiáři rozříděny ve skupiny a to podle vydavatele listiny; začátek tvoří listiny římských králů. Soudě dle rukopisu Liber annalium devolutionis Slesiae ad regnum et coronam Bohemiae — vratislavský městský archiv sign. Hs A 4 — pocházejícího z konce 14. stol., připustil již Markgraf možnost »dass die urkundlichen Besitztitel der Krone Böhmen auf die schlesischen Fürstentümer damals noch in Breslau aufbewahrt wurden, d. h. zur Zeit König Wenzel und, dasz die Abschriften von den Originalien genommen sind.« — H. Markgraf: Handschriftenverzeichnis des Breslauer Stadtarchivs I. Kat. N° 450. — Hledě k zápisu slezských i ostatních listin českého korunního archivu v Annales devolutionis, usoudil nedávno také Konrád Wutke, vydavatel Codexu dipl. Silesiae — XXIX., r. 1923, str. 127 a 146, pozn. 1. — že originály slezských lenních listin okolo r. 1400 byly chovány v radním archivu vratislavském a odtud teprve později odvezeny na hrad Karlštejn.

ve čtyřech truhlicích a pochází z roku 1437. Tohoto roku totiž nastoupil pan Menhart z Hradce úřad purkrabský a v témž roce byl také založen inventář korunního archivu. V tomto inventáři jest uvedena naše listina spolu s ostatními známými zlatými bullami českého korunního archivu, jež udělil Fridrich II. českým panovníkům. Naše listina má tam tento regest »Item aurea bulla eiusdem Friderici imperatoris super marchionatu Moraviae, et est confirmatio certorum castrorum.« Z tohoto regestu plyne již nepochybně, že sestavovatel inventáře neviděl v listině, vydané moravskému markraběti Vladislavu Jindřichovi, nějakého potvrzení moravského markrabství, nýbrž darování jakýchsi hradů, totiž dvou hradů, zvaných Mokran.¹⁶⁾ Naše listina byla uložena v pododdělení prvním velké černé truhlice, označené trojúhelníkem, uprostřed něhož byl malý křížek a jehož vrcholy byly opatřeny prstenci.

V inventáři sepsaném za krále Jiříka z Poděbrad r. 1466 jest listina mokranská uvedena slovy: »Item teyz císař dává Jindřichovi markrabí Moravskému Mokny a Mokra. Anno dni MCCXII.«¹⁷⁾

¹⁶⁾ Inventář pana Menharta z Hradce začíná se slovy: »Ista sunt reposita in Carlstein in manibus domini Menhardi de Nova domo die MCCCCXXXVII ante festum nativitatis S. Mariae.« Zachováno jest několik rukopisů. Známý jest rukopis archivu třeboňského: sign. Historica: N° 395. (Užil ho Sedláček: Hradý a zámky VI. str. 35. Srov. též Chaloupecký: Č. Č. H. XVII. (1911) str. 236). Sám jsem zjistil ve vědeckém státním archivu dva další exempláře. Prvý z nich pochází ze XVI. století (16. září 1574) a byl opsán nejpravděpodobněji v říšské kanceláři. (»Verzeichnis was vor Privilegia auffn Carlstein«). Druhý, mladší, byl pořízen v XVIII. století (ex MS Curiae Budvicensis). Podle toho inventáře byla tehdy naše listina uložena na Karlštejně v první, veliké černé truhlici, označené v inventáři šikmou čarou, již uzavírá na obou koncích malý prstěnek; po obou stranách této šikmé čáry jsou rovněž dva prstence. Prvá truhlice pak obsahuje vesměs majestáty a zlaté bully římských císařů.

¹⁷⁾ Tento inventář začíná slovy: »Léta božího 1466 ve čtvrtek po svatém Remigii za krále Jiřího páni a zemané k tomu vydaní sedělí jsou na ohledání práv a listuov a desk koruny České, což se svobod zemských dotěče na Karsstejně co gest« a jest m. j. zachován ve třech rukopisech Národního musea v Praze (Viz F. M. Bartoš, Soupis rukopisů národního musea v Praze I (1926) č. 1 str. 2., č. 608 str. 125 a č. 1352 str. 255). Závěr tohoto inventáře a to odstavce »O berně zemské listové« a »O výpisech z desk« uveřejnil Palacký v Archivu Českém V. str. 362 jako »Zprávu stavovské kommise o svobodách zemských. V Praze, na sněmu, z. Oktob. 1466« z rkpp. Talmberg. f. 366 a Gersdorf f. 322. V rukopise »Přepisy rukopisů od V. Krolmusa z pol. XIX. stol. uvádí se jako rok sepsání toho inventáře mylně r. 1471 (viz Bartoš n. u. m. str. 125). Vzhledem k tomu mluvil také Čelakovský (Právo odúmrté pozn. 6 a 9) o »seznamu zemských privilegií z r. 1471«. Ve spise »Zur Kritik der ältesten böhmisch-mährischen Landes privilegien« (1910) str. 81, jsem již správně tvrdil, že z r. 1471 inventáře zemských privilegií vůbec není. Chaloupecký

Naproti tomu Matouš Chlumčanský, jenž pořídil okolo roku 1501 seznam listin karlštejnského archivu na příkaz krále Vladislava II. a pod dozorem stavovské komise, opomenul blíže naznačiti, co naše listina znamená. Tak tedy v »Registru desíti truhlic« vidíme naši listinu označenu pouze: »Na Mokra a Mokra. — Item bulle zlatá císaře Fridricha II., krále sicilského, kdež markrabie moravskému Henrychovi dává pod manství Mokran a Mokno.« V německém překladu »Registra desíti truhlic«¹⁸⁾ má naše listina následující regest: »Auf das Land Mähren Lehenschaft: Item eine goldene Bull, Friedrichen, Königs in Sicilien, mit welchen er Heinrichen, Markgrafen zu Mähren, die *Herrschaft Mockherrn und Mockraw* übergiebet. Dat. 1212.¹⁹⁾

Tak zvané »pergamenové knihy privilegií«, pocházející z roku 1547 a obsahující »privilegia regum et regni«, zapisují opět jen stručný regest naší listiny. Je v tomu III. na fol. 57²⁰⁾: »Bulla aurea Henrico marchioni Moraviae super Mocran et Mocran data«.

Podobně stručně ji zaznamenává »Inventář všech privilegií království Českého, kteráž na Karlštejně jsou a leta 1598 zinventovány byly«. Také zde však ani zdaleka nepozorujeme, že by ve slovích Mocran et Mocran viděli označení moravského markrabství.²¹⁾

Mezi tak zvanými »českými akty« vídeňského štátního ar-

v Č. Č. H. XVII (1911) str. 237 se tenkrát ohradil proti mému tvrzení. Inventář z r. 1466 uvádí již Pelzel v pramenech k dílu »Lebensbeschreibung Karls IV.« a také Jireček v úvodě k edici korunního archivu se ho dovolává tvrdě ovšem nesprávně, že jest to nejstarší inventář listin českého korunního archivu.

¹⁸⁾ nadepsaném »Inventarium und Beschreibung der Privilegien, so auf Schloss Carlstein in zehn Truhen verwahrt liegen und a. 1505!) auf König Wladislai Befehl inventiert wurden«.

¹⁹⁾ Tento inventář se zachoval v hojných rukopisech. Zmiňují se tu o rukopise pražské universitní knihovny sign. XVII E 26 a F VI 188. V českém archivu jest starý opis tohoto inventáře ze XVII. století. — Viz Jungmann: Historie literatury české, 2. vyd. 1849, str. 90.

Z německých překladů tohoto inventáře máme zachovány četné rukopisy: na př. ve vratislavském státním archivu: C 224c—d (Depos. z Olešnice), podobně ve vratislavském městském archivu: Hs A 1.

²⁰⁾ Tento exemplář, uložený dnes v českém zemském archivu v Praze byl kdysi u českých zemských desk.

²¹⁾ Opis tohoto inventáře je v kodexu, jenž náležel kdysi německému lennímu hejtmanství u pražského soudu appelačního a jenž dnes jest uložen v českém zemském archivu v Praze sign. 62 C 16 (na fol. 649—674 a na fol. 687—716). V témže kodexu jest též německý překlad tohoto inventáře na fol. 1—266: Inventarium aller Privilegien des Königr. Böhmeim, welche auf dem Schloss Carlstein gewesen ao 1598. O inventarisaci listin kor. archivu za c. Rudolfa II. za účelem zjištění českých lén v Německu viz Krofta, České sněmy IX. úvod. str. 30 a sl.

chivu [alfabetická řada, stará sign. K. 236 St. F 1] také se zachoval inventář listin českého korunního archivu. Pořídil jej jakýsi Rakušan, jménem Oldřich Vincent, a to téměř pouze podle Register desíti truhlic, pro říšskou kancelář císaře Rudolfa II. Tento inventář korunního archivu, jenž jest vlastně jen německým výtahem z Register desíti truhlic Matouše Chlumčanského, nezbuzoval by sám o sobě naši větší pozornosti.²²⁾ Avšak tu právě nacházíme zprávu o zlaté bulle Fridricha II., vydané markraběti Vladislavu Jindřichovi r. 1212 ve spojení s jinou listinou korunního archivu. Ve čtvrté truhlici, označené písmenem D, obsahující »Brief auf das Land Meissen, Blauen und Wiertenberg und in specie«, čteme na fol. 4' následující regest: »*Mockaren und Lindaw* seind vom Kayser Carl erkaufft worden umb 12.400 Schock Groschen beheimischer Münz, welche zuvor Friedrich König in Sicilien der Markgrafschaft übergeben a. 1212 und von Kayser Carl der Cron Behaimb neben anderen erkaufften Güteren zugeignet anno 1370(!) Podle tohoto inventáře vychází najevo, že záhadné »Mocran« ve zlaté bulle Fridricha II. z 1212 jest identické s »Mockarn«, jehož nabyl r. 1370(!) Karel IV. pro českou korunu.*)

Jest nanejvýš pozoruhodné, že Dobner ve svém česko-moravském regestáři, uloženém v jeho pozůstalosti, opatrované nyní v Národním museu v Praze²³⁾ v XXX. svazku uvádí k roku 1212 jako č. 5 regest listiny císaře Fridricha, vydané markr. Vladi-

²²⁾ Nazývá se: »Inventarium der brieflichen Urkunden, so auf den königlichen Schloss Carlstein in Behaimb in zehn Truhen verwaret ligen und bey Regierung König Johansen, Khayser Carl, Wenceslai und Bladislai Königen zu Behaimb aufgericht und auf König Bladislai Befelch und der dreier Stende Bewilligung durch nachbenannte Herrn revidiert und beschrieben worden ao 1505.«

²³⁾ Mimo to sluší zde uvést archivářské poznámky, které jsou na rubu naší listiny a jichž si Bretholz rovněž nepovšiml, ačkoliv jsou pro posouzení naší listiny dosti důležité. Nejstarší poznámka »in tergo« jest podle písma asi ze 14. století a zní: »Imperatoris Frederici super Mocran et Mocran«. Později, patrně v 15. století, byla napsána na rubu naší listiny jiná poznámka: »Litera cum aurea bulla super marchionatu Moravie«. Avšak slovy »super marchionatu Moravie« nemínil pisatel, jak by se snad zdálo, že předmětem listiny je darování či propůjčení markrabství Moravského, nýbrž chtěl pouze naznačiti, že naše listina jest z oné veliké skupiny listin českého korunního archivu, které se týkají Moravy resp. moravského markraběte. Aby nebylo o tom pochybnosti, připsal totiž k regestu »Litera cum aurea bulla super marchionatu »Moravie« — neznámý »archivář« ještě v 15. století týmž inkoustem, jímž celý regest přepisoval, ještě slova: »na Mokran a Mokra«. Třetí, téměř již nečitelný regest na rubu naší listiny napsala asi ruka 16. století: »Bulla aurea Friderici... regis, qua confert Henrico marchioni Moravie Mocran et Mocran«. I z tohoto regestu vidíme tedy, že »archivář« 16. století, který napsal na rubu stručný obsah listiny podobně jako onen ze 14. století, neměl vůbec pochybnosti, oč vlastně v listině jde.

²³⁾ Viz Šimák v Č. Č. M. roč. LXXV. str. 116.

slanovi na »Mocran et Mocran«. K témuž roku jako č. 7 cituje z Ludewigových, Reliquiae manuscriptorum tom. V. (1723) str. 29 dipl. XX. regest listiny arcibiskupa Alberta Magdeburského, týkající se Mokerene u Magdeburka. Souvislost sama ukazuje na to, že Dobner v Mocran neviděl nic jiného než ony Mokerene ležící u Magdeburka.^{23a)}

Český korunní archiv chová tři listiny, v nichž jde o nabytí hrabství Lindavy a města Möckern.²⁴⁾ Nejprve dlužno zde uvést listinu danou 4. června r. 1373 v Luckowě.²⁵⁾ V této listině prohlašuje hrabě Albrecht na Lindavě (Lindow) a v Rupině (Ryppein), že císaři Karlu IV., králi Českému, jeho synu, králi Václavovi, markraběti Braniborskému a jich zákonitým dědicům prodal za 12.400 kop dobrých českých grošů hrabství Lindavu, v Sasích ležící a to hrad Lindavu a město Möckern (Mockern) se všim přísiušenstvím. Tato listina jest tedy zřejmě identická s onou listinou, již se týkala poznámka, uvedená v inventáři Vincentově. — Druhá listina jest datována dne 23. července r. 1373 v Magdeburce.²⁶⁾ Obsahuje potvrzení rupínského hraběte Albrechta na 4.617 kop českých grošů, které přijal od císaře Karla IV. a jeho syna Václava, jako dílčí úplatu trhové ceny za prodej hrabství Lindavy a města Möckern.²⁷⁾

Třetí listina byla vydána v Berlíně dne 22. března 1374.²⁸⁾

^{23a)} Za upozornění toto děkuji dru O. Bauerovi, který se podrobně zabýval s Dobnerovým regestářem.

²⁴⁾ Lindava leží v anhaltském kraji Srbišti, Möckern pak leží v magdeburkém kraji Jerichov.

²⁵⁾ Der geben ist zu Luckow . . . . an den heiligen Pfingstabend. Originál této listiny r. 1750 převezl Taulow z Rosenthalu do vídeňského tajného domácího archivu. Rosenthalův seznam listin, převezených do domácího archivu, uvádí tuto listinu pod lit. A »Teutsche Urkunden« č. 170. České archivní repertorium XII A vídeňského státního archivu N° 908 (archivní pomůcka 398). Dnes jest uložena tato listina v českém zemském archivu v Praze. Listinu tuto otiskl: Lünig: Codex Germaniae diplom. I. (1732) str. 1351. — Riegger: Archiv der Geschichte u. Statistik von Böhmen III. 1775), str. 319 N° 170 (regest). — Riedel: Codex dipl. Brandenburgensis I, 4, str. 66, č. 39. — Jireček: Korunní archiv český (1896), str. 589, N° 645 (regest). — Srov. Zibrť: Bibliografie české historie II. (1902), str. 1081.

²⁶⁾ Gegeben zu Magdeburk, an dem Sonabende nach Sentte Marien Magdalenen Tage.

²⁷⁾ Tato listina korunního archivu nebyla pojata do t. zv. »hlavního inventáře« listin korunního archivu z r. 1719; zůstala neinventována ležeti u českých zemských desk. Odtud se dostala s celou t. zv. »astfeldskou sbírkou«, uloženou u úřadu českých zemských desk r. 1779 do Vídně. (Lit. B, N° 43. České archivní repertorium vídeňského státního archivu XII A, č. 910). Otiskl ji Riedel: Cod. dipl. Brandenburg. I. 4. str. 68, č. 40.

²⁸⁾ Geben zu Berlin . . . an dem nechsten Mittwoch nach dem Palmentage.

Rupínský hrabě Albrecht potvrzuje tu příjem 400 kop grošů, které obdržel od císaře Karla IV. na úplatu trhové ceny za Lindavu a Möckern.²⁹⁾

Avšak ani Lindava ani Möckern nezůstaly nadlouho v držení císaře Karla IV. a jeho synů, toliko tři léta, neboť již r. 1376 jsou opět v rukou hrabat lindavských. R. 1376 došlo totiž dne 3. května ve Weiden k dohodě mezi císařem Karlem IV. a rupínským hrabětem Albrechtem. Podle ní měl Albrecht přijmouti v léno Lindavu a Möckern od synů Karlových Václava, Zikmunda a Jana, jakožto markrabat braniborských; za to měli napříště markrabata braniborští vyžádati si hrabství Lindavské v léno na abatysi v Quedlinburce.³⁰⁾ Listina rupínského hraběte Albrechta o této dohodě, vydána téhož dne.³¹⁾ Pokud jde o lenní svrchovanost quedinburského kláštera nad panstvím Lindavou a Möckern, odevzdal lindavský a rupínský hrabě Albrecht dne 15. dubna r. 1377 v Tangermünde obě tato panství quedinburskému klášteru, aby tamní abatysé mohla je udělit v léno synům císaře Karla IV., jakožto markrabatům braniborským.³²⁾ — A tak přijal Karel IV. a jeho dědicové jako markrabata braniborští od quedinburské abatysé Markéty dne 12. května 1377 v léno hrabství Lindavské a panství Möckern, právě tak, jako kdysi obě přijal v léno od téže abatysé rupínský hrabě Albrecht.³³⁾ Zanedlouho potom prodal lindavský hrabě Albrecht hrad Möckern příbuzným Brunovi a Friedrichovi z Alvensleben; avšak již r. 1381 koupil opět Möckern. Poněvadž však nezaplatil sjednané kupní ceny, totiž 1.200 hřiven stříbra, dostal se zámek a město Möckern i s vikpildem³⁴⁾ do zástavy mag-

²⁹⁾ Seznam listin, odvezených r. 1779 od úřadu českých zemských desk do Vídně lit. B, č. 46. České archivní repertorium vídeňského stát. archivu XII. č. 928. Tištěna jest u Riedela: Cod. dipl. Brandenb.: I. 4. str. 68, č. 41.

³⁰⁾ Listina Karla IV., o této věci jest uložena v tajném kabinetním archivu v Berlíně 433—O. Uveřejnil ji Riedel I. 4. str. 69 a sl. N° XLIII; Huber: Reg. imper. N. 5581.

³¹⁾ Jest tištěna u Riedela, str. 72 N. XLIV. a Gerckena: Cod. dipl. Brandenb. II. str. 626 a sl. Byla nepochybně ještě v XVI. století v českém korunním archivu, o čemž svědčí její záznam do »Registra desíti truhlic«. Jireček ji otiskl v »Korunním archivu českém« na str. 589—645, avšak s nesprávným vročením k roku 1375.

³²⁾ Listina hraběte Albrechta o této resignaci spolu s lenním reversem císaře Karla IV. byla kdysi uložena v archivu quedinburského kláštera. Otiskl ji Erath: Cod. dipl. Quedlinburg, str. 583 a sl. Riedel v uved. díle: str. 72 č. XLV.

³³⁾ Erath: Cod. dipl. Quedlinb. str. 584, Riedel: v cit. díle: III. str. 58; Huber: Reg. imperii str. 481, č. 5772. Bachmann: Gesch. Böhmens II. str. 3, pozn. 2, uvádí omylem, že Karel IV. tehdy koupil od abatysé v Quedlinburce hrabství Lindavské a panství Möckern.

³⁴⁾ »castrum et opidum Mookern cum suo districtu ac videlicet ceteris bonis in eodem consistentibus«. Riedel: IV. str. 75, č. XLVIII.

deburskému arcibiskupu Albertovi, Albert pak jej odkázal své kapitule. V 15. století bylo Möckern opět vyplaceno hrabaty lindavskými. R. 1476 změnil se dosavadní manský poměr města Möckern k braniborským markrabatům, tím že se Möckern stalo podlémem magdeburského arcibiskupství. Po vymření hrabat Lindavských prohlásil magdeburský arcibiskup Albrecht r. 1537 zámek a město Möckern za léno odumřelé a připojil panství Möckern k magdeburské kapitule.³⁵⁾

Lenní závislost panství Möckern na magdeburském arcibiskupství byla však již staršího data. Tak již na sklonku 12. stol. jest Möckern pod magdeburskou lenní svrchovaností, třebaže původně náleželo braniborským markrabatům. Na říšském sněmu, konaném r. 1195 v Gelnhausen, darovali braniborští markrabí Otto a Albrecht magdeburskému arcibiskupství své statky Möckern a Schollehne; darování toto pak jim potvrdil císař Jindřich VI. dne 28. října téhož roku.³⁶⁾ Nápadné jest však, že o rok později, totiž r. 1196, braniborští markrabové opět darují magdeburskému arcibiskupství Möckern a Schollehne se všim příslušenstvím; avšak v listině císaře Jindřicha VI. ze dne 9. července 1197. potvrzující toto darování, není vůbec zmínka o Möckern a Schollehne, což vyvolalo četné kontroversy v historické literatuře. Walter Ruhe, jenž naposled se zabýval touto otázkou, má za to, že v Gelnhausen bylo r. 1195 provedeno darování (traditio), v listopadu 1196 uvedení v držbu (gewere, investitura) spolu s resignací (resignatio); vysvětluje pak vypuštění slova Möckern v listině Jindřichově z r. 1197 tím, že Jindřich VI. držení Möckern byl již jedenkrát magdeburskému arcibiskupství potvrdil, a to v listině ze dne 28. října r. 1195. Leč příležitější je, jak se zdá, jiný výklad, totiž, že tou dobou patrně nastala změna v poměru panství Möckern k magdeburskému arcibiskupství. Jisto je tolik, že se hrad i místo Möckern (Mocra et Mocra) dostaly na začátku 13. stol. v držení Staufovců, nejpozději r. 1212. To plyne jasně ze zlaté bully Friedricha II., již udělil r. 1212 hrad a místo Möckern moravskému markraběti Vladislavu Jindřichovi. Uvážíme-li však, že magdeburské arcibiskupové byli horlivými stoupenci Staufů, a že arcibiskup Adalbert byl z hlavních odpůrců welfské politiky, stane se nám celý problém pochopitelnějším. »Boj s Welfy«, tof devisa magdeburské politiky na sklonku XII. a na počátku XIII. století. Welfové sousedů, totiž svými statky s magdeburským arcibiskupstvím a tu vystupovali proti Magdeburku vždy co nejnepřátel-

³⁵⁾ Riedel, v uv. díle III. str. 24.

³⁶⁾ O tomto darování přináší více Walter Ruhe: Die magdeburgisch-brandenburgischen Lehensbeziehungen im Mittelalter. Forschungen zur thüringisch-sächsischen Geschichte. 6. Heft, Halle 1914, str. 3 a sl.

štěji.³⁷⁾ Hrad Möckern (Mokřany) s příslušným k němu územím měl nepochybně značný význam jakožto důležitá záštita magdeburských hranic (podobně jako Handsberg). A tak jedním z důsledků protiwelfské politiky magdeburských arcibiskupů bylo přijetí hradu Möckern (Mokřany) pod bezprostřední říšskou ochranu (před rokem 1212). Císař Friedrich II. pak, aby tak důležitý hrad byl chráněn spolehlivou posádkou, udělil jej stoupenci staufské politiky, moravskému markraběti Vladislavu Jindřichovi. — Ovšem otázku, domohli-li se moravští markrabové skutečně vlády nad hradem Mokřany, lze právě tak těžko řešiti, jako otázky další; byli-li skutečně pány území tak vzdáleného, kdy se ho vzdali a jak se to stalo, že Möckern (Mokřany) dostaly se pod lenní svrchovanost Quedlinburka a v bezprostřední držení hrabat Lindavských.

*

V originálech se vyskytují někdy jisté nesrovnalosti nebo neúplnosti, jež přičítáme na vrub chybám písařským. Takové chyby písařské se také skutečně přiházejí a to neřídka právě ve formulkách datovacích. Tak i mezi listinami českého korunního archivu můžeme zjistiti četné listiny nesprávně datované.

Mezi jinými je to listina rakouského vévody Albrechta, datovaná ve Vídni dne 14. března r. 1298. Albrecht II. se v ní zavazuje českému králi Václavovi II., že, bude-li zvolen římským králem, zaručí Václavovi plnou nezávislost v Čechách a zprostí ho všech výkonů, jimiž byl povinován německému panovníku.³⁸⁾ Avšak dne 14. března 1298 nebyli ani Albrecht ani Václav ve Vídni. Oba panovníci totiž již v únoru se vypravili na Moravu, resp. do Švábska. Pro toto datování byla také listina ta bezpodstatně napadena, třebaže lze onu nepřesnost dosti lehce vysvětliti. Již Böhmer³⁹⁾ ukázal, že slovo Martii jest jen písařskou chybou místo správného Februarii, a že listina byla zhotovena vlastně již dne 14. února 1298. Písařská chyba vznikla proto, že listina tato byla skutečně teprv v březnu v kanceláři Albrechtově zhotovena podle jakýchsi záznamů, v době, kdy se oba panovníci opět rozcházel; tu pak písař, který psal čistopis, zaznamenal v datační formulě nesprávně jméno běžného měsíce března Martii a ne, jak správně mělo zníti Februarii.⁴⁰⁾

Jako v tomto případě bylo v datační formulě udáno nesprávně jméno měsíce, ukazuje jiná listina korunního archivu nesprávně

³⁷⁾ Více o tom uvádí Ruhe v uvedeném článku.

³⁸⁾ Mon. Germ. Const. IV, N° 3.

³⁹⁾ Reg. Albrechts: Reichssachen.

⁴⁰⁾ Jos. Šusta: Václav II. a koruna polská. ČCH XXI, r. 1915, str. 342.

udání roku. Je to listina lančického a dobřínského vévody Vladislava, jež měla býti vydána v uherském Vyšehradě dne 23. listopadu 1333(!). Vévoda Ladislav zřiká se jakékoliv náhrady od krále Jana Lucemburského a velmistra Řádu německých rytířů za škody, jež utrpěl za války krále Jana Lucemburského a velmistra Řádu s panovníkem polským.⁴¹⁾ Letopočet, udaný v listině (1333), je zřejmě nesprávný. Rozhodčí výrok o sporném území mezi Řádem německých rytířů a panovníky polskými — a k tomu se listina výslovně hlásí — vynesli český král Jan Lucemburský a uherský Karel Robert teprv v listopadu r. 1335 na Vyšehradě v Uhrách.⁴²⁾

Písař listiny lančického a dobřínského vévody Vladislava, jež byla zhotovena právě za jednání na Vyšehradě v Uhrách, zmýlil se a místo 23. listopadu 1335 uvedl 23. listopad 1333.

Naproti tomu však jsou vzácnou výjimkou písařské chyby v textu listiny na takovém místě, které má rozhodující význam pro právoplatnost listiny.

Jestliže přece chceme vysvětlovati nesrozumitelná místa v textu listiny předpokladem, že se písař při zhotovování čistopisu dopustil chyby, můžeme tak učiniti pouze tehdy, podaří-li se nám dovoditi, že je dlužno dáti přednost tomuto výkladu před ostatními.

Výkladu toho lze užiti zvláště tehdy, nasvědčují-li tomu všechny okolnosti a jsme-li s to, abychom odstranili takto všechny neshody ve výkladu textu. Avšak v našem případě tomu tak není. Zde nemůžeme jen tak zhořaditi odmítnouti darování nějakých statků, když právě téhož dne byl obdarován statky i český král; rovněž tak nelze upříti, že přijetím písařské chyby upadáme zároveň do nových neshod zásadního rázu, jež nutno nám opět objasniti.

Připustíme tedy, že v konceptu i čistopise daly se chyby. Písařskou chybu v textu listiny lze však nejprostěji vysvětliti tím, že písař, jemuž nebyly známy poměry a jména účastných osob, nedovedl dobře čísti slova předlohy. Avšak tento výklad nemá — alespoň v našem případě — dosti pravděpodobnosti. Bretholz sám byl nucen ukázati na tuto »přítěžující okolnost«. O několik řádek výše před »Mocran et Mocran« čteme totiž zcela zřetelně »marchio Moravie«. Jakým způsobem lze však vysvětliti, že písař, který dovedl z předlohy správně přečísti slova »marchio Moravie«, o ně-

⁴¹⁾ Emler: Reg. Boh. III. str. 801, č. 2060.

⁴²⁾ Originál tohoto rozhodčího výroku obou panovníků byl vyhotoven dne 26. listopadu 1335 a jest uložen v polském korunním archivu. Srov. »Inventarium omnium privilegiorum in archivo regni in arce Cracoviensi, confectum ao 1682«, editum 1862, sub: »Litterae Prussicae«, str. 70. Dogiel: Cod. dipl. Pol. IV. str. 54, č. 57, Emler: Reg. Boh. IV. str. 89, č. 228.

kolik řádek níže nedovedl rozluštití předpokládaného »marchionatum Moravie«, jež zkomolil v záhadné »Mocran et Mocran«? Písař listiny nadto není nám neznám; v rozkazu ke zlistinění jmenuje se výslovně Henricus de Parisius, jemuž uloženo, aby zhotovil všechny tři zlaté bully Friedricha II., které se zachovaly v korunním archivu.

Avšak ještě s menší pravděpodobností lze předpokládati písařskou chybu tehdy, koncipovala-li listinu táž osoba, která také zhotovila její čistopis. Tu nemáme důvodu — a to připouští i Bretholz — abychom předpokládali písařskou chybu, neboť diktátor byl dobře zpraven o obsahu a údajích listiny a nemohl tedy v čistopise zkomolití něco, čemu by byl snad neporozuměl.

Bretholz postřehl, že nelze všechnu vinu na domnělém nedopatření přisuzovati jedině osobě a proto, aby se vyhnul těmto neshodám, předpokládal, že diktátor i ingrosista této listiny byly dvě různé osoby. Proto shledával prvotní chybu v konceptu a vinu nedopatření přisuzoval konceptu i čistopisu. Ovšem výklad ten je tak vyumělkován, že si téměř nemůžeme představití vysvětlení násilnější. Diktátor prý se dopustil v konceptu chyby, a to jak písařské, tak i myšlenkové tím, že místo »marchionatum Moravie« napsal dvakrát za sebou zkráceně Moravie Moravie a slovo »marchionatum« vůbec vypustil. Ingrosista, jemuž nebyly známy ani poměry ani jména, uvedená v listině, četl obě zkrácená slova »Mocran Mocran«; pokládal je tedy za dvě stejně znějící jména místní a spojil je mezi sebou spojkou et. Tak prý vzniklo ono záhadné »Mocran et Mocran«.

Při tom Bretholz zapomněl odpověděti důkladně na základní otázku, totiž jakým způsobem se psaly koncepty v kanceláři Friedricha II., zdali diktátor a ingrosista byly dvě rozličné osoby či zda ingrosista psal čistopis podle konceptu diktátorova. Vzájemná závislost textová všech tří listin Friedricha II. z 26. září 1212 nasvědčuje tomu, že moravská listina byla složena podle obou českých listin. Než to nevylučuje ještě nikterak, že by skladatel konceptu listiny nemohl býti také jejím písařem. Mohl je zajisté napsati načisto podle vlastního konceptu. Jakkoliv Bretholz přiznává, že pro období staufské nemáme dostatečně vyšetřen vzájemný poměr diktátorů a písařů listin, ba že dokonce u Bresslauna jsou doklady o tom, že se časem poměr ten měnil, přece předpokládá, že skladatelé a písaři listiny nejsou tytéž osoby. Na této these je založena celá jeho argumentace.

Ve století IX. až XII. pozorujeme, že v říšské kanceláři notáři sami opisují na čisto své koncepty, ježto počet sil, zaměstnaných v kanceláři, byl tuze nepatrný. Nemáme důvodu domnívati se, že na počátku XIII. století bylo tomu jinak. O opačném po-

stupu v kanceláři musil by Bretholz teprv podati důkazy. Tenkrát teprv byl by oprávněn pronášeti domněnky, jež vyslovil. Zdá se, že bylo tomu právě naopak, než jak chtěl Bretholz, který zdůrazňoval různost osoby diktátorovy a ingrosisty v kanceláři Friedricha II.

Již Ficker ve svých »Beiträge zur Urkundenlehre«⁴³⁾ soudil, že notáři v kanceláři Friedricha II., kteří vyhotovovali listiny na rozkaz osob, jež tehdy spravovaly vládní záležitosti sicilské a s nimiž císař tyto záležitosti projednával, sotva byli pouhými ingrosisty. Jako ten, kdo dával rozkaz k zlistinění ručil za obsah listiny, tak i ten, kdo byl v listině vyznačen jako písař, odpovídal za správné znění listiny. Není prý vyloučeno, že po vyhotovení konceptů někdy si také ihned pořizovali čistopisy. Že byli pouhými opisovači, je prý zcela nepravděpodobné. V každém případě lze mítí za to, že nebyli pouhými písaři, že i koncipování textu bylo nejdříve jejich věcí a ne snad nějakých prostředkujících osob.

Na otázku, zdali diktát a čistopis také v době staufské pochází od téhož kancelářského úředníka, pokusil se odpovědětí pozoruhodnými vývody Bresslau v »Handbuch der Urkundenlehre für Deutschland und Italien« II. sv. 1. oddělení, 2. vydání, (1915, str. 143 a sl.). Ukázal totiž, jak značný význam při řešení této otázky má kancelářský řád Friedricha II. ze 13. století, věnovaný sice především poměrům sicilským, jehož však lze per analogiam použítí se zřetelem k listinám císařským téhož panovníka. Bresslau má téměř za jisté, že ingrosisté byli pravidelně tíž notáři, kteří opatrovali též slovní znění listin. Taková dělba práce, že by jeden notář obstarával koncept, druhý pak čistopis, nebyla prý ještě podle kancelářského řádu Friedricha II. zavedena.

Při vstupu císaře Friedricha II. na půdu Německa nebyla ještě zřízena jeho německá kancelář. Císař Friedrich, toť jest velmi důležité, měl tehdy jen po ruce kancelář sicilskou, která s ním přišla z království Sicilsko-Neapolského. Basilejské zlaté bully jsou proto také složeny podle pravidel kanceláře sicilské, užito při nich formulí v ní obvyklých a zpečetěny pečeti sicilskými.⁴⁴⁾

Je-li tomu tak, padá celá paleograficko-diplomatická argumentace Bretholzova.

Nadto musily býti čistopisy schváleny vrchními kancelářskými úředníky dříve, nežli byly odeslány ku zpečetění, vydány a doručeny příjemci. Čistopis naší listiny musil zrevidovati uvedený viceprotonotář Ulricus. V našem případě nutno předpokládati,

⁴³⁾ Na str. 16.

⁴⁴⁾ Na vše již ukázal Goll ve Věstníku české spol. nauk tř. fil.-hist. 1903. str. 1.

že byla provedena zvláště spolehlivá revise, poněvadž tu šlo o neobyčejně slavnostní vyhotovení listiny, zpečetěné zlatou bullou. Lze si mysliti, že tak nápadného nesmyslu si nevšimli odpovědní úředníci kancelářští?

Můžeme mítí za to, že si nevšiml této chyby a neuvažoval o právní průkaznosti (takto zkomolené) listiny ani její příjemce, moravský markrabě Vladislav Jindřich, pro jehož postavení bylo privilegium Friedricha II. věcí tak velikého významu? Jest nepochybné, že by již tento pouhý písařský omyl (»blosser Schreibfehler«), tento »lapsus calami« byl s to, aby přivodil nové vydání celé listiny. Nemůžeme souhlasiti s Bretholzem, který věří, že markrabě Vladislav Jindřich se spokojil vědomím, že u jeho vrstevníků nebylo pochybnosti o skutečném významu slov Mocran et Mocran (»dass über den wirklichen Sinn von Mocran et Mocran bei den Zeitgenossen kein Zweifel herrschen konnte«). Bretholz uvádí také doklad toho, že strany přijímaly originály s většími nebo menšími chybami, jež porušovaly smysl textu, že se vůbec nedomáhaly nějaké korektury, a že takové listiny tím nijak netrpěly na své právní průkaznosti. Při tom poukázal na listinu, určenou švýcarskému klášteru Ruggisbergu, která byla zkomolena při opisování za účelem confirmace. Místo správného »per manum praefati ducis R v i c i n u m loco et adiacens desertum quoddam« napsáno nesprávně... Ruicinum locum... atd. Nesmíme však opominouti jedné důležité věci, že se zde totiž jedná o potvrzení falsa. Tu pak nemůžeme se divit, že strana byla spokojena již potvrzením svého falsa, a že se tudíž ochotně zřekla jakýchkoliv dalších reklamací.

*

Nevidíme-li ve zlaté bulle císaře Friedricha II. ze 26. září 1212 pouhého darování určitých statků, je nutno zrevidovati všechny ony dalekosáhlé vývody, jimiž tato listina byla provázena. Neboť, uznáváme-li naši listinu za skutečnou confirmaci markrabství Moravského císařem Fridrichem II., musíme jí přiznati velký význam zvláště pro státoprávní postavení Moravy na sklonku XII. a na začátku XIII. století a to jak v poměru k německé říši tak i k Čechám. Bretholz byl si plně vědom toho, jak dalekosáhlé důsledky může mítí jeho výklad naší listiny, když pravil: »Kdyby se mi podařilo věrojatně prokázati pravý význam listiny »Mocran et Mocran«, obrátila by tato práce netoliko pozornost k jedinečnému zjevu po stránce paleografické a diplomatické, nýbrž i listina sama, již dosud pro její nesrozumitelnost přisuzován daleko menší význam, stala by se dokumentem moravských dějin z nejdůležitějších po stránce historicko-právní a politické.«

Do vystoupení Bretholzova pro stanovení státoprávního poměru Moravy k Čechám a k Říši (na sklonku XII. a na počátku XIII. stol.) platil za rozhodující výrok milevského opata, kronikáře Jarlocha (Gerlacha), o smíru obou bratří, Vladislava Jindřicha a Přemysla Otakara z r. 1197. Podle Jarlocha pak vykládala se věc tak, že na smíru obou bratří, k němuž došlo dne 6. prosince r. 1197, vzdala se Morava říšské bezprostřednosti, již nabyla r. 1182 a že od roku 1198 nebyla již Morava více lénem říšským, nýbrž českým. Tohoto výkladu přidrželi se pak Palacký, Dudík, Koutný i Huber. Huber dokonce⁴⁵⁾ ukázal na 2 listiny Přemysla I. Otakara pro klášter velehradský a zabrdovický.⁴⁶⁾ V první listině, určené klášteru velehradskému se praví, že markrabě Vladislav Jindřich zakládá klášter velehradský se svolením krále Přemysla I. Otakara »quia principes Moraviae nihil possint conferre perpetualiter alicui monasterio vel militi vel alio nisi interveniat eius consensus et confirmationis auctoritas, qui summus est in regno Bohemiae et illius terrae tenet principatum«. V druhé listině, určené zabrdovickému klášteru se praví, že klášter ten byl založen »in regno nostro et in principatu fratris nostri Wladislai, principis Moraviae cum nostro et fratris nostri consensu.«⁴⁷⁾ Čelakovský⁴⁸⁾ pokusil se nadto dokázat lenní závislost Moravy na Čechách, již vidí v tom, že němečtí panovníci Filip i Friedrich II. v letech 1198 a 1212 potvrdili králi Přemyslu Otakarovi I. království České v neztenčeném původním rozsahu, tudíž i s Moravou. Kalousek snaží se dovodit, že pro stanovení poměru markraběte Vladislava Jindřicha ke králi Přemyslu Otakarovi I., poskytuje důležité svědectví listina Friedricha II. z r. 1216, potvrzující volbu syna Přemyslova, Václava, za krále Českého; v ní se totiž uvádí moravský markrabí na prvním místě mezi těmi českými velmoži, kteří vykonali volbu Václava za krále Českého. Při té příležitosti neopomenul Kalousek zdůraznit, že ani v pozdější době nelze nalézt stopy, že by císař komu kdy Moravu udělil nebo snad potvrdil.

⁴⁵⁾ Geschichte Oesterreichs I. str. 382, pozn. 2.

⁴⁶⁾ První u Friedricha: Cod. dipl. Boh. II. str. 370 č. 355, druhá tamže: II. str. 391, č. 363.

⁴⁷⁾ Řích. Horna v práci »Několik kapitol z dějin údělných knížat na Moravě« v »Knihovně právnické fakulty university v Bratislavě« sv. 14. (1926) str. 32 násl. ukázal proti Fischlovi (Mährens staatsrechtl. Verhältnis str. 36/37), že v darovacích listinách údělných knížat moravských vidíme přivolování velkých knížat českých k darovacímu aktu v různých formách. Přes to, že Friedrich (C. d. B. II. č. 355, str. 370) uvádí listinu, kterou král Přemysl I. potvrzuje založení kláštera na Velehradě, jako podezřelou mezi »acta spuria«, můžeme platnost shora citovaných slov této listiny bez pochybnosti vzít v úvahu. Horna na uv. m. str. 37.

⁴⁸⁾ Povšechné české dějiny právní, II. vyd. str. 57.

Sám Bretholz míní původně,⁴⁹⁾ že úmluvě sjednané v prosinci 1197 mezi Čechami a Moravou »padl za obět císařský dar říšské bezprostřednosti«. Ba dokonce Bretholz tenkrát soudil, že již Konrád Ota r. 1186 uznal nad sebou svrchovanost knížete Českého.⁵⁰⁾ Bretholz si tu však odporuje, neboť v téže souvislosti, o něco dříve tvrdil, že »naprosto nelze mluvit o nějakém výslovném odvolání říšské bezprostřednosti Moravy; naopak zachovaly prý se ještě později ve 13. století stopy přímé závislosti moravských markrabat na říši.«⁵¹⁾ Bretholz již tehdy se odvolával na Fickra, zvláště na jeho práci »Vom Reichsfürstenstande« (r. 1861). Ficker tam zevrubněji probral poměr markraběte Vladislava Jindřicha k říši. Na rozdíl od převládajícího té doby názoru o úmluvě z 6. prosince 1197 dospěl k závěru, že Morava vystupuje jako říšské knížectví vedle Čech ještě r. 1262. Za doklad pro svůj názor uvádí, že Přemysl II. Otakar obdržel od krále Richarda Čechy a Moravu v léno jakožto dvě od sebe oddělená říšská léna.

Bachmann⁵²⁾ měl za to, že Friedrich II. patrně schválil zpětnou inkorporaci Moravy k Čechám Přemyslem Otakarem I. Doklad pro to mu poskytuje zlatá bulla Friedricha II. z 26. září 1212, v níž dovoluje Přemyslu Otakarovi, aby se ujal vlády i nad těmi částmi, které kdysi k Čechám náležely. Tu lze nepochybně mysliti nejdříve na Moravu. Friedrich II. prý patrně tím chtěl jaksi mlčky schváliti úmluvu obou bratří z r. 1197, která se protivila císařskému privilegiu z r. 1182.⁵³⁾ Bachmann tu ovšem připomenul, že bylo císaři velmi těžko dáti souhlas k opětovné přivtělení určité země, která sice s teritoriemi tím dříve souvisela, avšak dosažením přímé závislosti na říši dosáhla samostatného postavení hledě k Čechám. Takové opatření by se přičilo jak říšskému teritoriálnímu vývoji, tak i nařízením císaře Jindřicha VI. a to nemohl Friedrich II. tak lehce učiniti. »Jen tehdy, uznávala-li se jaksi oficiálně říšská bezprostřednost Moravy, zatím co markrabí dobrovolně se podřizoval svrchovanosti krále Českého, mohl císař mlčky souhlasiti s takovýmto počínáním moravských markrabat.« Takovýmto způsobem mohl císař překlenouti obtíže a nesnáze, spojené s tímto problémem, na něž upozornil již Huber. Bachmann označil za nesprávný výrok Huberův, že Morava úmluvou z r. 1197 ztratila své přímé spojení s říší z r. 1182; Bachmann naopak prohlásil zcela rozhodně, že Morava nikdy před tím nebyla českým lénem.

⁴⁹⁾ Geschichte Mährens I. str. 358 a sl.

⁵⁰⁾ V cit. díle 344.

⁵¹⁾ Na tento rozpor již upozornil Malota, v níže citovaném pojednání na str. 977.

⁵²⁾ Geschichte Böhmens I. Exkurs. str. 378.

⁵³⁾ Oesterr. Reichsgeschichte II. str. 138.

Pouze za panování Lucemburků stala prý se Morava přechodně českým lénem, ovšem prý jakožto říšské podléno.

Udělení Moravy r. 1212 v léno Vladislavu Jindřichovi císařem Friedrichem II. nelze ovšem nijak srovnati s úmluvou z r. 1197, podle níž Morava jest lénem českým a nikoli říšským. Těchto nesnázi byl si též Bretholz dobře vědom ve své studii o naší listině. Bretholz snažil se jich zhodnotit tvrzením, že to byl »právě markrabí Vladislav Jindřich, jenž prý zcela nepokrytě při různých příležitostech naznačil jak svou bezprostřední závislost na říši tak i svou hodnost říšského knížete.« Jako bezpečné doklady tohoto tvrzení uvádí Bretholz, že Vladislav Jindřich se účastnil říšských sněmů, hlavně však to, že složil slib věrnosti jak exkommunikovanému Staufovci, králi Filipovi — na říšském sněmu v Bamberce dne 8. září 1201 — tak císaři Ottovi IV., v Merseburce dne 24. srpna 1203 Bretholz pokládal též za neslučitelné s názorem tehdejších dob na autoritu císařovu a říše, že by markrabí Vladislav Jindřich z vlastního podnětu se vzdal vyšší hodnosti, již zastával mezi knížaty jako přímý man říšský, a že by se spokojil pouze s omezenějším svazkem. Bretholz pochybuje, že by bez přinucení a bez jakéhokoliv rozumového důvodu chtěl moravský markrabí býti raději manem krále Českého nežli lenním knížetem říšským. Bretholz tedy obětoval svému výkladu mokranské listiny do té doby obecně platný soud o důležitosti úmluvy ze dne 6. prosince r. 1197 pro státoprávní postavení Moravy.

Bretholzův výklad zlaté bully Friedricha II. ze dne 26. září r. 1212, podle něhož slova »Mocran et Mocran« znamenají císařskou confirmaci markrabství Moravského, způsobil značnou změnu v názorech na poměr Moravy k říši na sklonku 12. a na počátku 13. století. Tak Fischel⁵⁴⁾ snažil se dokázati, že Morava od roku 1182, kdy byla povýšena na markrabství, zůstala po celý středověk (nepřetržitě) přímo na říši závislá. Při tom ovšem naši listinu pokládal za nejdůležitější svědectví, že úmluva ze dne 6. prosince 1197 nic neměnila na poměru Moravy k říši. Naopak prý nesprávným pochopením skrovných zpráv, zachovaných na naše časy, byl jí podkládán význam, jenž je v naprostém rozporu s pozdějším vývojem.⁵⁵⁾

I Kapras,⁵⁶⁾ který na rozdíl od Fischela zdůrazňoval, že Morava ve 13. i 14. století nepřestává býti lénem české koruny, omezuje po Bretholzově výkladu své mínění tvrdě, že jak smlouvou knížecí z r. 1186, tak úmluvou z r. 1197 nebyla sice odstraněna pří-

⁵⁴⁾ Ve své výše citované práci na str. 55. a násled.

⁵⁵⁾ V uv. práci str. 49.

⁵⁶⁾ ČČM roč. LXXXI. (1907) str. 422.

má závislost Moravy na říši, že však oběma úmluvami byly položeny základy k pozdějšímu vývoji. I kdyby Vladislav byl obdržel Moravu v léno od říše, což je sice možné, avšak není zcela jisté, praví Kapras, musili bychom v tom spatřovati pouze poslední odnož dřívějších právních poměrů.⁵⁷⁾ Při tom připouští Kapras možnost, že poměr ten byl ještě kombinován a to tím způsobem, že markrabě Vladislav Jindřich sice skutečně přijal od říše v léno Moravu, jež byla však pokládána toliko za součást Čech. Proto také připouští, že Vladislav mohl r. 1212 obdržeti na Moravu zvláštní privilegium. V pozdějším pojednání tvrdil Kapras,⁵⁸⁾ že rokem 1186 nezanikly ovšem hned úplně všechny následky přímé závislosti Moravy na říši. Jich zbytky se prý vysvětlují význačnější postavení markraběte Vladislava a udělení zvláštního říšského privilegia Moravě roku 1212. Za markraběte Vladislava Jindřicha jest prý »ještě v živé paměti doba spojení s říši, ze které zůstaly za něho některé státoprávní prvky, zvláště udělení zvláštního privilegia moravského (1212), ač i privilegium české má pro Moravu svůj význam.

Velký význam, jež dosavadní badání připisovalo úmluvě z r. 1197, popřel Malota.⁵⁹⁾

Také Novotný⁶⁰⁾ neopomenul prohlásiti, že ani po úmluvách z r. 1197 nepřestala Morava býti samostatným říšským markrabstvím, i když český panovník se stal opětně jejím nejvyšším pánem, jako tomu bylo před rokem 1182. Závislost Moravy na říši nemizí, naopak brzy dochází nového, slavnostního potvrzení.

Bachmann pojednává o knize Fischelově v článku nadespaném »Die Mährer und ihr Staatsrecht«⁶¹⁾ pokusil se též řešiti otázku, jak se asi vytvářel poměr Moravy k Čechám za boje Stauffů s Welfy o německý trůn a jaký asi na tento poměr mělo vliv veliké privilegium, udělené r. 1212 Friedrichem II. králi Českému. Bachmannovi při řešení této otázky přináší jasnou výtečnou prý studii B. Bretholze o »domnělé darovací listině, vydané r. 1212 císařem Friedrichem II. markraběti Vladislavu Jindřichovi.« Bachmann prohlašuje tu zcela rozhodně, že o státoprávním postavení moravských markrabat před a po roce 1212 nelze míti vůbec pochybností od pojednání Bretholzova, jenž nás poučil, »že císař Friedrich r. 1212 v Basileji udělil a potvrdil moravskému Přemy-

⁵⁷⁾ Česká Revue I. 1907, str. 832.

⁵⁸⁾ »Morava součástí českého státu v »Časopise pro právní a státní vědu« vydaném Právníkou jednotou Moravskou v Brně roč. I. (XXVII.) 1918, str. 108 a 109.

⁵⁹⁾ Vývoj státoprávního poměru Moravy k Čechám. Hlídko roč. XXVII. str. 977.

⁶⁰⁾ České dějiny I. 2, str. 1154.

⁶¹⁾ Oesterr. Rundschau XII. 1907, str. 183.

slovcí říšské léno«. Bachmann byl o tom přesvědčen, i když to na oko popíral namítaje, že říšské markrabství Vladislava Jindřicha nelze dobře srovnati s jeho účastí na volbě mladého krále Václava I. r. 1216, jíž se Vladislav činně účastnil a kde dokonce stál v čele českých velmožů. Poněvadž problém závislosti Moravy na říši byl Bachmannovi již rozřešen vývody Bretholzovými a Fischelovými, domníval se nezvratně, že jako králové Čeští neměli vlivu na udělování markrabství, tak také moravský markrabě neměl prý hlasu při české otázce nástupnické. Jako již dříve Fischel, tak i Bachmann shledával důvody pro účast Vladislava Jindřicha volby Václavovy r. 1216. Podle Bachmanna účast Vladislava Jindřicha této volby měla prokázati před celým světem, že se vzdává svých vlastních nároků na český trůn. Náleželo prý mu podle stále ještě platného zákona o starešinství lepší právo nástupnické, nežli mladému Václavovi. Proto jakožto člen panujícího domu vzat prý byl v úvahu, když se mělo rozhodnouti o nejdůležitějším bodu přemyslovské državy vůbec, totiž o království Českém. Takové rozhodnutí se neobešlo bez souhlasu všech agnátů.

Podobně jako Fischel byl o lenní závislosti Moravy na říši přesvědčen i Polák.⁶²⁾ Polák pokládal za nejdůležitější a vlastně rozhodující argument, že Morava zůstala i po roce 1197 lénem říšským, fakt, že Vladislav Jindřich přijal po dvakráte Moravu v léno a to jak od Ottu IV., tak i Friedricha II. I kdyby prý se zpráva o udělení Moravy v léno Ottou IV. ukázala nesprávnou a nespolehlivou, poněvadž jsme o ní zpraveni ne zcela jasně a z druhé ruky z listiny papeže Innocence III., nelze prý v nejmenším pochybovati o udělení Moravy v léno Friedrichem II. Všichni historikové — podle Poláka — kteří dovozovali závislost Moravy na Čechách (ať již r. 1182 nebo teprv od r. 1197), psali před uveřejněním pojednání Bretholzova a pokládali slova Mocran et Mocran za zmatená jména dvou zboží, udělených markraběti Vladislavovi. Dokud bude platiti výklad Bretholzův za správný — a Polák soudí, že bude lze velmi těžko nalézt jiný, vhodnější — dotud musíme míti za to, že Morava byla r. 1212 udělena markraběti Vladislavovi v říšské léno. Udělení Moravy v léno Friedrichem II. má kromobyčejný význam, neboť nám objasňuje vzájemný poměr Moravy a Čech, jenž pak potrvál po celý další středověk. Tvrzení Bretholzovo prý sesiluje také to, že v listině, vydané téhož dne králi Českému, není vůbec zmínky o Moravě. Dříve prý bylo možno mlčení této listiny vysvětlovati tím, že Morava byla zahrnuta v pojem »regnum Bohemiae«. Po pojednání

⁶²⁾ »Jaký byl státoprávní poměr Moravy k říši Německé a ke království Českému?« Časopis matice moravské roč. XXXI. 1907, str. 309.

Bretholzově však prý je takovýto výklad vyloučen. Polák konstatuje, že udělení Moravy v léno markraběti Vladislavovi r. 1212 jest jedinečný případ toho druhu, kdy Moravu obdržel — přímo od císaře v léno markrabě, jenž nebyl zároveň králem Českým. Přes to však — podle Poláka — nelze tvrditi, že Morava snad byla na Čechách vůbec nezávislá, naopak na její správu měli veliký vliv právě čeští panovníci.

Kadlec⁶³⁾ má za to, že přímá závislost Moravy na říši Německé nepřestává ani po úmluvách z r. 1197. Dokladem toho je mu, že také císař Friedrich II. potvrdil zvláštní listinou markrabství Moravské markraběti Vladislavovi. V »Přehledu ústavních dějin Moravy«⁶⁴⁾ mluví sice Kadlec o stopách snah o zavedení přímého poměru k Německu, které se ještě v XIII. století pozorují, ale nepoukazuje zvláště na mokřanskou listinu. Naopak míní, že r. 1197 byl upraven konečně státoprávní poměr mezi Čechami a Moravou. Kadlec má za to, že bezprostřední závislost Moravy na říši Německé nepřestává (platiti) ani po úmluvách z r. 1197. Dokladem toho je mu, že také císař Friedrich II. potvrdil dne 26. září 1212 zvláštní listinou markrabství Moravské markraběti Vladislavovi.

Podobný názor o úmluvě, uzavřené r. 1197 mezi Přemyslem I. Otakarem a Vladislavem Jindřichem hájil nedávno Peterka.⁶⁵⁾ Peterka vidí v úmluvě z r. 1197 pouze vnitřní úpravu vzájemného poměru Čech a Moravy, kdežto formálně zůstává prý i nadále stav z r. 1182, totiž přímá závislost Moravy na říši. Také Peterka na doklad svého tvrzení uvádí, že i později, třebaže jen ve velmi vzácných případech, udílejí němečtí panovníci Moravu samostatně v léno. Mimo to dovozuje Peterka rovněž, že nebylo to v zájmu moravských markrabat vzdáti se přímého spojení s říši. Ostatně prý nebylo ani lze bez výslovného formálního schválení německým panovníkem měniti něco na císařském rozhodnutí z roku 1182. O takovém důvodu lze zcela dobře říci to, co správně podotknul Novotný.⁶⁶⁾ »Ne proto, jak se někdy namítá, že panovník český nemohl změnit, co císař stanovil. Odvážil-li se změnit udílení investitury biskupské, jistě mohl se odvážiti také změny této« (totiž ve státoprávním postavení Moravy).

Jiného názoru byl Eugen Rosenstock. Ve svém díle »Königshaus und Stämme in Deutschland zwischen 911—1250«^{a)} prohlá-

⁶³⁾ Dějiny veřejného práva ve střední Evropě II. vyd. str. 160.

⁶⁴⁾ Vyšel poprvé v »Moravské čítance« a pak r. 1926 jako »Publikace Všehrdu« č. 11, str. 9.

⁶⁵⁾ Rechtsgeschichte der böhmischen Länder I. 1923, str. 28.

⁶⁶⁾ V uved. díle I. 2, str. 1154.

a) Lipsko 1914 str. 143 pozn. 48.

sil, že názor, zastávaný Koutným,^{b)} — dle něhož pokus, učiniti z Moravy samostatné léno korouhevní, ztroskotat již za několik roků —, zůstal neotřesen vzdor veškerým »energickým náporům Bretholzovým«.

Naposled tvrdil J. V. Šimák,⁶⁷⁾ vykládáje o »Basilejských zlatých bulách« císaře Friedricha II., že »třetí listinou bylo potvrzeno markraběti Vladislavovi držení Moravy.«

Z citovaných děl je patrno, jak značný odklon nastal od dřívě obecně platného názoru na důležitost úmluvy z r. 1197 pro státoprávní poměr Moravy k Čechám a k říši Německé. Nebyl to však Fischel, jenž první zdůraznil tuto změnu v názoru, nýbrž vlastně Bretholz, který svým výkladem slov »Mocran et Mocran« dal podnět ke zcela novému nazírání na státoprávní postavení Moravy ve středověku.

Dle Bretholzova výkladu mokranské listiny musíme souditi, že byla Morava skutečně císařem Friedrichem II. r. 1212 udělena markraběti Vladislavovi v říšské léno. Listina by dokazovala, že přímá závislost Moravy na říši německé nepřestala ani po úmluvách z r. 1197, a svědčila by, že potrvál status quo z r. 1182. Morava vystupuje tedy vedle Čech jakožto říšské léno i později. Názory, hlásané Palackým, Dudíkem a Huberem by pak přeceňovaly význam úmluvy, uzavřené mezi Přemyslem a Vladislavem. Soudě však podle pozdějšího vývoje nemohlo r. 1197 dojít k žádnému výslovnému odvolání říšské bezprostřednosti. Došlo-li skutečně k takové úmluvě, tak jak starší badatelé vykládali zprávu Jarlochovu před »objevem« Bretholzovým, tu asi záhy nastaly změny. Obtíže s tímto problémem spojené daly by se odstraniti jen kdybychom uznali, že císař Friedrich II. neschválil úmluvy obou bratrů a zpětnost inkorporace Moravy k Čechám, protivící se císařskému rozhodnutí z r. 1182 a císařské teritoriální politice vůbec. To však nelze, uvážíme-li, jak těžké postavení zaujímal mladý císař při vstupu do říše, odkázán jsa pouze na shodu a zároveň i pomoc obou bratrů Přemyslovců. Bylo by také lze se domnívati, že markrabě moravský nahlédl, jak pramálo výhodno by mu bylo, kdyby se vzdal vyšší hodnosti, kterou zastával jako přímý man říšský a spokojil se s omezenějším svazkem, a chtěl žádosti o císařskou confirmaci Moravy napravití vše předcházející. Jistě však při tehdejších názorech o manské věrnosti takové počínání markraběte Vladislava by se velmi dotklo jeho bratra, který by v tom viděl nový pokus o »alienatio Moraviae«. Bylo by jistě došlo k velkým roztržkám a sporům, o kterých však prameny mlčí. Kro-

b) Der Přemysliden Thronkämpfe und die Genesis der Markgrafschaft Mähren 1877 str. 49 nsl.

⁶⁷⁾ Kronika Československá I. 2. (1924), str. 266.

nika Jarlochova, sepsaná pravděpodobně mezi l. 1215—1225,⁶⁸⁾ tedy hned po oněch domnělých událostech, ukazuje jasně, jak spoluúčinkovala jednota a svornost ve smýšlení a ve vládě jako hybná síla politiky Vladislavovy vůči jeho bratru Přemyslu a jak se tato tak okázale osvědčila až do jeho smrti 1222.

Aby se odstranily rozpory mezi úmluvou z r. 1197 a pozdějším vývojem, tvrdilo se později, že se nezměnil formálně stav z r. 1182 a že oficielní uznání přímé říšské závislosti nemělo nejmenšího vlivu na poměr českého krále k Moravě. Český král prý zůstal i nadále nejvyšším pánem Moravy. Při tom však bylo přehlédnuto, že Morava po r. 1197 jakožto české léno nemůže současně býti též přímým lénem říšským — to jsou věci navzájem si odporující. Uznání české svrchovanosti jest neslučitelné s přímou říšskou závislostí.

Je-li mokranská listina skutečnou confirmační listinou, kterou císař Friedrich II. markraběti Vladislavovi udělil Moravu v léno, pak tato listina odporuje nejen vývoji státoprávního poměru Moravy ke království Českému, nýbrž také velkému privilegii, které dal císař Friedrich II. českému králi Přemyslu I. a jež bylo vydáno v týž den jako domnělá confirmační listina markrabství Moravského. Slovy: »Omnes etiam terminos, qui regno attinere videntur, quocunque modo alienati sint, ei possidendos, indulgemus« chtěl nesporně císař Friedrich II. jaksi mlčky schváliti úmluvu obou bratrů z r. 1197, protivící se císařskému privilegii z r. 1182, to jest zpětnou inkorporaci Moravy k Čechám. Tu lze nepochybně mysliti především Moravu.

V řečeném velkém českém privilegii uděluje císař Friedrich II. českým králům právo nejen investovati biskupa Pražského, nýbrž i také biskupa Olomouckého (ius investiendi episcopos regni sui concedimus). Právo investovati biskupa Olomouckého, propůjčené českým králům, nedá se sloučiti s domnělým současným zaručením přímé říšské závislosti Moravy. Právem proto vytýkal Breitenbach⁶⁹⁾ Dudíkovi nedůslednost, když Dudík se domníval, že markrabě Vladislav investoval biskupa Bavora⁷⁰⁾ přes to, že markrabě

⁶⁸⁾ Bachmann Ad., Abt Gerlach von Mühlhausen und sein Werk v Zeitschrift des Ver. f. Gesch. Mährens und Schlesiens IV. 1900, str. 115—118.

⁶⁹⁾ Die Besetzung der Bistümer Prag und Olmütz bis zur Anerkennung des ausschliesslichen Wahlrechtes der beiden Domkapitel v Zeitschrift für Gesch. Mährens und Schlesiens, roč. VIII. 1904, str. 37, pozn. 3.

⁷⁰⁾ Přidává-li se přece Breitenbach na uv. m. k názoru Dudíkovi a uvádí-li jako hlavní důvod privilegium propůjčené r. 1207 kostelu olomouckému, lze důsledně pochybovati o správnosti toho názoru. Viz Krofta, Kurie a církevní správa zemí českých, ČCH. 194, str. 57, pozn. 2.

Vladislav se r. 1197 podrobil svrchovanosti českého krále a již r. 1198 král český obdržel právo investovati biskupy olomoucké.

Říšské markrabství Vladislava nelze však také dobře sloučiti, s jeho účastí při volbě mladého krále Václava I. r. 1216. Ne jako člen panujícího rodu, nýbrž i jako zástupce Moravy volil markrabě Vladislav českého krále. K listině Friedrichově, potvrzující volbu Václavovu, dané v Ulmu dne 26. července 1216, jest nezbytno přihlížeti »při nesnadné otázce, jaký je poměr Moravy k Čechám a k říši po r. 1198«. ⁷¹⁾ Listina tato jest nejdůležitějším svědectvím pro poměr markraběte Vladislava ke králi Přemyslovi I.

Právní obsah připisovaný Bretholzem mokranské listině odporuje tedy zrovna tak vývoji státoprávních poměrů, jako předpoklad Bretholzův je s hlediska diplomatiky v úplném rozporu se zvyklostmi sicilské kanceláře císaře Friedricha II. Naproti tomu jest nepochybné, že jmenovaný císař obdaroval markraběte Vladislava statky v Německu, jak to učinil králi českému, a že stejného dne, kdy byl vkročil na půdu Německa, vydal oběma listiny darovací.

EMIL SCHIECHE:

PŘÍSPĚVKY K DĚJINÁM POLITIKY
JANA LUCEMBURSKÉHO
PODLE PRAMENŮ ITALSKÝCH ARCHIVŮ.

⁷¹⁾ Viz Goll, K výkladu privilegia Friedricha II. pro království české ve Věstníku české spol. nauk, tř. fil.-hist. 1903, str. 7.

Tato stať chce vylíčit některá období ze života Jana Lucemburského, krále dobrodruha, krále, jenž lehkomyšlně rozhazoval, i když peněz nebylo, jako žádný jeho korunovaný současník, krále, který se, ačkoliv byl ozdoben toliko diademem závislým na orlu římské říše, platně pokoušel o velmocenskou politiku století XIV. A doba sama byla přízniva neobyčejně nadanému, zchytralému polofrancouzi, který jednal bez skrupulí, vždyť jeho spoluhráči na evropské scéně byli císař bodrý, skoro ustavičně nerozhodný a mnohdy až šosácký a papež tvrdý a stranický,¹⁾ omámený skoro chorobně velikášskou touhou po světské moci kurie, kteří se nezřídká stávali loutkami v pletichách světové hry českého krále. Tento diplomat vynikl nad všechny vrstevníky, jen syn byl vyvozen, aby předčil oteckého učitele, což bylo jistě s velikým užitekem: avšak v lůně rodiny Lucemburské bylo to někdy podnětem k neshodám, které by bývaly mohly ohrozit rozvoj silné rodové moci. A tou myšlenkou byla proniknuta politika každého člena toho rodu.²⁾

Zaráží, že od rozhraní 20. století pokroky historického bádání, které předstihly mnoho důležitých děl starších generací a věnovaly skoro všem vynikajícím osobnostem minulosti nové výstižné monografie, neujaly se Jana Lucemburského, který by si opravdu pro svůj význam zasluhoval důkladného pojednání. První Lucemburk na Přemyslovském trůně byl předmětem studia mladších historiků jen potud, pokud jim osoba Janova objasňovala jeho souvěkovce. Jenom tak lze si vysvětliti, že ještě dnes je důležitá pro jeho osobnost monografie,³⁾ kterou napsal lucemburský učenec Johann Schötter před více než půl stoletím a která obšírně líčí působení královo pouze za Rýnem. Dodnes se nedočkala ani nového vydání ani napodobení. Působení Janovo v Německu, obzvláště za rozdvojené volby královské a zápasu kurfiřtů s kurií,

¹⁾ Finke, Acta Aragon. I (1908), XVIII o Janu XXII.

²⁾ Budiž zde vzpomenu také třetího velkého Lucemburka oné doby, Balduina, arcibiskupa trevírského, který sice nesouhlasil vždy ve všem se svým synovcem, avšak přece podporoval jeho podniky a pomáhal mu z neznázi, do nichž český král nezřídká upadal pro svou letorů a obojetné jednání.

³⁾ Johann Schötter: Johann, Graf von Luxemburg und König von Böhmen, Luxemburg 1865.

bylo sice několikrát zpracováno, a to leckdy obšírně, ale, jak právě řečeno, vždycky s jiného hlediska. Nikdy nebývá český král hlavní postavou těchto úvah. Více studia bylo věnováno jeho cestám do Itálie.⁴⁾ První léta vlády Janovy v Čechách došla skvělého líčení v Šustových Dvou knihách českých dějin⁵⁾ a jest jen upřímně litovati, že tento vynikající vědec přerušil své dílo rokem 1320.

Proslulá regesta Böhmerova, která skoro po dobu 80 let shromažďovala listinné i kronikářské údaje, téměř o všech římsko-německých králech a císařích, ba i o mnohých jiných panovnických středověkých, věnovala také oddíl⁶⁾ českému králi Janovi. Avšak toto dílo, svého času bez odporu vzorné, jest pro dnešní dobu již jen torsem naprosto nedostačujícím, uvážíme-li, že zprávy o činnosti, cestách, dočasném působení i projevech osobností světové pověsti jsou vtěsnány do pouhých devíti set regestů, ačkoli časově vyplňují celé půlstoletí. Regesta Emlerova,⁷⁾ která vyšla o lidský věk později, uvedla v rámci zemí koruny svatováclavské listin týkajících se krále Jana již o dobrou třetinu více, avšak ani tím není zdaleka vyčerpán počet dochovaných jeho listin vůbec. Jiná mezera obojích regest záleží v tom, že vydavatelé často se spokojili pouhým údajem neb citací starého tisku a nepátrali již po originálech, neměli-li jich hned po ruce. Také příliš velká důvěra k středověkým letopisům zavinila mnoho omylů a často pochybené závěry.

To vše tanulo mi na mysli, když jsem se na jaře roku 1925 zabýval v Paříži studiem některých středověkých pramenů v proslulém Národním archivu francouzském a mimo jiné našel i několik pěkně uložených, krásných originálů⁸⁾ našeho prvního lucemburského krále, jejichž znění je dochováno jen kuse v starých edicích, na př. Lünigově. Po návratu do Prahy upozornil jsem ředitele zemského archivu na objevené originály pařížské a projevils jsem úmysl shledati, prostudovati, po případě i připravit

⁴⁾ Dosud nejobšírněji pojednal o Janových výpravách do Itálie Ludwig Pöppelmann, *Johann von Böhmen in Italien 1330—1333*, Archiv f. österr. Geschichte XXXV (1865), 247—456. Za četné cenné poukazy jsem povinen díkům p. Karlu Goláňovi, jenž v disertaci o témž námětu zpracoval mnoho nových dokladů z italských archivů.

⁵⁾ Josef Šusta, *Dvě knihy českých dějin, kniha II., Počátky Lucemburské*, Praha 1919.

⁶⁾ *Regesta Imperii VII., Die Regesten Kaiser Ludwigs und seiner Zeit, 1839—1865*; první vydání a další dva dodatky prací Böhmerovou, třetí a bohužel poslední dodatek prací Fickerovou.

⁷⁾ Jos. Emler, *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae: Pars III. 1311—1333, 1890; Pars IV. 1333—1346, 1892.*

⁸⁾ *Trésor des Chartes: Carton Bohême, J 432, a Carton Traités (Allemagne), J 386*; mimo to jsou kusy Janovy také v registrech francouzských králů.

k tisku všecken materiál, na jehož podkladě by byla vydána regesta Janova, moderně zpracovaná po způsobu regest Böhmerových. Ředitel Novák přijal tento můj námět s velkou radostí a po poradě s pražskými a vídeňskými historiky došlo záhy k částečnému realizování tohoto plánu. Byl jsem vyzván, abych se ujal tohoto úkolu, nikterak snadného a vyžadujícího léta pilné práce, jakož i důkladné znalosti takřka všech historických disciplin. A tak jsem se na podzim roku 1925 pustil do práce, ač jsem si byl vědom neobyčejné rozsáhlosti materiálu. Tehdy jsem zastával místo bezplatného volontéra v českém zemském archivu a nemohl jsem se tudíž cele věnovati dílu, které se stalo plně věcí mého srdce a jež bych rád provedl, kdyby se mi dostalo od státu nezbytné podpory finanční.

Chtěje začíti co možná nejdříve s přípravnými pracemi heuristickými, odejel jsem již v prosinci roku 1925 do západních Čech a studoval Janovy originály v Plzni, Chebu, Teplé, Žatci, Kadani, Mostu a Ústí n. L. Tato malá studijní cesta byla mi velmi užitečnou přípravou pro velký podnik, který mne zavedl v roce 1926 na šest měsíců do Itálie. Na návrh Komise Čsl. ústavu v Římě udělilo mi totiž ministerstvo školství a národní osvěty v Praze tříměsíční stipendium, které později prodloužilo o další dva měsíce. Celkový můj pobyt v Itálii byl však nedobrovolně později ještě o měsíc prodloužen, když těžká choroba připravila mne o kolik neděl pracovního času. Celkem tedy pobyl jsem za Alpami plných šest měsíců v době od 16. ledna do 16. července 1926.

Studium života Jana Lucemburského ztěžuje badateli mnoho problémů; z nejnepřehlednějších, jak se zdá, je stanoviti si přesný vztah k událostem, jež vznikly buď z podnětu Jana samého nebo osob mu oddaných. Uvažujeme-li důkladně o všem, co se dělo v jeho okolí, uvědomíme si, že tento panovník neměl nikdy směrníc plynoucích z jeho nitra ani mravních závazků na delší dobu. Nelze vůbec dojíti jednotného názoru v řešení otázky, z jakých důvodů zasahoval do sporů o nadvládu v Evropě nebo do nábožensko-stavovských svárů, jež roznítily žebravé řády a vzkvétající města. Nehájil vždy s náležitým důrazem zájmů království, jež mu přinesla věnem jeho první choť, a jen zřídka byl pamětliv povinností, které mu ukládalo postavení knížete říšského. Dovedl smlouvami mistrně tvořiti pevné svazky, ještě mistrněji je rozvazoval. Obličej této bystré hlavy, jejíž nositel by mohl býti zván korunovaným kupčikem s lidskými osudy a statky, měnil se okamžitě, jak kázala potřeba. Jedna však, zdá se mi, byla horoucí jeho tužba: chtěl vždy býti a po všecken život zůstal hrabětem z Lucemburka a tím i vasalem francouzské koruny a představitel mravů západního rytířstva. V horách nad Moselou

stála jeho kolébka, do nich spěchal vždy znovu ať již od Němnu neb Arna, ať ode dvorů králův uherských, francouzských neb některého německého knížete, kdykoliv blaho rodného kraje si žádalo jeho přítomnosti. Slávě rodu Valois obětoval hrdinně i život na památném poli u Kreščaku. Jsa odchovancem francouzské moci, zůstal vždy tělem i duší hrabětem z Lucemburka a tak i zahynul. I pro moje studium je tento muž, po jehož stopách jsem šel do Itálie, nejenom králem českým, nýbrž, a to především, hrabětem lucemburským. Vypravil se do Itálie dvakrát: ponejprv, kdy za jáсотu lidu v lombardských městech přitáhl, aby vynutil peníze a vytvořil rodovou moc, nikdy před tím nebyvalou, podruhé, kdy, vida své plány v troskách, přispěchal na pomoc ohroženému synovi, aby zachránil a vyzískal, co se v posledním okamžiku od zchytralých italských vládců ještě vyzískat dalo.

Rod Lucemburský byl nehrubě významný a nebyl by nikdy nabyt větší důležitosti, kdyby nebyl Jindřich proti nadání zvolen římským králem. Pojednou obrátily se zraky všech na tohoto hraběte, jehož hlavní přednosti byly: vladařské nadání, ušlechtilost a velkomyslnost. Pravý muž přišel na pravé místo. Jindřich je vlastně poslední, kdo po příkladu římských výprav německých králů jde na jih, aby dobyl imperia brannou mocí ve vítězném boji. Ač měl mnoho sympatií, nebylo mu přáno rozhodného úspěchu a stálo ho mnoho peněz a mnoho vojska, aby se vůbec jakž takž udržel za Alpami a dospěl do věčného města. Zatím vladařil místo něho v říši jeho syn, mladistvý král český. Když nesnázi v Itálii stále přibývalo, měl přispěti na pomoc svému císařskému otci, tedy už tenkrát měl vejíti do Itálie. Avšak již v srpnu roku 1313 podlehl římský císař, korunovaný teprve před rokem, zákeřné chorobě a dříve než truchlivá zvěst zalétla k Rýnu, kde syn shromažďoval voje, došel Jindřich posledního odpočinku v nádherném dómě pisánském. Mramorový sarkofág — dílo Tina di Camaino — přenesený roku 1829 na Campo Santo, byl při 600letém jubileu Dantově z podnětu Benedetta Croceho za velikých vojenských okázalostí a slavností církevních dopraven zpět na původní místo v kapli San Ranieri a verš Božské komedie pod ním hlásá nyní ušlechtilost tohoto Francouze na císařském trůně.⁹⁾ A jako tělesné ostatky císařovy přijala Pisa, oblíbené sídlo Jindřichovo, přijala také trosky jeho říšské kanceláře. Avšak jejím fondům, beztoho již značně rozchváceným na vojenském tažení, bylo souzeno, aby byly rozbity ještě více. V době Julia

⁹⁾ Srovn. Hist. Zeitschr. CXXVII (1923), 347 a Mitt. d. öst. Inst. f. GF. XLI (1926), 136.

Fickera¹⁰⁾ nalézaly se zbytky na třech místech: v savojském archivu v Turině, v kapitulním chrámu v Pise a ve sbírkách rodiny Roncioni tamže. Co je v Turině, bylo již roku 1839 uveřejněno Dönnigem.¹¹⁾ Tento vědec vyslovil pravděpodobný názor, že švagr a stálý průvodce císařův, hrabě Amedeus Savojský, podržel v hodnosti říšského správce v Itálii písemnosti pro sebe. V Pise byly fondy, původně nerozdělené, uloženy v katedrální kapitule a teprve roku 1606 přešla část archivu v majetek rodiny Roncioni, když totiž jeden její člen (Raffaele Roncioni) rovnal archivy arcibiskupský a kapitulní, při čemž vybral množství důležitých listin.¹²⁾ Mne zajímal především proslulý pergamen č. 1381 v archivu kapitulním, téměř nečitelný, skvrnitý a vůbec zle poškozený, ale ceny vynikající, neboť je tu nejen zachováno v opisech po jedné listině císaře Jindřicha a vévod rakouských,¹³⁾ nýbrž i slovné znění tří kusů Janových,¹⁴⁾ po jejichž originálech dnes už není stopy. Tyto kusy byly již několikrát otištěny.¹⁵⁾ Obsahují jednak smlouvy česko-rakouské, jejichž závěr byl velkolepým úspěchem politiky mladistvého českého krále,¹⁶⁾ jinak sliby, které císař Jindřich dal před Brescií Habsburkům ve příčině odbojných kantonů lesních. Ficker¹⁷⁾ se domnívá, že opisy těchto smluv byly pořízeny ne tak proto, že by bylo bývalo nutno, aby byly potvrzeny císařem, nýbrž proto, že císaři samému na nich svrchaně záleželo, pročež si vyžádal pro svou kancelář i jejich opisy. Já však pokládám tento pergamen spíše za důvodnou přílohu k žádosti za urychlené vyřízení rakouských požadavků, požadavků to, aby byla odvolána říšská bezprostřednost švýcarských kantonů. Jen smrt zabránila Jindřichovi VII. je vyplnit a nechati bez odměny služby prokázané mu Rakouskem.¹⁸⁾

Dvojitá volba v říjnu 1314 a bitva u Mühldorfu obracejí poměry středoevropské na rub. Na císařském stolci sedí opět Němec, ale stížený klatbou a spolu velmi neopatrný, který hned pokulhával

¹⁰⁾ 1854; srovn. jeho zprávu: Die Ueberreste des deutschen Reichsarchivs zu Pisa, Sitz.-Ber. d. phil.-hist. Cl. d. Wiener Akad. XIV (1855), 142—237.

¹¹⁾ Dönniges, Acta Henrici VII. imperatoris.

¹²⁾ Ficker, op. cit. 148.

¹³⁾ Listina Jindřichova ze dne 17. července 1311, listina Fridricha a Leopolda ze dne 25. července 1312.

¹⁴⁾ Dva dány ve Vídni dne 25. července 1312 a jeden ve Znojmě dne 17. srpna 1312.

¹⁵⁾ Srovn. MG. Const. VI, čís. 1110—1116; Ficker op. cit. a též Const. udávají dnes již nesprávnou signaturu pergamenu čís. 1366.

¹⁶⁾ Šusta, op. cit. 159 a násl.

¹⁷⁾ Str. 158.

¹⁸⁾ Th. Lindner, Deutsche Gesch. unter d. Habsburgern u. Luxemburgern, 1273—1437, I (1890), 293.

za svými vrstevníky, hned je zase po nejedné stránce předstihoval, o čemž zejména svědčí jeho podpora rozkvétajícímu stavu městskému a rozmachu žebравých řádů. Omračující ranou pro kurii bylo jeho korunování na císaře a volba Mikuláše V. Díky politické situaci dosahuje Ludvík po návratu z Itálie značného úspěchu, 9. května 1330 sjednává smlouvu s Habsburky a koncem května se schází s Janem Lucemburským, arcibiskupem trevírským Balduinem a Ottou Habsburským ve Wormsu, kde má být učiněn pokus vyrovnat se s kurií.¹⁹⁾ Když bylo dosaženo jednotného názoru na zásady zprostředkovací, odevzdává císař Ludvík 24. května oběma lucemburským knížatům výslovně plnou moc,²⁰⁾ aby navázali styky s kurií za příčinou dohody. Téhož dne prohlašují také prostředníci, že jsou od císaře Ludvíka zmocněni odklidit jeho jménem všechna nedorozumění mezi říší římskou a kurií. Poněvadž je třeba hájiti čest a dobro říše, doufají prostředníci, že bude jejich rad dbáno na obojí straně. Kdyby se však papež zdráhal, necht se císař alespoň odhodlá opustiti protipapeže, zanechati mínění o boží chudobě a všeho ostatního, cokoli by bylo na újmu cti jeho a říše.²¹⁾ Smírná nabídka ztroskotává však o drsné a nepovolné chování Jana XXII. Koncem července papež návrhy prostě zamítá.²²⁾

Český král Jan zatím odešel od Rýna do Lucemburska, aby se obrátil odtamtud dne 4. července k Azzu Viscontimu známým dopisem, který dal podnět k tak mnohým tu šťastnějším tu méně šťastným úvahám a nám pozdějším měl odpověděti na otázku, zabýval-li se král Jan již delší dobu záměrem vypravit se do Itálie. Doslovné znění tohoto dopisu známe z listu papeže Jana XXII. králi Janovi ze dne 21. září 1330,²³⁾ v němž je inserován; list papežův, zachovaný v registrech, je arci značně poškozen. Aby porozuměl smyslu pokazeného textu, provedl v něm A. Lehleiter ve své dissertaci²⁴⁾ podstatné změny a dokonce zapochyboval o datu. Ukázalo se nyní, že toto počínání, kterým chtěl mladistvý badatel patrně přidati do listu zprávy, jež se mu hodily, je

¹⁹⁾ S. Riezler, *Geschichte Baierns II* (1880), 399.

²⁰⁾ Z rukopisu *Copiarium Balduini Kesselstadtense* otištěno v *MG. Const. VI*, čís. 761; viz A. Dominicus, *Baldewin von Lützelburg* (1862), 281.

²¹⁾ »Zu lassen von der oppinion von Gots armut und alle ander sache, die wider sein und des riches ere sint.« Znění tohoto úplně neznámého prohlášení nalezl jsem v rukopise č. 106, fol. 42, archivu zemské vlády v Innsbrucku.

²²⁾ S. Riezler, *Vatikanische Akten zur deutschen Gesch. in der Zeit K. Ludwigs d. B.* (1891), 472, č. 1358 a násled.

²³⁾ *Vat. Akten* 481, č. 1386a.

²⁴⁾ A. Lehleiter, *Die Politik Kg. Johans v. Böhmen in den Jahren 1330—34*, Tübingen 1908.

nesprávné. Dnes známe již mnohem pečlivější opis listu výše uvedeného v Losseho kasselském konceptáři²⁵⁾ a tím se nejedna Lehleitrova emendace²⁶⁾ obrací v niveč. Tento list dokazuje tedy zřetelně, že byly styky mezi českým králem a pánem Milánska, že se Jan chtěl s Azzem setkati, ale potom vyslal jen posly. Účelem tohoto jednání jsou Janovy pokusy o dohodu mezi Viscontem a císařem. V návalu rozhorlení napsal papež dne 21. září českému králi list, v kterémž dává na jevo, že mu nezůstalo nic tajno. Na důkaz, že je tomu skutečně tak, inseruje celý dopis.²⁷⁾ Místem Janovy schůzky s Azzem měl být »locus tam vobis²⁸⁾ vicinus quam nobis«. Je-li tím míněna Itálie, nesnadno v tomto případě rozhodnouti. Ale že měl v úmyslu ještě na podzim 1330 táhnouti za Alpy, o tom se přesvědčujeme nesporně z obou listů Ludvíka Bavora ze 6. a 7. června Loisiuvi de Gonzaga a hraběti Janovi z Chiaramonte, ve kterých prohlašuje císař výslovně, že hodlá vstoupiti na půdu italskou »tempore autumpnali proximo una cum Johanne, rege Bohemiae«.²⁹⁾

Nadešel podzim, ale výprava Ludvíka Bavora do Itálie se neuskutečnila. Jan pospíchá z Lucemburska do Hagenavy, kde Ludvík se dostal do sporu s vévodou Ottou Rakouským. Janově diplomacii je děkovati, že nejen došlo k smíru 6. srpna, nýbrž že dokonce Habsburskové uznali Ludvíka za nejvyšší hlavu říše.³⁰⁾ Po tomto mistrném díle odchází Jan do Innsbrucku, kde se v září slavil sňatek českého prince Jana Jindřicha s Markétou Maultasch. Současná přesná ujednání³¹⁾ o příštím nástupnictví

²⁵⁾ E. E. Stengel, *Nova Alamanniae I* (1921), 128 a 131, č. 223 a 229.

²⁶⁾ Lehleiter 10 a násled. chce na př. nahraditi slovo mota slovem materia, kdežto kasselský kodex uvádí slovo motu. L. pokládá dále za možné, že při datování, jež zní 4. Julii, vypadlo slůvko die neb kal. neb non. neb id., pročez lze prý pouze říci, že dopis pochází z doby od konce června do počátku července 1330; o doplnění roku nemůže prý býti pochybnosti. Jelikož však také kasselský rukopis má IIII° Julii, jsou Lehleitrovy obavy bezpodstatné. Důležité opravy u jediného slova vobis in nobis hned v první větě, kterouž L. správně provedl, nezaznamenává pohříchu publikace Stengelova jako různoočtení kasselského konceptáře od register.

²⁷⁾ Jinak si totiž nemohu vyložit tento fakt. Český král Jan asi přece dobře věděl, o čem psal Azzovi.

²⁸⁾ Scilicet Azzoni.

²⁹⁾ *MG. Const. VI*, 660, č. 779 a 780.

³⁰⁾ *Chron. Joh. Vitodur.*, *MG. Ss. rer. Germ. Nova Ser. III* (1924), 89 a násled.

³¹⁾ K těmto ujednáním vztahují se tři originály Janovy ve vídeňském státním archivu ze dnů 16. a 18. září, Emler III, č. 1691, 1696 a 1698, a opis listiny Janovy v rukopise č. 106, fol. 37, archivu zemské vlády v Innsbrucku ze dne 16. září, otištěné v *Beiträge z. Gesch., Stat. usw. von Tirol u. Vorarlb. VII* (1832), 216; viz též Chytil, *CDMor. VI* (1854), 394 a Emler III, č. 1692, *Srovn. A. Huber, Gesch. Oesterreichs II* (1885), 155 a Lehleiter op. cit. 17 a násled.

v Korutanech a Tyrolech vedou k ostrému rozporu mezi králem Janem a Ludvíkem, jenž s nevolí pozoruje, kterak se Lucemburkové hodlají trvale usaditi jižně od Bavor, i spojuje se tudíž s Habsburky, rivaly českého krále. Hrabě Rudolf z Hohenbergu vydává³²⁾ 26. listopadu 1330 s jinými šlechtici listinu o dohodě mezi císařem Ludvíkem a vévodou Ottou, podle které měly po smrti vévody Jindřicha Korutany připadnouti Rakousku, Tyroly Bavorsku. Král Jan má býti v případě, že by se jich domáhal, napaden válkou.

Neohlížeje se na důsledky hněvu císařova, Jan překročuje Brenner, je 2. října v Meranu³³⁾ a uděluje 23. listopadu v Tridentě privilegium Conratovi z Schennan.³⁴⁾ Tou dobou přijímá poselstvo Brescie, ohrožené Mastinou della Scala, jakož i jiných hornoitalských měst, které ho žádají o pomoc, nabízejíce mu za to dobrovolně³⁵⁾ signorie.³⁶⁾ Jan slibuje pomoc, sám prý se dostaví do Brescie, ale dříve se ještě vrací do Innsbrucku, patrně, aby si opatřil peníze, neboť 16. a 18. prosince potvrzuje tam příjem 100 marek a 5000 zlatých, jež si vydlužil od své sestřenice Beatrice Savojské.³⁷⁾

Dne 31. prosince 1330³⁸⁾ vjíždí slavnostně král Jan do Brescie, provázen jsa plesáním davu a prohlašován v radostném opojení spontáně za pána města i země. Lid vyprošuje si chleba a prominutí daní, což obmyslný a vypočítavý Jan ochotně povoluje, maje na zřeteli okamžitý účinek. Avšak jeho měšec je prázdný, z čeho má hraditi útraty vlastního marnotratného života, z čeho vydržovati družinu třeba nečetnou?³⁹⁾ Nejistota a úzkost hornoitalských velmožů jdou mu na ruku: pány měst, jižto se druh za druhem poddávají Janovi, zavazuje k poplatkům. Dne 6. ledna

³²⁾ MG. Const. VI, 739, č. 886.

³³⁾ C. Stampfer, Geschichte von Meran (1889), 39 a 351.

³⁴⁾ Innsbruck, archiv zemské vlády, Schatz-Archiv II, č. 3922; Emler III, č. 1713. Tamže vydává listinu falckraběti Jindřichovi dne 20. listopadu, Const. VI, č. 881.

³⁵⁾ »ultroni«, z dopisu důvěrníka krále Jana Goswina Eulenburga. Jacobi, Cod. epist. Joannis r. Boh., č. 135.

³⁶⁾ Chron. Aul. Reg., Font. rer. Austr. Ss. VIII (1875), 479. Lehleiter 21 a násl.

³⁷⁾ Text těchto kusů zachoval nám toliko pergamen o čtyřech listech ve vídeňském stát. archivu, jenž pochází ještě ze století 14. Na první stránce je poznamenáno: Frawen Beatrix von Saphoy Versicherungen 1330. Kromě těchto prohlášení Janových obsahuje tento pergamen ještě 7 listin Jindřicha Korutanského a jednu Jindřicha, biskupa tridentského, z let 1328—30, rovněž pro kněžnu savojskou.

³⁸⁾ Prameny viz u Pöppelmannu op. cit. 264.

³⁹⁾ Villani vypravuje, že prý král Jan poslal napřed s vyslanci 300 jezdců a sám zavítal do Brescie dne 31. »října«, jsa provázen 400 jezdci. Dragomanni, Cron. di Giov. Villani III (1845), 153 a násl.

1331 potvrzuje Janův kancléř Symon Philippus de Regalibus, že přijal pro svého pána od mantovských Gonzagů 3600 zlatých.⁴⁰⁾ Dne 19. ledna oznamují Gonzagové novému pánu Brescie, že mu zaslali 2400 zlatých.⁴¹⁾ Jan sám potvrzuje Gonzagům dne 19. ledna příjem 2000 zlatých⁴²⁾ a ohlašuje téhož dne na pergamenu se zavěšenou pečetí,⁴³⁾ že přijal od mantovských vikářů celkem 7000 ve zlatě.⁴⁴⁾ V Mantově se chovají papírové originály, listy to Janovy z Brescie, v nichž jednak žádá Gonzagy, aby nepouštěli s myslí Modeny,⁴⁵⁾ jinak jim dává na vědomí, že strhl na se vládu v Cremoně, Parmě, Reggiu a Modeně a že Azzo Visconti a pán Coma nadále spravují své signorie jeho jménem.⁴⁶⁾ Tato vyhláška vydaná 29 dní po slavném vjezdu do Brescie, je zřejmým dokladem jedinečného zisku náhlé moci, kterým začalo dobrodružství českého krále v Itálii.

Pánovi Pádské nížiny mohl se nyní postavit v cestu jen jediný odpůrce a to Bertrand, legát z milosti papežovy, jenž usiloval z Bologně o znovuzřízení církevního státu v bývalém rozsahu.⁴⁷⁾ Lombardská a emilská města povolala si Lucemburka, buď aby urovnal vnitřní stranické rozpory, buď aby je ochránil přehmatů sousedních signorů a papežského legáta. Jan se ovšem nemohl pouštět do protipapežské politiky i snažil se vyrovnat se se zástupcem kurie. Dříve než k tomu k neveliké radosti městských států došlo, kyne Janovi nový zisk, tentokrát již za Apenninami, na březích Serchia. Lucca, těžce ohrožená Florencií, žádá krále českého, aby ji vyprostil z obležení a Jan se ihned chopí věci vojensky⁴⁸⁾ i diplomaticky.⁴⁹⁾ Odměnou čeká osvoboditele signoria nad Luccou. Toskánské kroniky vypravují mnoho o těchto událostech, avšak jedna věc, kterou líčí pouze jediný pramen letopisný,

⁴⁰⁾ Papírový originál, Mantova, státní archiv, E 1599; otiskl C. Cipolla, Documenti per la storia delle relazioni diplomatiche fra Verona e Mantova nel sec. XIV., Miscellanea di storia veneta, ser. II, t. XII, 1 (1907), 269, č. 97.

⁴¹⁾ Papírový orig. tamže, F 2092.

⁴²⁾ Ze dne 14. ledna, E 1599.

⁴³⁾ Tamže, D 326.

⁴⁴⁾ Hromadné potvrzení zaznamenává o 1000 zlatých méně, než král Jan skutečně od Gonzagů obdržel (!!).

⁴⁵⁾ Ze dne 14. ledna, E 1599.

⁴⁶⁾ Ze dne 28. ledna, E 1599; otiskl Cipolla op. cit. 269, č. 98; srovn. Finke, Acta Aragon. III (1922), 558.

⁴⁷⁾ Srovn. Lisetta Ciaccio, Il Cardinal legato Bertrando de Poggetto in Bologna 1327—1334. Atti e Memorie della R. Deputazione di storia patria per le provincie di Romagna, ser. III, vol. XXIII (1905), 85—196 a 456—537.

⁴⁸⁾ Aragonský agent v Pise podává již 28. ledna zprávu o tom, že král Jan vysílá co nejrychleji ohrožené Luccce na pomoc hrabata z Oettingen a Neiffenu, jakož i jednoho z parmských Rossiů s 400 muži. U Villaniho loc.

byla dosud neznáma. Tento letopis, jež bych nazval Cronica Maggiore Agnola di Tura, nebyl dosud otištěn a je zachován v rukopise 15. století v státním archivu v Sieně. V letopisu tom je zpráva, jak král Jan v únoru 1331 vyzval listem Sieny, která byla povinná válečnou pomocí Florencii, aby se neúčastnila obležení Luccy. Avšak Sienští se prý nedali přemluvíti, naopak zesílili ještě voje Florenciánů společně s psanci luckými a vojskem, jež poslali na pomoc Perugia a Robert, král sicilský. Jen vzpoura německých žoldněřů a rychle přispěchavší české vojsko prý osvobodily 25. února obležené. Dne 1. března obsadil Janův maršál slavnostně Luccu⁵⁰⁾ a po dva a půl roku vláda česká korouhev na jejich hradbách.

Brzy po osvobození Luccy nabývá vyjednávání krále Jana s legátem zřetelnějších obrysů: oba se setkávají 16. dubna 1331 v Castelfrancu a 17. dubna v Piumacciu. Nikdo nevěděl, oč se umlouvali. Rozhodně se kloním k mínění Feltenovu⁵¹⁾ a Ottovu,⁵²⁾ kteří tvrdí, že tu Bertrand jednal na svůj vrub a že Jan XXII. se s ním nikterak neztotožňoval.⁵³⁾ Jasně to vysvětluje z papežského listu⁵⁴⁾ ze dne 12. května 1331 legátovi, ve kterém se domáhá stanoviska vyčkávacího, vůči králi Janovi shovívavějšího. Nenadálý vznik české moci v Itálii připravil kurii veliké rozpaky, nevěděla

cit. 158 čítá odeslané pomocné vojsko 800, v Cronica Sanese (ed. Muratori Ss. rer. Ital. XV [1729], 89) dokonce více než 1500 jezdců.

⁴⁰⁾ Král Jan vyslal dne 12. února posly do Florencie a Pisy, aby spor urovnali smírnou cestou. Florencie však smír odmítla z důvodu, že jedná na popud kurie a krále Roberta, a v Pise nesměli vyslanci ani vkročit do města. Villani 157 a Cronica Sanese 89.

⁵⁰⁾ Siena, státní archiv, Cod. 54bis, fol. 94: Sanesi ricevero lettere dal sopra detto re Giovanni contenenti che lo piaccia di non dare aiuto nè favore a' Fiorentini contra ala città di Lucha e se ve l'avessero, lo debino levare. Li Sanesi non li levoro e se altro aiuto i Fiorentini avessero voluto, arebero fatto; fol. 93b: Fiorentini essendo a campo al Lucha e molta era cresciuta loro oste per la gente che vi venne di re Ruberto e di quelle genti che mandoro i Sanesi e de' Perugini e d'altre a misca a di quelli che uscuro di Lucha e venero nel campo de' Fiorentini; fol. 94b: Uno misser Arnaldo, tedesco constabile de' Fiorentini, si partì del campo con 100 cavalieri e intrò in Lucha. E anche il maliscalco de re Giovanni venia al Lucha e così si levò l'oste de' Fiorentini da Lucha a di 25 di febr... e'l maliscalco de re Giovanni a di primo di marzo intrò in Lucha con 800 cavalieri tedeschi e prese la signoria di Lucha per lo re Giovanni. Viz Finke, Acta Arag. III, 557, kde osvobožující voje čítají pouze 400 mužů. Podle mého mínění mělo by se spíše věřit Aragoncům.

⁵¹⁾ W. Felten, Die Bulle Ne praetereat II (1887), 25.

⁵²⁾ H. Otto, Zur italienischen Politik Johannis XXII., Quellen u. Forschung. aus ital. Archiven u. Bibl. XVI (1911), 198.

⁵³⁾ Jan XXII. nebyl zvláště potěšen italským podnikem krále Jana. Pa-lacký, Lit. Reise nach Italien (1838), 85, č. 169.

⁵⁴⁾ Otto op. cit. 244, příloha 21.

ještě přesně, jakým směrem se brátí, aby jí z nové situace nevzešla škoda. V Německu vzniklo přes úspěchy Lucemburkovy v Itálii vřemění; Jan pokládal za prospěšno, aby tam co nejrychleji pospíšil. Císař si veřejně stěžoval do italské výpravy Janovy na říšském sněmě v Norimberce na jaře 1331, kde bylo usneseno, že jest se hojiti na české državě Janově. Otto Rakouský byl hned zmocněn, napadnouti ve spolku s Uhry a Polskem Čechy válkou.⁵⁵⁾

Pro dobu od dubna roku 1331 do prvního odchodu z Itálie koncem června⁵⁶⁾ téhož roku vím jenom⁵⁷⁾ o čtyřech listinných dokladech, jimiž Jan uděluje privilegia italským šlechticům. Bohužel originály jsou nezvěstné. Znění jejich jsem zjistil vedle notářského instrumentu mantovského státního archivu⁵⁸⁾ v rukopisech chovaných v Luce⁵⁹⁾ a Miláně.⁶⁰⁾

Král Jan se vrací přes Alpy, přenechává synovi nesmírně těžkou úlohu, aby udržel české panství v Itálii, a především hledí se dohodnouti s císařem. Ještě v červenci setkává se s Ludvíkem v Řezně a po třínedělním smlouvání skutečně s ním sjednává dohodu,⁶¹⁾ která ho oprostila vůči nepřátelům ohrožujícím Čechy. Rakousko-uherský spolek je smlouven 2. září 1331,⁶²⁾ Otto Rakouský překračuje Dunaj,⁶³⁾ ale již v listopadu nepřátelé ustupují.⁶⁴⁾

⁵⁵⁾ Lehleiter 31 podle Chron. Aul. Reg.

⁵⁶⁾ Dne 13. července byl Jan už v Kufsteině. Köhler, Codex dipl. Lusatae superioris I (1851), 291.

⁵⁷⁾ Pro nedostatek času nemohl jsem bohužel pokračovati v pátrání, avšak jistě se objeví ještě jiné listinné doklady pro tuto dobu.

⁵⁸⁾ D 287; cremonský notář Guillelmus de Millio ověřuje dne 8. června 1331 listinu Janovu ze dne 20. května 1331, kterou se král pokouší urovnati právní spor mezi chotí Filipina Gonzaga Annou de Dovaria a šlechticem zvaným Boxius de Vayrano. Krátký regest u L. Astegiano, Codice Dipl. Cremonese 715—1334, Historiae patriae Monumenta ed. iussu r. Caroli Alberti, ser. II, tom. XXII, 2 (1898), 54, č. 275.

⁵⁹⁾ Státní archiv, Camarlingo Generale (Registro dei debiti del Comune di Lucca), sv. II., fol. 7: Listina Janova ze dne 10. května v Parmě pro lucckého občana zvaného Cecchorinus.

⁶⁰⁾ Biblioteca Ambrosiana; Cod. E. S. VI, 13 pochází ze století 15. a je sbírkou listinných regest sepsaných velmi špatnou latinou. Jelikož je zde jediná zmínka o dvou listinách Janových, jsou nám tato regesta velmi cenná přes to, že znetvořují všechna jména vlastní. Bližší údaje o rukopisu srovn. G. Romano, Regesto degli Atti Notarili di C. Cristiani dal 1391 al 1399; Archivio Stor. Lombardo, XXI (1894), vol. II, 6 a násl.

⁶¹⁾ Chron. Aul. Reg. loc. cit. 482: XII. Kal. Aug. O nesnázích v datování srovn. F. v. Weech, K. Ludwig d. B. und Kg. Johann v. B., 1860. V Řezně ujednané smlouvy zde opomímám a poukazuji proto na Lehleitera 31 a E. Vogta, Die Reichspolitik des Erzhs. Balduins von Trier (1901), 37.

⁶²⁾ Emler III, č. 1817.

⁶³⁾ List krále Jana Janovi, biskupovi pražskému, dne 31. října Chron. Aul. Reg. 485.

⁶⁴⁾ List notáře Jindřicha Petrovi, opatu zbraslavskému, dne 26. listopadu. Chron. Aul. Reg. 487.

Jakmile bylo bezprostřední nebezpečí zažehnáno, odevzdává Jan další vedení války českým velmožům, setkává se s Ludvíkem i Balduinem ve Frankfurtě a koncem roku 1331 je v Paříži. V roce 1332, který českého krále nikdy nespatriil v Itálii,⁶⁵⁾ pletičarí neustále mezi Francií a Německem, aby jednak císaře učinil povolnějším, jednak aby pomocí Filipa VI. dosáhl konečně dohody s kurií o společných zájmech v horní Itálii. Je zajímavé, že právě v této vyjednávací horečce potvrzuje dne 3. srpna 1332 městu Luce privilegium Fridricha II. ze 17. září 1203.⁶⁶⁾ Datum 17. září 1203 je podezřelé, dokonce nemožné. Podivuhodně provedený originál však nevzbuzuje nejmenší pochybnosti, písař snad nedopatřením přehlédl desetku, neboť roku 1213 bylo by vydání tohoto privilegia zcela dobře možné.⁶⁷⁾

Po roce končí posléz války proti Čechám, pasovský mír ze dne 4. září 1332⁶⁸⁾ smiřuje Habsburky, Lucemburky a Wittelsbachy. Záznam katalogu archivu vatikánského⁶⁹⁾ zpravuje nás o tom, že originálem, od 5. května 1915 pohřešovaným, cedulí »de occulta manu« dával papež Jan XXII. Robertu, králi sicilskému, dne 3. září 1331 vědět o mírových podmínkách mezi králem českým a Uhrami, Rakouskem a Míšni. Není pochyby, že má tento kus nepravé vročení, náleží daleko spíše do roku 1332, vždyt spolek rakousko-uherský proti Čechám vešel v život teprve 2. září 1331. Palacký zaznamenává v Mariniho indexu⁷⁰⁾ tento regest: Regis Bohemiae pax cum Rege Hungariae, Austriae ducibus et Misnen. Marchion. 1331. 3. Sept. Instrum. Marino Marini jistě mínil týž kus, jehož obsah uvádím výše. Felten⁷¹⁾ podává zřejmý důkaz, že u Marini-Palackého jde o mír pasovský, a omyl v datu vysvětluje nesprávným výkladem slov pontificatus nostri anno 16. Šestnáctý rok pontifikátu Janova nepočíná totiž dnem volby, t. j. 7. srpnem 1316, nýbrž dnem korunovace, t. j. 5. zářím téhož roku.

Od ujednání v Castelfrancu a Piumacciu je poměr českého krále Jana k Janovi XXII. vždy ještě velmi napiatý, ačkoli několik poselstev a častá výměna listů měly z části odkliditi různosti ná-

⁶⁵⁾ V tomto roce připomínají dva notářské instrumenty toskánské Jana jako nejvyššího pána: Florencie, státní archiv, Riformagioni Atti pubblici, Castrum Montis Gemoli, 1331, Ind. XV. 3. ledna; patnáctou indikcí však má rok 1332, v kterémžto roce by se mohl Janův právní akt spíše provést než roku 1331. — Lucca, státní archiv, Fondo Spedale, 1332, 31. července, Simone de Phylippi, Janův místodržící, urovná luckou při.

⁶⁶⁾ Lucca, státní archiv, Fondo Spedale, 1332, Ag. 3.

⁶⁷⁾ Constitutiones nevykazují vůbec privilegia Fridricha II. pro Luccu.

⁶⁸⁾ Emler III, č. 1940; Chron. Aul. Reg. 492.

⁶⁹⁾ Instr. Misc. Indice, č. 1196.

⁷⁰⁾ Palacký, Literarische Reise nach Italien (1838) 85, č. 172.

⁷¹⁾ Felten, D. Bulle Ne pract. II, 220 a násl.

zorů. Český král je ochoten povolit, ustoupiti, ba prosí papeže, aby rozhodl, jak uzná, aby, bude-li třeba, použil prostřednictví Filipa VI., kdyby nebylo papeži vhod jednání bezprostřední. Poslední nabídky, které byly předneseny papeži v druhé polovině roku 1331, jsou zachovány ve vatikánském archivu⁷²⁾ bez data a ve znění dosti pokaženém. Připojuji se tu docela k vývodům Lehleitrovým,⁷³⁾ jenž prokázal správnost hořejšího datování. Tím se vyvrací názor Riezlerův,⁷⁴⁾ jakoby tato nabídka byla bývala návrhem smlouvy v Piumacciu. Prostřednictví Filipa VI. neminulo se účinkem, papež Jan XXII. je konečně ochoten přijmouti krále Jana. Český král zavítá 10. listopadu do Avignonu, aby tam prodlél 14 dní a s kurií ujednal známou dohodu listopadovou. Poněvadž také tato dohoda jest zachována v archivu vatikánském⁷⁵⁾ bez data, vznikl prudký spor o její datování. Felten věnoval tomuto tematú samostatnou rozpravu,⁷⁶⁾ naznačil podle mého náhledu⁷⁷⁾ správně artikule za listopadovou úmluvu a vyslovil se proti ztotožnění se smlouvou v Piumacciu. Zaráží skutečně, že Riezler⁷⁸⁾ proti přesvědčivým úvahám Feltenovým setrval při datování v dubnu 1331. Konečně byla sjednána dohoda o královských a papežských nárocích na Itálii a mohla dobře trvati dále, ale činitel, o kterém se bez něho rozhodovalo, se vzepřel — horní Itálie přestala poslouchati.

Za protiklad vyrovnání Janova s císařem, pařížských konferencí i návštěvy českého krále v Avignoně lze pokládati velkou ligu⁷⁹⁾ guelfů a ghibellinů, která měla připravovati cizovládám v horní Itálii žalostný konec. Zárodek její mohli bychom spatřovati ve sněmu, který byl svolán do Bologně a ku kterému neapolský Andegavec v prosinci roku 1331 pozval⁸⁰⁾ město San Gimignano prostřednictvím svého vyslance Bartolomea Pisticella.⁸¹⁾

⁷²⁾ Instr. Misc. č. 1206.

⁷³⁾ Op. cit. 30; H. Otto souhlasí op. cit. 198.

⁷⁴⁾ Vat. Akten 502, č. 1449.

⁷⁵⁾ Tento akt má stejnou signaturu s nabídkou shora uvedenou, totiž Instr. Misc. č. 1206.

⁷⁶⁾ D. Bulle Ne pr. II, 215 a násl.: Pregers Vertrag von Piumaccio (April 1331) und der Vertrag von Avignon (November 1332).

⁷⁷⁾ Srovn. též Lehleiter 2 a Otto 203.

⁷⁸⁾ Vat. Akten 505, č. 1457; J. H. Wurm nepřikloňuje se ve své recenzi díla Vat. Akten, Hist. Jahrb. XIII (1892), 240, ani k té, ani k oné domněnce, míní spíše, že úmluva, o kterou jde, je výsledek vyjednávaní v Piumacciu a vznikla asi začátkem května. Vývody jeho nejsou mi dosti jasné a zůstaly dodnes téměř nepovšimnuty.

⁷⁹⁾ H. Otto, op. cit. 199 a násl.

⁸⁰⁾ San Gimignano, Bibl. Comunale, Liber reform. 57, fol. 25.

⁸¹⁾ Severoitálští velmoži Este, Scala, Gonzaga a Visconti ujednali dne 8. srpna 1332 spolek, ke kterému přistoupily 26. září téhož roku rod Ruscha

Koncem února 1333 objevuje se Jan poznovu s vojenskou mocí v Itálii.⁸²⁾ Hornoitalská a středoitalská města chystají se k rozhodné ráně proti nenáviděnému již českému panství. Městské protokoly san gimignanské⁸³⁾ opět dávají nám svědectví o tomto odboji, neboť uvádějí doslovně poselství města Florencie ze dne 8. května, jímž se městská rada gimignanská vyzývá, aby pro nastávající boje postavila do pole 200 mužů.

Po některém kolísání⁸⁴⁾ rozhodly zbraně proti Janovi a jeho prvorozeni, bylať příliš velká nepřátelská přesila i obecná nechut k Lucemburkům a papežskému legátovi. Dnové panování obou vládařů jsou sečtení, začíná se jednat o příměří. Města Modena, Reggio, Cremona, Parma a Lucca jmenovala notářskými instrumenty vynikající osobnosti plnomocníky svých zájmů při vyjednávání. Instrumenty jsou vydány v červnu a červenci, král Jan sám jmenuje své právní zástupce v Parmě dne 11. července 1333.⁸⁵⁾

Smlouva o příměří ze dne 19. července roku 1333 na velkém, krásně psaném pergamentu zaznamenává již jen labutí píseň lucemburské éry v Itálii. Florencie opět pečlivě uložila tuto písemnost do svého archivu. Florencie, město guelfské, triumfuje a usiluje o to, aby sklídila co nejvíce hmotných výhod z úplného ztroskotání někdejší politiky císařské. Jan vypravil se do Itálie sice proti vůli Ludvíka Bavora,⁸⁶⁾ musil se tam však chtěj nechtěj tvářiti, jakoby byl jeho zástupcem, tím stal se zastáncem strany císařské. Pozdější jeho shoda s papežem arci tomu odporuje i stala se pak hlavním kamenem úrazu, o který se jeho italský podnik rozbil tak neslavně. Formální dohrou velikých převratů, které smlouva o příměří učinila právem, jsou články zvláštních ujednání mezi Janem a králem Robertem z 11. srpna a potvrzení smlouvy ze dne 19. července biskupem Janem z Novary dne 13. srpna. Také tyto dokumenty chová ve formě notářských instrumentů státní archiv

a Corigia, jakož i Florencie. Ačkoliv král Robert nebyl tehdy ještě členem spolku, účastnil se již činně protičeské akce, jak tomu nasvědčují protokoly san gimignanské.

⁸²⁾ Dne 26. února je v Parmě. Villani, Dragomanni III, 187.

⁸³⁾ Bibl. Comunale, Liber reform. 59, fol. 25b.

⁸⁴⁾ Veronští Scalové obsadili dne 15. června 1332 Brescii, milánští Visconti dne 27. září Bergamo, dva to důležité body lucemburských držav v Itálii. Karel vítězí ovšem dne 25. listopadu u San Felice, na kteroužto událost nikdy nezapomněl; ale úplná porážka u Ferrary zpečetila v dubnu 1333 osud cizích mocností.

⁸⁵⁾ Florencie, státní archiv, Riformagioni Atti pubblici; Modena a Reggio dne 5. června, Cremona 7. června, Parma 26. června a Lucca 12. července.

⁸⁶⁾ O poměru krále Jana k císaři srovn. H. Otto 195.

florencký.⁸⁷⁾ V Uffizích jsou tedy shromážděny skoro všechny písemnosti, osvětlující tento žalostný konec.

Ze všech italských měst a držav zbyla v létě roku 1333 v poměrně nejjistějším vlastnictví Lucemburkům jediná Lucca. Lucemburkové obdarili ji krátce před rozlukou co nejšířšími výhodami a výsadami. V státním archivu luckém jsou dokladem toho čtyři originály Janovy ze dne 5.⁸⁸⁾ a 9.⁸⁹⁾ srpna, ze dne 2.⁹⁰⁾ a 5.⁹¹⁾ října, prvý daný v Parmě, ostatní v Luce. V souvislosti s tímto hromadným darováním nutno připomenouti originál Karlův ze dne 11. srpna⁹²⁾ a dva authentické opisy ztracených originálů Janových z 9. srpna⁹³⁾ a 5. října.⁹⁴⁾ A ještě jedno darování z té doby zasluhuje pozornosti, a to svým původem. Krátce před tím totiž, než překročil Jan hřeben Apenninský, aby jej nikdy už nespátl, provedl v Camaiore právní akt, jehož průběh nám zachoval instrument⁹⁵⁾ luckého notáře Francisca Francisci de Favo. Markrabí Karel propůjčuje 17. srpna 1333 v Parmě měšťanu luckému jménem Vannes quondam Jacobi Forteguerre několik privilegií a zároveň jej jmenuje na dobu pěti let vikářem »vicarie Camaioris, Lucani districtus, cum officio, iurisdictione, baylia, potestate et comodo, hactenus consuetis«. Jsa osobně přítomen v Camaiore, král Jan potvrzuje dne 6. října 1333 všechna rozhodnutí svého syna, ale, aby jim dodal ještě důrazu, sám uvádí Vannesa »in corporalem possessionem suprascripti vicariatus officii, investiens eundem Vannem de predictis per regalem virgam, quam prefatus rex tunc in manu sua habebat, capiendō eundem Vannem per manum semel et bis in palatio communis burgi Camaioris predicti et in domo dicti Vannis sita in dicto burgo.« Král tu užívá národně-právních forem. Podání ruky vyskytuje se jako symbolický výraz investitury též jinde.⁹⁶⁾ Vikarie se podrobněji popisuje funkcemi

⁸⁷⁾ Riformagioni Atti pubblici.

⁸⁸⁾ Fondo San Romano, příjemce Vannes quondam Henrici de Podio.

⁸⁹⁾ Fondo Dono Garzoni, příjemci členové rodu Garzoni di Pescia; Böhmer č. 186 a Emler III, č. 2028 podle Lüniga, Cod. Italiae II, 213.

⁹⁰⁾ Fondo Dono Garzoni, příjemce Garzoni quondam Bartolomeo Garzoni; Böhmer č. 186 a Emler III, č. 2044 podle Lüniga, Cod. Italiae II, 215.

⁹¹⁾ Fondo Tarpea, příjemce Francesco Castracane; Böhmer č. 189 a Emler III, č. 2045 podle Memorie Lucchesi I, 285.

⁹²⁾ Lucca, státní archiv, Fondo Biblioteca Sbarra; Karel propůjčuje výsady rodině Sbarra za služby prokazané sobě i svému otci.

⁹³⁾ Lucca, st. arch., notářský instrument: potvrzení privilegia Karlova ze dne 8. srpna 1333, jímž luckým občanům ustanovuje nového vikáře; Böhmer č. 187 a Emler III, č. 2027 podle Memorie Lucchesi I, 284.

⁹⁴⁾ Lucca, st. arch., Anziani avanti la libertà 53, fol. 2b, příjemce Margoglio de' Rossi.

⁹⁵⁾ Lucca, st. arch., Fondo Archivio di Stato, 1333, Ott. 6.

⁹⁶⁾ Schröder-Künßberg, Deutsche Rechtsgeschichte (1919) 787.

officium, iurisdiction, baylia, potestas a comodum, které prozrazují novější názory a označují nám vicariatus officium jakožto úřad bez jakékoli souvislosti s úředním majetkem nemovitým. Zejména zmínka o comodum, jakémsi důchodu, dává na srozuměnou, že ne třeba myslet při udělení úřadu zároveň na přínos nemovitý. Notář však také výslovně zdůrazňuje uvedení in corporalem possessionem, tedy zřetelnou známku starých zvyklostí. Zdá se tedy, že tato listina náleží době přechodné, v níž doznívající zvyklosti lenního práva jsou již vystřídávány formami soustavy pouze úřední, i dlužno tudíž tuto dobu přechodnou položit do 14. století. Svého druhu jediné jsou znaky symbolické investitury jako virga regalís a podání ruky v radnici camaiorské rovněž jako v obydlí Vanne-sově. O této ceremonii nebylo patrně dosud nikde jinde zmínky, neboť ani Ficker ani Mayer ve svých právních a ústavních dějinách italských⁹⁷⁾ nezaznamenávají nic, co by sem spadalo. Bylo by zajímavé podrobněji studovati výklady tohoto luckého notáře po stránce právní, snad by daly nové směrnice, které by zajisté historickému badání byly s užitkem.⁹⁸⁾

Rozumí se, že zmíněná privilegia stála lucké příjemce značně peněz. Konečně přenechává Jan za vydatnou náhradu i luckou signorii parmským Rossiům. »A to byl ctný jeho odjezd z Lombardie a Toskány«,⁹⁹⁾ tak zakončuje sienský kronikář Agnolo di Tura kapitolu o italské výpravě Jana Lucemburského, jenž podle jeho názoru byl bez peněz, avšak toužil po signoriích.¹⁰⁰⁾ Jakkoli se byl vzdal jakéhokoli práva volně disponovati Luccou, jež přešla na rod Rossiů, zastavuje ji nicméně o rok později za peněžitou sumu králi francouzskému.¹⁰¹⁾ Tak už se vždycky choval, že ni-

⁹⁷⁾ J. Ficker, Forschungen zur Reichs- und Rechtsgeschichte Italiens, 1868—74, a E. Mayer, Italienische Verfassungsgeschichte von der Gothenzeit bis zur Zunftherrschaft, 1909.

⁹⁸⁾ Shora zmíněným originálem ze dne 9. srpna 1333 král Jan uděluje rodině Garzoni di Pescia castrum Vellanum in Valdinievole. Čteme v textu: Nos castrum Vellanum donamus ac te Guarzonem homagium prestantem per b a c u l u m, quem in manu tenemus, liberaliter investimus. Není pochyby, že udělování lén a úřadů bylo rozdílné a že při jejich uvádění vyskytovaly se různé symbolické zvyklosti.

⁹⁹⁾ Siena, státní archiv, Cod. 54bis, fol. III: E così fu honorevole la sua partita di Lombardia e di Toscana. Je nápadné, že Villani užívá při odjezdu Janově téhož výroku, Dragomanni III, 200. Dále oba prameny stejně uvádějí za den vjezdu krále českého do Brescie 31. říjen, z čehož vyplývá, že sienský letopisec čerpal od Florenčana; avšak připojoval k tomu důležité zprávy o místních událostech a právě v tom spočívá cena jeho díla.

¹⁰⁰⁾ Siena, tamže, fol. 92b: Il detto re, povaro di moneta e cupido di signoria.

¹⁰¹⁾ Prodal ji za 180.000 malých florinů, z kterých byl Jan obdržel již dříve 60.000 a zbyvajících 120.000 byl dotud králi Filipovi dlužen; byl to věno jeho dcery, vévodkyně normanské. Paříž, Národní archiv, Trésor des

kdo nemohl o něm dobře smýšlet, dokonce své italské vrstevníky vrtkavostí a ustavičným rušením slova uváděl v úžas, třeba byli zvyklí takovým projevům. Celý podnik Janův v Itálii je více méně dítětem příhodné chvíle a hledě k jiným jeho velkým a odvažným podnikům rychle pozbyval důležitosti.

K velikým činům a odvážným akcím, tak zcela Janovým, náleží také jeho podniky na východě, fantasticky okázané výpravy křížové proti Litevcům a geniální získání Slezska pro českou korunu. Zvláště tento zisk nebyl nikterak snadný; dovidáme se o odporu polských kruhů proti novému mocenskému činiteli, který se sjednotil s kolonisty. Nacionalismus polský tu našel v duchovenstvu pevnou oporu. Všechno toto počínání v zákulisí ne nepatrně osvětluje dopis ze dne 15. června 1337,¹⁰²⁾ kterým český král Jan zve papežského legáta pro Slezsko a Polsko Galharda de Carceribus do Prahy, aby s ním ústně porozprávěl o sporu s kapitulou vratislavskou o petrský haléř a o jiných nálehavých věcech, které ohrožují prestiž apoštolské stolice a o nichž psátí nepokládá za vhodné.¹⁰³⁾ Tomuto dopisu v celku skromnému a v originále zachovanému, nebylo podnětem nic menšího než proslulý zápas o zámek Milíč, z obojí strany vedený s neústupnou tvrdošíjností, a hrubé nepřístojnosti při vybírání papežských dávek.¹⁰⁴⁾

Viděli jsme nyní Jana jednati jakožto držitele koruny Přemyslovců, pozorujme jej tedy zde též jako hraběte z Lucemburka, kde byl ve svém vlastním živilu. Bohatství zámožného a svobodného města Met jest sousedním hrabatům a vévodům již dávno trnem v oku. Skutečnost, že řada těchto hrabat je značně zadlužena u metských měšťanů, napětí jen stupňuje a zmatky v říši zaviněné dvojitou volbou jsou mocnějším z nich vhodným podnětem, aby beztretně podnikali krvavé šarvátky. Počátkem roku 1324 spojují se trevírský arcibiskup Balduin, český král Jan, lotrinský vévoda Ferry a barský hrabě Eduard v Thionville ke společnému boji proti Metám a po bezvýsledném jednání s měšťany oblehnou v polovici září město. Nehledíc k strašlivému

Chartes, J 432, č. 6, Bois de Vincennes, říjen 1334. Otiskl Lünig, Cod. Ital. IV, 2065. O tomto »prodeji« se činí též zmínka v státním archivu luckém, Anziani avanti la libertà 53, fol. 24b.

¹⁰²⁾ Řím, Archiv vatikánský, Instr. Misc. č. 1353; vyd. Vat. Akten 672, č. 1884a.

¹⁰³⁾ Propter quedam alia ardua valde negocia, que sunt pro apostolice sedis honore queque scribi non licet.

¹⁰⁴⁾ Viz F. Palacký, Lit. Reise n. It. 85, č. 176 a C. Grünhagen, Kg. Johann v. Böhmen und Bischof Nanker v. Breslau, Sitz.-Ber. d. phil.-hist. Cl. der Wiener Akademie XLVII (1864), 79. Oba mají falešné datum 13. července 1337.

zpustošení okolí nemá však tento podnik zdárného účinku, po 14 dnech upouští se od obléhání a naopak Metští napadají Lucembursko, nezádavajíc v plenu a pálení nijak spojeným protivníkům. Neprátelství sice koncem roku 1325 ochabuje, ale malých potyček neubývá. Tu zakročil Jan XXII. ve prospěch knížat. Metští, rozhořčeni jeho činem, netají se ve své odpovědi podivem, že se papež ujímá těch, kdo si počínali jako Vandalové, a prosí ho, aby je osvobodil od útlaku nepřátel i aby se smiloval nad církví v Metách.¹⁰⁵) Dne 16. června 1325 Albricus Circator protestuje¹⁰⁶) jménem dómské kapituly v Metách proti nenahrazeným ztrátám z plenu, jež boje připravily tamnímu kleru. Rozhodnutí kurie, bylo-li vůbec jaké, bylo sotva asi příznivo žalobci, vzpomene-li jejího zákroku v tomto případě.¹⁰⁷) Český král je tu představitelem práva vrchnostenského, nemajícího blahověle ani pochopení pro stav městský a ovládaného toliko sobeckou touhou po zisku.

Jan byl vždy pamětliv, aby měl na dolním Rýně bezpečné postavení, nejen pro svůj vliv v říši, nýbrž aby též upevnil svoji posici v zápletkách mezinárodních.¹⁰⁸) Dokladem toho je dopis papežského jednatele v Londýně Hugona z Angoulême, jímž podává 15. května 1325 papeži Janovi XXII. zprávu¹⁰⁹) o spolku, zahroceném proti Avignonu, ve který prý podle udání jakéhosi zvěda vešli král český Jan, »vévoda bavorský« a hrabě hollandský. Ale důvodů k poplachu není, neboť český král a bavorský vévoda nejsou prý sobě zvláště nakloněni,¹¹⁰) nebezpečí útoku spíše hrozí Anglii. Jest se obávati, že spory anglo-francouzské rozntí veliký válečný požár, při němž by se skotský král¹¹¹) najisto asi postavil po bok Francii.

Ale ke spolku namířenému proti Avignonu nebyl by se hladký český král nikdy připojil. Ačkoli častěji směřovala jeho diplo-

¹⁰⁵) Tyto zprávy vypisuje Schötter, Johann Graf v. Lux. I, 3. Kap., vesměs z díla Huguenin, Les Chroniques de la ville de Metz (1838), 40—54.

¹⁰⁶) Řím, arch. vat., Instr. Misc. č. 947.

¹⁰⁷) Fayen, Lettres de Jean XXII, Analecta Vat.-Belg. II. a III., neza-
znamenává ani listu papežského měšťanům metským, citovaného Hugueninem,
ani odpovědi kurie na žalobu ze dne 16. června, jakoby byly v registrech za-
psané. Domněnka, že by prohlášení Metanů papeži u Huguenina a zmíněný
dokument byly totožny, nezdá se mi přijatelnou, jelikož prohlášení má podle
údajů lotrinského historiografa podstatně jiný obsah a nebylo vyhotoveno
dómskou kapitulou, nýbrž měšťanstvem.

¹⁰⁸) Srovn. Kunze, Die politische Stellung der niederrheinischen Fürsten
1314—1334, Göttingen 1886.

¹⁰⁹) Řím, arch. vat., Instr., Misc. č. 944; vyd. Otto 230 a MG. Const. VI,
č. 62; viz Otto 163.

¹¹⁰) Nec rex Bohemiae ac dux Bavariae se mutuo diligebant.

¹¹¹) Gerens se pro rege Scotie, totiž Robert Bruce.

macie proti papeži, jeho poměr ke kurii byl celkem snesitelný. Teprve spolek kurfiřtů v Rense a přijetí českého léna z rukou císaře Ludvíka Bavora ve Frankfurtě¹¹²) přivodily obrat. Jan Lucemburský a jeho lidé jsou stíženi klatbou, které jsou teprve 26. června 1342 sprostěni. Notářský instrument¹¹³) líčí nám s rozvláchnou zevrubností průběh věci. Jan sám doznává před Klimentem VI. a kardinály, že před třemi roky v postě pozbyl ochrany církve, když onomu kacíři, který se sám nazývá římským králem a císařem, přísahal věrnost a zavázal se k službám manským. Nyní prý se zkormouceným srdcem lituje tehdejšího činu a rád podstoupí jakékoli pokání. Když složil přísahu věrnosti, přijal jej papež s jeho poddanými a zeměmi znovu do lůna církve. Za touž příčinou posílá o rok později jednatele do Avignonu Ludvík Bavor.¹¹⁴) Aby dosáhl smíru s kurií, císař nabízí nejdalekosáhlejší disciplinární i politické ústupky, ale Klimenta neobměkčí. Papeži ani nepřipadá uznati Ludvíka, naopak se již zabývá záměry, které později povznesly Karla na německý trůn.

Zdá se, že i v říši se pomýšlí, aby, nehledě vůbec k Wittelsbachům, Karel Lucemburský byl uznán za oprávněného uchazeče o korunu. O takové náladě se dovídáme z milánské zprávy¹¹⁵) Gnifeta, který svému pánovi Guido de Gonzaga vypravuje dne 6. října 1344 novinky z Německa, za něž vděčí Taldovi de Florencia de Maris nedávno odtamtud se navrátilšímu. V Kolíně n. R. sjednotili se Ludvík Bavor s Janem a Karlem Lucemburky jakož i ostatními kurfiřty.¹¹⁶) Běží o mír mezi Čechami a Bavorskem a zárukou jeho měl býti sňatek jedné dcery Karlovy se synem Ludvíkovým a dcery Ludvíkovy s Janem Jindřichem, bratrem moravského markraběte.¹¹⁷) Karel je vyhlédnut za budoucího krále římského, volbu markraběte braniborského pokládají kurfiřtové za nežádoucí, poněvadž si pán Bavor Německo příliš podmaňuje.¹¹⁸) Po ratifikaci těchto ujednání má Ludvík odtáh-

¹¹²) Dne 20. března 1339; Reg. Imp. VII, 124, č. 1980; Chron. Math. de Nuwenburg, MG. Ss. rer. Germ. Nova ser. IV, 1 (1924), 147.

¹¹³) Současný opis: Řím, arch. vat., A. A. Arm. XV. 5014, fol. 100; ve velmi zkráceném znění vyd. Vat. Akten 766.

¹¹⁴) Dne 18. září 1343. Viz císařovu plnou moc jednatelům: Řím, arch. vat., A. A. Arm. XV. 5014, fol. 112; vyd. Vat. Akten 780.

¹¹⁵) Papírový originál, Mantova, Archivio di Stato, E 1619; otiskl Cipolla, Documenti atd., Misc. di st. veneta, ser. II, t. XII, 396, č. 165.

¹¹⁶) Počátkem září, Chron. Math. de Nuwenburg, loc. cit. 192: electores principes et inferiorum parcium magnates.

¹¹⁷) O těchto sňatkových záměrech není jinde zmínky; viz Werunsky, Kaiser Karl IV., I (1880), 359.

¹¹⁸) Quod ipse dominus Bavariae nimis sibi Alamaniam subiugaret.

nouti do Itálie a od Trevisa vniknouti do Lombardie. Jak známo, nedospěl Ludvík Bavor nikdy k druhému tažení na Řím, a horní Itálii bylo by také nové vměšování Severu sotva přišlo vhod, poněvadž se právě vyjednávalo o to, aby někdejší lucemburské državy byly rozděleny. Při tomto kupčení ukořistili bezohlední Scalové Veronští lví podíl. Návist všech lombardských dynastií byla jim za to údělem. Rozhořčený zápas vzplanul o Brescii, na kterou si činí nárok Gonzagové. Papež prostředkuje a pamětní spis Mantovských biskupovi Bonifáci Comskému líčí v 30 paragrafech stav věci i jejich nároky na Brescii. Je to dokument z nejdůležitějších své doby, častěji zmiňuje se též o Janovi, králi českém, a dodatečně osvětluje temné diplomatické zákulisí, jež umožnilo jeho náhlý vzestup. Uplynulo asi 14 let od slavnostního vjezdu Janova do Brescie, když byla tato zpráva sepsána. Její znění známe ze současného opisu v mantovském státním archivu.¹¹⁹⁾

Vratme se za Alpy, kde šly události svou cestou. Lucemburkové se chystali, aby pro sebe získali symbol nejvyšší moci, korunu říšskou. Papež se snaží vši silou, aby svého vychovance co možná nejdříve spatřil povýšena, ale dříve, než se tak stane, usiluje zajistiti církví nadpráví, kterých dříve nikdy neuznal uchazeč o německou korunu a která Karlovi vynesla přezdívku kněžského krále. Karel i jeho otec, zatím úplně osleplý,¹²⁰⁾ jsou si dobře vědomi dalekosáhlosti učiněných ústupků, nepokládají však za nemožné, aby je obcházel a stlačili na pouhé formality. Karel byl bez odporu panovník zbožný, ale nikoli závislý na církvi. Dne 22. dubna 1346 dostalo se lucemburským slibům slavnostní formy listinné, jejíž znění je zachováno v mnoha exemplářích.¹²¹⁾

Dne 11. července 1346 uskuteční se v Rense volba moravského markraběte římským králem, a to hlasy kurfiřtů duchovních, vévody saského Rudolfa a krále českého Jana. Jan sděluje

¹¹⁹⁾ B 39; otiskl Cipolla op. cit. 433, č. 182; paragrafy 12. a 13. jednají o Janu.

¹²⁰⁾ Úplně oslepnutí nastalo roku 1340 po bezvysledném ošetřování lékaři v Montpellieru. V *Revue des questions historiques* LII (1892), 438 a násled. líčí obšírně Th. de Puymaigre dojem, kterým tato událost působila na současníky. Byl v tom viděn boží soud a každá přetvářka prý byla marná, il devint Jean l'Aveugle pour toute l'Europe. Avšak místo toute l'Europe řekl bych Francie, neboť střední Evropa nepoužila nikdy tohoto neštěstí k příznačné přezdívce, nýbrž zachovala potomstvu jméno Jan Lucemburský, které českému králi bylo tak milé.

¹²¹⁾ Všechny listiny jsou otištěny v Const. VIII, č. 9—13; v Constitutiones užívány způsob signatur fondů archivu vatikánského podle capsulace je zastaralý, nově sestavené indexy uvádějí pouze armadium a pořadové číslo. Dokumenty ze dne 22. dubna 1346 mají nyní signatury Archivium Arcis: Arm. I. 74; Arm. I. 79; Arm. II. 637; Arm. XV. 4705, fol. 48b a 50b.

volbu papeži obšírnou listinou; událost tato je vlastně pouze dohrou jarních úmluv avignonských.¹²²⁾ Tímto skutkem ovšem Karel ještě není pánem Německa, korunovační město Cáchy zavírá před ním brány a korunou královskou zdobí jeho skráně Wolram Kolínský v Bonnu. Až záchvat mrtvice, kterému podlehl Ludvík Bavor dne 11. října 1347, je příležitostí k obecnému uznání nově zvoleného krále. Tohoto uznání se však již otec nedožil. V bitevní vřavě u Křeščaku sešel hrdinnou smrtí 26. srpna roku 1346, krátce po tom, co zajistil svému rodu korunu královskou a vytvořil značnou rodovou moc. Přerozmanitá, neobyčejná a dobrodružná byla jeho životní pout, takový byl i jeho skon a neustálé putování jeho ostatků. Teprve v kapli, kterou pro ně zbudoval roku 1838 potomní pruský král Bedřich Vilém IV. na vrchu Kastelu u Saarburgu, došly konečného odpočinku.¹²³⁾

Dodatkem k líčení událostí, pro něž jsem za svého studijního pobytu v Itálii shledával doklady a pramenný materiál, jest nutno popsati prameny archivů, jež jsem vyhledal. V dalších řádkách podám krátký přehled o literárních studiích a otázkách, souvisejících s vyčerpáním zpráv kronikářských.

Dvou pramenů historických, jejichž důležitosti nelze pro dobu Jana Lucemburského podceňovati, muselo pro naprostý nedostatek času býti mnou pominuto: register papežských a andegavských. Podle přibližného mého odhadu jest v papežských registrech asi ve 20 svazcích na 200 zápisů, vztahujících se k Janu Lucemburskému. Publikace Dudíkovy, Riezlerovy a rozličných historických ústavů v Římě nedostačují, neboť otiskují kusy týkající se krále Jana jen potud, pokud mají důležitost pro jejich hlediska, daleko nevyčerpávají všeho materiálu. Jediná publikace, která vykazuje úplný materiál register papežských pro české země a jejich panovníky, Monumenta Bohemiae Vaticana, obsahuje pro dobu Jana Lucemburského pohřichu jen svazek Klimenta VI.¹²⁴⁾

Andegavci neměli sice tak intimních vztahů k Lucemburkům, ale ze známých nalezených v San Gimignano lze souditi, že v Neapoli je leckterý materiál dosud neprozkoumaný. Poněvadž kusy týkající se zahraničí a označené společným názvem Extravagancia jsou zařazeny chronologicky spolu s ostatními oddě-

¹²²⁾ Vatikánský archiv chová in originalibus Janovo sdělení o volbě, jakož i sdělení arcibiskupů kolínského a trevírského: Instr. Misc. č. 1705, A. A. Arm. C 405 a 406. Bližší údaje viz Const. č. 63—66.

¹²³⁾ Schötter, Joh. v. Lux., II, 309.

¹²⁴⁾ Registra papežská z doby pontifikátu Jana XXII. (1316—1334) a Benedikta XII. (1334—1342) připravují se k tisku v publikaci Mon. Boh. Vat., tomus prodronaus.

leními register,¹²⁵⁾ bylo by pro léta 1310—1338 prohlédnouti nejméně 14 foliantů, práce to při zběžném písmu register nad pomyslením svízelná, jejíž výsledek při malém pokusu byl minimální. Prolistováním pěti svazků získány byly pouze dvě zprávy, a to zprávy ne právě důležité.

Bez výsledku zůstaly archivní výzkumy v státních archívech v Janově, Miláně, Neapoli, Římě a Sieně a v městských archívech milánském a pistojském. V Neapoli zbyla by jen registra a návštěva v státním archívu sienském vedla toliko k objevení kroniky maggiore Agnola di Tura, kterou však nelze zařaditi mezi archiválie.

Za ukončené mohou býti pokládány studie v státních archívech florenckém, luckém, mantovském a ve vatikánském archívu římském vyjma registra.

Se zdarem jsem podnikl výzkum v Mantově v těchto odděleních: B, Dominio della città e dello stato di Mantova; D, Affari di famiglia dei principi dominanti; E, Esterni, legislazione e sistemazione del governo,¹²⁶⁾ Ve Florencii Capitoli a Riformagioni Atti pubblici mají také několik kusů týkajících se Jana. V Luce byl výtěžek nad jiné vydatný, práci usnadňovaly příslovečný pořádek v uspořádání archívu stejně jako vzácná ochota jeho správce Eugenia Lazzareschiho. Prohlédl jsem různé fondy listinné tohoto archívu stejně jako řadu svazků camarlinga generale a Anziani avanti la libertà. Četné dokumenty jsem našel v archívu svatoandělském a v instrumentech miscellaneích archívu vatikánského. Zcela nové indexy poskytují znamenitý přehled obrovského bohatství tohoto archívu světového významu.

Z úředního příkazu dal jsem fotografovati všechny originály Janovy, jakož i několik stránek nově objevené kroniky sienské.

Nejprve jsem si vytkl seznámiti se s odbornou literaturou a souvěkými kronikami v originále nebo moderních vydáních. Hned na počátku svého italského pobytu studoval jsem mnoho v proslulé Biblioteca dell'Archiginnasio v Bologni. Tak jsem se seznámil s Cipollovými Pubblicazioni sulla storia medioevale italiana, jež uvádějí množství knih a poskytly mně nejen cenný údaj. Archivní inventáře Mazzatintioho a Azzioho uvedly mne na cesty,

¹²⁵⁾ Viz Bartolomeo Capasso, Inventario cronologico-sistematico dei Registri Angioini (1894); srovn. A. Fanta, Die angiovinischen Register im Archivio di Stato zu Neapel, Mitt. d. Inst. f. öst. GF. IV (1883), 450, a Ed. Sthamer, Die Reste des Archivs Karls I. von Sizilien im Staatsarchive zu Neapel, Quellen u. Forsch. aus ital. Arch. u. Bibl. hg. v. preuß. Hist. Inst. in Rom XIV (1911), 68.

¹²⁶⁾ Výzkum velice usnadnil index Alessandra Luzia: L'archivio Gonzaga di Mantova, La Corrispondenza familiare, amministrativa e diplomatica dei Gonzaga (1922).

na které bych se jinak sotva kdy dostal, a dobré recenze časopisu Rivista storica Italiana uspořily mi četbu nejednoho suchopárného pojednání a upozornily mne na díla, jejichž četba mi byla zase rozkoší. Rozmanité edice listin osvětlily doklady děje a stavy líčené v příslušné literatuře. Přirozeným doplňkem měly tedy býti kroniky, jmenovitě toskánské, ale k tomu jsem se již nedostal. Pohříchu nebyl jsem pro nedostatek času již s to, abych se sám přesvědčil o správném a objektivním užití, jakož i o posouzení pramenů vědci. Snad se mi to podaří později.¹²⁷⁾ Také nemohl jsem již vyhledati několik archívů, jmenovitě v Emilii a Lombardii, které jsou důležitým zřídlem pro dějiny doby Janovy a jejichž výzkum je nezbytný pro úplné zpracování regist krále Jana. Mimo v Bologni studoval jsem literaturu také v Biblioteca Nazionale ve Florencii, ve vatikánské knihovně v Římě, v městské knihovně sienské a v proslulé Biblioteca Ambrosiana v Miláně.

Šťastnou náhodou objevil jsem v Sieně pramen mlčelivý, skromný a nehrubě známý, pozor severních badatelů docela unikající a od tamních úředníků úzkostlivě opatrovaný. Měl býti uveřejněn v Muratorioho novém vydání italských letopisců, ale smrt vědce, jemuž vydání svěřeno, válka, jakož i okamžité finanční nesnáze zmařily tento úmysl nadobro. A proto získala by některá korporace našich zemí velikou zásluhu, kdyby se odhodlala k tisku kroniky Agnola di Tura, která líčí zevrubně italské výpravy Ludvíka Bavora i českého Jana a sahá od 1326 do 1352. Je prý ještě jeden svazek v universitní knihovně sienské. Od kroniky maggiore Agnola di Tura liší se podstatně Cronica Sanese, která je vydána u Muratorioho Ss. rer. Ital. XV. podle opisu ze 17. stol., rovněž uloženém v státním archívu sienském.¹²⁸⁾

Na cestě do Itálie zdržel jsem se ve Vídni, na zpáteční cestě v Innsbrucku, abych shlédl materiál pro krále Jana. Ve Vídni jsou moje práce celkem ukončeny, v Innsbrucku to nebylo dosud možno, poněvadž jsem našel příliš mnoho a na prohlédnutí měl jsem jen tři dny. Musil jsem se spokojiti pouze krátkými poznámkami. Dověděl jsem se tam o originálech Janových v městských archívech v Hallu, Innsbrucku a Meranu.¹²⁹⁾ Též archiv zemské vlády tyrolské, v kterém jsem pracoval, chová cenný materiál jak v originálech tak v opisech souvěkých. Bez nové návště-

¹²⁷⁾ Hodlám ještě tohoto roku dokončiti svá studia v Itálii.

¹²⁸⁾ V prvním sešitu Bolletina dell'Istituto storico Cecoslovacco di Roma mají býti uveřejněny všechny partie letopisu Cronica Maggiore, které líčí Janův pobyt v Itálii, při čemž bude pramen blíže popsán.

¹²⁹⁾ Viz Archiv-Berichte aus Tirol III.

vy Tyrol a Vídně nelze se obejít, má-li býti látka úplně vyčerpána.

Dovoluji si tuto ještě jednou poděkovati oněm pánům, bez jejichž intervence by nikdy nebylo došlo k mé italské cestě, p. univ. prof. dr. J. Šustovi, p. vrch. arch. radovi dr. J. B. Novákovi a p. arch. řediteli dr. G. Pirchanovi. Odjížděl jsem s nejlepšími úmysly, byl bych i ledačs vykonal, ale výsledek daleko nebyl by býval takový, kdyby se mne i tam nebyli ujali badatelé, kteří mne ihned uvedli tam, kam bych byl dospěl oklikami snad až po čase. Budiž mi dovoleno, s díkem vzpomenouti alespoň nejlaskavějších z nich a dáti tak zvěst o horlivé ochotě, se kterou jsem se téměř všude setkal, byli to: P. Torelli, ředitel státního archivu mantovského, cav. E. Re v státním archivu římském, prof. V. Macchioro v národním museu neapolském, E. Lazzareschi v Luce.¹³⁰⁾

Z uvedených dokladů lze se nadíti významného výsledku tohoto podniku a zbývalo by jen přání, aby Československý státní ústav historický v brzku předložil vědeckým kruhům mezinárodním Regesta Johannis regis Bohemiae. Vyplnil by tím mezeru po desetiletí trvajícím v řadě diplomatických edicí.

¹³⁰⁾ Zvláště pokládám za svou povinnost poděkovati za cenné pokyny, jichž se mi dostalo při mých pracích ve vatikánském archivu koncipistkou zem. archivu sl. dr. Věrou Kosinovou a p. dr. Zdeňkem Kristenem, jakož i za pomoc poskytnutou sl. Kosinovou při úpravě tohoto textu po stránce filologické.

VLADIMÍR KLECANDA:

TŘI KAPITOLY

O ČESKOMORAVSKÝCH ERBOVNÍCÍCH

O českomoravských erbovnících jako o zvláštní skupině obyvatelstva na rozdíl od druhého zemského stavu vладыk a rytířů můžeme mluvit teprve od konce XV. věku. Dříve si totiž mohl každý svobodný člověk zvolit svůj erb a zakoupiv se na pozemském statku, přijal podle něho i přídomek.¹⁾ Zanechal-li pak městských živností a žil-li na svém statku po způsobu tehdejších zemanů, vcházel automaticky do jejich řad a stával se účastným výsad jejich stavu: svobodně užíval zemských desk, zemský soud se mu stal jediné příslušným forem, mohl se účastnit zemských sněmů a krajských sjezdů a časem se mohl dostat k zemským úřadům, pokud byly přístupny druhému stavu.

Erbu prvotně zvoleného bylo užíváno i potomky, a teprve když se takto stal dědičným, byl *erbem* v pravém slova smyslu. Z toho se vyvinula zvyklost, že toho erbu mohl užívat jen ta rodina, a že ho nesměl mít nikdo jiný bez dovolení majitelova. Volba erbu a jeho dědičné přenášení se dalo beze všeho působení králova; protože si však někteří vyprošovali erby rodin odumřelých, vyvinulo se z toho právo, že král udílí erby odumřelé.

První erbovní listy do českých zemí vyšly z říšské kanceláře Karla IV. — s níž byla tehda spojena i kancelář česká — a teprve po husitských válkách, když se u nás ujal názor, že udílení erbů je královským regálem, byly udělovány erby z české kanceláře. Nejstarší dnes známý erbovní list z české kanceláře je majestát krále Jiřího z 16. května 1461, kterým udělil erb *Mikuláši Mazanci* a jeho bratřím z *Újezdce*.²⁾

Kdo tedy dostal od krále erb, mohl hned přejíti mezi vладыky, a otevřely se mu zemské desky. *Všehrd* o tom říká: »Každému, komuž král erb dá, beze všeho odporu má ve dsky kladeno býti, jako pámu nebo jinému zemanu nejstaršímu«, a dokládá k tomu, že »důvod toho dsky všecky«.³⁾ Erb byl tehdy vskutku symbolem

¹⁾ Přídomky zejména nižší šlechty nebyly až do počátku XVI. století ustáleny, měnily se podle statku, a to tak, že se často nejen vlastní bratři a jejich potomstvo odlišilo jmény, ale že i jednoho a téhož vладыku nalezneme v pramenech pod různými jmény podle statků, které kdy držel.

²⁾ *Kolářova-Sedláčková Českomoravská Heraldika*, I., str. 91. — Potomek obdarovaného, *Tibor Mazanec z Újezdce* vyžádal si roku 1552 potvrzení svého erbu od krále Ferdinanda (AMV t. j. archiv min. vnitra, registra majestátů čís. 285, fol. 223).

³⁾ *Všehrd, O právech země české knihy devatery* (Codex juris bohemicus *Hermenegilda Jirečka*, dílu III. část 3.) kniha IV., kap. 5., odst. 14.

urozenosti, a říkaly-li erbovní listy XV. století, že se uděluje »*znamení vladycství*«, jest tomu rozuměti doslovně. Ale jako platilo kdysi o svobodných obyvatelích, kteří si sami zvolili přídomek a erb, že se stali vladyky, jakmile opustili městský život a zakoupili se na svobodných statcích pozemských, tak se i tito erbovníci králem obdarovaní dostávají mezi vladyky jenom tehdy, vzdají-li se městských živností, zkrátka přizpůsobí-li se zemanům. Říká-li tedy *Všehrd* na jiném místě, že »*žádnému měštěninu, žádnému městu, žádnému dědinníku, sedláku žádnému nic nemá ve dsky kladeno býti, neb jest jim kupování zboží svobodných zapovědino*«, myslí tím opravdu měštěninu, kteří, nemajíce erbu, věnují se řemeslům a živnostem.⁴⁾

Tak tomu bylo téměř až do konce XV. století. Teprve dlouholeté a vášnivě vedené spory mezi šlechtou a stavem městským na sklonku XV. století a v prvních dvou desetiletích století XVI., jejichž příčiny byly hospodářské i politické, způsobily rozhodný obrat v právním postavení nových erbovníků. Vytvořila se totiž mezi nimi a stavem rytířským přehrada, která během XVI. století tak zmohutněla, že vzestup erbovníků mezi vladyky byl na konci století velmi stížen, a stav rytířský a vladycský se téměř hermeticky uzavřel vůči nižším třídám svobodným.

Příčiny a jednotlivé fáse tohoto vývoje vyložil jsem podrobně ve svém článku »*Přijímání do stavu rytířského v zemích českých a rakouských na počátku novověku*«. ⁵⁾ Teprve od té doby, kdy se v Čechách a na Moravě všeobecně ujalo formální přijímání do rytířského stavu, čili jinými slovy od té doby, kdy už erbovníci nespívali automaticky s druhým stavem, možno mluvit o českomoravských erbovnících jako o zvláštní skupině obyvatelstva obdařeného erby, dosud však nepřijatého mezi stavy. A o těchto erbovnících jednájí následující tři samostatné kapitoly.

1. PŘÍDOMKY ERBOVNÍKŮ.

Už z doby panování Jagellovců se nám zachovalo dosti zpráv a zápisův o udělování erbovních listů, ale teprve za Habsburků se rozmohl zvyk odměňovati erbem a přídomkem zásluhy četného úřednictva a vojáků o panující rodinu i o stát a připoutávati si bohaté rodiny měšťanské povyšováním mezi erbovníky tou měrou, že se registra královské kanceláře jen hemží zápisy erbovních listů.

V XV. století a ještě v prvních letech vlády Ferdinandovy býval predikát brán obyčejně podle skutečných místních jmen, a to osad a statků, které měl příjemce erbovního listu ve své držbě. Úchazeč o »*znamení vladycství*« podával české kanceláři žádost, v které vypsal často dosti podrobně běh svého života a vypočetl své zásluhy o věci panujícího rodu a státu a pokud možno se dovolával mocných přímluv, které se leckdy in originali přikládaly. Ve své žádosti si sám už navrhl nejen přídomek, ale i erb, jehož výkres býval často na zvláštním lístku připevňován pečetním voskem na konci supliky.⁶⁾ V české kanceláři žádost prostudovali po stránce formální i věcné, a nebylo-li závad, předložili ji císaři k schválení po př. s opraveným a pozměněným heslem neb erbem, jehož popis byl napsán na zvláštním listě. Jestliže císař návrh schválil, bylo poznamenáno — obyčejně na rubu žádosti — »*fiat in forma communi*« nebo jinak podobně, při čemž koncipující úředník v kanceláři přepisoval na okraji nebo na rubu žádosti, po případě na listu s popisem erbu individuální věty, které se měly přijmout do erbovního listu, jako na př. o zásluhách žadatelových získaných ve válkách tureckých, leckdy též o vynikajících skutcích jeho předků, sourozenců nebo synů. Prohlédl jsem většinu zápisů erbovních listů udělených Habsburky z české kanceláře až do OZZ, a pokusím se stručně načrtnout vývoj přídomků v té době.

V XVI. století způsobilo velmi časté udělování erbů úřednickým a vojenským rodinám, které mnohdy ani neměly pozemských statků, že se musel přídomek zvláště pro ně vymýšleti. A tu byla zjevna snaha nově povyšovaných erbovníků, aby se přídomky pokud možno připodobnily starým rodinám vladyckým, u nichž se

⁴⁾ *Všehrd* I. c., kniha IV., kap. 5., odst. 4.

⁵⁾ *Časopis Archivní školy*, roč. VI. (1928), str. I sq.

⁶⁾ Pěkný příklad je žádost Jonáše Pausta z Libštátu, citovaná dále v pozn. 33.

titul obyčejně kryl buď s jejich původním anebo aspoň s místním jménem rodinného statku. Sledující všechny udělené erby a přídomky za celé století — od 1527 do 1627 — poznáme vývoj praxe v české kanceláři a mocný vliv kanceláře říšské, který zejména za Maxmiliána a ještě více za Rudolfa, když byla říšská kancelář v Praze, pronikal ve všech věcech do českých spisů a často se projevoval formou odporující přímo zemskému zřízení i v majestátech vycházejících s kontrasignací nejvyššího kancléře, jakožto strážce stavovských výsad a práv koruny České.⁷⁾

Za Ferdinanda I., zejména v prvních letech jeho vlády, dávaly se nově povýšeným erbovníkům přídomky téměř zpravidla podle místních jmen v Čechách a na Moravě. Bohužel vztah nových erbovníků k místům, která jim dala predikát, nelze jen tak snadno určit: bylo by k tomu třeba podrobně znáti rodinnou historii obdarovaného, abychom poznali, byl-li sám nebo jeho předkové rodáci z onoho místa, či měl-li ten statek on nebo někdo jiný z jeho rodiny. Mnohdy jsou to vztahy těžko zjistitelné, které vedly k určení přídomku, jindy se nám však podaří v zemských deskách, v městských knihách a v jiných současných pramenech nalézt místo, z něhož byl predikát odvozen.

Tak Viktorín Pek, který se podle majestátu z 1. prosince 1558 mohl psáti z *Římků*, psal se tak po hoře, kterou roku 1556 koupil s Bezděkovem. A když si jeho syn Jan vymohl 28. prosince 1606 polepšení svého erbu, získal také podle svého statku právo psáti se *Bezděkovský z Římků*.⁸⁾ Jiřík Mazaný, svobodník ve Slavětíně, dostal z české kanceláře 4. ledna 1559 erb, aby se psal *ze Slavětína*.⁹⁾ Téhož dne vyšel majestát, kterým se svobodníku v Božetíně Petru Červovi dával erb a přídomek z *Božetína*.¹⁰⁾ Podobně dostal Jan Tomáš Waldvogel, mlynář na tak řeč. Lohemühle, 23. ledna 1585 erbovní list, aby se psal z *Lohemíle*.¹¹⁾ Štastný Košetický dostal 11. března 1577 z české kanceláře erbovní list, aby se mohl psáti z *Horek*.¹²⁾ Ale teprve z relace z 25. ledna 1592, kdy se dovoluje jeho synu Jiříkovi, depozitoru desk zemských, aby si vložil do desk »*dvůr pozemský, jenž slove Horoky, kterýž od Tristrama z Lukavce byl koupil*«, se dovídáme, odkud vzal svůj přídomek.¹³⁾ V horním městě Krupce byl mezi nákladníky hor Ruprecht řečený Krupecký, který 5. ledna 1542 dostal erb a

7) O tom více přístě v kapitole o erbovních listech.

8) AMV, registra majestátů č. 285, fol. 154. — Srov. SH, str. 563.

9) AMV, registra majestátů č. 286, fol. 166'. — Srov. SH, str. 526.

10) AMV, registra majestátů č. 286, fol. 166'. — Srov. SH, str. 492.

11) AMV, Saalbuch 12a, fol. 110'. — Srov. SH, str. 482.

12) AMV, kopiář 89, fol. 41. — Srov. SH, str. 482.

13) DZSt. 48, fol. H 27.

přídomek z *Hungerkostu*.¹⁴⁾ Víme-li, že tam byl důl již dříve zvaný »*Hungerkasten*«,¹⁵⁾ můžeme mít za to, že Ruprecht si vzal přídomek po svém dolu. Podobný případ najdeme na Kutné Hoře, kde byl důl řečený »*Vlčí Hora*«,¹⁶⁾ podle něhož si vyvolil přídomek v Kutné Hoře Václav Podhradský, když 23. února 1549 dostal erb.¹⁷⁾

Podle svého statku si vzal přídomek také pražský měšťan Daniel Pražák,¹⁸⁾ který zbohatnul »šenkováním vína«,¹⁹⁾ koupil si r. 1601 od Jindřicha Mírka ze Solopisk statek *Jndice*.²⁰⁾ A konečně i císařští úředníci na Skalách a Rohozci Jiří Loukovský a Jan Břenek vyvolili si přídomek podle svého statku. Měli totiž na panství *hamr*, podle něhož dostali s erbem přídomek z *Hamrštejna*.²¹⁾ Chlumecký »fišmajstr« Jan Čulík byl poddaným pánů z Pernštejna, maje usedlost v Hradištku.²²⁾ S panstvím chlumeckým přešel Čulík roku 1547 v poddanství císařské,²³⁾ byl však z něho 4. ledna 1555 propuštěn²⁴⁾ a obdařen erbem i přídomkem z *Hradištku*.²⁵⁾

Jiní erbovníci si volili své přídomky podle míst svého původu. Když si Andres Frýz, syn bohatého trutnovského soukenníka Eliáše Friese, vyprosil od krále Ferdinanda potvrzení otcova erbu, vzal si za přídomek jméno svého rodného města *Trutnova*.²⁶⁾ Místem původu jsou nepochybně také přídomky Čandelů z *Berouna*,²⁷⁾ Fučíků z *Budějovic*,²⁸⁾ Petříků z *Benešova*,²⁹⁾ Lounských z *Loun*³⁰⁾ a Vínarů z *Muránu*, jejichž předek přišel do Českých

14) AMV, registra majestátů č. 284, fol. 111.

15) Dr. Hermann Hallwich, *Geschichte der Stadt Graupen in Böhmen* (Prag 1868) str. 34 a 115 pozn. 8.

16) *Dačický*, I. c., I. str. 347.

17) AMV, registra majestátů č. 285, fol. 143'.

18) AMV, Saalbuch 12b, fol. 849. Erbovní list z 20. května 1605.

19) *Dačický*, I. c., II., str. 134.

20) DZV 175, fol. C 24.

21) AMV, kopiář fol.

22) AMV, kopiář 69, fol. 2.

23) AMV, kopiář 27, fol. 253.

24) AMV, kopiář 53, fol. 118 a 135.

25) AMV, registra majestátů 287, fol. 168'. Erbovní list z 29. září r. 1562.

26) AMV, liber majestatum VII., fol. 109. Erbovní list Eliášův z 18. května 1541. — AMV, 284, fol. 165. — Potvrzení z 21. ledna 1544.

27) AMV, registra majestátů č. 283, fol. 134'. Erbovní list z 29. června 1537. — Srov. SH, str. 385.

28) AMV, registra majestátů č. 285, fol. 90. Erbovní list z 23. září r. 1547.

29) AMV, registra majestátů 285, fol. 126. Erbovní list z 10. srpna 1548. Srov. SH, str. 567.

30) AMV, registra majestátů č. 285, fol. 127. Erbovní list z 16. srpna 1548. — Srov. SH, str. 514.

Budějovic ze Slovenska z Muráně.³¹⁾ Také Netterové, kteří k nám přišli v druhé polovině XVI. století ze saského města Glauchova, dostali s erbem zároveň přídomek z *Glauchova* podle svého původu.³²⁾ Bohatý kupec z míšenského města Liebstadtu, Jonáš Paust, usedlý v Čechách, vyprosil si z české kanceláře 10. ledna 1604 erb a přídomek z *Libštátu*.³³⁾ Snadno si vysvětlíme také predikát z *Petrína*, který dostal 30. května 1562 s erbem pražský soused Beneš Pražák.³⁴⁾ Jan Podolský, jenž se psal po svém dvoru Podolí u Ledče, dostal 27. dubna 1556 erbovní list, aby se psal z *Lacemburka*,³⁵⁾ snad reminiscencí na pustý hrad Lacenbok u Ledče. Ondřej Lýsek seděl za velkým rybníkem časlavským, odkudž mu říkali Zárybnický. Jeho potomci Samuel a Jan, když dostali 24. března 1614 erb, zvolili si přídomek ze *Zarybenska*.³⁶⁾ V některých případech se udává původiště nového erbovníka v samotném erbovním listě, jako na příklad v majestátu z 8. ledna 1573, který vyšel do Moravy Albrechtu r o d e m z Rejntálu, aby se mohl psáti z *Rejntálu*.^{36a)} Důchodní písař na Lysé, Ondřej Žlutický r o d e m ze Žlutic dostal 25. dubna 1577 majestát na erb a přídomek ze *Žlutic*; 27. května 1616 dostali z české kanceláře erb Tomáš Hauf, radní Starého města Pražského a tamní radní písař Mistr Ondřej Marchio »tak aby se k příjmením svým od vlasti své města Žďáru psali Žďárští ze Žďáru«.³⁷⁾ Jasná je také volba přídomku z *Počernic* v erbovním listě z 10. srpna 1562 pro opatrného Matyáše Hůlku, měšťana Nového města Pražského a Časlavě. Zámožný tento měšťan půjčoval císaři peníze a když mu královská komora prodala tvrz, poplužní dvůr a vsi Počernice a Brazdim, zjednal si Matěj v české kanceláři erb a podle nového svého statku i přídomek.^{37a)} Na původ erbovníkův ukazuje také

³¹⁾ *Kleocanda, Katalog reversů k zemi*, I., str. 28.

³²⁾ AP, rukopis 535, fol. 38'. Ambrož Netter přijal r. 1563 právo v Starém městě Pražském, ukázav list na pergameně od práva města Glauchova. — Jan Netter přijal také právo v Starém městě Pražském a vykázal se podobným listem města Glauchova z 24. června 1566. AMV, liber majestatum VIII., fol. 317'.

³³⁾ AMV, S 209 a P 28. — Orig. žádost Paustova, podaná v lednu 1604 v české kanceláři. Paust žádá, aby dostal »*insignia et arma nobilitatis*« a o přídomku píše: »*weil ich zu Liebstadt geboren, von dannenhero Jonas Paust von Liebstadt mich schreiben müchte*«. Žádost měla dvě přílohy: vysvědčení manželského původu a zachovalosti Paustovy od města Liebstadtu a na malém lístku, který byl pečetním voskem připevněn k žádosti, vymalovaný erb.

³⁴⁾ AMV, registra majestátů čis. 287, fol. 91'. — Srov. SH, str. 579.

³⁵⁾ AMV, registra majestátů čis. 286, fol. 55'.

³⁶⁾ AMV, Saalbuch 22, fol. 156'. — Srov. SH, str. 684.

^{36a)} AMV, kopiář 89, fol. 17.

³⁷⁾ AMV, kopiář 89, fol. 53. — AMV, Saalbuch 22, fol. 233.

^{37a)} AMV, kopiář 69, fol. 234 a 440 a registra majestátů čis. 287, fol.

117. — Srov. SH, str. 448.

přídomek z *Igelgruntu*, který dostal s erbem 16. září 1616 jihlavský radní Mates Wagner.³⁸⁾

Je-li v těchto několika případech zjištěn původ přídomku, můžeme se ho v řadě jiných aspoň dohadovat. Dostal-li Václav Žlabecký 12. ledna 1542 erb a přídomek z *Ostroměře*,³⁹⁾ nejsme asi daleko od pravdy, hledáme-li jeho původ v Žlábků u I. omnice nebo v zaniklé vesnici Žlábecku (do r. 1556 příslušenství Frydštejna), v jejichž blízkosti jest Ostroměř. Nepřímý vztah měli k místu, podle něhož dostali přídomek, Matouš Kolín, Jan Orfeus, Vít Trojan a j., kteří na přímluvu Jana Hodějovského z Hodějova dostali 15. května 1542 erb a podle rodiště svého příznivce Hodějovského přídomek z *Chotěřiny*.⁴⁰⁾

V první polovici XVI. století převládají v erbovních listech vyšších z české kanceláře tyto predikáty udělované podle skutečných místních jmen českomoravských, a i když obdarovaní nesedí zpravidla na statcích, jejichž jména dostávají do přídomku, přece mají k nim osobní vztah buď jako k svému rodišti, nebo aspoň k blízkému místu, hoře nebo řece v krajině, z které vyšla jejich rodina.

Tu a tam si noví erbovníci tvořili přídomky překladem svého rodného jména; jako na př. Jan *Dystl* dostal 22. února 1545 erb a přídomek z *Bodláku*.⁴¹⁾ Lorenz *Weisberg* 13. května 1567 si zvolil za titul překlad svého jména z *Bílé Hory*,⁴²⁾ a naopak české jméno Ludvíka Čerňovského posloužilo v německém překladu k utvoření přídomku z *Švarcova*, který mu byl udělen majestátem z 16. října 1593.⁴³⁾ Pavel *Fux* přijal 25. listopadu 1561 s erbem přídomek z *Liškova*⁴⁴⁾ a Václav *Zajíc* zase naopak z *Hasentálu*.⁴⁵⁾ Latinská forma, v kterou si oděl své jméno pražský měšťan Jan *Romanus*, objevuje se v českém rouše v erbovním jeho listě z 21. května 1603 jako přídomek z *Říma*,⁴⁶⁾ a humanistického jména Adama *Flora* se užilo při tvoření českého přídomku z *Květné Hory*.⁴⁷⁾

Do této dosti vzácné skupiny přídomků můžeme počítat také erbovní list známého primátora pražského Václava st. *Krocina*,

³⁸⁾ AMV, Saalbuch 22, fol. 256.

³⁹⁾ registra majestátů čis. 284, fol. 118.

⁴⁰⁾ AMV, registra majestátů čis. 284, fol. 127. — Srov. SH, str. 478.

⁴¹⁾ AMV, registra majestátů čis. 285, fol. 16.

⁴²⁾ AMV, registra majestátů čis. 287, fol. 317'. Srov. SH, str. 478.

⁴³⁾ AMV, Saalbuch 12a, fol. 285. Srov. SH, str. 651.

⁴⁴⁾ AMV, registra majestátů čis. 287, fol. 57'.

⁴⁵⁾ Em. Leminger, Královská mincovna v Kutné Hoře, str. 332 k roku

1620.

⁴⁶⁾ AMV, Saalbuch 12a, fol. 753'.

⁴⁷⁾ AMV, Saalbuch 12a, fol. 505'.

který dostal 25. května 1587 erb, aby se psal z *Drahobýle*.⁴⁸⁾ Mám za to, že ten *crocus, crocinus* t. j. šafrán, šafránek je tou drahou bylinou, podle které se jmenuje. A snad i David *Křmýt*, který 13. února 1562 dostal z české kanceláře erbovní list, aby se psal z *Hlaváčova*, přišel k svému predikátu odvozením svého jména: *crinitus* t. j. vlasatý, s vlasitou hlavou.⁴⁹⁾

Ke druhé skupině můžeme počítat ony přídomky, které se utvořily z rodových jmen českými koncovkami, takže vzniklo zdání skutečných místních jmen. Přídomky tohoto druhu jsou velmi časté, zejména od polovice XVI. století. Jako příklady uvádím: *Tichý z Tichovic*,⁵⁰⁾ *Voda z Vody*,⁵¹⁾ *Uterý z Uterého*,⁵²⁾ *Sabín z Sabínova*,⁵³⁾ *Kaček z Kačina*,⁵⁴⁾ *Hájek z Hájku*,⁵⁵⁾ *Špán z Špánova*,⁵⁶⁾ *Jirka z Jirkova*,⁵⁷⁾ *Bres z Bresovic*,⁵⁸⁾ *Štěrba z Štěrbic*,⁵⁹⁾ *Kozář z Kozářova*,⁶⁰⁾ *Závěta z Závětic*,⁶¹⁾ *Kundrát z Kundratic*,⁶²⁾ nebo přídomky utvořené z rodového jména pomocí zeměpisného označení *Hora*, jako *Bezděcký z Bezděčí Hory*,⁶³⁾ *Jelínek z Jelení Hory*,⁶⁴⁾ *Kandorský z Kandorské Hory*,⁶⁵⁾ *Libocký z Libé Hory*⁶⁶⁾ a j. v.

⁴⁸⁾ AMV, Saalbuch 12a, fol. 164'. Srov. SH, str. 491.

⁴⁹⁾ AMV, registra majestátů čís. 287, fol. 213'. — Srov. SH, str. 516.

⁵⁰⁾ AMV, registra majestátů čís. 284, fol. 111'. — 6. ledna 1542. — Srov. SH, str. 651.

⁵¹⁾ AMV, registra majestátů čís. 285, fol. 131'. — 20. prosince 1548.

⁵²⁾ AMV, registra majestátů čís. 285, fol. 176'. — 10. prosince 1549. — Srov. SH, str. 660.

⁵³⁾ AMV, registra majestátů čís. 285, fol. 138'. — 12. března 1549. — Srov. SH, str. 660.

⁵⁴⁾ AMV, registra majestátů čís. 286, fol. 40. — 31. října 1554.

⁵⁵⁾ AMV, registra majestátů čís. 286, fol. 27'. — 14. září 1554. — Srov. SH, str. 424.

⁵⁶⁾ AMV, registra majestátů čís. 286, fol. 132'. — 28. ledna 1558. — Srov. SH, str. 633.

⁵⁷⁾ AMV, registra majestátů čís. 287, fol. 57. — 24. listopadu 1561. — Srov. SH, str. 460.

⁵⁸⁾ AMV, registra majestátů čís. 287, fol. 310'. — 9. května 1567.

⁵⁹⁾ AMV, registra majestátů čís. 287, fol. 339'. — 6. června 1569. — Srov. SH, str. 639.

⁶⁰⁾ AMV, kopiář 89, fol. 155 a Saalbuch 12a, fol. 273'. — 3. května 1590. — Srov. SH, str. 485.

⁶¹⁾ AMV, Saalbuch 12a, fol. 567'. — 21. ledna 1597. — Srov. SH, str. 685.

⁶²⁾ AMV, Saalbuch 12b, fol. 804. — 27. července 1604. — Srov. SH, str. 676.

⁶³⁾ AMV, registra majestátů čís. 286, fol. 128'. — 17. ledna 1558. — Srov. SH, str. 368.

⁶⁴⁾ AMV, registra majestátů čís. 287, fol. 1'. — 27. ledna 1560. — Srov. SH, str. 456.

⁶⁵⁾ AMV, registra majestátů čís. 287, fol. 20. — 15. července 1560. — Srov. SH, str. 464.

⁶⁶⁾ AMV, Saalbuch 12a, fol. 10. — 30. května 1580. — Srov. SH, str. 508.

Vzácnější jsou případy, kdy si erbovník *německého jména rodového* zčeštil svůj přídomek koncovkou, jako *Felzer z Felzova*,⁶⁷⁾ *Rab z Rabnova*,⁶⁸⁾ *Roznár z Roznova*,⁶⁹⁾ *Pirnes z Pirna*,⁷⁰⁾ *Nejman z Nejmantic*⁷¹⁾ a j. v.

V druhé polovině XVI. století se u nás ujímají vlivem množících se přídomků udělovaných do našich zemí z říšské kanceláře predikáty tvořené z rodových jmen připojením německých místních označení. Nejčastější jsou tato:

-bach (z -pachu): *Kac z Kancenspachu*,⁷²⁾ *Lehner z Lehenbachu*,⁷³⁾ *Sutter z Suttenspachu*,⁷⁴⁾ *Raušer z Raušenspachu*,⁷⁵⁾ *Rem z Rempachu*,⁷⁶⁾

-berg (z -perku): *Štencel z Štencelberka*,⁷⁷⁾ *Herr z Hermsperka*,⁷⁸⁾ *Hadinger z Hadnberka*,⁷⁹⁾ *Volf z Volfsberka*,⁸⁰⁾ *Seidenmelcer z Seidenberku*,⁸¹⁾ *Karolides z Karlšperka*,⁸²⁾ *Aichler z Aichlperka*,⁸³⁾

-dorf (z -toriu): *Had z Hadersdorfu*,⁸⁴⁾ *Ekner z Ekndorfu*,⁸⁵⁾ *Polan z Polansdorfu*,⁸⁶⁾ *Prekl (Bröckl) z Proksdorfu*,⁸⁷⁾ *Valtr (Walter) z Valtrštorfu (Waltersdorf)*,⁸⁸⁾

-feld (z -feltu): *Plavenský z Plauenfeldu*,⁸⁹⁾ *Petrásek z Petrs-*

⁶⁷⁾ AMV, registra majestátů čís. 285, fol. 198. — 13. února 1551.

⁶⁸⁾ AMV, registra majestátů čís. 286, fol. 67. — 14. května 1556. — Na štítu má havrana (Rabe).

⁶⁹⁾ AMV, registra majestátů čís. 286, fol. 180'. — 27. listopadu 1559. — Na štítu má ržez (von Rosenau).

⁷⁰⁾ AMV, registra majestátů čís. 287, fol. 186. — 16. srpna 1563. — Na štítu má tři hrušky (Birne).

⁷¹⁾ AMV, registra majestátů čís. 287, fol. 311'. — 13. května 1567.

⁷²⁾ AMV, registra majestátů čís. 284, fol. 122'. — 11. května 1542. — Srov. SH, str. 461.

⁷³⁾ AMV, ČDK, IV D 1. — 13. srpna 1580.

⁷⁴⁾ AMV, ČDK, IV D 1. — 14. ledna 1597. — Srov. SH, str. 617.

⁷⁵⁾ AMV, Saalbuch 12a, fol. 561'. — 7. února 1597. — Srov. SH, str. 588.

⁷⁶⁾ AMV, Saalbuch 12a, fol. 831. — 28. ledna 1605.

⁷⁷⁾ AMV, registra majestátů čís. 287, fol. 47'. — 23. června 1561.

⁷⁸⁾ AMV, registra majestátů čís. 287, fol. 245. — 6. června 1565. — Srov. SH, str. 434.

⁷⁹⁾ AMV, kopiář 89, fol. 107'. — 1. dubna 1579.

⁸⁰⁾ AMV, ČDK, IV D 1. — 6. července 1580.

⁸¹⁾ AMV, kopiář 89, fol. 119'. — 4. května 1582.

⁸²⁾ AMV, Saalbuch 12a, fol. 549'. — 29. října 1596. — Srov. SH, str. 356.

⁸³⁾ AMV, ČDK, IV D 1. — 20. září 1604. — Srov. SH, str. 356.

⁸⁴⁾ AMV, registra majestátů čís. 287, fol. 60'. — 17. pros. 1561. — Srov. SH, str. 422.

⁸⁵⁾ AMV, ČDK, IV D 1. — 12. září 1575.

⁸⁶⁾ AMV, registra majestátů čís. 287, fol. 190'. — 17. září 1563.

⁸⁷⁾ AMV, ČDK, IVD 1. — 26. února 1577. — Srov. SH, str. 580.

⁸⁸⁾ AMV, Saalbuch 12a, fol. 330'. — 15. června 1592. — Srov. SH, str. 662.

⁸⁹⁾ AMV, liber majestatum VIII., fol. 295'. — 3. ledna 1562.

feldu,⁹⁰⁾ Zumer z Zumrfeldu,⁹¹⁾ Gerstl z Gerstenfeldu,⁹²⁾ Vodička z Vasrfeldu;⁹³⁾

-fels (z -felzu): Pervek z Pernfelzu;⁹⁴⁾

-hof (z -hofu): Kantner z Kantnerhofu,⁹⁵⁾ Dyller z Dylenhofu;⁹⁶⁾

-stein (z -štejnu): Albrecht z Albrštejna,⁹⁷⁾ Kapr z Kaprštejna,⁹⁸⁾ Fouknar z Fonkenštejna,⁹⁹⁾ Vodička z Vasrštejna,¹⁰⁰⁾ Turnovský z Turnštejna,¹⁰¹⁾ Vokoun z Vokounštejna;¹⁰²⁾

-thal (z -tálu): Lehen z Lehentálu,¹⁰³⁾ Turek z Turkentálu,¹⁰⁴⁾ Leopold z Lebentálu,¹⁰⁵⁾ Kraus z Krausentálu.¹⁰⁶⁾

Poslední skupinu, která se stává od polovice XVI. století čím dále tím četnější, tvoří přídomky libovolně vytvořené zároveň s erby, nesouvisící ani s původem nového erbovníka, ani s jeho statky, ani s jeho rodným jménem. Jsou to většinou už německé predikáty, které neklamně svědčí o tom, že v druhé polovině XVI. století a zejména v století XVII. převládá zvyk — zajisté pod vlivem říšské kanceláře — voliti si německé přídomky. *Dačický* na to často horlí. *Jan Kavka*, horní hofmistr v Kutné Hoře, zjednal si v české kanceláři erb a přídomek z *Tolenštejna*. »*A tak jsa rozený Čech,*« stěžuje si *Dačický*, »*německého titulu užíval*«. ¹⁰⁷⁾ *Jindy* vypravuje *Dačický*: »*Jeden z horních proběrá, řečený Zeman, rozený Čech, z českých rodičův pošlý tu na Horách Kutných, neuměje nic německy, psal a tituloval se sám od sebe titulem německým, totiž »z Seidenfeldu«, což po česku jest »z Hedvábného*

⁹⁰⁾ AMV, kopiář 89, fol. 10. — 7. července 1572. — Srov. SH, str. 566.

⁹¹⁾ AMV, Saalbuch 12a, fol. 79. — 12. července 1583. — Srov. SH, str. 617.

⁹²⁾ AMV, Saalbuch 12b, fol. 898'. — 26. února 1608.

⁹³⁾ AMV, Saalbuch 22, fol. 264'. — 31. října 1616. — Srov. SH, str. 673.

⁹⁴⁾ AMV, kopiář 89, fol. 13. — 14. srpna 1572. — Srov. SH, str. 566. (Na štítě má medvěda, Barenfels.)

⁹⁵⁾ AMV, ČDK, IV D 1. — 1. září 1575.

⁹⁶⁾ AMV, Saalbuch 12a, fol. 587'. — 12. listopadu 1596.

⁹⁷⁾ AMV, registra majestátů č. 285, fol. 165. — 16. října 1549.

⁹⁸⁾ AMV, registra majestátů 287, fol. 247'. — 10. října 1565. — Srov. SH, str. 465.

⁹⁹⁾ AMV, Saalbuch 12a, fol. 40'. — 1. pros. 1581. — Srov. SH, str. 410.

¹⁰⁰⁾ AMV, Saalbuch 12a, fol. 247'. — 18. září 1589. — Srov. SH, str. 673.

¹⁰¹⁾ AMV, Saalbuch 12b, fol. 752. — 13. května 1603. — Srov. SH, str. 658.

¹⁰²⁾ AMV, Saalbuch 12b, fol. 769'. — 20. července 1603. — Srov. SH, str. 566.

¹⁰³⁾ AMV, Liber majestatum VIII., fol. 179'. — 9. listopadu 1556.

¹⁰⁴⁾ AMV, registra majestátů č. 287, fol. 264'. — 21. ledna 1567.

¹⁰⁵⁾ AMV, kopiář 89, fol. 129. — 4. února 1583.

¹⁰⁶⁾ AMV, kopiář 89, fol. 138' a Saalbuch 12a, fol. 261. — 16. února 1590. — Srov. SH, str. 489.

¹⁰⁷⁾ *Dačický*, I. c. II., str. 80.

Pole«. *Ale tovaryšstvo jeho jemu to přeformovali, poněvadž jest rozený Čech a německy neumí a nerozumí, aby se tituloval česky, totiž místo »z Seidenfeldu« »z Zadních Faldů». A tak jej nazývali, o čemž s ním smích i váda bejvala až do servání.*«¹⁰⁸⁾

V duchu těchto německých predikátů si tvořili mnozí erbovníci české přídomky pomocí místních označení, která otrocky překládali z oblíbených německých vzorů. Tak se z německého *Thal* (z *-tálu*) stal český *Díl*: Plzák z Divího Dolu,¹⁰⁹⁾ z německého *Stein* (z *-štejna*) se stal *Kámen*: Bledina z Fialového Kamene,¹¹⁰⁾ z *Wasser* česká *Voda*: Modlišovský z Kamenné Vody,¹¹¹⁾ z *Bruck* (z *-pruku*) se stal český *Most*: Nigrin z Černého Mostu,¹¹²⁾ z německého *Feld* (z *-feldu*) naše *Pole*: Holý z Červeného Pole,¹¹³⁾ z *Burg* (z *-purku*) český *Hrad*: Orel z Kozího Hradu,¹¹⁴⁾ Jan Pamphilus z Děvina jinak z Děvích Hradů,¹¹⁵⁾ zejména však překlad německého *Berg* (z *-perku*) se uplatnil jako *Hora* v celé řadě přídomků: Paumgartl z Svobodné Hory,¹¹⁶⁾ Srna z Karlové Hory,¹¹⁷⁾ Podhradský z Vlčí a Psí Hory,¹¹⁸⁾ Hovorčovský z Kolivé Hory,¹¹⁹⁾ Beidthofer z Ptačí Hory,¹²⁰⁾ Jílovský z Krásné Hory,¹²¹⁾ Severín z Kapí Hory,¹²²⁾ Ploucarovský z Vinné Hory,¹²³⁾ Třebický z Olivové Hory,¹²⁴⁾ Zábřežský z Křížové Hory¹²⁵⁾ a Dvorský z Gryfí Hory.¹²⁶⁾

¹⁰⁸⁾ Tamže str. 81.

¹⁰⁹⁾ AMV, Saalbuch 12a, fol. 53'. — 29. května 1582.

¹¹⁰⁾ AMV, Saalbuch 12b, fol. 672'. — 10. listopadu 1600. — Srov. SH, str. 371.

¹¹¹⁾ AMV, Saalbuch 12b, fol. 771. — 30. června 1603.

¹¹²⁾ AMV, Saalbuch 12b, fol. 744'. — 25. února 1603. — Srov. SH, str. 547.

¹¹³⁾ AMV, registra majestátů č. 286, fol. 72. — 25. června 1556.

¹¹⁴⁾ AMV, registra majestátů č. 287, fol. 59. — 6. prosince 1561. — Srov. SH, str. 550.

¹¹⁵⁾ AMV, registra majestátů č. 287, fol. 64. — 30. dubna 1556. — Srov. SH, str. 393.

¹¹⁶⁾ AMV, liber majestatum III., fol. 257. — 15. července 1529. — Srov. SH, str. 676.

¹¹⁷⁾ AMV, registra majestátů č. 283, fol. 83. — 5. února 1535. — Srov. SH, str. 440.

¹¹⁸⁾ AMV, registra majestátů č. 285, fol. 133'. — 23. února 1549. — Srov. SH, str. 682.

¹¹⁹⁾ AMV, registra majestátů č. 287, fol. 182. — 12. června 1563. — Srov. SH, str. 443.

¹²⁰⁾ AMV, registra majestátů č. 287, fol. 347. — 12. ledna 1570.

¹²¹⁾ AMV, ČDK, IV D 1. — 25. října 1570. — Srov. SH, str. 686.

¹²²⁾ AMV, Saalbuch 12a, fol. 43. — 25. února 1583. — Srov. SH, str. 604.

¹²³⁾ AMV, Saalbuch 12b, fol. 662'. — 28. září 1599. — Srov. SH, str. 573.

¹²⁴⁾ AMV, Saalbuch 12b, fol. 720. — 9. února 1602.

¹²⁵⁾ AMV, Saalbuch 12b, fol. 812'. — 23. září 1604.

¹²⁶⁾ AMV, Saalbuch 22, fol. 302. — 23. listopadu 1617. — Srov. SH, str. 400.

V té době se už docela setřel původní význam přídomků a udělované predikáty se staly jen symbolem »vladyctví«, jakýmsi doplňkem erbu, nemajíce vůbec vztahu ani k původu, ani k majetku obdarovaného. Proto v jejich volbě řádí v druhé polovici XVI. století čím dále tím více úplná libovůle, která se stává vedle němčičího vlivu říšské kanceláře a celého dvorského života charakteristickým znakem přídomků, které si volili předbělohorští erbovníci.

Jako doplněk rozličných skupin predikátů výše uvedených můžeme ještě ukázat jednak na německé přídomky, které byly jakoby hříčkou utvořeny z.koncových částí rodových jmen, jako Hebenštreit z Štreitenfeldu,¹²⁷⁾ Albrecht z Rechtálu¹²⁸⁾ a Theyprecht z Prechtynku,¹²⁹⁾ jednak na pitvorné české přídomky: z Koněhvězd,¹³⁰⁾ z Mořešab,¹³¹⁾ z Velryby¹³²⁾ a j. v.

Některí erbovníci opustili svá rodná jména a přijali nová, přizpůsobená svému přídomku, jako na příklad Šimon, syn někdy Kryštofa Křížana, kterému až potud říkali Chvojka, dostal od krále Matyáše 17. září 1612 erb, aby se psal *Rozkošský z Rozkoše*,¹³³⁾ podobně jako střelec při branách hradu Pražského Matyáš Ondřej Novakovský a Václav Pfeifferius získali z české kanceláře 11. listopadu 1617 erb, aby se psali *Vieckovští z Vieckovic*.¹³⁴⁾ Služebníci v úctárně české komory Jan Junek, Jan Toman a Jakub Amphion zjednali si 17. dubna 1567 od krále Maxmiliána erbovní list, aby se psali *Poříčtí z Roklina*.¹³⁵⁾ Přesto však čteme tu a tam původní jména těchto erbovníků spolu s novými. Velmi vzácný je případ slezského erbovníka Volfa Třítežského, který dostal 4. prosince 1555 z české kanceláře erb a přídomek z *Tříteže* a po sedmi letech je zaměnil za *Reicherstorfer z Reicherstorfu*, když jej Kateřina Reicherstorfová z R. přijala i s jeho synem Izaiášem za strýce k svému erbu a titulu, a král tento erbovní spolek schválil majestátem z 22. května 1562.¹³⁶⁾

Stejně vzácné jako tyto změny rodného jména jsou změny

¹²⁷⁾ AMV, ČDK, IV D 1. — 9. září 1575.

¹²⁸⁾ AMV, Saalbuch 12 b, fol. 698. — 9. srpna 1601.

¹²⁹⁾ AMV, ČDK, IV D 1. — 29. října 1603.

¹³⁰⁾ AMV, registra majestátů čís. 287, fol. 113. — Reissenzaum z K. — 11. července 1562.

¹³¹⁾ SH, str. 507. — Leupold z M.

¹³²⁾ AMV, Saalbuch 12b, fol. 728'. — 25. května 1602.

¹³³⁾ AMV, Saalbuch 22, fol. 93'. — SH, str. 596 neví o původu jejich erbu, domníváje se, že jde snad o erb udělený nějakým palatinem.

¹³⁴⁾ AMV, Saalbuch 22, fol. 300'.

¹³⁵⁾ AMV, registra majestátů 287, ol. 302. — Srov. SH, str. 576.

¹³⁶⁾ AMV, registra majestátů 286, fol. 49' (1555). — Registra majestátů 287, fol. 90'. — Volf zaměnil svůj nedávný erb a přídomek za starší z říšské kanceláře Karla V.

přídomku. Jen zřídka nalezneme v registrech české kanceláře, že by se erbovník domáhal změny svého predikátu. Zikmund Šitnperger dostal erb a přídomek z *Šitnperku* od krále Ludvíka; jeho syn Havel byl zaměstnán v české kanceláři a vymohl si tam 24. září 1544, že mu král Ferdinand polepšil erb a změnil přídomek na z *Sontálu*.¹³⁷⁾ Jiný služebník a písař české kanceláře Jan Chlivenký a »gegenschreiber« v pražském ungeltu Adam Ryhler dostali od Ferdinanda I. dne 22. ledna 1557 erb a přídomek z *Ryhlerštejna*. Ale již po třech letech si 15. července 1560 vyprosili od krále polepšení erbu a místo starého přídomku nový z *Ryzenska*.¹³⁸⁾

Zcela ojedinělý je případ, kdy erbovník se dostane do rytířského stavu a už jako rytíř je přijat za erbovního strýce jiné starobylé rytířské rodiny a změni svůj erb i přídomek! Jiřík Labounský získal 28. ledna 1540 od krále Ferdinanda erb a přídomek ze *Strašína*.¹³⁹⁾ na sněmu roku 1545 se dostane do rytířského stavu¹⁴⁰⁾ a když ho Jan Zlivský z Labouně na Dolním Oujezdě a Frydrych Bradský z Labouně přijmou za strýce k svému erbu a titulu a Ferdinand I. potvrdí tento erbovní spolek majestátem v Pasově 1. července 1552, píše se již Jiřík Labounský z *Labouně*.¹⁴¹⁾

Podivné přídomky novověkých erbovníků a jejich změny nasvědčují neklamně tomu, že predikát ztratil v druhé polovině XVI. století svůj původní význam a že se stal jen jakýmsi doplňkem erbu. Z toho pak plyne názor, můž-e-li se polepšovat erb, že nic nepřekáží tomu, aby se zlepšoval i přídomek. Snad i některé ze svrchu citovaných změn predikátů byly jakýmsi jeho polepšením, které se v druhé polovici XVI. století dalo zejména přidáváním druhého titulu. Když král Ferdinand I. polepšoval 16. června 1562 Matyáši Biskupovi, Jeronýmu Kemnicarovi a Václavu Arpinovi erb udělený jim 24. dubna 1556 s přídomkem z *Dorndorfu*,¹⁴²⁾ rozmnožil jim predikát na z *Dorndorfu a z Biskupova*.¹⁴³⁾ Dne 21. listopadu 1558 dal král Janu Kustošovi Kunětickému erb a přídomek ze *Zubřího*,¹⁴⁴⁾ když si později Jan, velmi zasloužilý prokurátor, vyprosil od krále Maxmiliána 17. listopadu 1569 potvrzení a polepšení svého erbu,

¹³⁷⁾ AMV, registra majestátů 284, fol. 180. — Srov. SH, str. 628.

¹³⁸⁾ AMV, registra majestátů 286, fol. 20' (1560).

¹³⁹⁾ AMV, registra majestátů 284 fol. 31.

¹⁴⁰⁾ Klecanda, *Přijímání do rytířského stavu*, I. c., str. 91.

¹⁴¹⁾ AMV, kopíář 49, fol. 263'. — Srov. SH, str. 499.

¹⁴²⁾ AMV, registra majestátů 286, fol. 54'. — Srov. SH, str. 361.

¹⁴³⁾ AMV, registra majestátů 287, fol. 95'.

¹⁴⁴⁾ AMV, registra majestátů 286, fol. 150.

dostal druhý přídomek, takže se pak psal *ze Zubřího a z Lipky*.¹⁴⁵⁾ Bratři Breslerové získali z české kanceláře 29. dubna 1556 erb a přídomek *z Ottrsfeldu*,¹⁴⁶⁾ jejich potomkům potvrdil a rozšířil Rudolf II. dne 30. července 1593 erb »*aby se psali z Ottrsfeldu a z Kaliště, kterýmžto slovem se jim titul polepšuje*«. ¹⁴⁷⁾ Důchodní písař panství Přerova Michal Albrecht byl obdařen erbem a přídomkem *z Šentálu*; když později, už jako hejtman panství, si zjednal v české kanceláři potvrzení a rozšíření erbu, byl mu polepšen i přídomek tak, aby se psal *z Šentálu a z Kerska*.¹⁴⁸⁾ Veřejný notář a výběrčí posudného v Plzenském kraji, Jan Rudolf Volfinger užíval po předcích erbu a titulu: *z Ploskovic* a když si 23. září 1612 vyžádal od krále Matyáše polepšení erbu, byl mu rozšířen i přídomek, tak aby se mohl psát *z Volfspachu a z Ploskovic*.¹⁴⁹⁾

Avšak tu a tam od poloviny XVI. století si vyprošovali hned už s erbem dvojí přídomek, jako 30. května 1580 Jiřík st. a Jiřík ml. bratři Konstantínové *z Červeného Pole a z Sumoše*,¹⁵⁰⁾ 24. února 1598 Jan Benydek a Martin Grejnar, služebníci Rožmberští, *z Veveří a z Mysletína*,¹⁵¹⁾ 14. srpna 1604 Jan, Václav, David, Samuel a Jindřich bratři Trojanové a Herkules de Nova *z Bylan a z Rossfeldu*,¹⁵²⁾ 15. září 1608 Jan Cába a Simeon Vokáč, měšťan Nového města Pražského, *z Chýš a ze Špicberka*¹⁵³⁾ a j. v.

Tehdy už poklesl přídomek na pouhou ozdobu nového erbovníka, která ho měla s erbem odlišovat od prostého obyvatelstva a připodobňovat vlastní šlechtě. A čím více se oddalovalo v druhé polovině XVI. stol. rytířstvo od erbovníků a čím více rostly formální rozdíly mezi nimi, tím honosnější přídomky si noví tito povýšenci volili a rozmnožovali je snažice se tak zakrýti nedostatek své urozenosti.

¹⁴⁵⁾ AMV, registra majestátů 287, fol. 343'. — Srov. SH, str. 496.

¹⁴⁶⁾ AMV, registra majestátů 286, fol. 58.

¹⁴⁷⁾ DZV 26 fol. N 16'. — Srov. SH, str. 463.

¹⁴⁸⁾ AMV, Saalbuch 12a, ol. 406. — Srov. SH, str. 358.

¹⁴⁹⁾ AMV, Saalbuch 22, fol. 99'. — Srov. SH, str. 675.

¹⁵⁰⁾ AMV, Saalbuch 22a, fol. 9. — Srov. SH, str. 480.

¹⁵¹⁾ AMV, Saalbuch 12b, fol. 599'. — Srov. SH, str. 429.

¹⁵²⁾ AMV, Saalbuch 12b, fol. 808.

¹⁵³⁾ AMV, Saalbuch 12b, fol. 921. — Srov. SH, str. 548.

2. ERBOVNÍCI V PODDANSTVÍ.

Erbovní obdarování nepřinášelo osobní svobody. Zemská zřízení o tom výslovně říkají: »*A kdož by sobě erb na JMti král. zjednal, nejsa svobodný a pána dědičného by měl, ten každý takovým obdarováním a erbem pána svého dědičného zhoštěn není a býti nemá a nemůže*«. ¹⁵⁴⁾

Právní platnost tohoto ustanovení v praxi jasně osvětluje případ Eliáše z Častrova, »*člověka purkrechtního v městě Pelhřimově*«, který jako poddaný Mikuláše st. Trčky z Vlašimě dostal roku 1499 od krále Vladislava »*list pod pečeti visutou JMti, kterýmžto listem jej JMt král. obdaruje a za panoši vyzdvihuje a k řádu rytířskému připouští*«. Eliáš se vyprodal z Pelhřimova a ušel své vrchnosti, ale Trčka jej pohnal na zemský soud, který rozhodl při podle ZZ dne 28. května 1499 v prospěch Trčkův: »*Což se listu krále JMti, kterýmž jest on Eliáš obdařen, dotýče, že jest to JMt král. dobře učiniti mohl a může jej neb koho jiného takovou milostí obdařiti, ale proto takové JMti obdaření ke škodě a k újmě není toho, kdož by na tom spravedlivé člověčenství měl; neb tudy a tím obdarováním žádný z člověčenství pánu svému vytažen a jeho prázden býti nemůže bez propuštění. A protože jej Eliáše za člověka téhož Mikuláše prisuzují a jemu jej jako člověka zase dávají*«. ¹⁵⁵⁾

Jiný doklad toho čteme v Březanovi: Petr Vok z Rožmberka dal 10. srpna 1603 vsaditi do vězení Ladislava Gallusa, měšťana třeboňského, »*protože jsa poddaným páně majestátem erbovním s Adamem Kroupou, hejtmanem třeboňským, se spolčil, jako by tudy z poddanosti vytáhnouti se chtěl. A jej Kroupu poručil na závazek vzíti, aby z domu svého nevycházel, protože jsa přísežný služebník, o tom pánu neoznámil a bez vědomí a vůle JMti jej do toho spolku, pomáhaje mu z poddanosti vytahovati, přijal. V tom pána některý dvořský pochlebík nabaňkoval, ničemný nějaký osel, nepovědomý zřízení zemského, že erbem žádný z poddanosti se vysvoboditi nemůže, že z toho velikú horu udělali*...«. ¹⁵⁶⁾

Podarilo se mi nalézt několik nových příkladů, které znova potvrzují, že erby nikoho nevyváděly z poddanství. V městě Vo-

¹⁵⁴⁾ ZZ 1549 A 23 a ZZ 1564 A 15.

¹⁵⁵⁾ Pozůstatky desk zemských II., str. 508.

¹⁵⁶⁾ Březanův život Petra Voka z Rosenberka, str. 203.

lyni žila počátkem XVI. století zámožná rodina *Hájků*, z které Petr býval v službách volyňské vrchnosti, velkopřevorů strakonických.¹⁵⁷⁾ Petr dostal — patrně na přímluvu své vrchnosti — z české kanceláře 1. ledna 1534 erbovní list, aby se psal z *Robčic*,¹⁵⁸⁾ zůstal však jako měšťan ve Volyni, která byla v poddanství až do roku 1596,¹⁵⁹⁾ sám poddaný pánů strakonických. Ale Volyně byla zápisný statek duchovní, a tak konečnou vrchností Petrovou byl král Český. Tím si vysvětlíme, že se Petr obrátil už jako erbovník ke králi prose, »aby mohl, když by statek svůj (ve Volyni) prodal a jiným hodným člověkem grunt osadil, s manželkou, dítka mi svými a Mikulášem Hájkem, otcem manželky své, bez překážky držitelův zboží volyňského nynějších i budoucích jinam, kdež by se jemu líbilo, stěhovati«. Král Ferdinand mu vyhověl a nařídil držitelům volyňského zboží, »aby Petru Hájkovi, když by se s manželkou svou, s dítka mi a s otcem manželky jeho z Volyně stěhovati a se pod námi osaditi chtěl, v tom překážek žádných nečinili, ani komu jinému činiti dopouštěli.«¹⁶⁰⁾

Z české kanceláře byl dán 1. ledna 1552 erbovní list do Čech slovuťnému *Jiříkovi Rejnovskému*, aby se i s dědici svými psal z *Rejnova*.¹⁶¹⁾ V textu majestátu říká král: »z štědroty naší královské půjčujeme a dáváme erb neboližto znamení vladycťví«. Je to tak řečená forma communis erbovního listu, v které se obdarovaný tituluje vždy »slovuťný« a dostává erb jako znamení »vladycťví«, z něhož však už není volného přechodu do rytířského stavu, jako v XV. století. Rejnovský byl dokonce v poddanství a teprve 22. října 1552 jej propustila česká komora »i s dětmi a dědici, též se vši spravedlností jeho z člověčenství, kterýmž jest JMti král. zavázán byl, tak aby mohl stavu svého rytířského¹⁶²⁾ podle obdarování JMti král. užívati a statek svůj purkrechtní, který pod JMti král. má, prodati, zpeněžiti, a prodadúc, kdež by se mu líbilo a zdálo, bez překážky a útisku všech lidí se odstěhovati a odebrati i své živnosti hleděti.«¹⁶³⁾ Ale již za dva roky se dostal Jiřík do stavu rytířského na sněmu 20. února 1553¹⁶⁴⁾ a 23. dubna 1556

¹⁵⁷⁾ *Frant. Teplý, Dějiny města Volyně na Prácheňsku*, str. 96. — Srov. též *Kolářův* článek v *Ottově Slovníku Naučném X.*, str. 757.

¹⁵⁸⁾ AMV, registra majestátů č. 283, fol. 53.

¹⁵⁹⁾ *Teplý*, l. c., str. 102.

¹⁶⁰⁾ AMV, registra majestátů č. 283, fol. 56.

¹⁶¹⁾ AMV, registra majestátů č. 285, fol. 209.

¹⁶²⁾ Rejnovský měl dosud jenom purkrechtní statek a teprve, když byl propuštěn z poddanství a mohl se zakoupiti na statech pozemských, které by se mu s povolením královským daly do desk, nabyl tím možnosti dostat se do rytířského stavu.

¹⁶³⁾ AMV, kopie č. 46, fol. 283.

¹⁶⁴⁾ DZSt. 43, fol. F 16.

se osobně přiznal u desk zemských jako nově přijatý vladyka a rytíř.¹⁶⁵⁾

O jiném poddaném erbovníku se dovídáme z dodatku ke kšaftu Jana z Valdštejna a na Hrádku nad Sázavou, který učinil 23. dubna 1572. Valdštejn odkázal po 100 kopách grošů míš. *Martinovi Fejtlovi z Poměšic*, deklamátoru při zemských deskách, a svému úředníku *Vojtěchu Zubovi z Poměšic* a »nad to výše oběma způsobil a zjednal, že jsou erbováni a majestátem JMti císař. k počtivosti své obdařeni, a toto jim pro jich služby, kteréž mu činili, přidává, že je tímto svou vlastní rukou poznamenáním a k tomu se přiznáním propouští z člověčenství a ze vši poddanosti, kterouž na nich měl, a je svobodny činí přede všemi jako své věrné služebníky.«¹⁶⁶⁾ Když tedy na přímluvu Valdštejnovu dostali majestátem z české kanceláře 20. dubna 1570 erbovní list a přidomek »z Poměšic«, byli oba ještě v poddanství. I Martin Fejtl jako deklamátor při deskách zemských království Českého zůstal v poddanství až do 27. června 1576, kdy byl kšaft po smrti Valdštejnově vložen do desk. Vysvětlení tohoto neobvyklého stavu, že úředník při deskách je v poddanství, můžeme hledati v tom, že Valdštejn byl nejvyšším komorníkem království Českého, k jehož podřízeným úředníkům patřil též deklamátor. A je pravdě velmi podobno, že si Valdštejn obsadil úřad deklamátora svým věrným poddaným, čehož by se i u jiných nejvyšších úředníků, zejména u Rožmberků a pánů z Hradce, našlo jistě několik příkladů.

Ještě zajímavější je příklad z rodiny *Letňanských ze Svěmyslic*, kde se jeden bratr dostal do rytířského stavu, zatím co druhý byl ještě v poddanství. Z české kanceláře vyšel 13. května 1539 erbovní list *Křížovi ze Svěmyslic*,¹⁶⁷⁾ z jehož synů byl *Kříž Čakovský ze Svěmyslic* přijat na sněmu 23. srpna 1547 do rytířského stavu.¹⁶⁸⁾ Jiný jeho syn zůstal pouhým erbovníkem, a synům tohoto erbovníka *Kryštofu Křížovi, Šebestyánu a Václavu Letňanským ze Svěmyslic* císař Ferdinand majestátem z říšské kanceláře v *Kostnici* 20. ledna 1563 potvrdil a polepšil zděděný erb, zejména za zásluhy a služby *Kryštofa Kříže* vykonané taksátoru říšské kanceláře.¹⁶⁹⁾ Byly tedy v té době dvě větve, z nichž *Čakovští ze Svěmyslic* byli v stavu rytířském, kdežto *Letňanští* zůstali erbovníky. Z bratrů *Letňanských* jmenovaných v majestátu *Ferdinandově* byl *Šebestyán* v službách a poddanství *Valdštejnském*, z něhož se dostal teprve výhostním listem, který mu 9. března 1579

¹⁶⁵⁾ DZV 12, fol. D 25'.

¹⁶⁶⁾ DZV 19, fol. D 9.

¹⁶⁷⁾ AMV, registra majestátů č. 284, fol. 9.

¹⁶⁸⁾ DZSt. 42, fol. J 18'.

¹⁶⁹⁾ Haus-, Hof- a Staatsarchiv ve Vídni, říšská registra *Ferdinanda I.*, svazek 12, fol. 419 a svazek 29, fol. 489.

vydala vdova po řečeném již Janu z Valdštejna; Mandaléna z Vartmberka.¹⁷⁰⁾ Šebestyán se usadil v Praze, kde přijal 11. ledna 1584 právo v Starém městě Pražském a stal se měšťanem.¹⁷¹⁾ Starší jeho bratr Kryštof Kříž, který býval služebníkem v komoře arciknížete Matyáše a Maxmiliána, dostal se na sněmu roku 1575 do stavu rytířského.¹⁷²⁾ A po pěti letech dostali oba bratři Kryštof Kříž v stavu rytířském i měšťan Šebestyán a jejich strýc, už řečený vladyka Kříž Čakovský — který si získal zásluhy v tureckých válkách — z říšské kanceláře od císaře Rudolfa v Praze 2. listopadu 1580 potvrzení a polepšení svého erbu.¹⁷³⁾

Jan Vrbčanský, syn někdy Jiříka krčmáře z Vrbčan na panství Slavatů,¹⁷⁴⁾ byl na přímluvu svých pánů přijat od Jiřího, Pavla, Petra a Jana z Velišova k jejich erbu a přídomku, kteréžto erbovní strýcovství potvrdil král Ferdinand majestátem z 11. října 1529.¹⁷⁵⁾ Jan Vrbčanský z Velišova zůstal však i nadále v poddanství, z něhož jej propustil teprve Michal Slavata z Chlumu na Kostelci ve svém kšaftu z 18. září 1533.¹⁷⁶⁾ V šesti letech poté dostal se Vrbčanský už do stavu rytířského.¹⁷⁷⁾

Těchto několik příkladů, kdy erbovníci zůstávali v poddanství, dostačuje k ilustraci a potvrzení zemského zřízení, že erb — ať už udělený králem nebo císařem — z poddanosti nikoho nevyváděl.

¹⁷⁰⁾ Archiv města Prahy, rkps 535, fol. CLVII.

¹⁷¹⁾ Tamže.

¹⁷²⁾ DZSt. 46, fol. B 7.

¹⁷³⁾ Haus-, Hof- a Staatsarchiv ve Vídni, říšská registra Rudolfa II., svazek 14, fol. 345.

¹⁷⁴⁾ DZV 249 fol. A 23.

¹⁷⁵⁾ AMV, kopiář 3, str. 285.

¹⁷⁶⁾ DZV 3 fol. G 22. — Srov. též Vladimír Klecanda, *Přijímání do rytířského stavu*, I. c., st. 23.

¹⁷⁷⁾ Klecanda, I. c., str. 89.

3. ERBOVNÍ SPOLEK.

Postranní cestička, kterou se dostávali nejen svobodní, ale i nesvobodní lidé mezi erbovníky a z nich svobodní leckdy i do stavu rytířského, vedla dobrovolným spolkem erbovním neboli přijetím k erbu a k přídomku (něm. die Wappengemeinschaft, Wappenvetterschaft). *August Sedláček* o tom říká: »Aby se udržely erb a jméno některé rodiny, již ke konci se schylující, dopřálo se jí ve spolek vejíti s jinou rodinou, se kterou erb a jméno sloučila, ba když byla druhá rodina městského stavu, zároveň do šlechtického stavu jménem a erbem společné rodiny povýšena. Spolek tento najevo se dával buď celým erbem nebo jen štítem, nebo jen vrchní částí erbu, a vztahoval se buď na jednotlivou osobu nebo na celou rodinu. Ve starších dobách šlechta sama do libosti svými erby naložiti mohla, později, když jen panovníkovi příslušelo erby propůjčovati nebo měniti, závisel spolek na jeho dovolení.«¹⁷⁸⁾ K tomu však musíme dodati, že v habsburské době se rodina k erbu přijatá nestávala hned rytířskou, nýbrž zůstávala mezi erbovníky, odkudž se, byla-li svobodná, teprve formálním přijetím na sněmu vyšinula do druhého stavu.¹⁷⁹⁾

V kvaternech zemských desk a v registrech královské české kanceláře, v kopiářích býv. šlechtického archivu ve Vídni zvaných »Saalbücher«, uložených nyní v archivu ministerstva vnitra v Praze, i ve spisech nynější vídeňské Gratialregistratur jsem shledal zápisy o přijímání k erbu a k přídomku v XVI. a XVII. století až do OZZ, takže mohu jasně zachytit obraz této zajímavé instituce »erbovního strýcovství« u nás v Čechách i na Moravě.

*

Nehledíme-li k oněm erbovním strýcovstvím, která vznikla současným nebo postupným udělením jednoho erbu a přídomku rozličným rodinám, byl nejobvyklejší způsob ten, že majitel starého erbu a titulu, t. j. přídomku zvláštním listem na pergamentu přijal druhého k svému erbu a titulu za strýce. Formulář těchto listů, které se vždy psávaly na pergamen a pečely pečeti

¹⁷⁸⁾ *Českomoravská heraldika* I., str. 70.

¹⁷⁹⁾ Srov. *VI. Klecanda, Přijímání do stavu rytířského* I. c.

vydavatele listiny a dožádaných svědků,¹⁸⁰⁾ byl téměř stereotypní. Písař komorního soudu *Šebestyán Fauknar z Fonkenštejna* vydává roku 1589 svůj »*Tytulář*«, pojal do něho také »*Formu připuštění k erbů jeden druhého*«:

»Já N. z N. známé činím tímto listem všem vůbec i jednomu každému, kdež čten nebo čtící slyšán bude, a zvláště kdež náleží, že jsem s dobrým svým rozmyslem a radou pánův přátel svých dobrovolně přijal do rodu mého a za strejce erbovního slovnutného pana N., muže šlechtného a na poctivosti dobře zachovalého, netoliko pro spříznění s ním, ale také i přátel jeho dobrou pověst a poctivé zachování, jemu tímto listem svým dovolení své dávaje, tak aby se týž N. ihned s dědici a budoucími svými tak jako i já odtud z N. psal a psáti a téhož erbu a štítu i tytule mého ve všem jeho způsobu a potřebách, jakž já jej sám po předcích svých mám a vždycky požívám, tolikéž on užívati mohl, a to bez překážky mé, dědicův i budoucích mých i jednoho každého člověka, nyní i na časy budoucí a věčné.

Na potvrzení a zdržení toho pečet svou vlastní k tomuto listu jsem přitisknouti dal a svou vlastní rukou se v něm podepsal. A pro lepší jistotu toho dožádal jsem se urozených pánů A., B., C., že jsou k tomuto listu pečeti své, však sobě i dědicům a budoucím svým beze škody, též přitisknouti dali. Jenž jest dán...«

Tato forma Fauknarem otištěná není však úplná, neboť se nezmiňuje o povolení králově, ač to bylo v té době už dávno nezbytnou součástíou celého aktu. Dobře však ukazuje nejobvyklejší příčinu erbovního strýcovství, totiž skutečné spříznění. Z toho pak, že Fauknar otiskuje list ve svém formuláři, můžeme právem soudit, jak často v druhé polovině XVI. století přijímali u nás k erbů.

A vskutku se nám dochovalo velké množství listů na erbovní strýcovství, a to jednak v originále, jednak v původních zápisech deskových, které všechny svědčí o tom, že forma Fauk-

¹⁸⁰⁾ Srov. o tom *Václav Schulz, Falešný vladyka ze Semanína (Časopis Českého Musea 1899, str. 323)*: Eliáš Šúd ze Semanína, administrátor konsistoře pražské strany pod obojí, se dověděl, že Kryštof Načeradský, měšťan v Táboře, užívá erbu vladyk ze Semanína, jak jim byl udělen králem Ludvíkem. Užíval erbu toho na základě »dobré vůle«, kterou si dal na pergameně zhotoviti, jako by jí za spolustrýce do rodu a erbu vladyk ze Semanína byl přijat. Dobrá ta vůle na pohled úplně správně sepsaná byla však opatřena jedinou jen pečeti, ačkoliv podle tehdejšího zvyku v království Českém listina toho druhu musila míti pečeti sedm, a to vedle pečeti vydavatele listiny ještě šesti hodnověrných šlechtických lidí. Šúd se v té věci obrátil 4. března 16to na českou komoru.

narem otištěná byla vzata z běžné praxe. Jako pěknou ukázkou těchto listů na pergamenu otiskují text listu, který vydal na erbovní strýcovství 14. března 1579 Mikuláš Běškovec z Běškovic:

»Já Mikuláš Běškovec z Běškovic a na Nasavrcích známé činím tímto listem obecně přede všemi, kdož jej čísti anebo čtící slyšeti budou, jakož jsem z dobré přízně a lásky s svým dobrým rozmyslem a svou dobrou vůlí přijal za strejce erbu a titule mého přirozeného, kteréhož po předcích svých od starodávna již sám toliko jediný z toho rodu zde v tomto království Českém živý zůstalý užívám, slovnutného pana Pavla Kosteleckého, měšténina a obyvatele Nového města Pražského, člověka ctného a dobře ve vsi poctivosti zachovalého, a to na prokázání vděčnosti mnohého dobrého přátelství, kteréž jest mi týž pan Pavel vždycky rád činil a činiti nepřestává.

Kdež pak na potvrzení takového za mého strejce jeho pana Pavla Kosteleckého přijetí a pevnost i také pro budoucí paměť tento list pod pečeti svou témuž panu Pavlovi Kosteleckému na to od sebe dávám a k tomu se tolikéž dobrovolně přiznávám, že jsem to všecko z své dobré a svobodné vůle (jakž vejš dotknuto) učinil a v tom má svobodná, celá a dokonalá dobrá vůle jest, aby týž pan Pavel Kostelecký i s dědici svými obojího pohlaví řádně splozenými téhož strejcovství rodu mého starožitného Běškovec z Běškovic a tak erbu i titule nic méně jako já sám užívati a za strejce mého (*však tak, když sobě to při JMti císař., jakožto králi Českém, aby k takovému mému jeho pana Pavla za strejce přijetí majestátem svým císařským milostivě povoliti ráčil, objedná a spůsobí*) se svobodně jmenovati a psáti mohl, bez mé, dědicův a budoucích mých i jednoho každého člověka všeliké překážky.

Tomu na svědomí a jistotu pečet mou vlastní k tomuto listu jsem přivěsil a pro lepší toho jistotu dožádal jsem se urozených a statečných rytířův, pana Jana Vchynského ze Vchynic na Nalžovech, JMti císař. rady a purkrabie karlštejnského, a pana Jana Dlouhovesského z Dlouhévsí a na Zavlekově, též JMti císař. rady, že jsou také pečeti své na svědomí vedle mé k tomuto listu, sobě však beze škody, přivěsiti dali. Jenž jest psán a dán léta od narození Syna Božího 1579 v sobotu po sv. Řehoři (14. března).¹⁸¹⁾

Téměř shodný je list na erbovní strýcovství, kterým přijal týž Mikuláš Běškovec z Běškovic 21. ledna 1584 k svému erbů

¹⁸¹⁾ DZV 22 fol. K II.

a titulu Jindřicha Velvarského, měštěná Starého města Pražského, a jeho vlastního bratra Jakuba.¹⁸²⁾ Z textu obou dvou listů vysvítá, že si erbovník nově přijatý k erbu sám musil vymoci v české kanceláři povolení králova, a sám tedy platil také taky pro takové věci předepsané. Jindy se však dožadoval schválení sám přijímající k erbu. Tak píše Matěj Srnovec z Varvažova v listě z 11. listopadu 1587: »... a JMti císař. jakožto krále Českého, pána svého nejmilostivějšího, za to ponížene prosím, aby této mé dobré vůle konečně milostivě povoliti a takového strejcovství erbovního potvrditi ráčil.«¹⁸³⁾

V těchto citovaných případech a v některých jiných dosáhly strany králova povolení v té formě, že z české kanceláře vyšel list některému z královských úředníků a radů, aby jako králův relátor dal vepsati do desk zemských přiložený list na erbovní strýcovství, které tím dosáhlo potvrzení králova. Stereotypní forma této královské relace byla:

»Vědětiť milostivě dáváme, že jsme na poníženu prosbu slovutných N. N. s strany jedné a N. s strany druhé k tomu milostivě povolení naše císařské dáti ráčili, aby ten list příležíci jich zpečetěný, kterýmž jeho N. za strejce svého erbovního i s budoucími jeho přijímají a k erbu i k tituli, kteréhož od starodávna po předcích svých, jak jsme zpraveni, užívají, připouštějí, do desk zemských království Českého vložen byl. Protož potvrzující my toho, milostivě tobě poroučíme, abys relátorem ke deskám zemským byl a nahoře příležíci list, jakž ten v sobě obsahuje, s milostivým tímto potvrzením naším císařským do týchž desk zemských podle pořádku vložiti a vepsati dal.«¹⁸⁴⁾

S tímto listem přišel adresát jakožto králův relátor k zemským deskám a předložil jej menším úředníkům, kteří jej dali vepsat do kvaternu zvaného »relací JMti král. a pánův Jich Mti a vládyk s plného soudu zemského«, a zároveň dali zapsat celý text přiloženého listu na erbovní strýcovství do trhového kvaternu, a to i s obvyklou klausulí o relaci královské.¹⁸⁵⁾ Tento způsob, kterým docházelo erbovní strýcovství králova schválení, byl

¹⁸²⁾ DZV 22 fol. N 11.

¹⁸³⁾ DZV 24 fol. A 32'.

¹⁸⁴⁾ Tyto královské listy relátorům jsou zapsány všechny v registrech české kanceláře, a to v registrech listů poselacích čili misív, nebo též »listů pod menší pečeti vyšlých«, nyní uložených v archivu ministerstva vnitra v Praze.

¹⁸⁵⁾ V řečených už kvaternech relací v tak zv. stavovských deskách uložených nyní v zemském archivu v Praze jsou vepsány všechny tyto královy listy relátorům, takže se jejich text vedle zápisů původních register české kanceláře (viz předcházející poznámku) zachoval v nich po druhé.

sice poměrně nejméně nákladný, měl však velmi vážnou nevýhodu, neboť nedával novým erbovníkům do rukou žádného dokumentu, v kterém by se popisoval erb, jehož nabyli. Měli sice onen list na pergameně, který jim vydal původní držitel erbu, a mohli si opatřit i úřední výpis z desk svrchů řečené královské relace, ale ani tu, ani tam nebyl popisován erb.

Tomuto požadavku vyhovovala slavnostnější, ale též nejnákladnější forma královského schválení *majestátem*. Nový erbovník si zjednal z české kanceláře zvláštní majestát, kterým se erbovní strýcovství schvalovalo a potvrzovalo. V registrech majestátů čili listů vyšlých z české kanceláře pod velkou pečeti — nyní uložených v archivu ministerstva vnitra v Praze — zachovalo se velké množství takovýchto majestátů,¹⁸⁶⁾ které byly novému erbovníku dostatečnou zárukou, že nebude možno pochybovat o jeho erbu (v textu přesně popsaném) ani titulu, a nebylo tedy třeba žádat, aby byl vepsán do desk. Přesto však si někdy nově přijatý erbovník nebo jeho dědicové vymohli od krále nebo na soudu zemském, aby se majestát vepsal »pro lepší bezpečnosti do desk zemských království Českého.«¹⁸⁷⁾

Erbovní spolek býval však leckdy činěn pouhým osobním přiznáním u desk toho, kdož k erbu přijímal. Smluvné strany se v tom případě obrátily ke králi prosíce, aby jim dovolil vejíti v erbovní spolek a utvrditi jej zápisem do zemských desk. Schválil-li král zamýšlené přijetí k erbu, vydal z české kanceláře list některému ze svých úředníků a radů, aby byl relátorem té věci k deskám. Králův relátor přišel osobně k deskám a předložil list menším úředníkům, kteří jej vepsali do řečeného již kvaternu relací. Teprve když se tato královská relace dostala do desk, mohl přijíti vládyka přijímající k erbu a osobně se přiznati před menšími úředníky, že přijal toho či onoho k svému erbu a titulu »za pravého a erbovního strýce«. Při tom se někdy popisoval erb, jindy se stručně řeklo, že může užívat zděděného erbu. Královo schválení se oznamovalo v závěrečné větě. I tento postup byl normován, a všechny — ač celkem nečetné — erbovní spolky založené osobním přiznáním u desk vykazují tato shodná stadia, která se na venek jeví stereotypní formou relací královských i zápisů deskových. Královské listy o erbovních spolcích nalezneme jednak v registrech české kanceláře, jednak v řečených už deskových kvaternech relací, kdežto osobní

¹⁸⁶⁾ Soupis těchto majestátů spolu se seznamem všech erbovních spolků učiněných od nejstarší doby do OZZ připravil autor tohoto článku a vyjde tiskem koncem roku 1931.

¹⁸⁷⁾ DZV 26 fol. N 16'.

přiznání k erbovnímu spolku jsou v trhových kvaternech zemských desk.

Jako příklad otiskují list císaře Maxmiliána, jakožto krále Českého z 24. dubna 1570 podkomořímu Burjanovi Trčkovi z Lípy, aby byl relátorem erbovního spolku Petra Hrocha z Mezilesic z Abrahamem Čáslavským:

»Statečný věrný náš milý! Milostivě tobě věděti dáváme, že jest nám ve vší poníženosti v známost uvedeno, že jsou se slovutný Petr Hroch z Mezilesic a v Zásadí, věrný náš milý, spolu s Abrahamem Čáslavským řečeným, poddaným našim v království našem Českém, tolikéž věrným milým, o to, že jest dotčeného Abrahama Čáslavského s dědici a budoucími jeho týž Petr Hroch za strejce pravého erbovního tak, aby erbu a štítu jeho, kteréhož on po předcích svých užívá, s týmiž dědici a budoucími svými užívati a též Hroch z Mezilesic se psáti mohl, přijal, k tomu dobrovolně povolil, a aby sobě dckami zemskými království Českého to stvrдили, snesli a srovnali, nás dotčený Petr Hroch a Abraham Čáslavský poníženě prosíce, abychom k takovému jejich snešení a srovnání společnému povolení naše císařské dáti, toho potvrditi, a aby do týchž desk zemských podle potřeby a vší náležitosti to zapsáno bylo, skrze tuto relací naši milostivě poručiti ráčili.

K jejichžto ponížené prosbě naklonění jsouce, téhož strejcovství milostivě potvrzovati, k tomu povolovati a jim toho dopouštětí ráčíme, tobě poroučejíc, abys relátorem ke dckám zemským byl a takové milostivé povolení naše císařské s strany téhož strejcovství mezi nimi srovnání a přijetí podle pořádku do týchž zemských desk vložiti a vepsati dal.¹⁸⁸⁾

Teprve když Trčka dal 17. května 1570 vepsati tento list do kvaternu relací, mohlo se 18. května vepsat do trhového kvaternu osobní přiznání:

»Petr Hroch z Mezilesic a v Zásadí p[řiznal se před úředníky menšími Pražskými desk zemských], že jest přijal a mocí zápisu tohoto přijímá Abrahama Čáslavského i s dědici jeho od něho řádně posílými, mužského i ženského pohlaví, za pravého erbovního strejce svého tak, aby on Abraham Čáslavský ihned za zdravého života jeho Petra Hrocha i po smrti jeho mohl svobodně erbu jeho spravedlivého užívati i s dědici svými řádně posílými, kteréž má nebo míti

¹⁸⁸⁾ DZSt 45 fol. B 24.

bude, totižto štít . . . . . x . . . . . tak, jakž erb jeho Petra Hrocha ukazuje, nositi všude na všech místech, na pečeti, korouhvích, sekretích i jinak, a také aby se mohl a moc měl i s dědici svými nyní i po věčné časy psáti Hroch z Mezilesic, tak jakž on Petr Hroch i jeho předkové od starodávna jsou se psali, bez překážky jeho Petra Hrocha i jeho dědicův a budoucích i všelijakých jiných lidí všelijakého odporu a překážky.

Kterémužto jeho Abrahama Čáslavského a již Hrocha a jeho dědicův tímto zápisem od nadepsaného Petra Hrocha za strejce přijetí nejjasnější kníže a pán, pan Maximilián Druhý, z Boží milosti volený římský císař a Uherský, Český etc. král etc., jakožto král Český, ráčil dáti své milostivé povolení. — Posel byl jest na to ke dckám zemským Burjan z Lípy a na Světlé nad Sázavou, podkomoří království Českého, jsouce k tomu od JMti císař. zvláště vyslaný, tak jakž relací v kvaternu relací JMti císař. pánův JichMti a vládyk etc. léta tohoto 70. v středu po sv. Duše jinak suchých dnech letničních (17. května) B 24 zapsaná to vše v sobě šíře obahuje a zavírá.¹⁸⁹⁾

Když přijímali Kašpar Zelendar z Prošovic na Klecanech a jeho strýc Jan z Prošovic ke svému erbu bratra Kašparova Konstantína Zelendara s nevlastním jeho bratrem Kryštofem, dostali na to 1. května 1570 od císaře Maxmiliána zcela shodný list, kterýž dal podkomoří Burjan Trčka z Lípy 2. června 1570 vložiti do kvaternu relací.¹⁹⁰⁾ Téhož dne se pak Kašpar Zelendar z Prošovic přiznal u desk k erbovnímu spolku se svými bratry. Také jeho přiznání je téměř slovně shodné s textem výše otištěným, protože však jde o bratry, nelze mluvit o erbovních strýcích, takže Kašpar Zelendar je přijímá »za své pravé a erbovní bratři«.¹⁹¹⁾

Prostým přiznáním u desk přijali také Jan Zlivský z Labouně na Dolním Ujezdě i Frydrych a Jindřich Bradští z Labouně k svému erbu a přídomku 25. srpna 1542 Jiříka Labounského, »kterýž se psal z Strašína« a výslovně určili, že Jiřík »více toho titule svého předešlého [totiž ze Strašína] míti ani užívati ani se tím psáti nemá, nežli tím titulem z Labouně.«¹⁹²⁾

Všichni tito nově k erbu přijatí stali se erbovníky zcela stejného charakteru, jako erbovníci obdaření erbem od krále,

¹⁸⁹⁾ DZV 17 fol. A 24' a DZSt. 45 fol. B 24.

¹⁹⁰⁾ DZSt. 45 fol. G 33.

¹⁹¹⁾ DZV 17 fol. B 11'.

¹⁹²⁾ DZV 10 fol. H 7.

neboť královo povolení, aby někdo byl přijat za erbovního strýce, rovnalo se vlastně udělení nového erbů. Proto se v registrech české kanceláře často nadpisuje zápis o tom stejně jako udělení nového erbů: »*Líst erbovní do Čech dán jest N., aby se psáti mohl z N.*« a dodává se jen: »*Jest od X. za strejce erbovního přijat*«. ¹⁹³⁾ Toto přijetí k erbů je vždy dědičné, toliko u žen — což je ostatně výjimka — se omezuje na osobu přijatou. ¹⁹⁴⁾ August Sedláček zaznamenává ve své *Českomoravské heraldice* v době od konce XV. stol. do OZZ celkem asi 90 dobrovolných erbovních spolků, kterýžto počet se mi však podařilo rozmnožití údaji ze spisův i z register královské české kanceláře a z desk zemských o více jak 50. dalších spolků erbovních. A právě tak, jako jiní erbovníci, dostávají se i tito k erbů přijatí strýcové velmi často do rytířského stavu.

BEDŘICH JENŠOVSKÝ:

O SEDMI KLÍČÍCH
KE KOMOŘE KORUNNÍ.

¹⁹³⁾ AMV, registra majestátů 283 fol. 52' (II. prosince 1546), Reg. 287 fol. 15 (20. května 1560) aj. v.

¹⁹⁴⁾ Moryc z Bystřice přijal listem z 19. ledna 1565 své ujce Jana Kyliána, Šimona Daňka a Benedikta Hyfítle i sestru Janovu, svou tetu Veroniku Kyliánovou k svému erbů za strejce a strejnu, Veroniku však »až do smrti její toliko«. (AMV, registra majestátů 287 fol. 200', přijetí k erbů schváleno majestátem z 24. února 1564).

Koruna svatováclavská i ostatní klenoty korunovací, jakož i privilegia, tvořící t. zv. archiv korunní, uloženy byly od dob císaře Karla IV. na hradě Karlštejně, jak známo zvlášt k tomuto účelu vystavěném. Zde chovány byly tyto klenoty v kapli sv. Kříže, která byla uzavřena devatenácti zámky a byla úplně nepřístupná. Strážci koruny byli purkrabí karlštejnští, kteří směli kapli otevřítí jen po zvláštním rozhodnutí sněmu českého, o čemž osobám, určeným buď ke shlédnutí privilegií nebo k převozu klenotů ke slavnostem korunovacím do Prahy a voleným sněmem z jednotlivých stavů na sněmu, vydán byl sněmem zvláštní »list mocný«. O přitištní pečeti k tomuto listu, který vydávají vždy »páni, rytířstvo, Pražané i jiní poslové z měst, všichni tři stavové království Českého«, učiněna byla zvláštní relace na sněmu a zápis v deskách zemských.¹⁾ Dvěře vedoucí do kaple bývaly nejen zamčeny, nýbrž i zapečetěny; bývalo zvykem, že osoby, vyslané k prohlídce listin nebo korunních klenotů, provázeli přísežní zámečníci, někdy i přísežný zedník. Klíče ke kapli bývaly ukládány v zemských deskách na hradě pražském. O velikém požáru r. 1541 byly zničeny i tyto klíče, takže o prohlídce kaple r. 1546 musili purkrabí karlštejnští zjednatí k otevření kaple zedníka a zámečníka. — Podobně dne 31. března 1599 vyslány byly na Karlštejn ze sněmu osoby, aby tam puštěny »a tam zámky porušené a zase spravené přibily, kaplu, kdež koruna česká a jiné klenoty a privilegia království Českého jsou, zamknouti a spečetiti dáti (mohly).«²⁾

Za vpádu Pasovských do Prahy převezena koruna v lednu r. 1611 do Prahy a uložena v kapli svatováclavské. Dne 23. května t. r. byl pak jí korunován král Matyáš. Na Karlštejn převezeny opět klenoty dne 13. ledna 1616. — Dne 29. června 1617 korunován v Praze Ferdinand II.

V době českého povstání chována koruna po nějaký čas v deskách zemských a na radnici staroměstské. Odtud dal jí dne 17. listopadu 1620 vítěz bělohorský Maxmilián, vévoda bavorský, převéztí na hrad a uložiti v kapli svatováclavské. V následující době války třicetileté byly však koruna i klenoty korunovací odvezeny

¹⁾ Srv. na př. Sněmy české IX, str. 247 a 539.

²⁾ Sněmy české IX, str. 666.

do Vídně a uloženy v t. zv. císařské komoře pokladní (Schatzkammer). Ferdinand II. zrušil také dne 16. května 1625 úřad obou purkrabí karlštejnských.

Po nastoupení císaře Leopolda II. žádali stavové čeští ve svých t. zv. desideriích mezi jiným též, aby korunovací klenoty české byly z dvorní komory vídeňské vráceny do Prahy a zde trvale uschovány. Při nově připravované organizaci zemských úřadů navrhuji pak stavové ve sněmovních schůzích dne 14. srpna a dne 4. září 1790, aby na místě zrušeného úřadu purkrabí karlštejnských zřízení byl úřad dvou strážců koruny a archivářů («zwen Kronhüter und Archivarien») a to jeden ze stavu panského a jeden ze stavu rytířského.

Císař Leopold II. svolil dekretem ze dne 26. srpna 1790, aby koruna i klenoty korunovací byly do Prahy vráceny. O způsobu a ceremoniích, za jakých koruna bude převezena, jednal zatím sněm stavovský ve schůzi dne 17. července 1790. K převzetí klenotů ve Vídni a převezení jich do Prahy zvolena zvláštní deputace, v níž bylo po dvou zástupcích ze stavu duchovního, panského, rytířského i městského. K vyslání deputace došlo však teprve po roce. Deputace, kterou vedl nejv. purkrabí Jindřich hrabě Rottenhan, přijela do Vídně dne 22. července 1791 a převzala korunovací klenoty dne 5. srpna t. r. O převzetí koruny a klenotů korunovacích a o slavném převezení jejich do Prahy vypravuje podrobně pamětní spis, vydaný r. 1806 stavu českými o názvu »Urkunde über die vollzogene Krönung Seiner Majestät des Königs von Böhmen Leopold des Zweiten und Ihrer Majestät der Gemahlin des Königs Maria Louise.«

Na místě zrušeného úřadu purkrabí karlštejnských zřídil Leopold II. reskriptem ze dne 25. července 1791 úřad dvou strážců koruny (Kronhüter) a to jednoho ze stavu panského, jednoho ze stavu rytířského, jak to bylo žádáno stavu českými. Úřad tento zřízen byl jako úřad zemský, nikoliv jako důstojnost dědičná. Zároveň jmenování byli první držitelé úřadu a to guberniální vicepresident Jan Václav sv. p. Margelik ze stavu panského a dvorský sudí úřadu podkomořského Jan František rytíř Hanisch z Greifenthalu ze stavu rytířského. V dekretu bylo zároveň ustanoveno, že každý ze strážců převezme po jednom klíči ke korunním klenotům, jakmile koruna bude na určitém místě uložena.

Po smrti Margelikově i Hanischově jmenování byli cíš. dekretem ze dne 17. dubna 1807 strážci koruny appellační rada Leopold hrabě Špork ze stavu panského a kancléř arcibiskupské konsistoře pražské Josef rytíř z Bretfeldu ze stavu rytířského. Kdežto panský strážce koruny hrabě Špork zastával tento úřad až do r. 1842, vystřídal se zatím v úřadě strážce koruny ze stavu ry-

tířského po smrti Josefa Bretfelda přisedící zemského výboru Antonín sv. pán Bretfeld z Kronenbergu, jmenovaný dne 27. října 1827, po jeho smrti pak vicepresident guberniální Josef rytíř Procházka, jmenovaný dvor. dekretem ze dne 2. února 1831; když pak dne 13. října 1834 jmenován byl Procházka nejv. písařem zemským a stal se tudíž i majitelem jednoho klíče ke korunovacím klenotům z této funkce, udělil císař dne 20. června 1835 hodnost strážce koruny stavu rytířského přisedícímu zemského výboru Václavu Bohuschovi rytíři z Otěšic, který dne 8. července 1845 jmenován byl purkrabím kraje hradeckého; strážcem koruny jmenován pak guberniální sekretář Václav Berger rytíř z Bergenthalu. Strážcem koruny stavu panského po smrti Šporkově jmenován cíš. rozhodnutím ze dne 4. května 1842 tajný rada a cíš. komoří Karel Bedřich hrabě Schönborn, který zemřel dne 24. března 1849.

Jmenování korunních strážců bylo vždy oznamováno zemskému výboru; nově jmenovaní strážci skládali slib na zemském presidiu, klíče ke korunním klenotům odevzdával jim nejvyšší purkrabí. V ustavujícím dekretu ze dne 25. července 1791 je též vytyčeno, že strážcům koruny náleží pořadí až za všemi zemskými úředníky a dědičnými úřady. Poněvadž však podle téhož dekretu ustanovení strážci koruny jakožto úředníci zemští, a úředníci zemští předcházeli před úřady dědičnými, podáno bylo na zprávu gubernia dvorským dekretem ze dne 25. srpna 1791 vysvětlení, že strážce koruny předchází toliko 9 nejv. úředníků zemských, nikoliv však též držitelé úřadů dědičných.

Koruna svatováclavská i ostatní korunní klenoty uloženy byly dne 9. srpna 1791 v korunním či stavovském archivu za kapli svatováclavskou ve skříni, zvláště k tomuto účelu pořizené. Železné dvěře k tomuto archivu opatřeny byly původně pěti zámky, k nimž připojeny pak dodatečně dva pro nově jmenované strážce koruny. Podle listiny, která sepsána byla dne 9. srpna 1791 o uložení korunních klenotů měli toho dne klíče k archivu a uzavírali korunní klenoty: 1. arciděkan kostela svatovítského Michal Warlich z Bubna, jakožto zástupce arcibiskupa pražského; 2. nejvyšší purkrabí Jindřich hrabě z Rottenhannu; 3. děkan dómu svatovítského Václav Herites jménem kapituly metropolitního kostela svatovítského; 4. appellační rada Jindřich Losy rytíř z Losenau, jakožto zástupce nejv. písaře zemského; 5. purkmistr hlavního města Prahy Ondřej Steiner; zámky pro oba strážce koruny byly pak dodatečně připojeny. Klíč ke vnějším (dřevěným) dveřím archivu, jakož i klíč ke skříni, v níž korunovací klenoty byly uloženy, převzal do úschovy děkan dómu svatovítského.

Byli tedy od r. 1791 opatrovníky klíčů ke klenotům korunním a k archivu korunnímu: 1. arcibiskup pražský; 2. nejvyšší purkrabí; 3. kapitula kostela svatovítského; 4. nejvyšší písař zemský; 5. purkmistr hlavního města Prahy; 6. strážce koruny stavu panského a 7. strážce koruny stavu rytířského. Tito hodnostáři fungovali při korunování Leopolda II. dne 6. září 1791 a manželky jeho Marie Luisy dne 12. září 1791, brzy na to pak dne 9. srpna 1792 korunován František I. a jeho choť Marie Terezie dne 11. srpna. Stejně rozděleny byly klíče při korunování Ferdinandově a jeho manželky Marie Anny r. 1836.

V té době rozeznávají se již dvojí klíče, jednak klíče k archivu korunnímu, ke klenotům korunovacím či jak se obvykle říká k říšským insigniím, jednak klíče k svatováclavskému archivu listin (archivu korunnímu). V září r. 1843 odevzdal nejvyšší purkrabí Chotek zemskému výboru tyto klíče, které měl dosud v opatrování: 1. klíč k visacímu zámku u korunního archivu (pro strážce koruny stavu panského); 2. klíč ke královské koruně a klenotům korunovacím (vstupní dvěře č. IV.); 3. klíč ke král. koruně a říšským klenotům (vnitřní dvěře č. VI.); 4. klíč k archivu (první dvěře č. II.); 5. klíč k archivu (2. dvěře č. VI.). Klíč strážce koruny stavu panského odevzdán byl tehdejšímu držitelé tohoto úřadu hraběti Schönbornovi, ostatní klíče převzala stavovská pokladna.

Ze spisů, uložených v zemském archivu, jest patrné, že držitelé klíčů po svém odchodu z úřadu odevzdávali klíče zemskému výboru, který je zase postupoval funkcionářům nově ustanoveným. Dne 30. ledna 1844 na př. odevzdává zemský výbor nejv. purkrabí Robertu starohraběti Salm-Reifferscheidovi, správci úřadu nejv. purkrabství pražského, klíč ke komoře a klíč k tajnému archivu svatováclavskému (tedy dva klíče), které byly po odchodu hraběte Chotka z úřadu nejv. purkrabství odevzdány zemskému výboru a uloženy v hlavní stavovské pokladně (Oberkassa). Po smrti nejvyššího písaře zemského Josefa svob. pána Procházky odevzdává dne 18. srpna 1844 zemské presidium zemskému výboru k pečlivému uschování »zwei Schlüsseln für den Oberstlandschreiber zu der kgl. Krone und zu den Reichsinsignien, dann zum Archiv zwei Schlüsseln für das Burggrafenamt im Königreiche Böhmen«. Toto označení klíčů není však přesné. Zemský výbor potvrzuje totiž dne 21. srpna příjem tří klíčů nejv. písaře zemského k archivu a ke koruně, kdežto o dvou malých klíčích, které v dopise označeny jsou jakožto klíče pro purkrabský úřad, podotýká, že jsou to pravděpodobně klíče k rakvi sv. Jana Nepomuckého, a táže se, mají-li také tyto klíče zůstatí v opatrování stavů. Po tomto vysvětlení vyzývá zemské presidium

zemský výbor, aby posléze uvedené dva klíčky vrátil zase zemskému úřadu.

Ze tří klíčů, převzatých zemským výborem, byly dva se stříbrnými štítky a třetí ke koruně a tajnému archivu (»3 Schlüsseln samt 2 silbernen Schilder und dritten zum Kron- und geheimen Skt. Wenzelsarchive«). Jsou to, jak lze z pozdějších spisů usuzovat, klíč ke korunním klenotům, klíč k archivu svatováclavskému a třetí klíč (beze štítku) klíč ke skříni, kde jsou uloženy listiny archivu. Tyto klíče (»drey Schlüssel samt zwei silbernen Schildern und Ketten zum Kron- und geheimen Sct. Wenzels-Archiv«) byly pak dne 22. dubna 1846 odevzdány nově jmenovanému písaři zemskému Janu Norbertovi rytíři z Neubergeru. Rytíř Neuberger, poslední nejv. písař zemský, zemřel dne 3. srpna 1859 na svém zámku v Čejeticích; dne 10. srpna 1859 odevzdává pak okresní soud mladoboleslavský zemskému výboru tři klíče, nalezené v pozůstalosti Neubergerově. Když pak dne 6. září téhož roku žádalo místodržitelství, aby klíče odevzdány byly presidiu tohoto místodržitelství, odpovídá dne 25. září t. r. zemský výbor (referent hrabě Nostitz), že klíče nejv. písaře zemského k českému korunnímu a svatováclavskému archivu podle dosavadních zvyklostí byly po dobu vakance tohoto úřadu uloženy vždy u zemského výboru, a to ve stavovské pokladně, až do opětného vydání jich nově jmenovanému nástupci, a žádá, aby při této zvyklosti zůstalo zatím i nadále. Místodržitel v dopise ze dne 17. října 1859 projevil pak souhlas s uložením klíčů v hlavní pokladně stavovské, která dne 27. října vydala o uložení uvedených tří klíčů obvyklý list deposiční.

Naproti tomu klíč korunního strážce stavu panského, který po smrti hraběte Bedřicha Schönborna odevzdán byl dne 22. května 1849 zemskému výboru a uložen ve stavovské pokladně, byl na vyzvání místodržitele ze dne 26. března 1857 (č. 3101 praes.), hájícího zásadu, že klíče vakantní mají býti uloženy u zemského presidia, vydán dne 1. dubna 1857 místodržiteli k uschování u tohoto zemského presidia. Tento klíč odevzdán byl však po novém rozdělení klíčů r. 1861 zemskému výboru.

Rozdělení klíčů roku 1861.

Nové poměry ústavní a nová organizace nejvyšších úřadů zemských vyžádaly si také nového opatření ve věci úschovy a uzávěry klenotů korunovacích. Pro prozatímní ustanovení o převzetí klenotů a o uzávěře místností, v nichž se tyto klenoty chovají, jakož i o uzávěře svatováclavského archivu listin ustavila se dne 9. května 1861 komise za předsednictví nejv. maršálka zem-

ského Alberta hraběte Nostice; členy této komise z místodržitelství byli místodržitelští radové rytíř Bach a Jan Neubauer, ze zemského výboru pak přisedící Václav Bohuš rytíř z Otěšic a Josef Karel rytíř Peche. Komise shodla se jednomyslně v tom, že se má konečně upravit závěry klenotů říšských a uchování i kontrolní závěry svatováclavského archivu listin vyhradit »budoucímu usnešení Jeho Veličenstva císaře a krále se sněmem, a že v záležitosti této jenom prozatímných opatření učiniti možná.«

Pokud se týče prozatímního uschování sedmi klíčů k archivu klenotů korunovacích, z nichž až posud jeden chován byl v rukou nejv. purkrabího, 1 v rukách arcibiskupa pražského, 1 u kapituly hl. chrámu sv. Víta, 1 v rukách nejv. písaře zemského, 2 pak v rukách obou strážců korunních ze stavu panského a rytířského, navrhla komise, aby klíč, který dotud byl v rukách někdejšího purkrabího, přešel v ruce místodržitele Král. Českého, aby vakantní klíč nejv. písaře zemského odevzdán byl nejvyššímu maršálku zemskému, resp. předsedovi zemského výboru a rovněž uprázdněný klíč strážce ze stavu panského, aby se odevzdal zemskému výboru jakožto sboru, a to tak, že má předseda zemského výboru jmenovati pro každý případ fungování jednoho z přisedících zemského výboru; konečně navrženo, aby ostatní 4 klíče zůstaly jako posud uschovány u arcibiskupa pražského, u kapituly kostela svatovítského, a korunního strážce ze stavu rytířského Václava rytíře z Bergenthalu a u purkmistra pražského.

Svatováclavský archiv listin uzavřen byl kontrolní závěrou pěti klíčů. Jmenovaná komise se usnesla, aby čtyři z nich ponechány byly v rukách dosavadních majitelů, jak byly chovány podle starodávného obyčeje, totiž jeden v rukách místodržitele (klíč nejv. purkrabí), jeden v rukách arcibiskupa pražského, jeden u kapituly hlavního chrámu svatovítského, čtvrtý v rukách purkmistra pražského; pátý klíč pak, uprázdněný po nejv. písaři zemském, aby odevzdán byl nejv. maršálkovi zemskému resp. předsedovi zemského výboru, a klíč ke skříni samé, kde spisy jsou uloženy, chovaný dosud rovněž u nejv. písaře zemského, aby byl odevzdán zemskému výboru jakožto sboru tímž způsobem, jako bylo navrženo o klíči, náležejícím k závěre korunních insignií.

Ve své první schůzi, konané dne 11. května 1861 schválil český zemský výbor návrh komise a učinil podle něho usnesení o prozatímním rozdělení klíčů, zdůrazniv na konci, že definitivní uprava o úschově korunovacích klenotů i archivu svatováclavského vyhrazuje se rozhodnutí sněmu zemského.³⁾ Toto usnesení zemského výboru oznámeno bylo místodržiteli se žádostí za sou-

³⁾ Orig. protokol v zemském archivu.

hlas s tímto usnesením a za opatření, aby klíč ke klenotům říšským, který náležel kdysi korunnímu strážci ze stavu panského a který uložen byl v presidiu místodržitelském, vydán byl do úschovy výboru zemskému. Dopisem ze dne 25. května 1861 (čís. 1258) projevil místodržitel úplný souhlas s usnesením zemského výboru, odevzdal zemskému výboru klíč, chovaný kdysi u korunního strážce stavu panského, a ustanovil pro prohlídku korunních klenotů a pro převzetí korunního archivu svatováclavského den 1. června 1861. Poněvadž však pro požár v Trutnově musil místodržitel odcestovati z Prahy, byla přehlídka dopisem místodržitelovým ze dne 30. května odložena na den 5. června 1861.

Jak patrně z protokolu (č. 4061), účastnili se této komise tito majitelé klíčů, resp. jejich zástupci: 1. místodržitel hrabě Forgáč; 2. světicí biskup Petr Frant. Krejčí v zastoupení arcibiskupa pražského; 3. Václav rytíř Bohuš v zastoupení nejv. maršálka zemského; 4. kanovník František Dittrich, za kapitolu svatovítskou; 5. Václav rytíř z Bergenthalu, korunní strážce stavu rytířského; 6. přisedící Dr. Frant. Schmeykal v zastoupení zemského výboru a 7. purkmistr pražský František Pštros. Při otevření sv.-václavského archivu listin fungovali jakožto majitelé klíčů: 1. místodržitel Forgáč; 2. světicí biskup Krejčí za arcibiskupa; 3. přisedící rytíř Bohuš za nejvyššího maršálka zemského; 4. kanovník Dittrich za kapitolu a 5. purkmistr pražský Pštros. K prohlídce povolán též stavovský registrátor Petr Erben jakožto archivář.

Po uzavření korunovačních klenotů i svatováclavského archivu listin převzali opět opatrovníci své klíče; klíč, kterého jménem zemského výboru užíval přisedící tohoto výboru Dr. Fr. Schmeykal, odevzdán byl k dalšímu uschování pokladně zemské.

Podáváje o prozatímních opatřeních zprávu, zemský výbor předložil zároveň dne 4. ledna 1864 zemskému sněmu návrh na konečnou úpravu ochrany a uzavěry korunních klenotů zákonem zemským. Zemský výbor ukazuje tu na to, že za dřívější ústavy stavovské byl úřad opatrovníků klíčů téměř výhradně v rukách vlády, neboť nejvyšší purkrabí, nejvyšší písař zemský a oba strážcové korunní jmenování byli císařem; arcibiskup, kapitula kostela svatovítského a purkmistr pražský pak vykonávali úřad tento »pouze co přívěsek svých jiných důstojenství, kteráž nejsou s ústavou zemskou v nižádném spojení«. Pokračuje pak zemský výbor: »Podle nynějších poměrů zemské ústavy jest na čase, aby se uschování říšských klenotů Království Českého vložilo v ruce samosprávného zástupitelstva zemského, i aby se mandát tento rozdělil mezi Jeho Veličenstvo císaře a krále, mezi slavný sněm, mezi církev a mezi hlavní město co korunní město království Če-

ského.« Jak byly dosud klíče rozděleny, lze z jejich opatrovníků dva pokládati za plnomocníky vlády, dva za plnomocníky sněmu, dva za hodnostáře církevní a jednoho za zástupce hlavního města Prahy. Nejvyššími zástupci těchto čtyř mocí jsou: místodržitel, nejv. maršálek zemský, arcibiskup pražský a purkmistr pražský. K nim doporučuje pak zemský výbor připojiti po boku místodržitele korunního strážce, jehož by jmenoval císař, po boku nejv. maršálka zemského korunního strážce, jehož by jmenoval zemský sněm na čas doby sněmovní, po boku arcibiskupa pražského pak plnomocníka kapituly hlavního chrámu na hradě pražském. V důsledku toho žádá pak zemský výbor, aby sněm přijal zvláštní dodatkové »Články, přidané k zřízení zemskému království Českého, ježto se týkají uschování říšských klenotů království Českého.«⁴⁾ První z těchto článků vypočítává klenoty, druhý obsahuje ustanovení o mandátu k uschování a k závěře říšských klenotů, třetí pak podle tohoto mandátu stanoví toto rozdělení klíčů:

»Ze sedmi klíčů k říšským klenotům chová se tudíž:

jeden klíč pokaždé u c. k. místodržitele v království Českém,

jeden klíč u korunního strážce, jež má Jeho Veličenstvo císař a král jmenovati,

jeden klíč pokaždé u nejv. maršálka zemského,

jeden klíč u korunního strážce, jež má jmenovati sněm na čas doby sněmovní,

jeden klíč pokaždé u knížete arcibiskupa pražského,

jeden klíč u plnomocníka kapitoly hlavního chrámu na hradě pražském, co strážce hlavního chrámu tohoto a

jeden klíč pokaždé u purkmistra hlavního města Prahy.«

Zároveň podal zemský výbor návrh o uzavěře listin archivu svatováclavského, k němuž bylo, jak výše uvedeno, pět klíčů. Rozdělení klíčů mezi jednotlivé opatrovníky ponechává se při starém s tím toliko rozdílem, že klíč, který dosud choval nejv. zemský písař, odevzdán byl nejv. maršálku zemskému, jak již navrhla komise, přehlížející korunní archiv r. 1861.

Sněmovní komise, již byla věc uzavěry korunních klenotů odkázána k vyjádření, upozorňuje ve své zprávě ze dne 12. května 1864, že zemský výbor při svých návrzích a plynoucích z nich dodatkových článcích k zemskému zřízení král. Českého vycházel jen ze skutečného stavu nynějšího a dovolával se starého zvyku, aniž by k tomu doložil listinný materiál historický.

Poněvadž však komise byla mínění, že bez tohoto historického materiálu nemůže o věci podrobně se raditi a učiniti určitý návrh zemskému sněmu, činí tento návrh:

⁴⁾ Viz v příloze.

»1. Nařizuje se zemskému výboru, aby dodatečné články k zřízení zemskému království Českého, které se uschování a závěry říšských klenotů a archivu Svatováclavského týkají, a jež ve své zprávě, dané dne 4. ledna 1864 č. 56 sn. sub ./, navrhl, slavnému českému sněmu při nejbližším zasedání opět předložil, avšak s historickým materiálem, doklady listinnými opatřeným, jichž k posouzení této záležitosti jest třeba.

2. Posavadní zatímné opatření od komise dne 9. května 1861 v příčině konstatování a závěry klenotů říšských učiněné běže se u vědomost.«

Tento návrh přijat byl pak bez debaty ve schůzi zemského sněmu dne 28. listopadu 1865. Z uložení zemského výboru podal pak zemský archivář o uzavěře korunních klenotů zprávu dne 26. ledna 1866.

Při vpádu pruském r. 1866 odvezeny byly po dohodě zemského výboru s místodržitelstvím podle císařského rozhodnutí ze dne 11. května 1866 korunní klenoty přisedicím zemského výboru Drem Fr. A. Braunerem a místodržitelským radou Hlávkou do Vídně, tam uloženy do cí. komory, a zemskému výboru vydán byl na ně přijímací revers. Při odvážení klenotů do Vídně učinil nejv. maršálek zemský ohrazení, že převezením odznaků korunních do Vídně a uschováním jejich v cí. král. pokladní komoře — »co opatření v příčině bezpečnosti jejich pro nynější okolnosti nevyhnutelným, dočasným a pomíjejícím — nijak státi se nemá újma právům a nárokům království Českého.«

Zprávu zemského archiváře předložil zemský výbor dne 25. listopadu 1866 sněmu, zdůrazňuje, že ani po této zprávě není příčiny, proč by se měly měniti návrhy, obsažené v dodatkových článcích ze dne 4. ledna 1864, a žádá, aby tyto články byly zemským sněmem přijaty. Zpráva výboru zemského přednesena byla zemskému sněmu ve schůzi dne 18. prosince 1866. Zpravodajem byl přisedicím zemského výboru Otakar hrabě Černín. V povšechné debatě přijat byl však návrh Jindřicha hraběte Clam-Martince, podle něhož sněm v úvaze »že opatření ve třetím sezení prvního ročního zasedání v příčině prozatímního schování sedmi klíčů k archivu klenotů říšských od sněmu schválené, jest takové, že jiného opatření v té příčině neodkladně činiti netřeba, anobrž, že toto opatření prozatímní jest dostatečné,« má za to, že se definitivní opatření v té věci ovšem může odložití do té doby, až budou upraveny obřady korunovací, t. j. až bude vydán nový řád korunovací. Zároveň bylo usneseno žádati, aby korunní klenoty byly starým způsobem převezeny opět z Vídně do Prahy.

Ku převzetí klenotů odejel do Vídně dne 26. srpna 1867 celý zemský výbor v čele s nejv. maršálkem knížetem Adolfem Auers-

perkem. Při uzávěře klenotů dne 29. srpna v Praze fungovali pak jakožto opatrovníci klíčů: arcibiskup pražský kardinál Bedřich kníže Schwarzenberg, místopředseda Arnošt sv. pán Kellersperg, nejv. maršálek zemský Adolf kníže Auersperg, purkmistr hlavního města Prahy Dr. Václav rytíř Bělský, zástupce kapituly svatovítské světicí biskup Dr. Petr František Krejčí, přisedící zemského výboru Zikmund hrabě Thun a místopředseda rada Václav Bohuš rytíř z Otěšic v zastoupení strážce koruny stavu rytířského Václava rytíře Bergenthala. Poněvadž úprava korunní komory, kterou podle návrhu stavitele dómu architekta Krannera prováděl nákladem zemským podle usnesení zemského výboru ze dne 13. února 1867 spolek pro stavbu chrámu sv. Víta, nebyla té doby ještě dokončena, ustanoven k prozatímnímu uložení korunních klenotů archiv svatováclavský (korunní). Archiv tento měl pět zámek, jejichž klíče byly v úschově osob, které byly výše vyjmenovány.⁵⁾ Aby však, jak bylo nařízeno, byly korunní klenoty uzamčeny sedmi zámky, přidaly se ke dveřím vedoucím ke jmenovanému archivu ještě dva zámky, jichž klíče určeny byly pro přisedícího zemského výboru a pro strážce koruny stavu rytířského.

Po dokončení oprav v komoře korunní přeneseny tam z tajného korunního archivu koruna svatováclavská i ostatní klenoty korunní dne 30. října 1868 ve vší tichosti. Jakožto opatrovatelé klíčů byli přítomni: místopředseda baron Keller, kanovník Hron jakožto zástupce arcibiskupa pražského, nejv. maršálek zemský kníže Auersperg, děkan kapituly svatovítské biskup Krejčí, přisedící zemského výboru Zikmund hrabě Thun a baron Henniger, jakožto zástupce rytíře Bohuše z Otěšic, a purkmistr pražský Dr. Klauďy. Dvěře opatřeny sedmi zámky a stejnými zámky, jež otevírají se týmiž klíči, opatřena také skříň pokladní.

V opatrování těchto klíčů stala se pak změna ještě po smrti posledního korunního strážce stavu rytířského Václava rytíře z Bergenthala,⁶⁾ jehož klíč přešel na presidium místopředsedství stejně, jako kdysi po smrti posledního strážce koruny stavu panického jeho klíč odevzdán byl zemskému výboru.

Když byly korunní klenoty otevřeny u příležitosti návštěvy korunního prince Rudolfa dne 13. července 1871, fungoval vedle dosavadních opatrovníků již místopředseda rada Matyáš Rotky v zastoupení místopředsedství presidia.

Od té doby ustálili se tedy tyto opatrovníci klíčů v pořadí, jak byly klíče očíslovány: 1. arcibiskup pražský; 2. místopředseda království Českého; 3. nejv. maršálek zemský; 4. zástupce místopředsedství; 5. zástupce zemského výboru království Českého; 6. zá-

⁵⁾ Viz 105.

⁶⁾ Zemřel dne 5. dubna 1870.

stupce kapituly metropolitního kostela svatovítského a 7. starosta hlavního města Prahy. Podle tohoto rozdělení účastnili se prohlídky korunních klenotů dne 17. srpna 1911: kníže arcibiskup Leo kardinál ze Skrbenských; místopředseda František kníže Thun, nejv. maršálek zemský Ferdinand princ Lobkowitz, místopředseda místopředsedství JUDr. Jindřich rytíř z Hergetu, zástupce zemského výboru děkan kapituly vyšehradské Monsign. Th. Dr. Josef Burian, prelát Monsign. Th. Dr. Jan Sedlák, arcijáhen vždy věrné metropolitní kapituly u sv. Víta v Praze a starosta hlavního města Prahy JUDr. Karel Groš.

Otevření klenotů dne 8. dubna 1919 přítomni byli tito strážcové klíčů: 1. na místě arcibiskupa pražského generální vikář Monsign. Dr. Mořic Pícha; 2. zemský politický správce Jan Kosina; 3. president zemského správního výboru Dr. Bohuslav Franta; 4. zástupce zemské správy politické min. rada Karel Spora; 5. přisedící zemského správního výboru Karel Stan. Sokol; 6. zástupce vždy věrné metropolitní kapituly pražské světicí biskup Th. Dr. Jan Sedlák, kapitulní děkan; 7. předseda správní komise hlavního města Prahy Dr. Přemysl Šámal.

O prohlídkách korunních klenotů sepisován vždy protokol, podepsaný všemi opatrovníky klíčů a zapisovateli. Při posledních prohlídkách ustálil se zvyk, že jakožto zapisovatelé při protokolu fungují zástupce presidia místopředsedství, resp. zemské správy politické, a ředitel archivu zemského. Originály protokolů uloženy jsou v archivu korunním v archivu zemském v Praze.

*

Články.

*přidané k zřízení zemskému království Českého,
ježto se týkají uschování říšských klenotů
království Českého.*

I.

Říšské klenoty království Českého, totiž: koruna, žezlo, říšské jablko, korunní plášť a štola chovají se v Praze, hlavním městě království, a to v hlavním chrámu sv. Víta v korunním archivu, který se tamtéž nad Svatováclavskou kaplí nachází.

II.

Mandát k uschování a k závěře těchto říšských klenotů dělí se mezi Jeho Veličenstvem císařem a králem, mezi slavným sněmem, mezi církví a mezi hlavním městem co korunním městem království, a trvale se vykonává pokaždé nejvyššími zastupiteli těchto mocí v zemi, totiž:

- a) c. k. místopříteltem v království Českém,
- b) nejvyšším maršálkem zemským,
- c) knížetem-arcibiskupem Pražským a
- d) purkmístrem Pražským.

Mimo to jmenuje Jeho Veličenstvo císař a král korunního strážce po boku c. k. místopříteltem, dále jmenuje slavný sněm na čas doby sněmovní korunního strážce po boku nejvyššího maršálka zemského; konečně svěří se úřad ten po boku knížete-arcibiskupa plnomocníkovi hlavního chrámu na hradě Pražském co strážci hlavního chrámu tohoto.

III.

Ze sedmi klíčů k říšským klenotům chová se tudíž:

- jeden klíč pokaždé u c. k. místopříteltem v království Českém,
- jeden klíč u korunního strážce, jež má Jeho Veličenstvo císař a král jmenovati,
- jeden klíč pokaždé u nejvyššího maršálka zemského,
- jeden klíč u korunního strážce, jež má jmenovati sněm na čas doby sněmovní,
- jeden klíč pokaždé u knížete arcibiskupa Pražského,
- jeden klíč u plnomocníka kapitoly hlavního chrámu na hradě Pražském,
- co strážce hlavního chrámu tohoto, a
- jeden klíč pokaždé u purkmistra hlavního města Prahy.

IV.

S úřadem těchto sedmi opatrovníků klíčů korunního archivu spojena jest povinnost:

- a) aby čas od času k pozvání, nejvyšším maršálkem zemským učiněnému konstatovali stav, v němžto se říšské klenoty nacházejí, pak aby na jisto postavili, že místnost, kde jsou říšské klenoty uschovány, jest účelu přiměřena a bezpečna, i aby v obou těchto směrech učinili opatření, jichž ve prospěchu účelu jest potřebí;
- b) aby říšské klenoty k rozkazu Jeho Veličenstva i k opatření sněmu vydali ke korunovací, i aby je po vykonané slavnosti korunovační opět uschovali a zavřeli.

V Praze dne 4. ledna 1864.

BEDŘICH JENŠOVSKÝ:
PATRIMONIÁLNÍ ARCHIV
NEJV. PURKRABSTVÍ PRAŽSKÉHO.

Archiv statků někdejšího úřadu nejvyššího purkrabství, potom statků stavovských a zemských, který dnes je samostatným oddělením v českém zemském archivu v Praze, odevzdán byl do tohoto archivu v říjnu 1893.¹⁾ Bylo by nutno opakovati známé stesky, kdyby se mělo odůvodňovati, proč k soustavné katalogisaci a přehlednému uložení tohoto oddělení došlo teprve v r. 1915, kdy práce tato byla uložena autoru tohoto článku; mohl se jí však pro stálé zaměstnání agendou úřední v hodinách dopoledních věnovati jen časem v omezených hodinách odpoledních, pokud bylo lze pracovati v depôtě filiálky zem. archivu v Bredovské ulici, kde oddělení toto jest uloženo. Ale i při tomto tempu jest práce tato v celku ukončena,²⁾ takže lze v následujících řádcích podati stručný obsah jednotlivých oddělení tohoto samostatného fondu zemského archivu; tím se zároveň podává obsah první z registratur vrchnostenských úřadů uložených v zemském archivu. Dříve však než dojde k popsání jednotlivých oddělení archivu statků nejvyššího purkrabství, budiž dovoleno zmíniti se krátce o rozsahu a povaze těchto statků, jakož i o jejich patrimonialní správě. Poněvadž jak o dějinách úřadu nejvyššího purkrabství pražského, tak i o osudech a vývoji jeho statků bude snad možno pojednati jindy, podáváme tuto přehled jen nejstručněji, při čemž v hlavních rysech možno odkázati na článek Julia Pažouta: K dějinám statků dříve purkrabských, nyní zemských³⁾ a na studii prof. Bohuše Riegra: O některých statcích zvláštních v dobrých zdáních »O král. hradě Pražském« (Knihovna Sborníku věd právních a státních, v Praze 1907; o purkrabství pražském str. 151 až 157).

¹⁾ Srv. zprávu zem. archiváře Dvorského ze dne 28. října 1893. —

²⁾ Článek připraven k tisku koncem roku 1917 pro VI. svazek Zpráv, z něhož při omezeném rozsahu a aktuálnějších themech odložen do tohoto svazku.

³⁾ Zprávy zem. archivu I. V Praze 1906. Též zvl. otisk, stran 22. — O dějinách Bubenče a některých okolních vinic purkrabských pojednává podrobně Frant. Vacek v rozsáhlém článku »Dějiny Bubenče, Dejvic, Šárky a okolí« ve Sborníku příspěvků k dějinám král. hl. města Prahy, díl II. (V Praze 1911.) Str. 47—470. Další část, týkající se dějin Bubenče a Dejvic v letech 1620 až 1910, vyplňuje celý díl IV. téhož Sborníku vydaný r. 1923.

O statcích, jejichž důchody byly dotací úřadu pražského purkrabství, dovidáme se již v době krále Jana ve zmínce k r. 1320;⁴⁾ statky tyto, jako jiné statky »kladské« byly zvláštní částí majetku královského, později korunního, o němž však král hned při první zmínce o nich v dějinách rozhoduje již za určité součinnosti stavů resp. rady zemské.⁵⁾ Statky tyto byly pak v pozdějších dobách vyměňovány i rozmnožovány, tak zejména za válek husitských rozšířeny o poplužní dvory v Ruzyni a ve Stodůlkách, které pak zůstaly při statcích purkrabských až do dob nejpozdějších. Některé další změny, zejména na základě jednání sněmů českých, sleduje Pažout v citovaném článku. Registratura statků však zachována je v aktech teprve z počátku století osmnáctého; nejstarší zachované knihy pozemkové, dnes v zemském archivu uložené, pocházejí z konce šedesátých let století šestnáctého a lze si tudíž podle nich učiniti obraz o tehdejšímu rozsahu statků nejv. purkrabí.

Při zakládání nových knih pozemkových r. 1628 provedl Jindřich Hlaváč z Vojenic a na Rtišovicích, regent nejv. purkrabí Adama z Valdštejna, rozdělení vesnic podle rychet.⁶⁾ Ze dvou zachovaných knih, toho roku založených, patrně, že rychta hostivařská obsahovala vsi Hostivař, Olešku, Kuří, Lipany, Popovičky, Babice a Babičky; rychta stodůlecká vesnice: Stodůlky, Košíře, Jinočany a Oujezd pod Kladnem. Analogicky podle rozdělení knih založených r. 1659 možno souditi, že ztraceny byly knihy rychty ruzynské a holešovické, při čemž by do první z nich náležely vesnice: Ruzyně, Liboc, Lysolaje, Čičovice, Šárka, Veleslavín, Přední Ovenec, Podbaba, Podhoř, Sedlec, Zakolany a Kovary, ke druhé pak vesnice Holešovice, Bohnice, Zadní Ovenec, Bubny a Kbely.

Další každou změnu, jak v odprodání některých statků, tak v nájmu a prodeji emfyteutických domů, lze od té doby dosti podrobně sledovati v zachovaných aktech registratury a zápisech knih pozemkových. Pažout vypočítává v uvedeném článku⁷⁾ vesnice purkrabství podle údajů rulle z r. 1654; podává rozsah statků v polovině XVIII. stol., tedy v době katastrů teresiánských, zejména vypočítává se tam 27 emfyteutických a hamfeštních dvorů, podléhajících jurisdikci nejvyššího purkrabství.

Po smrti nejv. purkrabí Karla Egona kníže Fürstenberka nařídil sice 1782 Josef II., aby statky purkrabské byly prodány

4) Pažout, l. c. 134, — Vacek, l. c. II. 57.

5) »De maturo consilio baronum et consiliariorum nostrorum« srov. Rieger, O královských a korunních statcích v citovaném spise O hradě Pražském str. 66.

6) Srov. Zprávy zem. archivu I, str. 160.

7) Tamže str. 140 a 141.

a stržena takto sumá aby byla odvedena do fondu stavovského, odkud by se pak vyplácel nejv. purkrabí roční plat ve výši výnosu statků podle desetiletého průměru,⁸⁾ ale kupec se nepřihlásil. Změna ve správě statků stala se však přece; r. 1783 přenesena správa jejich na administraci státních statků (königl. Staatsgüter-Administration); jakožto majitel uvádí se český fond stavovský⁹⁾ a statky nazývají se »Ständische Güter«. Nový purkrabí (od 15. prosince 1782 František Antonín hrabě Nostitz-Rhineck) měl pak požívati ročního důchodu 14.251 zl. Úředníci jurisdikce statků purkrabských žádali zemský výbor, aby byli ve svých úřadech znovu potvrzeni; vynesení zemského výboru ze dne 16. srpna 1782 potvrzen dosavadní mandataris jurisdikce Jakub Doudlebský ze Sternecku jakožto stavovský mandataris statků po dobu stavovské správy, a stejně i aktuár Jan Nep. Bayer a zem. účetní Jan Rosol, oba assessoři jurisdikce. Složili také hned přísahy, Doudlebský do rukou nejv. sudí hraběte z Pachtu, Bayer do rukou plnomocníka stavů ředitele vrchního berního úřadu Jana Josefa šl. Leinera, přisedícího zem. výboru; Leiner také byl delegován, aby přijal nový hold města Velvar, náležejícího k jurisdikci nejv. purkrabství.¹⁰⁾

Nejv. purkrabí Jindřich hrabě z Rottenhanu vzdal se správy statků svého úřadu, které byly pak dvorním dekretem ze dne 28. října 1791 odevzdány ve správu stavů král. Českého.¹¹⁾ Podle jejich usnesení ze dne 3. ledna 1797 byly dražbou pronajaty na jedenadvacet let pražskému měšťanu Janu Tuskanymu za roční summu 17.025 zl.¹²⁾ Po uplynutí lhůty r. 1818 pronájem obnoven a jako nájemci jmenují se hrabě Kristian Clam Gallas, Jan Nádherný a Kašpar Rudolf Vyšín. Purkrabí dostával po tu dobu výnos nájemného; nejv. rozhodnutím ze dne 9. října 1826 ustanoven pro nejv. purkrabí pevný plat v sumě 20.000 zl. konv. měny ročně.¹³⁾ Po odstoupení hraběte Chotka bylo na žádost stavů císař. rozhodnutím ze dne 29. února 1844 ustanoveno, že výnos statků nejv. purkrabství má jíti do fondu domestikálního a za to z něho má se vypláceti nejv. purkrabí 14.500 zl.; mimo to však bylo rozhodnuto, že při větším výnosu statků, než je tato suma, také tento přebytek připadne nejv. purkrabí. Ale již r. 1845 žádali stavové císaře, aby statky purkrabské dostali do vlastní správy a nebyli povinni vypláceti nejv. purkrabí více než 14.500 zl. Nejv. rozhod-

8) Rieger, l. c. str. 155.

9) Rieger, l. c. 156.

10) Protocollum iurisdictionis ab a. 1779 fol. 257 a násl.

11) Pažout, l. c. str. 11.

12) Stará registratura zem. výboru, Odd. 28, Fasc. I.

13) Pažout, l. c. str. 21.

nutím ze dne 18. července 1845 bylo to povoleno; statky pak od té doby pronajímány.¹⁴⁾

Vedle vesnic a statků přímo spravovaných hospodářským úřadem statků nejv. purkrabství nutno rozestati ovšem emphyteutické dvory, vinice, mlýny a jiné nemovitosti v jednotlivých osadách okolo Prahy, které byly v majetku svobodných osob, šlechticů a pražských měšťanů, které však náležely k jurisdikci nejv. purkrabství, takže ke každé změně v jejich rozsahu nebo právních poměrech bylo nutno svolení nejv. purkrabí. Také byly povinny laudemiem, příspěvky za extraordinaria a jinými dávkami k úřadu nejv. purkrabství. Tyto dvory, jak již výše podotčeno, vypočítává podle stavu v pol. XVIII. století Jul. Pažout v citovaném článku.¹⁵⁾ K jurisdikci nejv. purkrabství náležela také řada domů (r. 1782 vypočítává se jich 16) na Malé Straně v Praze na Újezdě. Byla to t. zv. újezdská jurisdikce či postranní právo oujezdské s vlastním rychtářem v čele, s přísedícím a s notářem; jinak však »in realibus« podléhali obyvatelé bezprostředně vrchnosti, takže domy jejich jsou zapsány v gruntovních knihách nejv. purkrabství. Speciálně pro Oujezdské právo zachován je zde toliko jediný soudní protokol z r. 1716 (v. níže), kdežto jiné knihy této části uloženy jsou v archivu hl. města Prahy.¹⁶⁾

Správa jurisdikce od ostatní správy hospodářské byla oddělena, jeden z hospodářských úředníků, pravidelně ředitel, byl však přísedícím jurisdikce. Také archiv jurisdikce byl úplně oddělen od ostatního archivu hospodářského i patrimoniálního, i když tvořil součást archivu posléze jmenovaného.

V době uprázdňení úřadu nejv. purkrabí mívá obyčejně správu statků místopurkrabí; bývá k tomu ustanoven českou komorou podle zvláštního dekretu císařova, který dává si podávati návrh české komory i místodržitelství. I v době nemoci místopurkrabího bývá mu správa statků svěřena formálně, ve skutečnosti pak koná ji nějaký hospodářský úředník, přidělený mu k ruce. Tak na př. za místopurkrabího Jiřího Mitrovského z Nemyše spravoval statky Jaroslav Weiss, po smrti nejv. purkrabí Jaroslava Bořity z Martinic za nemoci místopurkrabího Hejnice vrchní písař úřadu purkrabského Adam Ludvík Khail ze Stern-

¹⁴⁾ Pažout, l. c. str. 21.

¹⁵⁾ l. c. str. 11 násl.; zde budiž jen doplněno, že v r. 1735 jmenují se v Košířích 3 dvory, Sieghartův, Sorejsův a Kat. Zeisslové (Acta jurisd. 1735, č. 3).

¹⁶⁾ Jsou to především dvě pozemkové knihy oujezdské (č. 2243 a 2244) z r. 1544—1601 a 1659—1729, pak kniha zápisů úřadu rychtářského na Oujezdě z l. 1592—1667 (č. 4). V r. 1790 předneseno nejv. purkrabí, že oujezdská kniha gruntovní č. IX jest již tak naplněna, že není možno do ní dále zapisovati; nejv. purkrabí nařídil, aby byla založena nová kniha pro Oujezd. (Protoc. iudic. ab a. 1788, str. 479).

burku, který spravoval také statky po smrti místopurkrabího (v dubnu 1650) až do jmenování Jiřího Mazánka ze Zlatého Pole hejtnanem statků v červnu r. 1650.¹⁷⁾

V čele jurisdikce je nejv. purkrabí; po jeho smrti i tato funkce přechází »vi officii« na místopurkrabího, v jeho nepřítomnosti na ustanovené administrátory. Tak stalo se na př. r. 1747 po smrti hraběte Šaffgoče. Když podle rozhodnutí císařovny Marie Terezie ze dne 4. srpna 1747 byl požitok interkaláře ze statků purkrabských ponechán vdově Šaffgočově a jejím synům a byla zastavena zatímni správa statků, nevztahovalo se to na jurisdikci a česká kancelář nařídila dne 14. srpna t. r. purkrabskému radovi Františku Antonínu Granitzerovi z Gränzensteina, který vedle jiných dvou administrátorů pověřen byl dosud správou statků, aby v nepřítomnosti ostatních dvou administrátorů řídil všechny »actus iurisdictionis et iudiciales« a aby z archivu purkrabského převzal všechna akta a knihy, které se netýkají hospodářské správy, a dal je sepsati přísežným úředním komorníkem purkrabským.¹⁸⁾

Vlastní správu jurisdikce má mandatář vrchnostenský (mandatarius supremi burggraviatus iurisdictionis), sám později předsedá seděním jurisdikce,¹⁹⁾ jejíž rozsudky podepisuje nejv. purkrabí,²⁰⁾ který však vyhrazuje si předchozí zprávy o dožádání souhlasu jen v rozhodnutích důležitějších.²¹⁾ Mandatář je zároveň i správcem archivu jurisdikce. Jemu přidělen byl aktuár, vedle něho pak jako druhý přísedící býval pravidelně hospodářský ředitel statků purkrabských, který v této funkci skládal novou přísahu do rukou mandatářových.²²⁾ Jako mandatáři jmenují se od třicátých let XVIII. stol. *JUDr. Václav Neumann z Puchholzu*, císař. rada a profesor kanonického práva na pražské universitě (r. 1736 senior fakulty právnické),²³⁾ *JUDr. Josef Schertzer z Kleinmühle*, zemský advokát (1743), *JUDr. Josef Jan Feigl* (od r. 1769 šl. z Feiglfeldu), v letech padesátých syndikus pražské

¹⁷⁾ Srov. zprávu českého místodržitelství císaři z 9. a 30. dubna 1650 v archivu města Prahy sign. IV-29287.

¹⁸⁾ Acta jurisd. 1747 num. 5.

¹⁹⁾ Původně předsedal seděním sám nejv. purkrabí za účasti dvou radů.

²⁰⁾ Když byl mandatář Doudlebský ze Šternecku potvrzen stavy v úřadě (v. výše str. 115), bylo mu dne 31. srpna 1782 stavy uloženo, aby se dožádal u presidenta zem. výboru podpisu ke všem rozsudkům jurisdikci vyneseným, jakož i ke všem trhovým konsensům a jiným důležitějším instrumentům. (v. Protocollum ab. a. 1779 fol. 257.)

²¹⁾ Srv. Protocollum ab. a. 1779 fol. 329.

²²⁾ Srv. na př. přísahu Trnkovu ze dne 12. července 1751 (Protoc. jurisd. ab a. 1751).

²³⁾ Byl zplnomocněn v nepřítomnosti purkrabího »ad exercendos actus iurisdictionales« (Acta jurisd. 1735, č. 22).

university a přisedící a notář úřadu hor viničních, později zemský prokurátor a adjunkt fisku královského v král. Českém, od r. 1773 *JUDr. Jakub Doudlebský ze Šternecku*, od konce r. 1782 *JUDr. Jan Nep. Scheppl* (do r. 1787), od března r. 1793 *JUDr. Jan Nep. Vignet*, professor (r. 1800 a 1801 rektor) pražské university, po jeho smrti (1807) *JUDr. Ant. Vilém Wolf*, posléze od ledna r. 1814 *Dr. Karel Václav Wolfram*.

Aktuár, který býval pravidelným přisedícím jurisdikce (hospodářský ředitel, jakožto první přisedící, neúčastnil se pravidelně) měl na starosti protokol, který pak zapisoval do zvláštních knih («*Protocolla der kgl. obristburggrafil. jurisdiction*», «*Protocolla regiae supremi burggraviatus jurisdictionis*»), které od r. 1751 zachovány jsou úplně. Po prvé jmenován byl aktuárem »neboli ředitelem v právních případech« *Jan Petr Kodýtek*, syndikus pražské university dne 27. února 1740, a dne 9. března téhož roku vzat byl do přísahy. Kodýtek byl však více přednostou místního soudu hospodářského (iurisdictionis oeconomicae), neboť skoro zároveň jmenuje se assessorem a aktuárem jurisdikce *JUC. Josef Feigl*. Když se stal koncem let čtyřicátých Feigl mandatářem jurisdikce, ustanoven assessorem a aktuárem *Ignác Finger*. V říjnu r. 1754 přijat byl za aktuára jurisdikce *František Štěpánovský* za roční plat 75 zl. mimo pětinu případků (akcidencí) jurisdikčních; zastával zároveň u nejv. purkrabí místo jakéhosi domácího sekretáře («*Hauscanzelist*« říká mu purkrabí). Jeho povinností bylo především vepisování běžných i zápisných listů a jiných dokumentů poddaných do knih, ale vždy ovšem jen s vědomím nejv. purkrabí.²⁴⁾ Aktuár také vydával výtahy a výpisy z knih žádajícím stranám; poplatky za tyto práce připadaly patrně také aktuárovi, jak to bylo konečně výslovně povoleno Bayerovi nejv. purkrabím Nostitzem.²⁵⁾ V letech sedmdesátých jmenuje se aktuárem *Josef Gregori*, po něm *Jan Nep. Karel Bayer*, r. 1783 jmenování byli aktuáři dva, *Jan Loke* jako aktuár německý a *Frant. Jäger* (25. června) jako aktuár český,²⁶⁾ který řídil protokol. R. 1811 nastoupil nový aktuár *Tomáš Stelzig*, r. 1826 přísahal nový aktuár *Jindřich Weiss*. Ani hospodářský ředitel, ani účetní, který také někdy býval přisedícím jurisdikce (na př. *Jan Zürrhauer* r. 1763 nebo *Jan Rosol* za mandatáře Doudlebského), nebyli ovšem stálými úředníky jurisdikce nejv. purkrabství; takovými byli vedle jmenovaných ještě především písař nebo komorník, který bydlel v purkrabském domě na Hradčanech.

V nejstarších zachovaných protokolech jurisdikce zapisoval pí-

²⁴⁾ Acta jurisdictionis 1754.

²⁵⁾ Dne 2. ledna 1783 (Protoc. jurisd. ab a. 1779 fol. 302).

²⁶⁾ Acta jurisdictionis 1783, n. 65.

sař *František W. Paul*, který dne 24. prosince 1752 kvituje mandataře Feigla z vyplacené čtvrtletní služby v částce 12 zl. 30 kr., měl tedy ročně 50 zlatých. V červnu roku 1783 ustanoven komorníkem býv. pojezdny v Hostivaři *Jan Josef Rother*; téhož roku v listopadu žádá komorník z jurisdikce *Michal Holý* za povolení bytu v domě purkrabském. Po dlouhá léta od r. 1793 až do 40tých let stol. XIX. byl jím *Václav Matyáš Ballasko*; již r. 1828 při jeho vysokém věku byl mu potvrzen jakožto pomocník synovec jeho *Jakub Ballasko*.

Správu hospodářskou řídil v XVII. století regent nebo hejtman statků nejv. purkrabí; tak r. 1628 zakládá nové knihy pro rychty purkrabství regent *Jindřich Hlaváč z Vojenic a na Rtišovicích*; hejtmanem statků byl v pol. XVII. stol. *Jiří Mazáněk ze Zlatého Pole*.²⁷⁾ Podle instrukce císaře *Ferdinanda III.* z 21. června 1651 dostává se tomuto hejtmanu ročního platu 200 zl. rýn. z důchodů úřadů nejv. purkrabství.²⁸⁾ Ve smlouvách z r. 1655 jmenuje se jakožto správce statků purkrabských *Václav Řehoř Vepřek*,²⁹⁾ »statku purkrabského místohejtman«; r. 1660 připomíná se pak *Jan Václav Čejetický* »statkův ouřadních nejv. purkrabství hejtman«. Na počátku XVIII. století řídí správu statků hospodářský inspektor *Frant. Tkadlík*, jeho nástupcem za nejv. purkrabí hraběte z Vrtby byl *Daniel Jan Ecker*, který byl též hospodářským inspektorem vlastních statků vrtbovských. Když *Ecker* dne 27. února r. 1740 dán byl na svou žádost na odpočinek a udělen mu titul hospodářského rady, jmenován inspektorem *Frant. Antonín Musík (Mužík)*; vedle něho pak ustanoveni dosavadní písař důchodní *Šebastián Kraus* hejtmanem a *Antonín František Trnka* purkrabím.

Po odchodu *Mužíkově* stal se r. 1751 hospodářským ředitelem *Ant. Frant. Trnka*, rodák votický, který zemřel r. 1762; po něm byl ředitelem *Václav Karel Sacher*. R. 1773 jmenován hospodářským ředitelem *Arnošt Jan Kovář* († 23. září 1796), po něm *Frant. Guttenberger*, který spravoval statky po celou dobu jejich pronájmu až do r. 1828. Posléze stal se ředitelem *Matěj Doležal* a od r. 1858 *Jan Wilhelm*. Zatím však vzrostla úřední agenda do té míry,³⁰⁾ že bylo nutno správu jednotlivých oddělení a pokladen oddělovati, takže bylo třeba nových úředníků. Již v citované instrukci císaře *Ferdinanda III.* z r. 1650 činí se zmínka o písaři,

²⁷⁾ Srv. Arch. Č. XXIII., str. 229.

²⁸⁾ Tamže str. 234.

²⁹⁾ Srv. smlouvu o dvůr v Hrdlejevě dne 6. března 1655 (Acta jurisd. I).

³⁰⁾ R. 1834 udává ředitel *Doležal* počet exhibit v politických věcech na 2200 a v soudních na 900 čísel ročně.

kterého přijímá hejtman statků »k spisování cedulí téhodních a register«, a kterého povinen jest na svůj náklad vydržovati.³¹⁾ Také důchodní připomíná se již r. 1718 (Staněk) a podepisuje některé příznání v době katastru teresiánského. Tomáš Stelzig, bývalý aktuár jurisdikce stal se knihvedoucím statků a bydlel v purkrabském domě na Hradčanech od r. 1830 až do své smrti r. 1837. Toho roku stal se jeho nástupcem opět aktuár jurisdikce Jindřich Weiss.

Na sklonku doby patrimonialní jeví se rozdělení úřednictva takto: V čele správy je, jako dosud, hospodářský ředitel (Matěj Doležal), který zastupuje úřad proti jiným úřadům, zejména pak ve věcech delegovaných krajským hejtmanstvím. Jemu zároveň přísluší kontrola správy veškerého jmění a fondů, jak vrchnostenských tak veřejných, on approbuje veškeré účty, zejména též účty jurisdikce. Jemu nejbližší stojí rentmistr, kterým se stal r. 1843 dosavadní jurisdikční aktuár Jindřich Weiss a který vedle svých povinností jakožto knihvedoucí a aktuár převzal i správu pokladny důchodní (rent), sirotčí a depositní, které dotud vedl sám ředitel, zároveň pak účty naturální a materiální. Pokladna chudých a účty naturálních robot dány r. 1843 do správy tehdejšímu úřednímu kontrolorovi Františku Bergauerovi, který vedl též účty pokladny zádušní a kterému přidělen mimo to ještě hospodářský inventář.³²⁾ Vedle toho byli zaměstnáni v kanceláři dva písaři, z nichž Frant. Gaugg, který od r. 1829 zastával různá úřední jednání a účastnil se na komisích ve vesnicích purkrabských, vzat byl r. 1834 do přisahy jakožto písař úřední.

V uvedené instrukci Ferdinanda III. hejtmanu Jiřímu Mazánkovi ze Zlatého Pole ze dne 21. června 1650 nařizuje se, že »knihy urburní, purkrechtní, listy výhostní a jiné všelijaké jak důchodův neb hospodářství, tak spravedlností lidských se týkajících paměti, mají v obzvláštním zavřeném opatřeném místě, kde regent předešle býval, pořádně složené zůstávati.«³³⁾ To jest první zmínka o archivu statků nejv. purkrabství, z níž však nelze přesně zjistiti, kde byl tento archiv uložen; ale s velkou pravděpodobností lze míti za to, že to bylo ve starém purkrabském domě na Hradčanech. Dokud nejv. purkrabí sám předsedal seděním jurisdikce, konala se také tato sedění zde nebo v bytě nejv. purkrabí. V době inspektora Eckera, který v třicátých letech XVIII. století uvedl do pořádku staré knihy pozemkové a založil nové, který založil i nové knihy viničné,³⁴⁾ došlo k novému umístění archivu v purkrabském pivo-

³¹⁾ Arch. Č. XXIII., str. 234.

³²⁾ Srv. zprávu české stavovské účtárny ze dne 24. března 1843 ve spis. zem. výboru odd. A 28, fasc. 42.

³³⁾ Arch. Č. XXIII., str. 230.

³⁴⁾ Acta jurisd. 1747, num. 1. (Žádost dcery Eckerovy nejv. purkrabí.)

vaře na starém městě na Perštejně.³⁵⁾ Jak později vykládá stavovský mandatář Wolfram,³⁶⁾ stalo se tak pro větší pohodlí publika. Při jmenování nových úředníků po odchodu Eckerově vydal nejv. purkrabí (hrabě Šaffgoč) zvláštní nařízení o archivu statků purkrabských a o dohledu nad ním.³⁷⁾ Když pak r. 1833 byl pivovar na Perštejně (č. 356—I) prodán, byly kanceláře jurisdikce i hospodářského úřadu přeneseny opět do purkrabského domu na Hradčany, kde umístěny v I. patře. Odtud dostal se archiv do Daliborky, jejíž vlhké místnosti ovšem na řadě archiválii zanechaly své stopy, až posléze v uvedeném již roce 1893 odevzdán celý archiv, pokud byl zachován, do českého zemského archivu, kde je samostatným oddělením. Při jeho pořádání zachován rozdíl mezi registraturou jurisdikce a registraturou hospodářského úřadu. Poněvadž od r. 1791 byly statky spravovány přímo stavy, jest přirozeno, že i v registratuře stavovské, resp. v registratuře zemského výboru lze nalézt akta, která cenně doplňují archiv statků nejv. purkrabství. Jest to celé veliké oddělení, uložené dnes rovněž v zemském archivu, označené F 28 a obsahující dnes v 70 fasciklech (č. 1—735) akta týkající se správy statků nejv. purkrabství, jejich pronájmu, úředníků i jednotlivých dvorů a lesů z let 1792—1873.³⁸⁾ Jiná část spisů, totiž akta týkající se správy pa-

³⁵⁾ Dne 9. října 1738 nařizuje hrabě Šaffgoč inspektoru Mužíkovi, aby originální relace o visitaci Velvar uložena byla do nového archivu »in das neue archivum«. (Protocollum civ. Velv. No. 4. fol. 247). Také administrátor statků František Granitzer z Gränzensteina při oddělení archivu jurisdikce od archivu hospodářského, o čemž se stala již svrchu zmínka, výslovně uvádí ve svém dotazu českému guberniu »ob bei der sperreröffnung des obrist-burggräflichen breyhauses... die daselbst in dem archivio vorhandene grundbücher in verwahrung nehmen... sollte.« (Acta jurisd. 1747 num. 5.)

³⁶⁾ Ve zprávě stavům ze dne 15. září 1819. (Spis. zem. výb. Odd. 28. Fasc. 20.)

³⁷⁾ »Und nachdeme bei den neu erbauten archiv dreierlei differente gesper und bei jeden doppelte schlüssel seind, als solle dasselbe allzeit woll verwahrter gehalten werden, wovon die eine schlüssln der wirtschafft-inspektor, und die andere der actuarius anvertrauter haben, wann jedoch sich fügete, dass in das archiv zu gehen nötig, darzu hingegen zu erscheinen, der actuarius verhindert wäre, so wird derselbe hierzu seine schlüssl dem hauptmann anzuvertrauen, hierauf aber gleich wieder in seine verwahrung zu nehmen haben, ohne seiner anwesenheit soll jedoch nicht das mindeste aus dem archiv herausgenommen werden, wie auch selbst in seiner anwesenheit weder von ihm, noch von jemand anderen etwas herausgenommen werden soll, ohne darüber eine schriftliche recognition einzulegen, und da der inspector verreisen müsse, solle er die seine in dessen bis zu seiner zurückkunft dem hauptmann hinterlassen, dass also niemalen einer ohne dem andern eingehen könne.« Z instrukce pro hospodářské úředníky statků purkrabských, zapsané v Obrigkeitliches Decretenbuch ab a. 1735 fol. 30 p. v.

³⁸⁾ Toho roku totiž provedeno rozdělení ve spisovně zem. výboru na oddělení starší a oddělení mladší. Tato část odevzdána byla r. 1920 do archivu zemského.

tronátu od první polovice století XIX. až do doby nejnovější jest uložena u patronátního komisaře statků zemských.³⁹⁾

[Patrimoniální archiv statků nejv. purkrabství, jak jest uložen v zemském archivu, liší se podstatně již na první ráz, od jiných registratur patrimoniálních a hospodářských. Není to jen zvláštní oddělení akt a knih jurisdikce, které dodává určité podoby tomuto archivu; jest to především naprostý nedostatek jakéhokoliv důsledného plánu registraturního a nerovnoměrné dochování různých oddělení agendy, čím liší se tento archiv od jiných podobných. Obvyklá oddělení: politicum, publicum, judiciale, diaetale, contributionale, commerciale a event. i militare, podle nichž bývaly registratury hospodářské ukládány od konce XVIII. stol., nevyskytají se v archivu pražského purkrabství. Jedině označení »pol.« a »jud.« při exhibitních číslech spisů v druhé čtvrti XIX. století ukazují na hlavní rozdíly v agendě té doby. Jestliže v dalším přehledu bylo možno alespoň v seznamu soustřediti spisy místního soudu statků purkrabských, stalo se tak jen po pracném výběru a uspořádání akt různě dochovaných. Při odevzdání do zemského archivu jediné oddělení spisů jurisdikce (hlavní řada akt) bylo jakž takž srovnáno, kdežto ostatní knihy a spisy byly v úplném nepořádku. Dorsální poznámky, které by ukazovaly na nějaké starší uspořádání, na určitý rozvrh archivu, vyskytují se jen velmi zřídka a i pokud se vyskytují, nepřispívají nijak k poznání starého uložení a nemohou také pomoci při nové instalaci. Jsou to jediné abecední značky pro určité řady spisů v době pronájmu statků purkrabských v letech 1797—1827 (viz níže str. 162. násl.), které alespoň pro určitou, byť i jen malou část spisů, jsou vodítkem při jejich úpravě; ve starší době jsou to jen prosté arabské číslice bez jakéhokoliv suffixu na některých spisech, psané barevnou tužkou nebo červeným inkoustem. K těmto číslicím nemohlo ovšem býti přihlíženo při konečné úpravě registratury v zemském archivu.

Pokud se týče doby, z níž zachovány jsou spisy v archivu, nutno opětně rozdělití akta jurisdikce od ostatní registratury. Akta jurisdikce zachována jsou totiž v souvislé řadě od r. 1814 do r. 1840 a stejně tak i knihy jurisdikční. V ostatním archivu jest značný nepoměr mezi dobou, od které byly statky opět ve správě stavovské, t. j. od r. 1828, z níž zachován jest největší díl spisů a knih a to ve značné úplnosti. Spisy o správě a hospodaření na statcích z doby před rokem 1797 jsou velmi zlomkovité, před rokem 1780 pak téměř ojedinělé. Lze mítí za to, že jednotliví nejvyšší purkrabí ukládali často i spisy o správě statků purkrabských ve svých archivech panských. Nejstarší mi známé zachované spisy o statcích

³⁹⁾ I tyto spisy uloženy byly v poslední době (1930) v zemském archivu.

nejvyššího purkrabství jsou dnes právě uloženy v archivech rodinných. Jsou to spisy z doby, kdy úřad nejvyššího purkrabí zastávali Vilém z Rožmberka (1570—1592) a Adam z Hradce (1593 až 1596). V archivu treboňském v oddělení rodinných akt rožmberských (sign. Fam. Ros. 23a) uloženy jsou listy důchodních písařů při úřadě nejvyššího purkrabí Jana z Proseče z let 1574 až 1575, Matyáše Kurfiršta z r. 1577, Jiříka Stehlíka z let 1577 až 1580, Jana Vilemovského z roku 1580, dále Tomáše Treboňského z let 1582—1583, Jana Řeznovského (Březnovského) z let 1585, Bartoše Prachatického z r. 1587—1588, Václava Waltera z r. 1588 a Jiříka Kholara z r. 1589—1590. Tamže jsou i listy písaře pivovaru pražského nejvyššího purkrabství Vavřince Bavorovského z let 1577—1579. V témž archivu v odděl. II. 357 zachovány jsou některé účetní rejstříky pro panství rožmberská z let 1589—1592, v nichž vykazují se i účty ze statků purkrabských, které jsou tu označovány jakožto »panství ouřadní«. Takovým úředním objektem je tu vedle dvorů ruzyňského a hostivařského zvláště též mlýn zlomkovský na Malé Straně. K tomuto mlýnu podle současné poznámky (sign. II. 357—4a) »tyto vesnice sou obráceny«, Stodůlky, Jinočany, Liboc, Veleslavín, Vokovice, Ruzyně, Lysolaje, Bubny, Holejšovice, Kovary, Čičovice, Voslochov, Oujezdec, Ovenec, Přední a Zadní, Bohnice, Vřetovice, Koleč, Hostivař, Kbel, Voletška, Kuří, Babice a ještě jiné. Stále připomíná se též cihelna úřední a vinice úřední.⁴⁰⁾

V černínském archivu v Jindřichově Hradci v oddělení »Cizích statků« (Fremde Entien Odděl. VI. R) jsou uloženy účetní rejstříky statku košířského a butovického z let 1588—1597 »Registra hlavní příjmův a vydání peněžitého statku košířského a butovického od sv. Havla 88 do svatého Jiří 89« atd. k nimž příkládány jsou i jednotlivé účty, seřazené podle cedulí týdnenních. Tamže uložen jest i rejstřík vydání rozličného na dvůr hostivařský. Účet purkrabský bývá někdy i zvláště oddělen tak: »Registřík vydání peněz na ouřad nejvyššího purkrabství pražského od neděle masopustní až do neděle Misericordias léta etc. 97 t. j. za devět týhodnů pořad zběhlých«; z téže doby pochází i Extract příjmů a vydání peněz při důchodech úřadu nejvyššího purkrabství pražského. Zvláště veden byl počet pivovaru purkrabského, jehož extract zachován jest z doby od neděle po svatém Havle léta 1596 až do neděle po svatém Valentinu roku 1597, jiné účty pivovaru zachovány jsou již od roku 1594. Písařem pivovaru byl té doby Václav z Greyfenfelzu (jindy Václav Kosmáček z Greyfenfelzu). Zmínky

⁴⁰⁾ Děkuji při této příležitosti p. vrch. archiváři švarcensberskému Dru. Antonínu Markusovi za ochotu, s jakou jsem se setkal při své práci v archivu treboňském.

zasluhují i registra k prodeji statku košířského, která obsahují podrobný popis statku v době, kdy Jan Myslík z Hyršova nabízí tento statek na prodej po smrti otce svého Adama (zemřel r. 1581).

S jinými zajímavými spisy archivu jindřichohradeckého vztahujícími se k hospodářské správě statků nejv. purkrabství seznamuje nás archivář František Teplý ve článku »O hospodářství na statcích nejv. purkrabství pražského na sklonku XVI. stol.«⁴¹⁾ Jsou to, stejně jako spisy právě uvedené, zvláště jednotlivé účty hospodářské od doby, kdy ujal se správy statků purkrabských p. Adam z Hradce s regentem Jiřím Vratislavem z Mitrovic, k čemuž došlo na den sv. Ducha r. 1593. První účet nadepsán jest: »Vejtah počtu inventářského ode dne sv. Ducha l. 1593 až do sv. Ducha l. 1594, t. j. za celej rok, co se jakých dobytčů při dvorích našlo i co přibýlo, jak níže poznamenáno jest.« Následují pak extrakty z počtů peněžitých příjmů a vydání všelikých důchodů úřadu nejv. purkrabství pražského za dobu od sv. Jiří 1594 do sv. Jiří 1595 a za dobu od sv. Jiří 1595 do sv. Jiří 1596. Doplnují se tedy tyto záznamy s počty, o nichž stala se zmínka výše. Také zde jsou pak uvedena zvláštní vydání a příjem podle jednotlivých dvorů a to dvora v Ruzyni, dvorů v Hostivaři, v Košířích, v Butovicích. Vedle toho otiskuje zde Teplý účty jednotlivých objektů úředních, tak vydání »na dům Páně«, »na ouřad«, »na kuchyni úřední«, »na obročnici«, »na opravy a úklid úředních a hospodářských budov« a j.

Úředníky při statcích nejv. purkrabství v té době byli: úředním hejtmanem Jan Štefan z Denína v l. 1593—1597, písařem důchodním v l. 1584—1590 Valentin Illichman, po něm Petr Václav Horský z Grünfeldu do r. 1594, dále pak Daniel Švik z Lukonos a v r. 1596—1597 Jan Vltavský. Písařem pivovarským po celou tu dobu (1590—1597) byl, jak již výše zmíněno Václav Kosmáček z Greifenfelsu. V purkrabském pivovaru na Újezdě byl té doby sládkem Adam Protivínský. Při přejímání statků r. 1594 fungovali též Jan Zikmund Knobloch z Knobelshofu, rada při úřadě nejv. purkrabství a Daniel Švik z Lukonos, vrchní písař téhož úřadu.

Jak patrně z uvedeného, spisy statků nejv. purkrabství pražského, zachované v archivech vrchnostenských, jsou více povahy hospodářské, než patrimonální, ačkoliv i tu najdeme mnohé prameny na př. k odvádění berně královské a jiných dávek, nebo ke správě lidí poddaných. Ostatně někdy lze těžko rozeznati, pokud

⁴¹⁾ Ve spise »Příspěvky k dějinám českého zemědělství« (Publikace min. zemědělství RČS., roč. 1926, čís. 64), str. 163—230. — Na spisy purkrabské v archivu jindřichohradeckém upozornil mě laskavě p. Dr. Emanuel Janoušek, vrch. komisař Státního archivu zemědělského; prostudovati je bylo mi umožněno ochotou archiváře p. Ondřeje Franty. Oběma pánům na tomto místě srdečně děkuji.

záznamy povahy přímo hospodářské, nesloužily i účelům správy patrimonální.

V těchto aktech jsou však i spisy o purkrabských statcích z doby mnohem pozdější, kdy nejvyšším purkrabím byl člen rodu Černínů. Jsou to na př. inventáře purkrabských pozemků v Liboci z roku 1710; inventář všech gruntů úředních statků, vinic, spisů úředních, staroměstského pivovaru a dvorů purkrabských v Ruzyni a Hostivaři ze dne 2. října 1710, pořizený Václavem Benediktem Rosenmüllerem, přísežným úředním komorníkem purkrabským.

Inventář archivu statků nejv. purkrabství zachován není. Nedokonalou náhradou, z níž alespoň částečně, poznáváme rozdělení a uložení aktů na sklonku XVIII. stol., jest »Inventarium über die auf denen kgl. landständisch-oberstburggräflichen Amtsgütern in dem Amtarchive befindliche Schriften von 1. Mai 1797«, pořizené patrně Guttenbergem v době, kdy statky byly pronajímány. Tento inventář vztahuje se však jen na řadu spisů z let 1797—1817 a obsahuje seznam aktů ve stručných regestech; netýká se vůbec knih ani spisů soudních, a poměrně malý počet zapsaných spisů ukazuje, že je zde zachycen jen malý zlomek archivu, jak byl asi právě reponován.

I. Císařské dekrety o správě statků.

1. 1625 oct. 4. *Ve Vídni.* — Ferdinand II. žádá českou komoru o zprávu, kdo užívá statků nejv. purkrabství po smrti nejv. purkrabí Adama ze Sternberka a jaký je roční výnos těchto statků.

Orig. pap. (něm.); pečeť přitištěna.

2. 1627 febr. 23. *Ve Vídni.* — Ferdinand II. oznamuje české komoře, že jmenoval Adama z Valdštejna na Hrádku nad Sázavou nejv. purkrabím pražským a ukládá jí, aby mu poukázala důchody, jakých požívali předešlí purkrabí.

Orig. pap. (něm.); pečeť přitištěna.

3. 1627 mart. 18. *Ve Vídni.* — Ferdinand II. oznamuje nejv. úředníkům a místodržícím království Českého, že úřad nejv. purkrabí pražského, po nějakou dobu uprázdněný, uděлил p. Adamovi z Valdštejna na Hrádku nad Sázavou.

Orig. pap. (něm.); pečeť přitištěna.

4. 1627 novemb. 18. *Na hradě Pražském.* — Ferdinand II. nařizuje české komoře, aby vinici na Novém městě Pražském se všemi poli a příslušenstvím, zabavenou Jiřímu Siglovi, přivtělila ke statkům nejv. purkrabí pražského.

Orig. pap. (něm.); pečeť přitištěna.

5. 1638 sept. 27. *V Brandýse.* — Ferdinand III. české komoře

oznamuje, že jmenoval Jaroslava Bořitu hraběte z Martinic nejv. purkrabím pražským.

Orig. pap. (něm.); pečet přitištěna.

6. a) 1641 jun. 19. *V Praze*. — Jaroslav Bořita hrabě z Martinic, nejv. purkrabí pražský, žádá císaře Ferdinanda III. za svolení, aby mohl ke statkům nejv. purkrabství přikoupiti pivovar na Starém městě Pražském.

Kop. (něm.) přiložená k listu císaře Ferdinanda III. ze dne 27. června 1641 (v. násl.).

b) 1641 jun. 27. *V Řezně*. — Ferdinand III. nejv. úředníkům a místodržícím království Českého: žádá za dobré zdání o koupi pivovaru na Starém městě k statkům purkrabským, projektované nejv. purkrabím Jaroslavem Bořitou z Martinic.

Orig. pap. (něm.); pečet přitištěna.

7. 1641 aug. 23. *V Řezně*. — Ferdinand III. nařizuje komoře české, aby prodala starý pivovar, náležející k úřadu nejv. purkrabství, a koupila za to nový pivovar na Starém městě Pražském.

Orig. pap. (něm.); pečet přitištěna.

8. 1649 novemb. 26. *Ve Vídni*. — Ferdinand III. nařizuje nejv. úředníkům a soudcům zemským, aby správu statků úřadu nejv. purkrabství, uprázdněného úmrtím Jaroslava Bořity hraběte z Martinic, odevzdali místopurkrabímu [Karlů Vilímovi Hejnicovi].

Orig. pap. (něm.); pečet přitištěna.

9. 1650 febr. 5. *Ve Vídni*. — Ferdinand III. nařizuje české komoře, aby mu podala zprávu o stavu statků úřadu nejv. purkrabství, který zůstává nějaký čas uprázdněn.⁴²⁾

Orig. pap. (něm.); pečet přitištěna.

10. 1651 jan. 7. *Ve Vídni*. — Ferdinand III. nejv. úředníkům zemským království Českého ukládá, aby installovali nově jmenovaného nejv. purkrabí Bernarda Ignáce Bořitu hraběte z Martinic.

Orig. pap. (něm.); pečet přitištěna.

11. 1651 jun. 27. *Ve Vídni*. — Ferdinand III. nejv. úředníkům zemským království Českého ukládá, aby nejv. purkrabí Bernardu Ignáci Bořitovi hrabě z Martinic poukázali příjem 3000 kop míš. z pivních dávek.

Orig. pap. (něm.); pečet přitištěna.

12. 1685 jan. 29. — Leopold I. české komoře oznamuje, že hrabě Adolf Vratislav ze Šternberka byl jmenován nejv. purkrabím pražským.

Kop. vložená k listu císaře Leopolda I. nejv. úředníkům zemským ze dne 22. října 1703 (v. číslo 14).

⁴²⁾ Další korespondence mezi českým místodržitelstvím, českou a dvorskou komorou z února až června 1650 o správě statků nejv. purkrabství v době vakance úřadu a za nemoci místopurkrabí pražského a o důchodech těchto statků chována jest v archivu hlav. města Prahy o sign. IV—29287. Upozornil mě laskavě na ni archivář prof. dr. Václav Vojtíšek.

13. 1703 sept. 7. *Ve Vídni*. — Leopold I. nejv. úředníkům zemským ukládá, aby pečovali o správu statků úřadu nejv. purkrabství, který jest uprázdněn smrtí hraběte Adolfa Vratislava ze Šternberka.

Orig. pap. (něm.); pečet přitištěna.

14. a) 1703 oct. 22. *Ve Vídni*. — Leopold I. nejv. úředníkům zemským ukládá, aby mu podali zprávu o sporu místo purkrabí Václava Ehrenfrieda Antonína z Binago s českou komorou o správu statků nejv. purkrabství.

Orig. pap. (něm.); pečet přitištěna.

b) 1703 oct. 20. — Dobré zdání české dvor. kanceláře o statcích nejv. purkrabství.

c) 1703 novemb. 20. — Přednesení české komory místodržitelství.

15. 1704 jul. 7. *Ve Vídni*. — Leopold I. nejvyšším úředníkům zemským oznamuje, že si vyhrazuje interkalář z uprázdněného úřadu nejv. purkrabství.

Orig. pap. (něm.); pečet přitištěna.

16. 1704 jul. 19. *Ve Vídni*. — Leopold I. nejv. úředníkům zemským ukládá, aby interkalář příjmů z nejv. purkrabství odvedli tajně pokladně.

Orig. pap. (něm.); pečet přitištěna.

17. 1704 aug. 9. *Ve Vídni*. — Leopold I. nejv. úředníkům zemským ukládá, aby účty místopurkrabího Václava Ehrenfrieda Antonína z Binago z interkaláře příjmů statků nejv. purkrabství postoupili české komoře k přezkoušení a co nejdříve o tom podali zprávu.

Orig. pap. (něm.); pečet přitištěna.

18. a) 1704 aug. 12. *Ve Vídni*. — Leopold I. nejv. úředníkům zemským ukládá, aby interkalární účet ze správy statků nejv. purkrabství přezkoušeli, a aby podali dobré zdání o nárocích české komory na správu statků purkrabských v době vakance úřadu nejv. purkrabství.

Orig. pap. (něm.); pečet přitištěna.

b) 1704 aug. 8. *Ve Vídni*. — Dvorská komora české dvorské kanceláři: stěžuje si, že místopurkrabí šl. Binago proti obvyklému zařízení ujal se zatímní správu purkrabských statků, která přísluší král. české komoře, a žádají, aby Binago byl vyzván ke složení účtů ze správy interkalárních požitků české komoře.

Kop. (něm.).

19. a) 1704 sept. 12. *Ve Vídni*. — Leopold I. nejv. úřední-

kům zemským: žádá zprávu o správních účtech statků nejv. purkrabství.

Orig. pap. (něm.); pečeť přitištěna.

b) 1704 sept. 10. *Ve Vídni*. — Česká komora české dvorské kanceláři: české místodržitelství má vyzvatí místopurkrabího Binaga, aby súčtoval s českou komorou o interkaláři z purkrabských statků a odevzdal jí zbytek, odkud by se pak poslal tajné komorní pokladně.

Kop. (něm.).

c) 1704 oct. 29. *Ve Vídni*. — Leopold I. českým místodržícím: aby neprodleně podali české dvorské kanceláři zprávu o správě důchodů ze statků nejv. purkrabství pražského v době vakance úřadu.

Orig. pap. (něm.); pečeť přitištěna.

20. 1705 febr. 7. *Ve Vídni*. — Leopold I. nejv. úředníkům zemským: nařizuje, aby co nejrychleji podali zprávu o správních účtech statků nejv. purkrabství.

Orig. pap. (něm.); pečeť přitištěna.

21. a) 1705 oct. 29. *Ve Vídni*. — Josef I. nejv. úředníkům zemským ukládá, aby od místopurkrabího Václava Binago vymáhali zbytek účtování o důchodech statků nejv. purkrabství v summě 6893 zl. 39 kr. 4½ den.

Orig. pap. (něm.); pečeť přitištěna.

b) 1705 oct. 9. *Ve Vídni*. — Dvor. komora české dvorské kanceláři: aby ve sporu české komory s místopurkrabím Binagem o správu statků nejv. purkrabí pražského hájila zájmy české komory.

Kop. (něm.).

22. 1711 dec. 30. *Ve Vídni*. — Eleonora Magdalena Teresie, císařovna-vdova, nejv. úředníkům zemským ukládá, aby od dědiců místopurkrabí z Binago vymáhali zbytek účtů v summě 5034 zl. 17 kr.

Orig. pap. (něm.); pečeť přitištěna.

23. 1712 jan. 2. *Ve Vídni*. — Eleonora Magdalena Teresie, císařovna-vdova, nejv. úředníkům zemským ukládá, aby interkalář od smrti nejv. purkrabí Heřmana Jakuba hraběte Černína s účty zaslali dvorské kanceláři.

Orig. pap. (něm.); pečeť přitištěna.

24. 1712 mart. 15. *Ve Vídni*. — Karel VI. nevyšším úředníkům zemským nařizuje, aby interkalář ze statků úřadu nejv. purkrabství zaslali dvorské kanceláři.

Orig. pap. (něm.); pečeť přitištěna.

25. 1734 nov. 27. *Ve Vídni*. — Karel VI. nejv. úředníkům zemským oznamuje, že úřad nejv. purkrabí pražského, uprázdněný smrtí Jana Josefa hraběte z Vrthby, propůjčil Janu Arnoštovi hraběti Schaffgotschovi.

Orig. pap. (něm.); pečeť přitištěna.

26. 1734 decemb. 4. *Ve Vídni*. — Karel VI. nejvyšším úředníkům zemským ukládá, aby vzali nového nejv. purkrabí Jana Arnošta hr. Schaffgotsche do přísahy.

Orig. pap. (něm.); pečeť přitištěna.

27. 1747 aug. 4. *Ve Vídni*. — Marie Teresie nejv. úředníkům zemským oznamuje, že dovolila dědicům nejv. purkrabí Jana Arnošta hraběte Schaffgotsche, aby poživali výnosu ze statků nejv. purkrabství do konce roku 1747.

Orig. pap. (něm.); pečeť přitištěna.

28. 1747 sept. 22. *Ve Vídni*. — Marie Teresie nejv. úředníkům zemským ukládá, aby podali dobré zdání o hospodářství vdovy po nejv. purkrabí Schaffgotschovi na statcích nejv. purkrabství, o němž byla zvláštním promemoriem podána nepříznivá zpráva. (Promemoria jsou přiložena.)

Orig. pap. (něm.); pečeť přitištěna.

29. 1747 dec. 13. *Ve Vídni*. — Marie Teresie nejv. úředníkům zemským nařizuje, aby v brzké době skoncovali účtování s dědici nejv. purkrabí hr. Schaffgotsche a aby interkaláře užili na opravu statků úřadu nejv. purkrabství.

Orig. pap. (něm.); pečeť přitištěna.

1747 octob. 13. — Inventář fundu instructu statků nejv. purkrabství. (Přiloženo.)

30. 1748 aug. 1. *Ve Vídni*. — Marie Teresie nejv. úředníkům zemským: žádá za podrobnou zprávu o výnosu statků úřadu nejv. purkrabství pražského.

Orig. pap. (něm.); pečeť přitištěna.

31. 1748 dec. 18. *Ve Vídni*. — Marie Teresie deputaci in contributionali, camerali et militari mixto: žádá za zprávu o důchodech úřadu nejv. purkrabství, o správě statků tohoto úřadu a o používání interkaláře.

Orig. pap. (něm.) v obálce zapečetěné.

32. 1770 jun. 30. *Ve Vídni*. — Marie Teresie českému guberniu oznamuje, že přijala vzdání se úřadu nejv. purkrabí a presidenta gubernia hraběte Filipa Krakovského z Kolovrat pro jeho stáří, že mu však ponechává doživotně užitek z důchodů statků

nejv. purkrabství, jakož i jeho choti hodnost její až do smrti. Nově jmenovaný purkrabí má zatím dostávati zvláštní příjem. Orig. pap. (něm.); pečet přitřístěna.

33. 1771 jul. 20. *Ve Vídni*. — Marie Teresie českému guberniu oznamuje, že místo nejv. purkrabí a presidenta gubernia v král. Českém, uprázdněné resignací hraběte Filipa Krakovského z Kolovrat, propůjčila Karlu Egonovi knížeti z Fürstenberka. Orig. pap. (něm.); pečet přitřístěna.

34. 1800 maii 8. *Ve Vídni*. — František II. ustanovuje Vojtěcha hraběte z Klebelsberku, Josefa hraběte Vratislava z Mitrovic a Jana Hanische rytíře z Greifenthalu komisaři sněmovními. Orig.

II. Archiv jurisdikce.

K jurisdikci (soudní pravomoci) nejv. purkrabství náležely, jak již výše poznamenáno,⁴³⁾ četné dvory v kraji rakovnickém a kouřimském, vinice rozložené po stráních okolo Prahy, k zvláštnímu právu oujezdskému pak řada domů na Malé straně na Oujezdě.

Byly to v kraji rakovnickém emfyteutické dvory v Liboci, ve Veleslavíně (Schönfeldovský), v Lysolajích, ve Stodůlkách (dva), v Předním Ovenci, v Kovarech, v Jinočanech (dvůr vévody bavorského), v Košířích (tři dvory), v Hrdlejevě Bendův, v Dolních Dušníkách (probošta doksanského), v Klenci (hr. Ogilvyho), v Kamenném Mostě (vévody bavorského), v Bubnech (hr. Martince) a dvůr hr. Bucelliniho nad Šárkou. Mimo to v témže kraji grunty Tirlovské ve Veleslavíně, Hammermannův v Holešovicích a dvůr Pötzův, resp. Matyášovský v Sedlci. V kouřimském kraji pak byl to dvůr Eckerův v Bohnicích, dvůr hr. Paradisa v Zadním Ovenci, dvůr Cordoniho v Hostivaři, dva dvory hr. Černína ve Kbelích, dvůr svob. p. Rabenhaupt v Olešce, dvůr Kyslikovský v Horních Dušníkách, dvůr Eichenavský v Miličově a dvůr proboštský u Sv. Kříže v Drástech. V témže kraji náležely k jurisdikci purkrabské ještě dvory Dvěrníkův v Bohnicích, Popelářův ve Vokovicích, Tuhánův v Hostivaři a Štosův v Popovičkách.

Purkrabské vinice byly: 1. na Stráni nad lilem, nebo t. zv. stránká; 2. v Lísku v Bohnicích; 3. vinice Lavecká, jinak též Urbanka; 4. Bouchalka; 5. vinice v Šárce; 6. vinice Lhotačka, původně zvaná Jezberka.⁴⁴⁾

Na Malé straně spravovaly se jurisdikci purkrabskou tyto domy: U Písecké brány domy čp. 142, 143 a 144 zvané u Kurfiřtů, sousední dům v Brusce čp. 519, dále pak v Brusce t. zv.

Nová hospoda čp. 145 a dům Verdugův čp. 147; na Oujezdě příslušely jurisdikci domy čp. 422 U hnědého kováře, čp. 423 U černého kříže, 424 U černé hvězdy, 427 U Berounských, 428 U sv. Lukáše, čp. 429 U Dubských, čp. 453 U Knoblochů, čp. 454 U Ludvíků, čp. 455 U Mariánského obrazu. Mimo ně ve Špitálské ulici dům čp. 430 U velkého truhláře, čp. 431 Zelená mříž a poslední dům knížete Schwarzenberka z Dominikánskou ulicí t. zv. Sattlerovský. — Na Hradčanech je to ovšem dům purkrabský čp. 6. Vrchnostenský pivovar na Perštejně patřil též k jurisdikci nejv. purkrabství. — Chráněným městem nejv. purkrabí byly Velvary.

Pokud jde o pravomoc nejv. purkrabí na postranním právu oujezdském, nutno ovšem poznamenati, že se zřením k příštímu spojení měst pražských, nařízeno bylo dvorským dekretem ze dne 27. února 1784, že všechny dominikální jurisdikce v obvodu pražského magistrátu mají přestati s vykonáváním jurisdikce personální, kdežto nadále má jim zůstatí jen pravomoc soudní in causis realibus a ve vedení knih pozemkových, kterou mají vykonávati podle všeobecné normy jurisdikční. Podle tohoto dekretu mělo oujezdské právo již dne 1. července 1784 přestat fungovati in personalibus. Avšak dne 28. června 1784 oznamuje appellační soud, že pražský magistrát z důležitých příčin nemůže ještě fungovati jurisdikce oujezdské. Tento odklad neměl však dlouhého trvání; dne 29. července oznamuje již appellační soud, že pražský magistrát vstoupí v život dne 9. srpna 1784, takže dnem 8. srpna přestává působnost jurisdikce oujezdské. Jurisdikce má připraviti k odevzdání všechny spisy pravomocnosti ve věcech osobních a to odděleně spisy týkající se osob šlechtických od nešlechticů.⁴⁵⁾

Jak také již výše poznamenáno, byla správa jurisdikce, již v zastoupení nejv. purkrabí měl mandatář nejv. purkrabství, později stavovský mandatář,⁴⁶⁾ úplně oddělena jak od hospodářské správy statků purkrabských, tak od vrchnostenského soudu purkrabského. Toto oddělení jeví se ovšem i v uložení akt, takže nutno v patrimoniálním archivu nejv. purkrabství rozeznávati archivy dva, t. j. archiv jurisdikce a archiv hospodářského úřadu spolu s archivem vrchnostenského soudu místního (Ortsgericht). Také úřednictvo jurisdikce mělo jakýsi zvláštní statut vzhledem k ostatnímu personálu hospodářskému, ač tu byli též někteří členové spojující. Tak hospodářský ředitel účastní se pravidelně sezení jurisdikce jako první přisedící; v době vakance úřadu man-

⁴⁵⁾ Liber missivarum pag. 15. — V patrim. archivu zachován jest pro Újezd Gerichtsprothocoll« z r. 1716 se zápisy, zvláště kšaftů od počátku XVIII. století.

⁴⁶⁾ Srv. str. 117—118, kde jsou vyjmenováni.

⁴³⁾ Srv. str. 116.

⁴⁴⁾ O ní viz více u Pažouta I. c., zvl. ot. str. 15.

datářova,⁴⁷⁾ jaká byla na př. v l. 1787—1793 za nejv. purkrabí Cavrianiho a Rottenhahna, kteří nejmenovali mandátáře, předsedá i těmto seděním. Naproti tomu zase aktuár jurisdikce účastní se jako justiciár sedění a roků vrchnostenského soudu na panské kanceláři a vykonává v této hodnosti i jiné funkce, jako inventáře pozůstalostí a pod. K úplnému spojení obou těchto soudních institucí došlo r. 1838. Dne 3. prosince 1837 schválilo gubernium (č. 58695) v dorozumění se soudem appellačním, aby soudní pravomoc ve sporných věcech emfyteutů nejv. purkrabství pražského přenesena byla na vrchnostenský místní soud statků purkrabských, což bylo počátkem roku 1838 všem soudním úřadům intimováno i veřejně vyhlášeno. Spojení počalo dnem 1. března r. 1838.⁴⁸⁾

Jurisdikce purkrabská konala pravidelná sedění průměrně třikrát v měsíci ve lhůtách neurčitých, vedle toho časem též sedění mimořádná. Protokoly o seděních zapisoval aktuár ve zvláštních knihách: »*Protocolla regiae supremi burgraviatus iurisdictionis*«, které zachovány jsou od r. 1751 až do poslední doby působnosti jurisdikce.⁴⁹⁾ Podání stran a došlá akta poznamenávána obyčejně ve výtahu, kdežto sentence a dekrety jurisdikce zapisovány in extenso; podobně i další vyřízení akt a rozhodnutí jiných úřadů zaznamenávána ve výtazích, při čemž zároveň poznamenáváno, jak o věci jednáno: (na př.: »Wird zu gericht angenommen und wo behörig grundbücherlich einzuverleiben sub hodierno bewilligt.« »Der gebetene consensus ist dem supplicanten von der obristburggräfl. iurisdiction per decretum sub hodierno zu erteilen«). Byla-li akta důležitější a většího významu, byla zapisována v plném rozsahu do protokolu (»Ist dem protocollo iurisdictionis per extensum zu ingrossiren«) jako rozhodnutí hlavních úřadů, stavů, nebo plné moci (decreta curatoria) právních zástupců stran, inventáře emfyteutických dvorů, hospodářských úředníků⁵⁰⁾ nebo malostranských měšťanů v újezdské jurisdikci, subhastáčnické cedule emfyteutických realit a pod. Tato akta byla založena pak v archivu jurisdikce (»Ist suo ordine bei den obristburggräfl. iurisdictionis actis in originali aufzubewahren«), kde buď ukládána v pořádku chronologickém o pořadových číslech, jaká mají jednotlivá podání též v protokolech sedění, nebo zakládána a srovnána v rotuly akt, týkající se vždy jednoho pro-

⁴⁷⁾ Když po smrti Kovářovů r. 1796 měl hospodářskou správu obroční Frant. Jan Hutter, účastní se i on sedění jurisdikce jakožto první přísedící.

⁴⁸⁾ Spis. zem. výboru A 28 fasc. 498.

⁴⁹⁾ Viz dále seznam str. 134.

⁵⁰⁾ Srv. na př. podrobný inventář pozůstalosti ředitele Frant. Trnky z r. 1762.

cessu. Protokoly jurisdikce opatřeny jsou dosti spolehlivými alfabetskými rejstříky na konci knih. Vedle podrobných protokolů o seděních veden byl při úřadě jurisdikčním denní protokol jednací (protocollum exhibitorum), patrně komorníkem jurisdikce, který často předkládal podání stran a který za nemoci aktuárovy pořizoval také hlavní protokol.⁵¹⁾ Skládá se tedy archiv jurisdikce z těchto tří druhů pramenů: akt jurisdikce, protokolů exhibit a protokolů sedění jurisdikčních.

A) *Akta jurisdikce* zachována jsou od r. 1714 do r. 1836; obyčejně byla akta jednoho roku uložena ve starých lepenkových deskách s označením na hřbetě 'Acta' a s udáním letopočtu. Jak již poznamenáno, ukládána zejména ve starší době, akta týkající se jednoho processu do zvláštních rotulů, označovaných signaturami,⁵²⁾ podle nichž však dnes již nebylo možno uvést je v nějaký pořádek. Jsou to z největší části akta týkající se emfyteutických dvorů, vinic, mlýnů atd. na statcích purkrabských, majetkových i jiných sporů jejich majitelů, berních povinností odtud plynoucích, dědických převodů, prodejů a dražeb jejich, židovských poddaných atd.; jsou však tu leckde i akta, která nesouvisí s funkcí nejv. purkrabí jako gruntovního nebo jurisdikčního pána, nýbrž která vyplynula z činnosti jeho úřední, jakožto nejvyššího správního úředníka v zemi, na př. v aktech r. 1730 jsou koncepty žádostí místodržících a nejv. úředníků císaři (nejv. purkrabí, presidenta komory, nejv. zemského sudí, zem. podkomoří, nejv. maršálka, nejv. komorníka) za dovolenou nebo za povolení, aby se mohli na nějaký čas vzdáliti z Prahy, koncepty listů odeslaných dvorské kanceláři, místodržitelství, appellačnímu tribunálu, komisi rektifikační, úřadu fiskálnímu, zemskému výboru, arcibiskupské konsistoři, dále žádosti krajských hejtmanů za dovolenou, poděkování jejich za udělení místa a pod., korrespondence s císařskou vládou v Inšpruku o nebezpečnosti zavlčení nakažlivých nemocí a pod. Ale taková a podobná akta, která dlužno dnes spíše hledati v archivu pražského gubernia, při jiných letech vyskytují se přece jen výjimečně a lze míti za to, že dostala se do registratury jurisdikce omylem.⁵³⁾

⁵¹⁾ Komorník Balasko účastnil se sedění jurisdikce za nemoci a po smrti Jägrově od listopadu r. 1810 do konce února 1811 jakožto »protocollführender Actuar«; 5. března 1811 ustanoven pak aktuárem Tomáš Stelzig.

⁵²⁾ Toto označování dále se patrně pravidelně při definitivním uložení akt v archivu, nebo i při přejímání akt novým mandátářem, nebo některá akta opatřena jsou i trojí signaturou.

⁵³⁾ Důležitější akta i procesy, zejména všechna rozhodnutí císařská, která většinou zachována jsou tu v originálech, rozepsány při nynějším pořádání archivu pro lístkový katalog zem. archivu; zároveň pak při pořádání těchto akt, které děje se tím způsobem, že akta týkající se jednotlivých

B) *Protocolla regiae supremi burggraviatus iurisdictionis*, nazývána též německy *Protocolla der kgl. obristburggräfl. Jurisdiction* nebo *Sitzungsprotokolle der kgl. obristburggräfl. Gerichtsbarkeit zu Prag*, *Obristburggräfl. Jurisdictionprotocoll*, jsou z těchto let psána veskrze jazykem německým:

1. *Protocollum novum iudiciale variegatum iurisdictionis supremoburggraviaticae de a. 1743 die 11. Augusti*. Obsahuje jen na prvních 15 popsaných foliích zápisy z měsíce srpna r. 1743 (Purkr. jur. č. 1). Protokoly sedění následujících nalezeny nebyly, teprve od r. 1751 počíná nepřetržitá řada protokolů ve 22 svazcích (sign. Purkr. jur. č. 2—23) totiž:
  2. *Protocollum regiae supremi burggraviatus iurisdictionis*. Od roku 1751 až do roku 1755 (182 fol.).
  3. *Protocollum* (atd., jako u svazku předešlého). Od 9. října 1755 do konce r. 1769 (312 fol. a index).
  4. *Protocollum* (atd., jako u svazku číslo 2). Od r. 1770 do r. 1779 (353 fol. a index).
  5. Od r. 1779 do r. 1783 (408 fol. a index).
  6. Od r. 1784 do r. 1787 (758 fol. a index, popsaných 678).
  7. Od r. 1788 do r. 1790 (598 stran a index).
  8. *Sitzungsprotokoll der kgl. obristburggräfl. Gerichtsbarkeit zu Prag*. Ode dne 1. září 1790 do srpna r. 1794 (852 stran a index).
  9. Od 1. září 1794 do srpna 1797 (716 stran a index).
  10. Od 1. září 1797 do května 1802 (808 stran a index).
  11. Od července 1802 do června 1803 (594 stran a index).
  12. Od července 1803 do konce roku 1804 (514 stran a index).
  13. Od r. 1805 do července 1806 (490 stran a index).
  14. Od 1. srpna 1806 do konce r. 1807 (484 strany a index).
  15. Od r. 1808 do konce března r. 1809 (594 strany a index).
  16. Od dubna 1809 do konce srpna 1810 (500 stran a index).
  17. Od 1. září 1810 do konce března 1812 (380 stran a index).
  18. Od 1. dubna 1812 do února 1814 (482 strany a index).
  19. Od února 1814 do února 1820 (596 stran a index).
  20. Od února 1820 do konce r. 1826 (720 stran a index).
  21. *Oberstburggräfliches Jurisdiction-Gerichts-Protocoll*. Od ledna 1827 do 9. dubna 1832 (348 stran a index).

procesů ukládána jsou do zvláštních obálek opatřených registry, a obálky z jednotlivých let do nových krabic, pořizuje se lístkový katalog jmen místních a osobních jmen šlechticů i důležitých osob stavu duchovního i měšťského, které byly majiteli realit okolo Prahy, jakož i významných členů z kruhů vědeckých a uměleckých. Akta tato vyplňují dnes 105 krabic. Tento katalog ovšem vyžadovati bude ještě značně času, neboť, jak již podotčeno, možno za dnešního poměru agendy a sil úředních věnovati se této práci jen v odpoledních hodinách mimoúředních.

22. Ode dne 16. dubna 1832 do 23. srpna 1837 (310 stran a index).

23. Od 24. srpna 1837 do konce r. 1838 (49 popsaných stran ve knize z velké většiny nepopsané, bez indexu).

Na konci protokolu z let 1751—1755 zapsány jsou přísahy jednotlivých úředníků jurisdikce; nejprve přísaha hospodářského ředitele Fr. Trnky, jakožto přisedícího jurisdikce, složená dne 12. července r. 1751 do rukou mandátáře Feigla. Následuje přísaha písaře kanceláře Fr. Pauliho, který složil tuto přísahu téhož dne do rukou mandátáře Feigla v přítomnosti sekretáře purkrabího. Další přísaha, kterou nový radní Václav Cenger složil do rukou nejv. purkrabí v přítomnosti mandátářově dne 16. prosince r. 1766, pochází již z doby nejv. purkrabí Filipa hr. Krakovského. Poslední přísaha zde registrovaná jest juramentum rychtáře oujezdského postranního práva Jana Spiegla.

Jsou také zachovány makuláře těchto protokolů z let 1749 až 1750 a 1755—1764 (sign. Purkr. jur. č. 24—26), které však vedle zběžných záznamů o soudních řízeních registrují též koncepty dopisů. Další serie makulářů zachována je z let 1773 až 1801 (Purkr. jur. č. 27—32).

K těmto protokolům možno připojiti »*Liber missivarum inclytae appellationis apud regiam supremi burggraviatus iurisdictionem*«, kde na 28 stranách (velká část knihy nepopsána) jsou zápisy rozhodnutí buď v instanci odvolací nebo ve věcech zásadních soudu appellačního, zemského soudu, zem. výboru, gubernia, jakož i některá podání jurisdikce soudu appellačního z l. 1783 až 1786. (Purkr. jur. č. 33.)

C) *Exhibiční protokol* jurisdikce zachován jest od r. 1793 do r. 1850 úplně v 58 svazcích podle ročníků (sign. Purkr. jur. č. 34 až 91), k posledním ročníkům (od r. 1838 do r. 1849) pořízeny alfabetské indexy (č. 92 a 93).

Vedle toho zachovány jsou t. zv. *elenchy*,⁵⁴⁾ kam vedle čísla exhibitu a obsahu aktu zapisováno též číslo registratury (uložení), počet kusů a poznamenáno, komu byl odevzdán čistopis; tedy jakýsi denník výpravny, kam zakládány též recepisy příjemců čistopisů. Tyto elenchy, opatřené alfabetskými indexy, zachovány jsou z l. 1792 až do 1806 a 1814—1816 (18 knih sign. Purkr. jur. č. 94—III).

V dalším zvláštním protokole zaznamenány byly spisy a listiny, které od stran předkládány byly úřadu jurisdikčnímu, aby byly vtělovány do knih jurisdikce. Tyto protokoly nadepsané jednotlivě »*Journal* (později častěji »*Protocoll*«, v posledních letech pak obyčejně »*Verzeichniss*«) über die bei der Oberstburggräflichen

⁵⁴⁾ »*Elenchus der obristburggräflichen Schriften für das Jahr 1792*« atd.

Jurisdikzion zur Grundbücherlichen Einverleibung gelangte und sodann einverleibt von den betreffenden Parteien gehobenen Instrumente für das Jahr X« zachovány jsou z let 1811—1850 čítajíce celkem 40 svazků (Purkr. jur. čís. 112—151). Stručně nazývány bývají tyto protokoly *tabularia*. V rubrikách vedle data žádosti za vtělení a vedle jmen strany, event. též protistrany, poznamenán je také předmět listiny, datum vyřízení a potvrzení příjemce listiny. Listiny předkládané ke vtělení do knih, pokud nebyly stranami převzaty, jsou z největší části přiloženy u jednotlivých protokolů, tvoříce tak samostatnou *sbírku listin*.

D) *Účtování tax a poplatků laudemiálních* z usedlostí na jurisdikci nejv. purkrabství vedeno bylo samostatně aktuárem nebo komorníkem jurisdikce, později vede je ředitel Doležal, který popisuje se v této funkci »Ständischer Amtsdirektor als Jurisdikzion-Tax-Rechnungsführer«. Zásadní věci vyřizuje mandatář jurisdikce. Spisy vztahující se k tomuto účtování, námitky proti němu, vysvětlivky a pod. zachovány jsou z let 1836 až 1849.

E) Samostatnou skupinou v registratuře iurisdikce statků purkrabských jsou akta, týkající se *král. města Velvar*, které bylo pod ochranou nejv. purkrabí. Tato akta uložena ve 14 krabicích podle látky a obsahují celkem:⁵⁵⁾

1. *hospodářské účty obecní* (důchod obecní, obilní, mlýnský, kontribuční, vinný, tácovní, cihelný, solní, dobytčí atd.), často s přílohami i originály kvitančí nejv. berníků (při počtech důchodu kontribučního), i doplňky a opravy těchto účtů z let 1711—1779;

2. *opisy a potvrzení městských privilegií* velvarských z l. 1482 až 1748;

3. akta, týkající se *obnovení městské rady* r. 1592, 1597, 1604, 1705—1707, 1713, 1725, 1727, 1732, 1739, 1741, 1743, 1746, a jejího doplňování, zprávy o konšelích, stížnostech měšťanů velvarských do primátora a městské rady, obsazování místa syndika městského, vyšetřování poměrů právozárečných ve druhé čtvrti 18. století, instrukce »in publicis et politicis« z r. 1743 a jiná akta o různých věcech obecních (udělení měšťanského inkolátu chirurgovi Thonhoffrovi, usazení nového zubního lékaře ve Velvarech r. 1765 a pod.);

4. akta *o správě pronájmu a prodeji městských realit*, j. hospodářská visitace obecních statků r. 1743, pronájem statků s měšťanským pivovarem v r. 1753—1754 a proces s arendátorem Janem Rudolfem Schustrem v l. 1755—1757, další akta o nájmu z l. 1760 až 1776;

⁵⁵⁾ Podrobný katalog spisů, který byl pořízen, je v zem. archivu.

5. akta týkající se *městského práva várečného* a pivovarství, zejména úprava měšťanských várek a ustanovení inspektorů nad várkami v l. 1725—1732, instrukce daná těmito inspektorům r. 1727, nová úprava práva várečného a návrh na zřízení várečné pokladny ve Velvarech r. 1733, pronájem měšťanského pivovaru velvarského r. 1753, odvádění mimořádné berně nápojové (orig. kvitance);

6. některá akta, týkající se *kontribuce a ubytování vojsku* z l. 1740, 1744—1773;

7. ze spisů *o správě duchovní* budiž zde především uveden veliký proces o nesprávné volbě a presentaci děkana velvarského r. 1726, a zřízení druhého kaplanství ve Velvarech r. 1762;

8. posléze řada *stížností a spisů soukromých* ve věcech dědicích, cechovních,⁵⁶⁾ urážky na cti a j., jakož i některé poznámky o požáru r. 1765 a *živelných pohromách* r. 1767 a 1773.

Jsou však namnoze spisy, týkající se Velvar zařazené i ve spisech jurisdikce, tak zvláště v ročníku 1758 nalezeny byly spisy města Velvar i jednotlivých měšťanů, zvláště žádosti za udělení různých míst (syndika, staršího rychtáře a pod.), akta o nájmu velvarských realit (Jan Rudolf Schuster), spis Floriána Mikulovského, radního velvarského o vedení účtů obecních a j. Ve spisech mandatáře Schöpla na př. uložen jest koncept nájemní smlouvy o obecních realitách velvarských ze dne 15. listopadu 1781, kdy primasu městskému Václavu Zimmerovi a radnímu Tichému pronajaty byly na dobu 6 let všechny statky, mlýny, hospody a všechny reality městské.

V době vakance úřadu primátorského roku 1738 vykonali z uložení nejv. purkrabí hr. Schaffgotsche visitaci města Velvar přísežní účetní král. věnných měst a ředitel purkrabských statků František Antonín Mussik a inspektor těchto statků Daniel Jan Ecker, zjišťující kontribuční schopnost i hospodářskou správu města. O této visitaci zachovány jsou v archivu nejv. purkrabství dvě knihy podrobných protokolů nadepsané:

1. »Prothocollum uber die in 1738ten Jahr visitirte königliche obristburggräfliche Stadt Velvar und dabei mituntersuchte Contributionale und Oeconomicum, alles in Originali eingetragen von uns Franz Anton Mussik und Daniel Johann Ecker« (váz. kniha, 9 fol a 225 stran popsanych. — Purkr. jur. čís. 152).

2. »Protocollum uber die in 1738ten Jahr visitirte königliche obristburggräfliche Stadt Velvar und dabei mituntersuchte Contributionale und Oeconomicum, aussen Originale abgeschrieben, von

⁵⁶⁾ Spor cechu kovářského a kolářského s cechem bednářským, zámečnickým a truhlářským r. 1731.

uns Franz Anton Mussik und Daniel Johann Ecker« (vázáno, 390 stran popsaných. — Purkr. jur. čís. 153).

Tyto protokoly, které jsou označeny starými signaturami Nro 3 a Nro 4, obsahují ověření komise, různé instrukce a dekrety pro správu městskou a jednotlivá její odvětví, zprávu o renovaci rady městské, zprávy městských funkcionářů (syndika Karla Hofmana, hospodářského ředitele Václava Ignáce Thiela) v originálech opatřených pečeti; v druhém svazku pak opisy dekretů a instrukcí pro správu městských důchodů a podniků, na př. pro inspektory městského pivovarství, zejména pak registrována jest zde podrobná relace o visitaci komisařů výše jmenovaných.

III. Místní soud vrchnostenský.

Místní soud vrchnostenský (Ortsgericht, Adeliches-Richteramt) zasedal pravidelně každého týdne o t. zv. úředním dni (Amtstag) za předsednictví hospodářského ředitele a za účastenství právnický vzdělaného justiciára. Tímto právnický vzdělaným úředníkem, jehož přítomnost u vrchnostenských soudů byla nařízena jurisdikční normou ze dne 11. února 1784 a císařským patentem ze dne 11. května 1786, býval aktuár jurisdikce. Někteří aktuáři jurisdikce neúčastnili se však jednání místního soudu; od let dvacátých XIX. stol. zasedá aktuár jurisdikce vedle justiciára.⁵⁷⁾ Nejstarší známý aktuár jest JUDr. Ambrosi, který byl jmenován nájemcem purkrabských statků Janem Tuskanym ode dne 1. července 1798.⁵⁸⁾ Roku 1802 jmenuje se však již justiciár Vydra. Vedle nich účastní se jakožto přísedící i jiní úředníci hospodářští jako obroční Seiler (býval obročním v Ruzyni; zemřel r. 1793) nebo hostivařský pojezdny Rother. V letech třicátých účastní se vždy justiciár i aktuár jurisdikce, který vedl soudní protokol. Roku 1828 uvádějí se titi úředníci místního soudu purkrabského: František Guttenberger, hospodářský ředitel ustanovený dne 30. června 1797 jakožto předseda, JUDr. Alois Vydra, justiciár ustanovený dne 1. ledna 1808 (přísahu složil teprve 2. dubna 1822, poněvadž již před tím přísahal jakožto soudce), Jindřich Weiss, aktuár jurisdikce, o němž v justičních tabelách činí se poznámka, že jest bez ustanovovacího dekretu (přísahu složil 15. dubna 1826, ustanoven byl te-

⁵⁷⁾ Nenalezl jsem na př. zmínky o tom, že se soudu účastnil aktuár Stelzig.

⁵⁸⁾ Dne 21. dubna 1798 oznamuje Tuskany ředitelství purkrabských statků, že jmenoval JUDr. Ambrosiho justiciárem statků s ročním platem 100 zlatých ode dne 1. července 1798, přikládá jmenovací dekret, aby byl vydán Ambrosimu ředitelstvím, a žádá, aby byl vzat Ambrosi do přísahy; oznamuje zároveň, že všechny soudní taxy a akcidence poplynou na příště do důchodu nájemcova, z něhož je také justiciár placen

prve 28. května 1832) a Vojtěch Vaněk, úřední sluha (ustanovený v listopadu r. 1822). Po odchodu Guttenberkově předsedá nový ředitel statků Matyáš Doležal ustanovený dne 18. června 1828; po smrti Vydrově substituoval r. 1847 krátký čas při místním soudě purkrabském místo justiciára JUDr. Karel Leopold Klauudy, ustanovený dne 22. října 1847, avšak již dne 2. srpna 1848 ustanoven byl nový justiciár Václav Bayer. Aktuár Weiss fungoval po všechny dobu od převzetí statků purkrabských do přímé správy r. 1828 (byl i před tím) až do konce působnosti místního soudu. Také ve službě sluhy došlo jen ke dvojnásobné změně, dne 21. března 1836 ustanoven byl Martin Mastný, po něm pak dne 9. března 1843 Josef Mauder.

Protokoly soudní, které vedl aktuár Weiss a do nichž zapisováno jednání o úředních dnech (Amtstag) i o zvláštních seděních, svolaných pro jednotlivé případy (Tagsatzung) zachovány jsou od roku 1782 do r. 1797 t. j. do pronájmu statků purkrabských v 10 svazcích, označených vždy: »*Gerichtsprotokoll bei dem obristburggräflichen Wirtschaftsamt*« a to: 1. pro léta 1782 až 1784 (253 fol. sign. Purkr. č. 19), — 2. pro rok 1785 (127 fol. Purkr. č. 20), — 3. pro léta 1786—1787 (190 fol. Purkr. č. 21), — 4. 1788 (134 fol. Purkr. č. 22), — 5. 1789—1790 (187 fol. Purkr. č. 23), — 6. 1791 (91 fol. Purkr. č. 24), — 7. 1792 (113 fol. Purkr. č. 25), — 8. 1793 (93 fol. Purkr. č. 26), — 9. 1794—1796 (202 fol. Purkr. č. 27), — 10. od 3. listopadu 1796 do 1. července 1797 (84 fol. Purkr. č. 28). Veškeré tyto knihy opatřeny jsou abecedními rejstříky podle jmen osobních a místních i podle hesel věcných. Věci projednávané označeny jsou běžnými čísly položkovými, postupujícími celou knihou, beze zření k tomu, byly-li předmětem jednání o úředním dni či ve zvláštním seděni. V těchto protokolech registrují se však nejen věci sporné, nebo i věci řízení nesporného, jako jsou věci majetkové, trhové, dlužní a pod.; jsou však zde zapisována i důležitá rozhodnutí nebo stížnosti oboru správy statků, v kompetenci policie dopravní a silniční, veřejného pořádku, nebo posléze i věci školní. Jsou to na př.: resignace rychtáře v Bubenči, úprava břehu holešovického, podání učitele bohnického o návštěvě školy a přinucení rodičů k placení školních dávek, osobní věci úředního sluhy Kratochvíla atd. Zápisy jsou z největší části německé, jen výjimečně české. Vyřízení jednotlivých případů, v soudním řízení přednesených, děje se stručným záznamem v pravo.

Z následujících let 1797—1799 zachován jest jednací protokol označený »*Abhandlungsprotokoll bei den landständisch-obristburggräflichen Amtsgütern*« (Purkr. č. 29); na předním listě čte se pak toto označení: »Protokoll über das Einschreiten bei Verwaltung des adelichen Richteramts bei der Jurisdiktion- und

Wirtschaftsamte der verpachteten obristburggräflichen Amtsgüter unterm Direktorate des Herrn Franz Guttenberger und Justizverwaltung des Herrn JUDr. Josef Ambroso 1797, 1798, 1799.« Zapisovány zde byly protokoly o licitacích, o prodejkách, o přihláškách dědických, o výplatách plnoletým, o vybavení dětí při sňatku, testamenty a jiné věci z civilní agendy nesporné. V dalších protokolech z let 1801—1803 (Abhandlungsprotokoll, Judicialprotokoll sign. Purkr. čís. 30—31), zapisováno podle jednotlivých soudních dnů (Gerichtstage), při čemž strany spolupodepisují vlastnoručně protokoly. Z roku 1803 jest však již také zachován »Judicialprotokoll« (Purkr. čís. 32), který podstatně se liší od stejně označené knihy z roku 1802 a do něhož zapisovány došlé spisy podle exhibitních čísel, v protější polovině strany pak hned při nich úřední vyřízení. Stejněho založení jsou pak další protokoly místního soudu (Gerichtserledigungsprotokolle, Judicialerledigungsprotokolle) zachované z let 1813 až 1826.⁵⁹⁾ (Purkr. čís. 33—46.)

Podací a exhibitní protokoly místního soudu purkrabského »*Protocolla exhibitorum*« zachovány jsou od Nového roku 1789. První ze zachovaných protokolů označen jest »*Protocollum Exhibitorum bei dem königl. oberstburggräflichen Wirtschaftsamte auf dem 1. Jänner 1789 bis 31. Dezember 1791*« (Purkr. č. 47). Další protokoly stejně označené zachovány jsou z let 1792, 1793—1797 vždy pro každý rok ve zvláštní knize (Purkr. č. 48—53). Zapisována zde byla podání jednotlivých poddaných nebo jejich právních zástupců, v prvních protokolech též nařízení administrace státních statků, dopisy úctárny zemské, výnosy krajských úřadů a pod. Ode dne 4. července 1795 zapisováno bylo podle týdenních úředních sedění (Amtstag). Protokol za léta 1798—1799 vyplňuje jedinou knihu (Purkr. č. 54). Od roku 1800 jest označení protokolu »*Protocollum Exhibitorum bei den königlich landständisch oberstburggräflichen Amtsgütern*«; tak jsou označeny i další protokoly až do roku 1809 s výjimkou protokolu za rok 1805, kde po prvé vyskytuje se označení »auf dem königlich landständisch oberstburggräflichen Ortsgericht«. Toto pojmenování jest pak pravidelné od roku 1810. Od roku 1827 užívá se označení »*Judicialeinreichungsprotokoll*«; tyto protokoly zachovány jsou až do roku 1849 (Purkr. č. 55—104). Již v 18. století zapisovány vedle obvyklých dat o vyřízení, expedici, vydání stranám a pod. též údaje o uložení v registratuře. V pozdější době tyto údaje určovány jsou podle jednotlivých oddělení soudní registratury římskými číslicemi

⁵⁹⁾ Pro rozsah úřední agendy jest zajímavo, že protokol z roku 1813 vykazuje 374 čísla exhibitní, protokol z roku 1815 již 446, roku 1819 pak 570, poslední protokol pak z roku 1826 již 827 čísel jednacích. Exhibitní protokoly, o nichž se mluví hned níže, vykazují v letech třicátých v agendě již přes 1000 čísel jednacích.

I.—XIV. Protokoly, z nichž lze si též učiniti určitý obraz o stoupající agendě místního soudu vrchnostenského, vedl aktuár jurisdikce, tedy od roku 1827 Jindřich Weiss.

Protokol stručných záznamů o sporech jednotlivých stran vedený podle soudních dnů, a o výsleších »*Gerichtstagsbestellungsprotocoll*« zachován jest v jediné knize se záznamy ode dne 14. března 1822 do 17. února 1825 (sign. Purkr. čís. 105).

Pokud lze soudit ze zachovaných částí registratury, dochováno bylo ve svém celku toliko oddělení III. označené »*Processe*«. Toto oddělení, tvořící v aktech registratury soudu samostatný celek, obsahuje spisy ze 700 procesů, uložených původně ve dvou souběžných řadách, takže každý proces bylo nutno hledati v obojí řadě. Po sloučení v jednu řadu vyplňují tyto fascikly číslo 1—701 řadu 32 krabic. Ze záznamu v uvedené již rubrice podacích protokolů o uložení spisů lze souditi, že oddělení IV. obsahovalo věci dědické, věci dlužní, že byly ukádány do oddělení V., kdežto oddělení VIII. vyhrazeno jest agendě poručenské. Jiná oddělení vyskytají se jen zřídka. Z ostatní agendy místního soudu zachovány jsou běžné spisy z let 1797—1808 a z let 1819—1823. Tyto spisy, označené průběžnými čísly exhibitními, rostou s postupujícími ročníky, takže v letech 1806—1808 vyplňují z jednoho roku vždy dvě krabice. Spisy jednotlivých procesů jsou zde priorovány a tvoří často značné fascikly.⁶⁰⁾ Registratura takto zachovaná uložena jest po svém srovnání nyní v 19 krabicích.

O své činnosti vykazoval místní soud pravidelné výroční zprávy v přehledných tabelách tak zvaných »*Justiztabellen*«. Tyto tabely podle guberniálního dekretu ze dne 3. října 1822 byly zasílány každoročně přímo appellačnímu soudu do dne 15. února za uplynulý rok. V těchto výkazech byl uveden v přehledných rubrikách počet spisů došlých, vyřízených i přednesených; bylo zde poznamenáno, kolik věcí přechází k vyřízení do roku nového, kolik spisů bylo předneseno císaři nebo dvoru přímo a kolik jich bylo postoupeno soudu appellačnímu a v jakých věcech. Byl zde udán počet vynesných rozsudků konečných a to jednak v řízení písemném jednak ústně jednak ve věcech trestních. V dalších rubrikách pak vykazována řízení podle předmětů, byly-li to konkursy, vyřizování pozůstalostí nebo věci finanční, věci fideikomisu, věci poddanské, vtělování do knih pozemkových a věci běžné. Posléze uvedeny rozsudky soudu appellačního a to odděleně rozsudky potvrzující (*Confirmatorie*) a nálezy měnící (*Reformatorie*). U těchto tabel je vždy poznamenáno, že souhlasí úplně s judiciálním a jednacím protokolem purkrabského soudu

⁶⁰⁾ Na příklad *Rotulus actorum* ve sporu Ludmily Kubrovy a Jana Kubra ze Stodálek o otcovský grunt v Ruzyni čp. 33.

místního; od roku 1827 uvádí se v této klausuli, že tabely souhlasí s podacím, pozůstalostním a sirotčím protokolem a se spisy soudními; z nichž byly vytaženy. Od tohoto roku vykazují se také podrobněji případy konkursní a pozůstalostní. Uvádějí se jména zemřelých s daty úmrtí, a bylo-li ve vyřízení těchto věcí nějaké zdržení, vysvětluje se příčina toho. V přílohách k tabelám přikládají se seznamy zemřelých a výkazy pozůstalostní (od roku 1836 na předepsaných tištěných blanketech); od roku 1843 připojuje se též zvláštní seznam příspěvků, které odváděly se z pozůstalosti k fondu škol normálních. I z těchto tabel lze poznati vzrůstající agendu místního soudu; roku 1806 bylo v protokolu soudním 460 jednacích čísel, roku 1840 905, roku 1849 pak již 1465 čísel. Zajímavý jest též v přílohách tabel výkaz o přidělu kuratorií a zastupování ex offio jednotlivým advokátům zemským.

Z působnosti místního soudu v agendě nesporné nutno zde zvláště vytknouti věci sirotčí, jež byly také vedeny jak pro svou důležitost tak z technických důvodů účetních ve zvláštní evidenci. Seznamy sirotků t. zv. *Pupillartabellen* zachovány jsou od roku 1786 a jdou až do roku 1826. Obsahují devět rubrik, v nichž bylo uvedeno jméno a stáří sirotkovo, jeho poručník nebo správce, jeho pobyt a způsob výchovy, majetek, vedení účtů jeho, dispoice ve jmění v době neplnoletosti, výmaz poručenství a event. prohlášení plnoletosti, resp. odůvodnění nezpůsobilosti pro plnoletost. Tyto tabely byly vždy předneseny při veřejném řízení v místním soudě při čemž byla ověřována správnost každé rubriky. O tomto ověření byla pak k tabele připojena zvláštní klausule. Později (na př. roku 1811) potvrzují ještě vedoucí místního soudu (ředitel a justiciár), že pupillární tabele jest sepsána přesně podle protokolu sirotčího ve smyslu § 52 dílu II. všeobecné soudní instrukce ze dne 9. září 1785 a že žádní sirotci nebyli při tom vynecháni.

Péče o sirotky byla ode dávna z předních povinností úřadů vrchnostenských a byla vždy také svědomitě vykonávána. O jmění sirotčím, uloženém u vrchnosti, byly vedeny přesné účty a podrobné knihy. Při místním soudě statků purkrabských zachovány jsou nejstarší účty sirotčí teprve z roku 1773, odkudž sahají až do roku 1796. Tyto účty zachovány jsou jednak v makuláři, jednak v exempláři originálním, podepsaným hospodářským ředitelem. Výkazy jmění sirotčího a jednotlivých pohledávek zapisovány jsou podle vesnic, pořadím abecedním. K účtům připojovány jsou kvitance o převzetí peněz sirotčích. (Při starém signování měly účty z jednotlivých let zvláštní signatury, na př. Nro 185—Nro 188, nové číslo inventární 630—641). Rejstřík peněz sirotčích (*Waisengelderregister*) zachován jest z roku 1774 a 1796. (Stará signatura Nro 166, nová č. 642. Mimo to zachována

je z let 1775—1783 kniha podávající přehled příjmů a vydání peněz sirotčích stará signatura Nro 167 *Waisengeldermanual*, nová sign. čís. 643.) Z doby, kdy statky purkrabské byly pronajaty, zachovány jsou v registratuře jen obligace na peníze, půjčované z kasy sirotčí sedlákům na statcích purkrabských na 5% úrok při zajištění na usedlostech, z let 1804—1815.

Teprve od roku 1828 zachovány jsou souvislé řady účetních knih pokladny sirotčí. Jsou to jednak *deniky pokladny sirotčí* (*Waisenkassajournale*) ode dne 18. března 1828 do roku 1850 v patnácti knihách (sign. Purkr. č. 106—120), jednak *účty pokladny sirotčí* (*Waisengeldrechnung* nebo *Waisenamtsrechnung*) z let 1828 až 1850 (Purkr. č. 121—134). Účty sirotčí pokladny mají řadu pravidelných příloh, nejprve jest to vkladní kniha peněz sirotčích, kde v pořádku chronologickém jsou zapisovány vklady, učiněné při sirotčí pokladně ve prospěch jednotlivých sirotků; jest to dále výkaz o aktivním jmění sirotků t. j. seznam dluhujících stran do sirotčí pokladny a její pohledávky na usedlostech v jednotlivých vesnicích. Seznam veden podle vesnic a usedlosti; půjčováno bylo veřejným fondům na 2%, soukromníkům na 5%. V dalších přílohách pak vykazovány výplaty sirotkům. Od roku 1832 přiložen též ke každému účtu výkaz o pasivech pokladny sirotčí.

Registratura spisů ve věcech sirotčích zachována jest rovněž z let 1828—1841 (resp. až 1858). Tyto spisy, třeba zachovány v počtu ne právě velikém, podávají ve mnohém zajímavé příspěvky pro obraz péče vrchnostenského úřadu o sirotky a hospodářství jeho pokladnou sirotčí. Pokladnu sirotčí vedl sám ředitel statků; teprve dne 26. dubna 1843 odevzdal ředitel Doležal sirotčí pokladnu aktuárovi Jindřichu Weissovi.

Hlavní knihy *depositní pokladny soudní* (*Wirtschaftsamtliches und gerichtliches Depositenkassabuch*) zachovány jsou rovněž od roku 1828 a to se záznamy ode dne 18. března až do roku 1854 (Purkr. čís. 135—139). Z téže doby 1828—1854 zachovány jsou i počty a přílohy pokladny sirotčí (*Waisen-, Depositen- und Armenkassa*).

Výkazy, které byly vedeny o *taxách* složených u úřadu statků purkrabských (*Taxregister*) a to jak při vtělování do knih, tak při taxách soudních, zachovány jsou od doby, kdy statky byly opět v přímé správě stavů, totiž od r. 1828 do r. 1845. Kdežto podací protokoly úřední byly v této době vedeny již podle let kalendářních, řídí se tyto výkazy ještě t. zv. rokem vojenským, počínajícím 1. listopadu. Zachovány jsou v osmi velkých sešitech (sign. Purkr. č. 140—156).

IV. Knihy pozemkové.

Hlavním úředním dokumentem v panské kanceláři — a dnes hlavním pramenem pro stav a změny v majetku poddaných jsou pozemkové knihy. Po zrušení zřízení patrimoniálního stihl knihy stejný osud jako ostatní části registratury panství, byly rozděleny mezi jednotlivé okresní soudy, kam právě příslušely vesnice rychty, jejichž zápisy byly v knize obsaženy. Knihy statků nejv. purkrabství odevzdány tak v roce 1850 okr. soudům na Smíchově a na Král. Vinohradech; část jich však přes to zůstala ještě v kanceláři v domě purkrabském, odkud v r. 1893 s ostatní registraturou dostala se do zem. archivu. Když pak v r. 1898 odevzdány byly do zemského archivu též staré pozemkové knihy od okr. soudů smíchovského a vinohradského, došlo opět ke spojení všech dotud zachovaných knih statků purkrabských, až na malou výjimku rychty holešovické, jejíž některé knihy uloženy jsou dnes v archivu města Prahy. O knihách nejv. purkrabství psáno bylo v I. sv. Zpráv zem. archivu (str. 159 a násl.), nebude tedy nutno zde znovu vypisovati vznik jednotlivých skupin knih a možno se spokojiti s jejich seznamem. Těchto pozemkových knih je dnes v zemském archivu, počítaje v to i knihy viniční a knihy pro manuské a nápravnické statky (emfyteutické dvory), celkem 57, z nichž 35 odevzdáno bylo okresním soudem smíchovským, 4 okresním soudem vinohradským, 18 přímo z registratury statků nejv. purkrabství.⁶¹⁾ Jsou to tyto knihy:

1. *Pozemková kniha lit. A* pro vesnice Ruzyň, Liboc, Veleslavín, Lysolaje, Sedlec a Šárku z l. 1568—1626; 221 fol. (Sign. Purkrabství čís. 1; nyní čís. 157.)
2. *Pozemková kniha lit. B* pro vesnice Stodůlky a Jinočany z l. 1568—1626; 172 fol. (Purkrabství čís. 2; nyní čís. 158.)
3. *Pozemková kniha lit. C* pro vesnice Vesec, Jirčany, Štědřík, Zdiměřice, Kuří, Popovičky, Lipany, Olešku a Babice z l. 1570 až 1627; 176 fol. (Purkrabství čís. 3; nyní čís. 159.)
4. *Pozemková kniha lit. D* pro vesnice Kovary, Blevice, Týnec, Čičovice, Voslochov a Vřetovice z l. 1572—1626; fol. 174. (Purkrabství čís. 4; nyní čís. 160.)⁶²⁾
5. *Pozemková kniha lit. E* pro Zadní Ovenec, Bohnice, Hostivař a Vokovice z l. 1567—1628; 219 fol. (Purkrabství čís. 5; nyní čís. 161.)

⁶¹⁾ Kniha (58) označená dosud Purkrabství č. 19, je zádušní kniha libocká a patří do soupisu knih zádušních, kam také zařazena (viz níže sign. Purkr. čís. 168).

⁶²⁾ Tato kniha podle nadpisu i indexu byla původně větší, obsahovala počínajíc fol. 176 zápisy týkající se obce Kolče a od fol. 187 zápisy pro Ujezdec.

6. *Pozemková kniha pro Košíře*, označená »*Košíře de anno 1596, A.*«, se zápisy z l. 1594—1626; 95 fol. (Purkrabství čís. 6; nyní čís. 162.)

7. *Registra sirotčí* z l. 1606—1617 se zápisy z vesnic: Stodůlek, Kuří, Olešky, Babice, Zadního Ovence, Hostivaře, Ruzyně, Veleslavína, Holešovic, Kovar; 152 fol. (Purkrabství čís. 7; nyní čís. 163.)

8. *Pozemková kniha rychty hostivařské*, založená r. 1628, obsahuje zápisy vesnic: Hostivaře, Lipan, Kuří, Popoviček, Babice, Babiček a Olešky z l. 1597 až 1659; 479 fol. (Purkrabství čís. 8; nyní čís. 164.)

9. *Pozemková kniha rychty stodůlecké*, založená r. 1628, se zápisy pro vesnice: Stodůlky, Košíře, Jinočany a Ujezdec pod Kladnem z l. 1588—1659; 480 fol. (Purkrabství čís. 9; nyní čís. 165.)⁶³⁾

10. *Pozemková kniha rychty holešovické*, založená r. 1659; Holešovice, Ovenec Zadní, Bohnice, Kbely, Vokovice, Dušníky a Bubny, z l. 1593—1739; 462 fol. (Purkrabství čís. 10; nyní čís. 166.)

11. *Pozemková kniha hostivařská*, založená r. 1659; Hostivař, Lipany, Kuří, Popovičky, Babičky, Oleška z l. 1630—1734; 463 fol. (Purkrabství čís. 11; nyní čís. 167.)

12. *Knihy rychty stodůlecké*, založená r. 1659; Stodůlky, Košíře, Jinočany, Ujezdec pod Kladnem z l. 1620—1733; 457 fol., zápisy české a německé. (Smíchov č. 20.)

13. *Knihy rychty ruzyňské*, založená r. 1659; Ruzyně, Veleslavín, Čičovice, Kovary, Lysolaje, Podbaba, Sedlec, Šárka, Přední Ovenec, zápisy z l. 1616—1731 české a německé; 460 fol. (Smíchov č. 21.)

14. »*Rusiner Grundbuch I. Theil*« z r. 1728; Ruzyně, Liboc a Veleslavín, zápisy (české i německé) z l. 1673—1800; 317 fol. (Smíchov č. 17.)

15. »*Rusiner Grundbuch II. Theil*« z r. 1728; Čičovice, Kovary, Zakolany, Lysolaje, Šárka, Podbaba, Podhoří, Sedlec a Přední Ovenec; zápisy (české a německé) z l. 1695—1800; 355 fol. Smíchov č. 18.

16. »*Hostivařer Grundbuch I. Theil*« z r. 1734 pro Hostivař a Vokovice; zápisy (české a německé) z l. 1696—1805; 306 fol. (Král. Vinohrady č. 115.)

17. »*Hostivařer Grundbuch II. Theil*« z r. 1735 pro Lipany,

⁶³⁾ Zápisy všech knih dosud uvedených jsou vesměs české. Při založení knihy byly u každého gruntu ve výtahu poznamenány splátky majitele gruntu r. 1628, které jdou nestejně daleko zpět, podle toho, jak který majitel dlouho na gruntě byl.

Kuří, Popovičky, Miličov, Babice, Olešku, Jinočany, Oujezdec pod Kladnem; zápisy (české a německé) z l. 1711—1796; 275 fol. (Král. Vinohrady č. 116.)

18. »Stodülker Grundbuch I. Theil« z r. 1735 pro Stodůlky a Košíře; zápisy (české a německé) z l. 1684—1802; 303 fol. (Smíchov č. 15.)

19. *Extract aus den ... Grundbüchern des Rusinier Gerichts* vom Jahre 1744, Theil I., No. 1,⁶⁴⁾ se zápisy z let 1728—1795 pro Ruzyň, Liboc a Veleslavín; 97 fol. (Purkrabství č. 12; nyní č. 168.)

20. *Extract aus den ... Grundbüchern des Rusinier Gerichts* vom J. 1744, Th. II., No. 2, se zápisy z l. 1675—1796 pro vesnice Čičovice, Kovary, Lysolaje, Podbabu, Sedlec, Šárku a Přední Ovenec; 195 fol. (Purkrabství č. 13; nyní č. 169.)

21. *Extract aus den ... Grundbüchern des Stodülker Gerichts* vom J. 1744, No. 3, se zápisy z l. 1686—1794 pro Stodůlky, Košíře a Řepy; 143 fol. (Purkrabství č. 14; nyní č. 170.)

22. *Extract aus den ... Grundbüchern des Holeschowitzer Gerichts* vom J. 1744, No. 4, pro Holešovice, Zadní Ovenec, Bohnice, Khely, Bubny a Hrdlejev, z l. 1708—1790; fol. 176. (Purkrabství č. 15; nyní č. 171.)

23. *Extract aus den ... Grundbüchern des Hostivařer Gerichts* vom J. 1744, Th. I., No. 5, pro Hostivař a Vojkovice, z l. 1696—1793; 192 fol. (Purkrabství č. 16; nyní č. 172.)

24. *Extract aus den ... Grundbüchern des Hostivařer Gerichts* vom J. 1744, Th. II., No. 6, pro Lipany, Kuří, Popovičky, Miličov, Babice, Olešku, Jinočany a Oujezdec z l. 1711—1792; 152 fol. (Purkrabství č. 17; nyní č. 173.)

25. »Stodülker Grundbuch II. Theil«, založená r. 1746 pro Stodůlky, Košíře a Řepy; zápisy (české i německé) z l. 1746 až 1860; 304 fol. (Smíchov č. 16.)

26. *Pozemková kniha vsi Řep*, náležející k rychtě ruzyňské, označena sice německy »Rusiner Gericht Dorf Řepy«, ale obsahuje české zápisy z let 1760—1772. Zápisy týkají se však toliko jediné usedlosti; 229 fol., ale jen 5 popsanych. (Purkrabství č. 18; nyní č. 174.)

27. »Rustical-Grundbuch I.«, založ. r. 1747 pro Stodůlky, Košíře a Řepy; zápisy české a německé⁶⁵⁾ z l. 1737—1867; 324 fol. (Smíchov č. 1.)

⁶⁴⁾ Knihy založené pro rychtu holešovickou r. 1728 a 1740 odevzdány byly okr. soudem karlínským do archivu hlav. města Prahy (chovány tam sign. 2891 a 2892), srv. Zpr. zem. arch. I., str. 161.

⁶⁵⁾ Německé jsou při knize této a následujících založených r. 1797 prvotní záznamy, poznámky úřední a iuxty, kdežto zápisy jsou skoro vešměš české (v. Zprávy zem. archivu I. str. 162).

28. »Rustikal-Grundbuch II.« z r. 1797 pro Ruzyň, Liboc a Veleslavín; zápisy (české a německé) z l. 1750—1863; 202 fol. (Smíchov č. 2.)

29. »Rustical-Grundbuch III.« z r. 1797 pro Lysolaje, Kovary, Čičovice, Jinočany, Podbabu, Šárku a Podhoří; zápisy (čes. a něm.) z l. 1738—1862; 232 fol. (Smíchov č. 3.)

30. *Pozemková kniha hostivařská* č. V založená také asi r. 1797, obsahuje zápisy (čes. a něm.) pro Hostivař, Háj, Olešku a Radějovice z let 1728—1880; 329 fol. (Král. Vinohrady č. 117.)

31. *Pozemková kniha hostivařská* č. VII z r. 1843, zápisy pro Hostivař a Háj (české i německé) z l. 1839—1880; 402 fol. (Král. Vinohrady č. 118.)

32. *Urkunden- oder Allegatenbuch lit. A für sämtliche Ortschaften der ständischen Güter* obsahuje zápisy většinou české z let 1798—1819; 381 fol. (Smíchov č. 4.)

33. *Urkundenbuch lit. B. für sämtliche Ortschaften der ständischen Güter* obsahuje zápisy české i německé z let 1819 až 1832; 359 fol. (Smíchov č. 5.)

34. *Allegaten- oder Urkundenbuch lit. C. für alle Ortschaften ständischen Güter* obsahuje zápisy (české i německé) z l. 1832 až 1838; 381 fol. (Smíchov č. 6.)

35. *Allegatenbuch lit. D.* pro celé panství obsahuje zápisy (české i německé) z l. 1838 až 1843; 411 fol. (Smíchov č. 7.)

36. *Allegatenbuch oder Urkundenbuch lit. E.* pro celé panství založ. r. 1844, se zápisy z l. 1841—1849. (Smíchov č. 9.)

37. *Allegaten oder Urkundenbuch lit. F.* založ. r. 1849 pro celé panství, obsahuje zápisy (německé i české) z l. 1836—1861; 285 fol. (Smíchov č. 10.)

38. *Liber passivorum (Schuldenbuch) I⁶⁶⁾* založen r. 1766 pro celé panství, obsahuje zápisy (většinou německé) z l. 1763—1794; 319 fol. + index (50 fol.). (Smíchov č. 11.)

39. *Liber activorum (Obrist.-burggräfl. Jurisdictions-Grundbuch) II⁶⁷⁾* založen r. 1766 pro celé panství, obsahuje zápisy (německé i české) z l. 1754—1783; 363 fol. (Smíchov č. 8.)

40. *Liber activorum (Oberstburggräfl. Jurisdictions-Grundbuch) Nro III* založen r. 1783 pro celé panství, zápisy (německé i české) z l. 1770—1798; 327 fol. + index (49 fol.); (Smíchov č. 24.)

⁶⁶⁾ Do knih takto označených zapisovány podle nařízení nejv. purkrabí »Schulden-Verschreibungen, Abtretungen, Kummer und Verbote«.

⁶⁷⁾ Podle zápisu o založení knihy byla tato kniha »auf die Contracten, Verschreibungen, Kaufbriefe, Ererbungen und sonstige titulos aquisitionis auf die sowohl freie als untertänige Besitzere angelegt worden.«

41. *Liber passivorum No IV* de anno 1794 pro celé panství; zápisy (většinou německé) z l. 1789—1813; 538 fol. + 106 listů indexu; (Smíchov č. 12).

42. *Liber activorum No V* ab anno 1798 pro celé panství; zápisy (německé i české) z l. 1792—1806; 321 + 41 list indexu; (Smíchov č. 25).

43. *Liber activorum No VI* de anno 1806 pro celé panství; zápisy (německé i české) z l. 1804—1809; 191 a 44 listy indexu; (Smíchov č. 26).

44. *Liber activorum No VII* de anno 1809 pro celé panství; zápisy (německé i české) z l. 1805—1814; 298 a 37 listů indexu; (Smíchov č. 27).

45. *Liber passivorum No XVI* de anno 1813 pro celé panství; zápisy (velikou většinou německé) z l. 1804—1826;⁶⁸⁾ 402 a 61 list indexu; (Smíchov č. 13).

46. *Liber activorum No XVII* de anno 1815 pro celé panství; zápisy (německé i české) z l. 1814—1820; 289 a 34 listy indexu; (Smíchov č. 28).

47. *Liber activorum No XVIII* de anno 1821 pro celé panství; zápisy (německé i české) z l. 1816—1826;⁶⁹⁾ 295 a 30 listů indexu; (Smíchov č. 29).

48. *Liber passivorum No XX* de a. 1824 pro celé panství; zápisy (skoro vesměs německé) z l. 1819—1841; 412 a 50 listů indexu; (Smíchov č. 14).

49. *Activ-Grundbuch No XXI* de anno 1828 pro celé panství;⁷⁰⁾ zápisy (německé i české) z l. 1809—1834; 477 a 40 listů indexu; (Smíchov č. 31).

50. *Activ-Grundbuch No XXII* de anno 1839 pro celé panství; zápisy (německé i české) z l. 1827—1861; 469 a 33 listy indexu; (Smíchov č. 30).

51. *Passiv-Grundbuch No XXIII* ab anno 1841 pro celé panství; zápisy (německé a české) z l. 1833—1850; 381 a 40 folií indexu; (Smíchov č. 32).

52. *Kniha viniční (Weinbergrechtsbuch)* de anno 1659 pro

⁶⁸⁾ Tato kniha je pokračováním knihy pasiv z r. 1794 (č. 41), stejně jako kniha následující navazuje na knihu aktiv z l. 1809 (č. 44); knihy, které byly označeny čísly VIII—XV nebyly nalezeny, snad jsou to knihy viničné, z nichž zachované mají č. XI—XIII; ale řada knih aktiv a pasiv jest úplná.

⁶⁹⁾ Na fol. 105—128 této knihy jest opis francouzského textu usnesení kongresu vídeňského z r. 1815.

⁷⁰⁾ Kniha č. XIX, která není zachována, byl asi liber activorum se zápisy pokračujícími po knize č. 47.

viniče na celém panství; zápisy (české a německé) z l. 1633—1739; 728 a 25 listů indexu; (Smíchov č. 19).

53. »*Weinbergrechtsbuch No XI* Theil I. (meergrün) de anno 1738«; pro celé panství; zápisy (německé i české) z l. 1713—1768; 232 fol. (Smíchov č. 33).

54. »*Weinbergrechtsbuch No XII* Theil II. (grasgrün) vom J. 1741« pro celé panství; zápisy (německé a české) z l. 1724 až 1827; 214 fol. (Smíchov č. 34).

55. »*Weinbergrechtsbuch No XIII* Theil III. (pabelgrün) vom J. 1741« pro celé panství; zápisy (německé a české) z l. 1722 až 1811; 259 fol. (Smíchov č. 35).

56. *Kniha manská a nápravnická* od r. 1659 obsahuje zápisy pro vesnice Drasty, Dušníky horní a dolní, Hrlejev, Kleneč a Kamenný most; zápisy (české a německé) z l. 1636—1731; 357 fol. (Smíchov č. 22).

57. »*Manský und napravnický Grundbuch* vom J. 1732« obsahuje zápisy pro vesnice Drasty, Dušníky horní a dolní, Hrlejev, Kleneč, Milečice a Kamenný most; zápisy (české a německé) z l. 1707—1810; 128 fol. (Smíchov č. 23).

V roce 1797, patrně v souvislosti s pronájmem statků purkrabských, byly založeny nové veliké knihy, podávající ve stručných zápisech a v rubrikách přehled o platebních povinnostech, o závazcích a dlužích majitelů jednotlivých usedlostí. Tyto knihy nazvány byly »*Praetensionsbücher*«, a založeny byly podle obvodu pěti starých rychet. Jsou to knihy:

I. *Praetensionsbuch der Gemeinde Stodůlek mit den zugetheilten Dorf Košíř und Řep.* Stodůlky: fol. 1—105, Košíře: fol. 108 až 155, Řepy: folio 157—185. (Sign. Purkr. čís. 644.)

II. *Praetensionsbuch der Gemeinde Rusin mit den zugetheilten Dorf Libotz und Veleslavín.* Ruzyně: fol. 1—57, Liboc: fol. 69 až 119, Veleslavín: fol. 121—143. (Sign. Purkr. čís. 645.)

III. *Praetensionsbuch der Gemeinde Lisolej mit den zugetheilten Dorf Kowar, Čičovic, Jinočany, Podbaba, Šárka und Sedlec.* Lysolaje: fol. 1—50, Kovary: fol. 55—74, Čičovice: fol. 75—80, Jinočany: fol. 86, Podbaba: fol. 90—109, Šárka: fol. 113 a Podhoř: fol. 118—137. (Sign. Purkr. čís. 646.)

IV. *Praetensionsbuch der Gemeinde Holešovic mit den zugetheilten Dorf Forder—Owenetz, Bohnitz und Aujezd.* Holešovice: fol. 1—107, Přední Ovenec: fol. 108—128, Bohnice: fol. 129—155, Zadní Ovenec: fol. 156—158, Oujezd: fol. 159—165.

V. *Praetensionsbuch der Gemeinde Hostivař mit zugetheilten Dorf Háj, Wolleschek und Radějowitz.* Hostivař: fol. 1—134, Háj:

fol. 135—162, Oleška: fol. 163—170, Radějovice: fol. 172—179. (Sign. Purkr. čís. 648.)

V těchto knihách pretensí činí se odkazy na podrobnější zápisy ve starých pozemkových knihách i v t. zv. nových pozemkových knihách a posléze i v knihách aktiv (viz výše Libri activorum). Zapisováno bylo pořadem podle popisných čísel jednotlivých usedlostí; u každého domu pak poznamenává se nejprve letopočet a způsob, jakým nabytí usedlosti její majitel z roku 1797. V připojených rubrikách pak vykazuje se činže vrchnosti, dávky zádušní, splátky prodávajícím, splátky pokladně sirotčí, výplaty dědicům a j. závazky majitelů. Každá kniha opatřena jest na začátku rejstříkem podle popisných čísel v jednotlivých vesnicích.

Originály smluv zapisovaných do knih pozemkových vydávány byly stranám a jen v menšině případů byly uchovávány v kanceláři vrchnostenské. Z posledních let století XVIII. a z první poloviny století XIX. jest zachována sbírka původních kontraktů, smluv satebních, trhových, cessí a pod. nebo i návrhů na ně, týkající se selských usedlostí v Bohnicích, v Hájí, v Holešovicích, v Hostivaři, v Košířích, v Kovarech, v Liboci, v Lysolajích, Předním Ovenci, v Podbabě a v Podhoří, v Ruzyni, v Řepích, ve Stodůlkách, ve Velešlavíně, ve Volešce a v Radějovicích. U některých čtou se již poznámky o vtělení jejich do knih.

Posléze zachována jest v patrimoniálním archivu nejv. purkrabství sbírka výtahů z knih pozemkových, vesměs však z knih aktiv (Libri activorum).

V. Registratura patronátní.

Patronátní právo nejv. purkrabí pro kostely ve vesnicích na statcích nejv. purkrabství povstalo na základě starého pravidla v katolické správě duchovní ustáleného »Patronum faciunt dos, aedificatio, fundus«, a přešlo tedy na nejv. purkrabí vždy zároveň s nabytím jednotlivých statků.⁷¹⁾ Podle duchovních příznávacích tabel katastru z r. 1713⁷²⁾ byl stav kostelů na statcích nejv. purkrabství tento:

Farní kostel sv. Jana stěti ve vsi Hostivaři, k němuž byly připojeny: a) kaple Nanebevzetí P. Marie v Dolních Počernicích, b) kaple sv. Bartoloměje v Popovičkách. c) kaple Narození P. Marie v Olešce a d) kaple Nanebevzetí P. Marie v Záběhlicích. Nejv. purkrabí byl patronem všech těchto kaplí, ač gruntovní vrchností kaple počernické byla hraběnka Trauttmansdorfová a kaple záběhlické hraběnka Berlepschová.

⁷¹⁾ Pažout I. c. str. 146.

⁷²⁾ Akta katastru tereziánského. Kraj rakovnický, sign. 47, čís. 1.

Farní kostel sv. Fabiána a Šebastiána v Liboci měl přivtěleny farní kostely sv. Jakuba ve Stodůlkách a sv. Petra a Pavla v Bohnicích, filiální kostely sv. Gottharda v Předním Ovenci a Nanebevzetí P. Marie v Košířích a kapli sv. Kláry v Zadním Ovenci,⁷³⁾ připojeny pak měl filiální kostel sv. Martina v Řepích (pod správou magistrátu staroměstského) a kapli P. Marie Vítězné na Bílé Hoře a sv. Martina na Bílé Hoře⁷⁴⁾ s příležitím špitálem pro šest chudých.

Registratura zádušní, pokud je zachována, je v podstatě dvojího rázu, jednak jsou to doklady, které vyplynuly z činnosti jednotlivých farních správ kostelů ve vesnicích purkrabských, jednak knihy a listiny, které vznikly při centrální správě záduší v kanceláři vrchnostenské, kde se správa farní, zejména po stránce finanční, stále více soustřeďovala, a kam byly odevzdány i ony knihy, které vznikaly při farách samotných. Veškeren tento materiál lze rozdělit podle vnější formy zachování v knihy a akta, při čemž ovšem hned zde budiž podotčeno, že do této úhrnné kapitoly o aktech patronátních nemohla býti všechna akta tohoto rázu zahrnuta. K rozdělení věcnému došlo totiž v registratuře poměrně dosti pozdě a zachovaná akta patronátní jen výjimečně pocházejí také z konce XVIII. století.⁷⁵⁾ V letech 1786—1827, kdy akta rozdělována byla hlavně podle proveniencie (výnosy krajských úřadů, stavů atd.), nebyla akta týkající se správy duchovní vyřazována; stalo-li se tak někde, stalo se to teprve později, bylo-li třeba eventuálních prior. Proto lze na př. v oddělení BB (výnosy krajských úřadů) nalézt řadu listin z těchto let, týkající se jednak správy duchovní, jednak i poměrů náboženských na statcích pražského purkrabství. Hlavní řada spisů patronátních čítá na 400 malých fasciкул z let 1787—1862, uložených nyní v šestnácti fasciklech podle jednotlivých záduší. Z roku 1861 zachovány jsou elenchy těchto spisů, které jsou tu rozděleny v hlavní fascikly a subfascikly.

Vedle vlastních věcí zádušních a kostelních at' již se týkají založení kostelů, patronátu, mešních nadání, stavby kostela a oprav jeho, zvonů, varhan, hudby chrámové, matrik nebo osobních věcí správců duchovních, jmenování farářů, kaplanů hřbitovů a pod.

⁷³⁾ Pod správou ovdovělé hraběnky Sternberkové.

⁷⁴⁾ Vydržována z hostivického panství hraběte Karla z Bredy.

⁷⁵⁾ Fascikly, které podle zachovaných indexů, obsahovaly nejstarší záznamy z počátku stol. XVIII., tak erekcční instrument kostela libockého z r. 1702 (Liboc, fasc. I.), nebo stejnou listinu kostela v Olešce (Oleška fasc. I. 6.) nebyly odevzdány do zemského archivu s archivem nejv. purkrabství. Tyto důležitější listiny byly chovány v kanceláři patronátního komisaře zemského a byly teprve s poslední serií spisů patronátních odevzdány do archivu zemského.

nebo posléze majetku zádušního a hospodaření jím, jsou v aktech patronátních též spisy, týkající se školství a to: 1. stavby školy, oprav, čištění a otopu, zahrádky při škole a učebních pomůcek; 2. ustanovování učitelů a pomocníků, příjmy a deputát jejich, vdov po učitelích a školních dozorců; 3. fassé školní, visitace kanovnické, návštěvy školy a nadací školních. Mimo to bývají zde i podrobné inventáře školní.⁷⁶⁾

Podle nařízení ze dne 19. září r. 1776 a ze dne 18. února 1778 měly být ve školách vedeny t. zv. »Verordnungsbücher«, do nichž se měla zapisovati všechna nařízení týkající se školství. Tohoto ustanovení nebylo však dbáno; proto bylo znovu připamatováno farářům cirkulářem ze dne 27. února 1789. — Také výkazy o pilnosti žáků (»Fleisstabellen«) zachovány jsou jen zcela ojediněle.⁷⁷⁾

Ve zvláštním fasciklu (stará sign. Nro 223) uloženy jsou seznamy dětí školou povinných, výkazy platů školních, jakož i seznamy chudých dětí, které z některých příčin nemohou chodit do školy. Vše z let 1788—1790. Jako příčina nedostatečné docházky školní bývá uváděno: »Chová dítě«, »pase krávy«, »hlídá erteple«, »slouží«, »skrže nedostatek prosí kousek chleba po vsi« a j. Rovněž tak v seznamech platů školních bývají uváděny příčiny, proč někteří rodiče nemohou platit. Výkazy dětí školou povinných i dětí chudých zvláště vedeny jsou u jednotlivých škol podle popisných čísel ve vsích a vztahují se na školy v Liboci, kam docházely dívky z Liboce, Ruzyně, Veleslavína a Vokovic, na lokální školu ve Stodůlkách s přískoleným Motolem, na školu v Bohnicích s připojenými vesnicemi Bohnicemi, Trojou, Podhoří a Sedlcem, na školu Holešovickou, kde zaznamenány jsou děti z Holešovic, Předního Ovence, z Podbaby a z Malých Holešoviček, na školu v Hostivaři, kam docházely děti z Hostivaře, z Háje, Chodova, z Litochleb, z Práč a ze Záběhlíc; posléze jsou tu i výkazy školy v Kovarech na farnosti budečské s dětmi z Kovar, Zákolan a z Trněného Újezda. Školy v Košířích týká se jediné orig. smlouva, uzavřená dne 24. července 1793 mezi obcí košířskou a učitelem Matějem Zvonečkem o propůjčení místnosti k učení dítek.

V těchto spisech zachován jest i zajímavý oběžník hospodář-

⁷⁶⁾ V inventáři školy hostivařské (Hostivař fasc. 6) je též seznam školní knihovny ze dne 14. září 1843. Seznam knihovny, která čítala 148 děl o 189 svazcích, je nejen zajímavý obsahem knihovny, ale i pozoruhodný svým pečlivým provedením; v rubrikách uvádí se název knihy, jméno autora, místo tisku, rok vydání a počet svazků. Pořadí seznamu je abecední podle názvu knih. Učitelem v Hostivaři té doby byl Jan Hüttel.

⁷⁷⁾ Na př. tabele školy kovarské za měsíce září, říjen a listopad r. 1788. V těchto tabelách byla vedena evidence o docházce dětí do školy a o jejich účasti na katechismu.

ského ředitele statků purkrabských ze dne 21. května 1789, kterým duchovním představeným škol oznamují se instrukce pro učitele vydané krajským úřadem v Rakovnicích. Jsou zde též zprávy a poznámky o visitacích škol, fassé školní z roku 1794, uvádějící počet dítek a příjmy škol, oběžníky týkající se škol (na př. o dodávání dříví pro otop a stavbu škol), některé doklady pro stavby škol a pod.

Knihy počtů zádušních. — Knihy počtů zádušních jsou zvláštním oddělením ve starých knihách patrimoniálních a lze je podle dělítka již svrchu naznačeného opět rozdělití ve dvě skupiny: v knihy, které pořizovány byly při farní správě jednotlivých záduší, a v knihy, které vedeny byly v kanceláři panské a které týkají se pravidelně celého panství. Knihy počtů zádušních zachovány jsou dosti úplně od 2. pol. století XVII. Nejstarší je kniha bohnická z r. 1659 (v. níže č. 22), pro jiná záduší zachovány jsou nejstarší knihy z r. 1688, tak pro Hostivař, Stodůlky, Liboc. Pro každý kostel byla zřízena zvláštní kniha účtů, do níž se zapisovalo, i když se kostel stal jen lokální nebo filiální; ba někdy účty některého kostela filiálního vedeny byly dvakrát. R. 1772 stal se na př. stodůlecký kostel sv. Jakuba kostelem filiálním, spravovaným farářem libockým, účty však zapisují se dále, při čemž kostel uvádí se výslovně jako filiální; přes to v knize, která založena byla r. 1797, pro účty záduší libockého (v. č. 13) zapisovány jsou každého roku vedle účtů libockých i účty filiálních kostelů stodůleckého, řepského i košířského, a stejně i v následující knize libocké pro léta 1824 až 1853; při tom však nejen kostel stodůlecký, ale i košířský a řepský mají mimo to své zvláštní knihy.⁷⁸⁾ Na některých farách založili si noví faráři vedle toho zvlášť knihu, jež se označuje v titule »pro pana faráře«, takže v takových případech také opakují se účty některých let.⁷⁹⁾ Účty vedeny byly při kostelích t. zv. kostelníky a zapisovány chronologicky, pravidelně za každý rok, ale jsou také případy, že skládán účet za dva, tři až i za pět let;⁸⁰⁾ každý účet rozdělen pak především v »počet obilní« a v »počet peněžité«. Počet obilní rozděluje se v příjem jednotlivých druhů obilí (žita, ječmene, ovsa) ve slámě a v zrně, k tomu počítá se zde též často hrách a čočka. V příjmu peněz vykazují se

⁷⁸⁾ Č. 20 a 21.

⁷⁹⁾ Na př. hostivařský farář Václav Leop. Sitter, který uvázal se ve farní správu r. 1762, založil toho roku novou knihu počtu zádušního, do níž zapisováno až do r. 1779, vedle toho však pokračováno v zápisech původní knihy od r. 1734 až do 1766, (č. 2.) pak v jejím pokračování z l. 1767 až 1850 (č. 4.), takže účty z l. 1762—1779 zapsány byly také dvakrát. Podobně kniha kostela olešeckého z l. 1763—1842 »pro pana faráře«.

⁸⁰⁾ Na př. hostivařské účty za l. 1716—1719.

pak počet železných krav,⁸¹⁾ příjem za prodané obilí, platy za zvonění a pohřby, užitek z prodaných svíček a »z prozeb do pytlíčku«, peníze gruntovní, úroky z půjčených peněz atd. Od let osmdesátých 18. století, když byla pole zádušní většinou pronajata, mizí počet obilní. Pokud se týče jazyka, jsou všechny účty do r. 1752 psány česky, naproti tomu od r. 1753 jsou všechny účty psány německy.

R. 1843 zavedeny v účtech zádušních, které v té době vedeny byly hospodářským kontrolorem Františkem Bergauerem, pravidelné rubriky příjmů a vydání, jichž bývá obvykle 20 v příjmech, 25 ve vydáních.

Při účtech uvádí se pravidelně v čele jméno faráře nebo farního správce, který též od některé doby, zejména v 2. pol. XVIII. století účty podepisuje. Vedle něho podepisují však účty též vikář a hospodářský ředitel; tak účty hostivařské již od r. 1762 podepisuje Jiří Paroubek, »archiepiscopolis vicarius foraneus et curatus Libesnicensis«, a Václav Karel Sacher, hospodářský ředitel; účty olešecké vikář mnichovický. Za doby Doležalovy od r. 1829, který byl za správy stavovské jakožto hospodářský ředitel zároveň patronátním komisařem, podepisuje účty též účetní a kontrolor František Bergauer.

Zádušní knihy nejv. purkrabství jsou tyto:

1. *Knihá zádušní hostivařská založení sv. Jana* z l. 1688 až 1733. Zápisy české; 183 fol. (Purkr. č. 157.)

2. *Knihá zádušní hostivařská založení sv. Jana* z l. 1734 až 1766. Zápisy do r. 1752 české, od r. 1753 německé. Faráři Jan Frisch, od r. 1762 Václav Leopold Sitter; 188 fol. + 2 fol. vložena. Stará sign. No. 10, »Lit. A ab a. 1734«. (Purkr. č. 158.)

3. *Knihá zádušní hostivařská založení sv. Jana stěti pro pana faráře* z l. 1762 až 1779. Zápisy německé; 66 folií popsaných (asi třetina knihy). (Purkr. č. 159.)

4. *Hostivařer Kirchenbuch* z l. 1767—1850. Faráři Václav Leopold Sitter, od r. 1784 Josef Janisch, od r. 1796 Jan Stoček (Stotschek), od r. 1806 František Tomáš Horáček, od r. 1819 František Lampa, od r. 1825 František Kautský, od r. 1841 Holovský. Zápisy německé; 236 folií. (Purkr. č. 160.)

5. *Hostivařer Kirchenrechnungsbuch* z l. 1800—1855. Faráři jako v knize předešlé (Holovský až do konce knihy). Zápisy německé; 179 fol. (Purkr. č. 161.)

6. [*Knihá zádušní olešecká založení Narození P. Marie*] z l. 1740—1777. Od r. 1752 kostel filiální, spravovaný farářem v Po-

⁸¹⁾ Vedle železných krav t. j., jak známo, trvalého břemene, které tkvělo na usedlostech z původního pronájmu skutečného dobytka, náležejícího faráři, vyskytuje se v obvodu statků purkrabských také železný úl.

povičkách (Jan Hynek Halík, od r. 1755 František Ant. Rada, od r. 1765 Václav Halík, od r. 1773 Jan Wolf, od r. 1776 Josef Česka). Zápisy české, od r. 1753 německé; 168 fol. Stará sign. No. 13. Lit. D. (Purkr. č. 162.)

7. *Počet zádušní chrámu Páně Narození P. Marie ve Voleškách pro pana faráře* z l. 1763—1842. Zápisy německé; 183 folií. (Purkr. č. 163.)

8. *Wolleschecker Fialiarkirchenrechnungsbuch* z l. 1778—1857. Faráři (v Popovičkách) Josef Česka (Zeschka), Josef Schmied do r. 1799, František Babor do r. 1804, Jakub Neubauer do r. 1810, Václav Max Stránka do r. 1824, František Brožek (Broschek) do r. 1842. Zápisy německé; 271 folií. (Purkr. č. 164.)

9. *Knihá zádušní popovičská založení sv. Bartoloměje* z l. 1748 až 1750. Zápisy české; 21 fol. (14 popsaných). Stará signatura »No. 204«. (Purkr. č. 165.)

10. *Knihá zádušní libocká založení sv. Fabiána a Šebastiána* z l. 1688—1734. Zápisy české mimo fol. 33—38, kde jsou zápisy německé;⁸²⁾ 174 fol. Stará sign. No. 11, pak No. 209. (Purkr. č. 166.)

11. *Knihá zádušní libocká založení sv. Fabiána a Šebastiána* z l. 1735—1768. Zápisy české, od r. 1753 německé; 179 fol. (Purkr. č. 167.)

12. *Knihá zádušní libocká založení sv. Fabiána a Šebastiána pro p. faráře* z l. 1762—1827. Zápisy německé; 222 folia. (Purkr. č. 168.)

13. *Libotzer Kirchenrechnungsbuch ss. Fabiani et Sebastiani* z l. 1797—1823. Vedle účtů libockých, též účty filiálních kostelů ve Stodůlkách, v Řepích a v Košířích. Zápisy německé; 174 fol. (Purkr. č. 169.)

14. *Libotzer Kirchenrechnungsbuch ss. Fabiani et Sebastiani* z l. 1827 až 1863. Farář (Frant. Lampa) podepisuje účty do r. 1861. Zápisy německé; 185 fol. (Purkr. č. 170.)

15. *Libotzer Kirchenrechnungsbuch ss. Fabiani et Sebastiani* z l. 1824 až 1853. Vedle účtů kostela libockého též účty filiálních kostelů ve Stodůlkách, v Řepích a v Košířích z uvedených let. Zápisy německé; 231 fol. (Purkr. č. 171.)

16. *Knihá zádušní stodůlecká založení sv. Jakuba apoštola* z l. 1688—1752. Zápisky české; 182 fol. Na přední desce stará sign. No. 10, pak No. 3. (Purkr. č. 172.)

⁸²⁾ Jsou tu zapsány listiny, jimiž arcibiskup pražský na žádost nejv. purkrabí věnuje kostelu libockému 100 zl. ročně z celkové sumy, kterou papež z církevní pokladny solní určil na udržení a rozmach katolictví v Čechách; nejv. purkrabí pak poukazuje k vydržování kostela některé usedlosti a dvory ve vsích nejv. purkrabství (celkem 35 sedláků, 45 chalup a 15 svobodných dvorů).

17. *Kniha zádušní stodůlecká založení sv. Jakuba apoštola* z l. 1753—1788. Zápisy německé; 190 fol. K účtům připojují se v poslední části knihy též účty kaple sv. Kříže v lese stodůleckém do r. 1784. (Purkr. č. 173.)

18. *Kniha zádušní stodůlecká založení sv. Jakuba a kaple sv. Kříže pro p. faráře* z l. 1762—1790. Zápisy německé; 280 fol., popsaných 245. (Purkr. č. 174.)

19. *Stodůleker Filialkirchenrechnung s. Jacobi Majoris* z l. 1789—1859. Zápisy německé; 265 fol. (Purkr. č. 175.)

20. *Kniha zádušní košířská založení Nanebevzetí P. Marie* z l. 1762—1864. Zápisy německé; 173 fol. (Purkr. č. 176.)

21. *Kirchenrechnungsbuch bei der Röpfer Pfarrkirchen s. Martini* z l. 1762—1846. Zápisy německé, až na jediný zápis český (fol. 43); 150 fol. (Purkr. č. 177.)

22. *Kniha zádušní bohnická založení sv. Petra a Pavla* z l. 1659—1723. Zápisy české; 181 fol. Stará sign. No. 16, pak No. 9. (Purkr. č. 178.)

23. *Kniha zádušní bohnická* z l. 1728—1770. Zápisy české, od r. 1753 německé. 270 fol. (Purkr. č. 179.)

24. *Kirchenrechnungsbuch bei der Bohntzer Pfarrkirche ss. Petri et Pauli* z l. 1762—1845. (Faráři Václav Sitter, od r. 1771 Kubeš, od r. 1798 Karel Gregor, od r. 1819 Vincenc Sluka.) Zápisy německé; 230 fol. (Purkr. č. 180.)

25. *Bohntzer Kirchenrechnungsbuch vom Jahre 1798* z l. 1799—1863. Zápisy německé; 232 fol. (Purkr. č. 181.)

26. *Kirchenrechnungsbuch bei der Ovenetzer Kirchen s. Gothardi* z l. 1761—1853. Zápisy německé; 228 fol. (Purkr. č. 182.)

27. *Kirchenrechnungsbuch der Vorder-Ovenetzer Pfarre* z let 1846—1866. Zápisy německé; 157 fol. (Purkr. č. 183.)

28. *Rechnung der Pfarrkirche s. Gotthard im Orte Vorder Ovenetz* z l. 1867. Zápisy německé z jediného roku; z knihy popsáno jen 8 prvních folií. (Purkr. č. 184.)

29. *Kirchenbuch bei der Altbudetscher Kirche ss. Petri et Pauli* vom J. 1794—1851. Zápisy německé; 137 fol. (Purkr. č. 185.)

30. *Kirchenrechnungsbuch bei der Dechanatkirche ss. Petri et Pauli* z l. 1852—1867. Zápisy německé; 162 fol. (Purkr. č. 186.)

31. *Kirchenrechnungsbuch der Pfarrkirche s. Johannis Ent-hauptung im Orte Hostivař* z l. 1862—1867. Zápisy německé; 121 fol. (Purkr. č. 187.)

32. *Kirchenrechnungsbuch der Filialkirche s. Maria Geburt im Orte Wolešek* z let 1858—1867. Zápisy německé. (Purkr. č. 188.)

33. *Kirchenrechnungsbuch der Pfarrkirche ss. Fabiani et Se-*

bastiani in Orte Liboc z l. 1864—1870. Zápisy německé; 66 fol. (Purkr. č. 189.)

34. *Kirchenrechnungsbuch der Pfarrkirche s. Jakob im Orte Stodůlky* z l. 1860—1867. Zápisy německé; 52 fol. (Purkr. č. 190.)

35. *Kirchenrechnungsbuch der Filialkirche s. Martin im Orte Řep* z let 1861—1870. Zápisy německé; 52 fol. (Purkr. č. 191.)

36. *Kirchenrechnungsbuch der Filialkirche s. Maria-Himmelfahrt im Orte Košíř* z let 1864—1870. Zápisy německé; 24 fol. (Purkr. č. 192.)

37. *Kirchenrechnungsbuch der Pfarrkirche ss. Petri et Pauli im Orte Bohnic* z l. 1864—1867. Zápisy německé; 25 fol. (Purkr. č. 193.)

Z účetních knih, vedených v druhé polovici XIX. stol. o jednotlivých záduších, samostatnou skupinu tvoří manuály a pokladní knihy *kostela stodůleckého* z let 1867—1877, ve dvou řadách celkem 21 kniha. (Purkr. čís. 194—214.)

Také vedení účtů zádušních, pokud se dalo při ústřední kanceláři, resp. při úřadě duchovním, dalo se obvyklým způsobem *ve zvláštních knihách počtů zádušních*, a to jednak v denících pokladny zádušní (Kirchenkassa-Journal), jednak v hlavních knihách úřadu důchodního (Kirchenamts-Hauptbuch, Kirchenamts-Manual, Kirchengeld-Hauptbuch, Kirchenhauptbuch). Obojí knihy rozděleny jsou podle jednotlivých kostelů na panství s tím ovšem rozdílem, že do deníků zapisováno jest chronologicky, kdežto v hlavních knihách podle jednotlivých titulů rozpočtových v příjmech i vydáních (v příjmech: kapitály nadačí, železné krávy, příjem z pronajatých pozemků, funeralia a další různý příjem; vydání za nadační mše, pro potřeby kostelní, na dávkách zeměpanských, činže gruntovní, platy učitelům, duchovním a jiným zaměstnancům a různá vydání). Jak deníky, tak hlavní knihy zachovány jsou z let 1828 do roku 1871; celkem 74 knihy (čís. inv. Purkr. 215—288.)

Od r. 1848 zachován je též jednací protokol pro věci patronátní »Geschäftsprotocoll in obrigkeitlichen und Patronatsangelegenheiten«. Zachovány jsou 4 knihy ode dne 20. září 1848 do konce r. 1857. (Purkr. čís. 289—292.)

VI. Patenty.

Jako v každé registratuře hospodářské i v archivu statků nejv. purkrabství ukládány byly patenty. Je přirozeno, že panské kanceláři záleželo na tom, aby patenty, ať již všeobecné platnosti, ať speciální vyhlášky nejbližší nadřízeného úřadu krajského, chovány byly ve stálé patrnosti. To dalo se dvojím způsobem, buď tištěné patenty, jak došly, byly prostě po publikování ukládány,

buď byly přepisovány do zvláštních knih patentů, a to opět podle své důležitosti, jednak v pouhých výtazích, jednak (řidčeji) v plných textech. Patenty chované ve starých tištěných exemplářích, zachovány jsou toliko z několika let císaře Josefa II., z l. 1781 až 1785; uloženy byly přesně chronologicky a označeny jsou pořadovými čísly (patrně při pořizování inventáře Guttenbergrova) postupujícími všemi zachovanými ročníky a dosahujícími čísla 252.⁸³) Ukládány zde byly všechny tištěné veřejné vyhlášky, ať jsou to patenty uváděné plným titulem císařovým, ať jsou to prosté veřejné zprávy nebo poučení (Nachricht, Unterricht, Belehrung, Avertissement, Normale), ať jsou to vyhlášky gubernia a appelačního soudu a pod. (Verordnung, Circulare, Vorschrift, Instrukci, Kundmachung).⁸⁴) K patentům a vyhláškám připojeny jsou známé čtvrtletní výkazy vydávané guberniem koncem března, června, září a prosince. V těchto výkazech (»Vierteljähriger chronologischer Auszug«) rozděleny jsou veškeré patenty podle své provenience i významu na tři druhy: 1. *dvorské dekrety* (Hofdekrete, Hofverordnungen), 2. *nařízení gubernia* (Verordnungen des k. k. Guberniums), 3. *všeobecné vyhlášky* (»Allgemeine landgerichtliche Vorfälle«) obsahující popisy podezřelých lidí, kradených předmětů a pod., publikované krajským úřadem. K tisku patentů přispívalo se z jedné polovice z důhodů patrimonii v kraji.

Knihy patentů založeny byly v kanceláři statků purkrabských původně podle krajů, ve kterých statky byly a kterým krajským úřadem byly všeobecné vyhlášky sdělovány; byly tedy souběžně vedle sebe knihy, registrující patenty dodávané krajským úřadem kouřimským, a knihy, do nichž byly zaznamenávány patenty docházející od krajského úřadu rakovnického. Knihy patentů krajského úřadu kouřimského zachovány jsou od 1. listopadu 1719 do r. 1746: 1. 1719—1732 (279 fol. Purkr. č. 293); 2. 1733—1741 (135 fol. Purkr. č. 294); 3. 1741—1746 (122 fol. Purkr. č. 295). Zápisy patentů v první knize daly se jazykem českým, v ostatních německy, zejména pak v třetí knize zaznamenávány jsou vyhlášky ve velice stručných regestech. Patenty krajského úřadu rakovnického (»Rakonitzer Kreis-Patentenbücher«) zachovány jsou toliko ve dvou knihách (Purkr. č. 296 a č. 297) z let 1740—1756 a 1756 až 1762 se záznamy německými. Knihy patentů z let nejbliže ná-

⁸³) Po této stránce jsou jiné registry patrimoniální mnohem bohatší; z uložených v zemském archivu na př. registratura rychmburská nebo pečecká. Vysvětlení podávají nám odevzdávací a přejímací spisy okr. hejtmanství v Karlíně, jemuž při likvidaci správy patrimoniální odevzdány byly dne 16. února 1853 všechny patenty z let 1786—1850 v celkovém počtu 13.884 kusů.

⁸⁴) Je zde na př. uložena tištěná řeč papeže Pia VI. ve veřejné konsistoři ve Vídni dne 19. dubna 1782 ve výtisku českém i německém.

sledujících zachovány nejsou; první pak zachovaná kniha patentů (z r. 1773) svou úpravou liší se již patrně od knih předešlých a zahajuje tak novou řadu knih patentů. Patenty zapisované do této knihy označené »*Patentenbuch bei den kgl. obristburggräfl. Amtsgütern zu Prag*« rozděleny jsou podle věcného oddělení v pět oddělení, totiž patenty: 1. in publicis et iudicialibus; 2. in diaetali; 3. in militari; 4. in camerali; 5. in commercialibus et manufacturistics. Výnosy zapisovány opět většinou jen ve výtazích podávajících jejich obsah pořadem chronologickým podle praesentat v jednotlivých odděleních, při čemž provenience jednotlivých vyhlášek poznamenána v marginální rubrice při každém patentu tak, že datum (praesentatum) patentu zapsáno in margine buď dvorských dekretů nebo výnosů guberniálních, nebo posléze v rubrice výnosů krajských úřadů, a zde zároveň i patent přesněji označen (Gedruckter-Patent, das Tabakpatent, Gubernialbefehl, Kreiscurrenda, Kreisamtspatent a pod.). Od tohoto označování provenience patentů v rubrikách bylo však později upuštěno. Zapisováno bylo jazykem německým; knihy patentů od r. 1780 (t. j. počínaje druhou knihou této řady) opatřeny jsou abecedními rejstříky věcnými.⁸⁵) Tyto knihy patentů zachovány jsou až do r. 1836 (27 knih), označeny »*Patentbücher*« (jednou též *Circularienbuch*), rozděleny jsou podle jednotlivých let takto:

1. *Patentenbuch bei den kgl. obristburggräfl. Amtsgütern zu Prag* z l. 1773 až 1780 (Purkr. č. 298). 2. *Patentenbuch* etc z l. 1780 až 1782 (346 fol. a index, Purkr. č. 299); dále 3. *Patentenbuch* etc z l. 1782 až 1785 (Purkr. č. 300), 4. *Patentenbuch* etc. 1786 až 1788 (Purkr. č. 301), 5. *Patentenbuch* etc. z l. 1789—1791 (Purkr. č. 302), 6. 1791—1793, 7. 1793—1796, 8. 1796—1799, 9. 1799—1801, 10. 1801—1804, 11. 1804—1806, 12. 1806—1808, 13. 1808—1809, 14. 1809—1811, 15. 1811—1812, 16. 1812—1813, 17. 1813—1814, 18. 1814—1815, 19. 1815—1817, 20. 1817—1819, 21. 1819—1820, 22. 1820—1821, 23. 1821—1823, 24. 1824—1826, 25. 1827—1830, 26. 1830—1833, 27. 1833—1836 (Purkr. č. 324).

Tištěné patenty od r. 1797 ukládány byly ve zvláštním oddělení registry o signatuře AA (v. níže str. 162), nejsou však dnes zachovány, ač jsou registrovány z l. 1707 až 1800 a ač máme doklady, že i v dalších letech vrchnostenská kancelář statků purkrabských subscribovala u krajského úřadu výtisky publikovaných patentů (na př. v l. 1804 a 1805). Jsou to patrně tytéž patenty, které byly odevzdány při likvidaci patrimoniálního zřízení okresním úřadům státním (v. výše poznámku 83).

Když dvorským dekretem ze dne 17. června 1782 bylo nařízeno co možná největší rozšíření císařských vyhlášek, takže měly

⁸⁵) Indexu nemá kniha patentů z l. 1796—1799. (Viz níže čís. 8.)

byti nejen oznamovány s kazatelen, nýbrž dávány na vědomí i rychtářům zvláštními kurrendami, založili si někteří rychtáři sami své záznamní knihy císařských nařízení, jak jim byla oznamována úřadem nejvyššího purkrabství. Pěkným takovým příkladem jest »Mandatum, to jest kniha, v nížto se vynacházejí všechny císařské královské nařízení, založená pro obec bohnickou r. 1782«; autorem jejím jest rychtář Jan Vraný, který zapisoval ovšem česky.

Z let 1842—1847 zachované patenty a vyhlášky nebyly nijak ukládány, ani registra jejich nejsou zachována. Patenty z těchto let, teprve dodatečně srovnané, vyplňují dva archivní kartony (Purkr. čís. 325—326).

VII. Knihy a akta úřadu hospodářského a důchodního.

V úvodním přehledu bylo již promluveno stručně o tom, jak v době největšího rozvoje správy patrimoniální rozdělena byla agenda hospodářské kanceláře i jak spravovány byly účty jednotlivých pokladen. Stejně jako agenda vedena byla jednak v ústředí statků, jednak při jednotlivých dvorech nebo záduších, také spisy a knihy zachované jsou dvojího druhu, knihy ústřední kanceláře vrchnostenské, vrchnostenského důchodu a úřadů hospodářských, na druhé straně pak knihy, resp. účty a spisy, které vznikaly z místní správy u jednotlivých dvorů purkrabských.

Všeobecná opatření, která činila správa statků jak ve správě ústřední tak ve správě jednotlivých dvorů nebo v osobních věcech úředníků, zapisována byla do zvláštní knihy dekretů vrchnostenských (Obrigkeithliches Dekretenbuch). Zachován je z let 1735 až 1787 (Purkr. č. inv. 327, fol. 254 a index). Vedle všeobecných norem na př. o pronájmu panských dvorů, o vaření piva, ustanovení nového úřednictva a pod.⁸⁶⁾ zapisována sem též rozhodnutí nejvyššího purkrabí v případech vsahování poddaných do jurisdikce panské nebo vyřizování žádostí hospodářských úředníků, zřízců panských dvorů, po př. též duchovních na patronátě nejvyššího purkrabí v jejich věcech osobních. Jsou zde však zapisována i některá rozhodnutí vyšších úřadů ve věcech poddaných nebo jurisdikce nejv. purkrabství; na př. rozhodnutí pražského místodržitelství hejtmanům kraje rakovnického ze dne 14. března 1740 o povinnosti majitelů emfyteutických dvorů na statcích purkrabských platiti extraordinarium (fol. 32 p. v. — 34 p. v. nebo dekret

⁸⁶⁾ Srv. na př. podrobnou instrukci služební (šponceduli) hraběte Jana Arnošta Šafgoče pro sládka v purkrabském pivovaru Jiříka Hrušku ze dne 1. ledna 1747 na fol. 40—44 a přísahu jeho tamže.

gubernia ze dne 17. června 1765, odmítající stížnost magistrátu a nákladníků staroměstských do výstavu piva z pražského pivovaru purkrabského pro městské obyvatelstvo staroměstské (fol. 56 až 58 p. v.).

V době Šafgočově, nejde-li o rozhodnutí podepsaná samým nejv. purkrabím, podepisují dekryty vždy inspektor panství Ecker ještě s jedním nebo i se dvěma dalšími úředníky hospodářskými (s Mužíkem, Trnkou nebo Krausem). Od r. 1750 až do listopadu r. 1761 nebylo do knihy vůbec zapisováno.

Jako v každém úřadě byl při vrchnostenské kanceláři statků purkrabských především *podací protokol*, kde zapisovány všechny došlé dopisy a podání, ať od stavů, jakožto vrchnosti, od správy státních statků, nebo od státních a městských úřadů, nebo od úřadů soudních a jiných úřadů vrchnostenských, ať zase žádosti emfyteutů purkrabské jurisdikce nebo poddaných z vesnic purkrabských. Tento protokol, jako velická většina patrimoniálního archivu nejv. purkrabství, zachován je teprve od let devadesátých 18. století, od roku 1798, kdy ředitelem statků byl Guttenberger, kdy většina jich byla pronajata a kdy také došlo k radikálním změnám ve vnitřní správě zemských statků. Označován byl tento protokol v prvních letech »*Gestionsprotocoll über die eingelangten und zu erledigen kommenden sowohl kais. kgl. als auch verschiedene andere Gegenstände*«; od let třicátých označován »*Gestionsprotocoll im Politischen*«, rozeznává se tak od podacího protokolu vrchnostenského soudu statků purkrabských (v. výše). Od r. 1835, kdy knihy tohoto protokolu úměrně s rozsahem agendy stále vzrůstající nabyly již značných rozměrů, označuje se »*Exhibiten-Protocoll in politicis*« a v této formě zachován jest až do r. 1849 (čís. 328—368, celkem 41 kniha). Od r. 1830 (ne-li dříve) pořizovány k těmto protokolům alfabatické rejstříky, označené »*Repertoire*«, které zachovány jsou pro léta 1830—1849 (č. 369—370). K protokolům podacím možno na tomto místě připočísti též protokol ve věcech vrchnostenských a patronátních, jehož první zachovaná kniha registruje jednacích akta od 20. září 1848 do konce r. 1851, a který v dalších třech knihách doveden jest až k r. 1857 (srv. výše str. 157). K prvním dvěma zachována repertoria do konce roku 1854 (č. 292 a—b).

V protokolech jednacích bylo však vedle čísla a data presentata po ukončení úředního řízení a uložení aktu poznamenáno i oddělení registry a signatura, kde lze akt nalézt; jde tu o rozdělení, jaké zavedl Guttenberger r. 1797 a podle něhož založen byl inventář dosud zachovaný.⁸⁷⁾ Jsou tu tak alespoň v regestech což ovšem při povaze materiálu a schematicnosti jednání většinou

⁸⁷⁾ Viz str. 125.

postačí, zachována celá oddělení registratury, která dnes nebylo již lze nalézt, tak velké oddělení KK, do něhož ukládány všechny žádosti purkrabských poddaných, hlavně pokud se týče povolení k sňatkům a pod., nebo oddělení GG (intervence u cizích panských úřadů o dovolení k sňatkům nebo o propuštění) a HH (propouštěcí listy), z nichž zachovány jen nepatrné zlomky (v. níže). Takto byla akta v registratuře ukládána v letech 1797—1827, tedy opět v době pronájmu statků, ale obdobně uloženo je i několik ročníků předcházejících, kde v důležitějších případech opatřeny jsou i jednotlivé akty stručnými registry in tergo, tak zejména v oddělení stavovských dekretů (LL). Jak již podotčeno, zachován jen zlomek registratury takto spořádané a možno říci, že v celku zachována jen tři oddělení: stavovských dekretů (LL), výnosů krajských úřadů (BB) a dopisů pražského magistrátu a jiných úřadů městských a patrimoniálních (JJ); tato oddělení jsou však největší, takže, až na oddělení KK, o němž stala se již zmínka, ztracena (nebo snad někde dosud založena) jsou jen oddělení menší: z protokolů jednací i z inventáře patrno, že na př. oddělení DD (likvidace škod způsobených povodní, bouřemi a ohněm) vykazovalo pravidelně ročně jediné číslo.

Akta rozdělena a ukládána byla alfabetycky podle hesel věcných i jmenných⁸⁸⁾ a v příhradách jednotlivých písmen opět chronologicky podle čísel; hledisko abecední bylo však velice volné a tím nepřesné, takže hledání aktů podle tohoto seznamu nebylo patrně zvlášť pohodlné. Jako příklad budiž jen uvedeno; že v oddělení písmene B jest všeobecné heslo »Bericht«,⁸⁹⁾ v příhradě E »Erledigung«, v P široké heslo »Protokoll«. Tato akta však, která zařazována byla bez ohledu na předmět (věci vojenské, školní, patronátní, lesní, sirotčí atd.), se nezachovala; ale z nepatrného počtu — v l. 1797—1816 zapsáno jich do »inventáře« něco přes 330 — viděti, že sem ukládána jen malá část registratury. Hlavní oddělení registratury, o nichž stala se již částečná zmínka, byla tato:

AA: Tištěné patenty. Ze čtyř fascikulů z l. 1797—1800 zapsaných v inventáři nebyl nalezen ani jediný.⁹⁰⁾

BB: Nařízení krajských úřadů (K. kreisämtliche Verordnungen). V inventáři zapsány těchto aktů 22 fascikly z let 1797 až 1818, ale k nim připojují se ještě následující ročníky až do r. 1827,

⁸⁸⁾ Na př. 'Artillerie' v odděl. A.

⁸⁹⁾ Zpráva hospodářského úřadu zemskému výboru o opatření bezpečného místa proti ohni pro uložení archivu, zařazena na př. ne v oddělení A, nýbrž v odděl. B, jako 'Bericht'.

⁹⁰⁾ Patenty ty nejsou zařazeny ani v oddělení patentů, kde právě v těchto letech je mezera; srv. výše str. 158.

a stejně srovnány jsou i výnosy krajských úřadů z l. 1783 až 1796, takže zachováno 35 ročníků, které obsahují skoro 5000 (4960) aktů, týkajících se jednání s krajskými úřady, hlavně rakovnickým, o nejrozmanitějších předmětech správy hospodářské i duchovní, věci školských, berních, trestních, vojenských, veřejné bezpečnosti i živnostenských.

CC: Repartice dodávek («Lieferungsrepartitionen»); zde jest odkaz na účty kontribučních peněz, kde byla asi tato akta v přílohách; dnes však nalezena nebyla.

DD: Likvidace škod živelních (Wasser- und Wetterschaden-Liquidationen). Toto oddělení bylo velice malé, z let 1797 až 1815 zapsáno jen 10 kusů.

EE: Nová uložení vrchnostenská («Neue obrigkeitliche Aufträge»). Sem v inventáři vůbec zapisováno nebylo. Zachován jest však jeden fascikl o této signatuře označený N. Fasc. I., nadepsaný »Obrigkeitliche Aufträge von 1. Mai 1797 anfangend« a obsahující 3 dopisy nájemce Jana Tuskanyho ředitelskému úřadu statků v různých věcech poddaných z let 1799, 1801 a 1806, označené pořadovými čísly EE1—EE3.

FF: Podání krajským úřadům (K. kreisämtliche Eingaben). V inventáři zapsáno 10 fascikulů z let 1797 až 1806, při nynějším pořádku podařilo se nalézt toliko 4 fascikly, které obsahují vždy celkové statistické zprávy podávané za jednotlivá léta krajskému úřadu. Byl podáván přehled obyvatelstva («Volksbeschreibungstabelle»), kde byly celkové údaje o počtu obyvatelstva, o jeho pohybu narozemím, úmrtím a vystěhováním na jiná panství, údaje o náboženství, počet podle pohlaví a stavu manželského, podle stáří a určení stavu, při čemž rozeznávají se tyto rubriky: 1. Šlechta [a] bez zaměstnání; b) při úřadech]; 2. střední stav [a] bez zaměstnání; b) při úřadech]; 3. řemeslníci (Manufakturisten); 4. venkovský lid (Landvolk);⁹¹⁾ 5. klerus (světský a řádový). Mimo to podáván výkaz o úmrtích, dále tabella o tkalcích na statcích purkrabských («Commercialtabelle»), o manufakturách a továrnách («Haupttabelle über den Zustand der Emsigkeit») a posléze tabella o užítku půdy.

GG: Žádosti v intervenci («Interventionsgesuche»). Obsahem tohoto oddělení jsou žádosti různých panství za propuštění z jurisdikce statků purkrabských a za postoupení do pravomoci jmenovaných statků osob poddaných, které se na těchto panstvích zakoupily nebo se tam hodlají příženiti, resp. provdati. Zapsány jsou

⁹¹⁾ Z 3678 obyvatel (Volksmenge) zaznamenaných na konci r. 1799 náleželo venkovskému lidu poddanému 3662, řemeslníci zapsáni tři, 5 kněží světských a 1 řádový. Na celém panství pak nebyl zapsán ani jediný šlechtic a jen dvě osoby středního stavu u úřadů.

v inventáři 22 fascikly z l. 1797—1818; nalezeny byly jen z r. 1798 (28 kusů) a 1801 (28 kusů), ale, jak již podotčeno, akta jsou nahrazena registry v podacím protokolu.

HH: Propouštěcí listy (zhosty, »Entlassscheine«). Toto oddělení je sbírka originálních propouštěcích listů vydaných nově přístupujícím poddaným k jurisdikci statků nejv. purkrabství jejich dosavadními vrchnostmi. Zachován jest toliko jediný ročník 1798 obsahující 31 zhost. Zachovaný fascikl označen jest N. Fasc. 2., takže je patrné, že i toto oddělení začínalo rokem 1797.

JJ: Různé dopisy (»Vermischte Zuschriften«), označené též »Zuschriften vom löblichen Prager Magistrat und Wirtschaftsämtern«, čímž je také udána provenience podání,⁹²⁾ zde uložených; pokud se týče obsahu, je opět velice rozmanitý, zejména zakládána jsou zde též akta o změnách usedlostí i emfyteutických nemovitostí v obvodu purkrabské jurisdikce, žádosti o propouštění ze služby vojenské a pod., jako při odděl. BB. V inventáři zapsány jsou 23 fascikly z let 1797—1819, k nim však připojuje se dalších osm ročníků z let 1820—1827; počet čísel v jednotlivých ročnících je značný, neboť sem ukládány spisy, které podle obsahu jinam nemohly být založeny; v 31 uvedených ročnících je přes 4000 čísel.

KK: Svatební a jiné žádosti. Toto oddělení, jehož v inventáři poznamenáno je 15 fasciklů z let 1805—1819 a které, jak lze usuzovat z podacích protokolů jednotlivých let, bylo dosti početné, není vůbec zachováno.⁹³⁾

LL: Dekrety stavovské (»Decrete von hochlöbl. Herren Ständen«). Toto oddělení, které v osmdesátých letech 18. stol. nazýváno bylo »Obrigkeithliche Verordnungen«, obsahuje, jak již z titulu patrné, korespondenci hospodářského úřadu statků purkrabských s vrchností, tedy se zemskými stavy, po případě se správou státních a komorních statků. Jsou zde dekrety a missivy administrace komorních statků, rozhodnutí stavů o soukromých žádostech a stížnostech obyvatelů vesnic purkrabských (povolení ke stavbám chalup a pod.), obsazování míst učitelských, přijímání k jurisdikci, záležitosti patronátní, sirotčí, berní, krátce vše, kde bylo potřeba zasažení vrchnosti do správy statků nebo kde bylo požádáno za její rozhodnutí. Toto oddělení bylo pokládáno za nejdůležitější část registratury; stručný obsah jednotlivých akt byl podán nejen v podacích protokolech, jako u ostatních akt, ale i v často zmíněném inventáři, a také jednotlivá akta sama jsou opatřena in dorso pečlivými registry. V inventáři zaznamenán 21 fascikl z let 1797—1817, ale, jako u oddělení BB a JJ i zde, připo-

⁹²⁾ Vyřízení úřadu purkrabského jest zde ovšem zároveň v konceptu; často však jsou tu i akta, vyšlá původně z kanceláře purkrabské.

⁹³⁾ Srv. str. 162.

jují se ve stejné úpravě a výběru i další ročníky až k r. 1827, a z předešlých let akta z l. 1784 až 1796, takže toto oddělení zachováno je z let 1784—1827 a obsahuje v 34 fasciklech na 1950 čísel většinou o několika kusech.

Po opětovém převzetí statků purkrabských do přímé správy stavovské zaveden byl r. 1829 zvláštní *protokol presidiální*. Tento protokol počíná dne 1. října 1829 a končí v listopadu r. 1833; vykazuje v r. 1830 jen 13 čísel, r. 1831 40 čísel, r. 1832 zapsány 53 spisy, roku 1833 pak 34 spisy. Počet presidiálních spisů nebyl tedy veliký, zachovány jsou z těchže let, v nichž byl veden protokol. Jsou to zvláště nařízení krajského úřadu a vrchnosti o nočních prohlídkách, zprávy rychtářů o těchto prohlídkách, zatýkání podezřelých osob, stíhání přívrženců francouzské revoluce, postup proti padělatelům bankovek, evidence uprchlíků z Polska a pod.⁹⁴⁾

Ostatní akta z těchto let (po převzetí statků do přímé správy stavů) ukládána ve větších odděleních podle projednávaných předmětů, při čemž připojovány podle potřeby často i starší spisy úřední, takže v některých odděleních právě vyjmenovaných chybí čísla, která byla zařazena na tomto místě.

Fascikly, obsahující akta o témže předmětu, opatřeny pořadovými čísly; nepodařilo se sice nalézt všechny takto uspořádané fascikly, ale ze zachovaného zbytku možno soudit, že byla to hlavně akta povahy správní (patronát a soud měly zvláštní registratury) a berní, tak na př. akta o volbách obecních rychtářů z let 1828—1849, o věcech stavebních (fasc. 12), spisy o kontribučenském obilí a kontribučenských penězích z let 1828—1842 (fasc. 45), věci týkající se berní a pokladny v l. 1836—1843 (fasc. 49), akta o úředním domě purkrabském na Hradčanech č. 6 a o regulaci Zlaté uličky (fasc. č. 54), o prodeji úředního domu a pivovaru na Perštejně č. p. 356-I. z l. 1828—1834 (fasc. č. 55), o jednotlivých dvorech a vinicích, o dvoře ruzyňském (fasc. 59 a 60), o hostivařském (fasc. 61), o Lhotačce (fasc. 62), o vinici staropurkrabské (fasc. 63), o vinici v »lisu« (fasc. 64), o vinici t. zv. Lavecké (fasc. 65), o vyvazení roboty (fasc. 67), o zařizení kanceláře a pokladny z l. 1835—1845 (fasc. 68), o silnicích (fasc. 69), o pojištění proti ohni z let 1842—1848 (fasc. 70) atd. Potom i fascikly s akty o stejné látce spojovány v celá oddělení, která pak byla ukládána o zvláštních signaturách.

Větší takové oddělení tvoří na př. fascikly spisů o *dvorech* a jiných vrchnostenských objektech. Pokud se toto oddělení zachovalo a bylo nalezeno, uloženo je dnes v desíti krabicích, ozna-

⁹⁴⁾ V seznamu spisů odevzdaných okresnímu hejtmanství smíchovskému (v. níže str. 174) je též soupis presidiálních spisů statků purkrabských z l. 1847 až 1849.

čených podle jednotlivých dvorů; obsahuje spisy o dvorech v Hostivaři, v Ruzyni, Lhotáče, ve Stodůlkách a v Košířích, o jejich pronájmu, úpravě a udržování a pod. z let 1818—1857⁹⁵⁾ (čís. inv. 371—380).

Akta o *vinicích* (krabice č. inv. 381), o *lesích* (dvě krabice č. inv. 382—383) a *honitbě* (č. inv. 384) jsou další skupinou v tomto oddělení. Fascikly spisů o lesích vyplňují spisy o lese Lipině z let 1831—1856; jsou to spisy, vztahující se jak k hospodářství lesnímu, tak ke škodám v lesích, k ustanovení personálu lesního (jeho přísahy a pod.) atd.⁹⁶⁾ Stejně tvoří samostatný celek akta o *stavbě a udržování silnic*, která uložena jsou dnes v šesti krabicích (č. inv. 385—390).⁹⁷⁾ Jsou zde spisy o silnici z Bohnic do Kobylis a z Bohnic k litoměřické silnici, o silnici na úseku Dejvice—Jenerálka a lipské silnici u Ruzyně, o silnici veleslavínovokovické, o silnici karlístejnské, holešovické, podbabské, hostivařské a o stavbě silnic a příspěvcích k nim všeobecně. Je patrné, že registratury po r. 1827 zachoval se jen zlomek, a že tu bylo asi také skartováno, zvláště však rozrušena tato registratura při likvidaci úřadu patrimoniálního, kdy největší část spisů byla odevzdána zeměpanským úřadům politickým a soudním, především okresním hejtmanstvím v Karlíně a na Smíchově (v. o tom níže).

Z posledních let správy patrimoniální zachována jsou jen některá oddělení a některé ročníky úplněji. Jsou to zvláště 4 fascikly politických spisů z let 1836—1838, obsahující nejvíce korespondenci s krajským úřadem v Rakovníce, protokoly sepsané na ředitelství statků purkrabských, nebo i jiných úřadů ve věcech týkajících se poddaných statků purkrabských a to skoro výhradně ve věcech policejních, bezpečnostních nebo trestních.

Zvláštní část tvoří seznamy spisů, které byly při likvidaci patrimoniálního zřízení odevzdány státním úřadům, a které označeny jsou »Uibergabsakten«, jakož i spisy, které i po zrušení patrimoniálního úřadu vrchnostenského zůstaly z běžné korespondence v registratuře statků purkrabských (v. níže ve zvláštním oddíle).

Ve zvláštním oddělení uložena byla některá akta týkající se *poddanských poměrů a urbánních povinností* lidí z vesnic purkrabských, jakož i výtahy z akt katastrových. K nim, jak chronologicky, tak látkou připojeny jiné, dosud v registratuře po různu

⁹⁵⁾ Některé z těchto fasciklů mají starou signaturu »L fach VI., fasc. II.« atd., jejíž souvislost s jinými signaturami nebylo však lze zjistiti.

⁹⁶⁾ Tyto fascikly označeny jsou starou signaturou L Fach 5, Fasc. I. Nro 1—9, Fasc. II. a III.

⁹⁷⁾ Těchto aktů bylo původně asi 30 fasciklů, dnes zachováno jen 18.

roztroušené spisy a smlouvy o robotních povinnostech, o vyvazeni z roboty a pod. a uloženy o zvláštní signatuře. Jsou to:

1. *Urbář* na odvozování rozličných ourokův a platův na statku J. vys. hrab. Excell. ouřadním purkrabském a. 1680 (28 fol., stará sign. num. 100, nyní čís. inv. 391). — Druhý exemplář téhož urbáře (25 fol., stará sign. num. 101, nyní čís. inv. 392).

2. *Auszug aus dem Urbario* deren bei denen kgl. Prager obristburggräfl. Amtsgütern jahr[lich] zu bezahlen kommenden Zünsungen das 1728 Jahr (20 fol., stará sign. 102, nyní čís. inv. 393).

3. *Výpis z berní rulle* r. 1654 kraje kouřimského o vesnicích nejv. purkrabství (jeden výpis z r. 1685, druhý z r. 1705). — Výpis z téže berní rulle kraje rakovnického (vyhotovený r. 1718).

4. *Specifikace usedlých vesnic purkrabských* r. 1683. — Srovnání berní rulle s reparticí z r. 1683 (celkově podle vsí).

5. *Přepisy příznávacích tabel* o poddaných ve vesnicích purkrabských z r. 1713 (čís. inv. 394): a) v kraji slanském (100 fol.), b) v kraji kouřimském (80 fol.).

6. *Výpisy z náleží visitační komise* z r. 1721 a 1722 pro některé vesnice purkrabství (Řepy, Liboc).

7. *Akta katastrů tereziánských* z r. 1748 a 1757 (originály komise rektifikační z r. 1737), vrchnostenské a duchovní tabely příznávací z r. 1750 a 1756, rollární extrakty z r. 1757.

Výměra a klassifikace »Ausmess- und Classificationsspecification« ze dne 18. září 1749, orig. exemplář o 40 listech, podepsaný zemským měřičem Janem Glogsperegem. Podobné tabely, ale neověřené, pro Ruzyni, Liboc, Veleslavín a Lysolaje (čís. inv. 395).

8. *Výtahy o Košířích* z r. 1654, z r. 1683 a 1719. — Zhost vydaný nejv. purkrabím hr. z Wrtby deseti poddaným z Košíř dne 2. srpna 1718.

9. *Příznávací tabella dvora klenešského* pod jurisdikcí nejv. purkrabství. — Příznávací tabella Křimic. — Příznávací tabella dvora a hospody ve Veleslavíně.

10. *Duchovní tabella* pro celé panství ze dne 1. listopadu 1756.

11. *Činžovní tabella* stálých i pohyblivých důchodů, práv vinických nebo činží, potažní roboty svatojanské a robotních peněz vánočních. (Německy pro celé panství.) — Úhrn stálých činží vykázan je tu částkou 1366 zl. 48 kr. 4 d. V pohyblivých činžích panství (Steig- und fallende Zinsen) zaznamenávány jsou dávky za potažní robotu svatojanskou, činže z polí placené o Narození P. Marie nebo o sv. Havle, činže z mlýnů, masná dávka, dávka z kováren; robotní peníze o vánocích (výkaz podle jednotlivých sedláků), posléze pak pronájem pohodnice (»Abdeckerbestand«).

Souhrn pohyblivých činží a peněz robotních činí 1157 zl. 2 kr. 4 d. — Dále uváděny jsou v této činžovní tabelle »Bergrechten oder Weinbergzinsungen zu St. Martini« v částce 133 zl. 49 kr. ročně, konečně platí za přípuštění pivních várek vévodkyně toskánská v Jinočanech 60 zl. a hrabě Černín posudného (»Zapfen- oder Fassgeld«) 50 zl. za právo čepovati vlastní pivo v hostinci ve Kbelích. Uhrnem činí činže stálé i pohyblivé, činže horní a viničné i zvláštní dávky 2767 zl. 40 kr. 2 d.

12. *Výtah z rekalkulačního katastru tereziánského z r. 1757 o statku ve Středním Ovenci.*

13. *Výtah z desk zemských ze dne 4. června 1761, obsahující zápisy o statku v Tučapech (Pop. 297) z let 1733—1760.*

14. *Přehled usedlosti a extraordinaria na statcích a jurisdikci purkrabské (Koncept z doby nejv. purkrabí Fürstenberka).*

15. *Příznávací tabella o vinicích, štěpnicích a lukách purkrabských z r. 1713 ve srovnání visitací ze dne 10. dubna 1738.*

16. *Připomínky subdelegované komise rektifikační o statcích nejv. purkrabství (z r. 1737). — Koncept vyjádření ředitele purkrabských statků Daniela Eckera proti připomínkám rektifikační komise z r. 1737.*

17. *Vrchmostenská tabella příznávací statků purkrabských z roku 1750.*

18. *Vrchmostenská tabella dominikální pro extraordinarium z roku 1757. (Purkr. čís. 649.)*

19. *Inventář dvora milíčevského.*

20. *Výtahy z katastru josefského pro jednotlivé vesnice statků purkrabských; zvláště jsou zde tabely srovnávací (Vergleichs-Tabellen) a odhadovací (Beurteilungs-Tabellen), které bývají v přílohách tohoto katastru. (V katastru josefském čís. 5509 až 5512 čís. inv. 396).*

21. *Vyhlášky, patenty a operáty ke katastru stabilnímu. — Účty komisí z let 1817—1840.*

22. *Urbární kontrakty jednotlivých obcí spolu s přivtělenou vesnicí a některými dvory, vyhotovené vždy ve dvou exemplářích velkého formátu, obsahující ve hlavních rubrikách číslo domu, jméno držitele gruntu, kontrolovaný gruntovní výnos za jeden rok na penězích a) pole a vinice; b) luka a zahrady; c) pastviny, porostliny a lesy, výnos urbární povinnosti a »prohlášení poddaných« k peněžité povinnosti podle nového patentu (ze dne 10. února 1789), k staré urbární povinnosti a »dle třetizpůsobného narovnání«; posléze pak poznámky (»upamatování«). Jeden z těchto exemplářů jest vždy na titulním listě opatřen pečeti rakovnické komise pro úpravu berní (Steuerregulierungscommission) a poznámkou o desátku jmenované obce; na konci kontraktu přitištěny*

jsou pečef stavů a pečeti zúčastněných farářů, a posléze potvrzující klausule královské komise s podpisem krajského komisaře Jana Podiwina z Höpflingen. Tento první exemplář možno pokládati za autentický.⁹⁸⁾ Urbární kontrakty psány jsou vesměs jazykem českým; datovány jsou ve dnech 19.—25. října 1789 (čís. inv. 397).

23. *Urbární protokoly* »na vydání a naspátek navrácení oných z gruntovním vejnosem nové kontribuce též z novou urbaniální povinností podle rozličných gruntovních kategorií neb druhů zoučtovaných individuálních, farních, vejtažních listů, jakož také naproti tomu jak od vrchností, tak také od gruntů držitelův učiněného vyjádření«. Datovány jsou téhož dne, jako urbární kontrakty téže obce a podepsány vrchnostenským zástupcem a farářem, někde též rychtáři a vejhozními⁹⁹⁾ K urbánním protokolům je připojen nový rozvrh urbánních dávek poddaných vrchností podle nového urbaniálního patentu z 10. února 1789 (Ausgleichung der durch das allerh. erlassene Steuer- und Urbarial-Schuldigkeitspatent de dato 10. Hornung 789 von den untertänigen Grundeigentümern gegen seine Obrigkeiten nach den verschiedenen Kategorien der Grundbenutzungsarten ausfallenden Urbarialgiebigkeiten). Kdežto urbární protokoly stejně jako kontrakty jsou psány česky, je tato »Ausgleichung«, vyhotovená stejného dne, jako obě listiny předcházející a podepsaná též zástupcem statků a farářem, vždy psána německy (čís. inv. 398).

24. *Robotní kontrakty* mezi poddanými vsí purkrabských a hospodářským úřadem stavovským ze dne 30. listopadu 1790 o převedení roboty v plat peněžité, vyhotovené ve třech souhlasných exemplářích a podepsané hospodářským ředitelem Arnoštem Kovářem a obročním Tomášem Seilerem. K nim připojeno »poznámenání« poddaných, kteří dosavadní robotu vrchnosti »jak in natura tak peněžité vybejvati chtějí« pro rok 1790—1791. Tyto kontrakty i poznámenání jsou pro vsi Veleslavín, Lysolaje, Bohnice, Holešovice, Ruzyni, Kovary, Liboc, Podbabu, Stodůlky a Hostivař (st. sign. 151—161, nyní čís. inv. 399).

25. *»Urbaria«*, obsahující seznamy povinností poddaných ve vesnicích purkrabských, označené »Urbarium, was ein jeder bei dieser Gemeinde befindliche Untertan an nutz- oder steuerbahnen Realitäten besitze und was derselbe davon sowohl an Roboten als auch Statenzinsungen im Gelde, Getraid, Gefliegl, Viehe, Ge-

⁹⁸⁾ Bývá také úplnější, zejména v rubrice poznámek; uvádí také u majitelů gruntů jejich domovní vlastnosti, rozeznáváje sedláky, chalupníky a domkáře, kdežto u druhého exempláře vždy tomu tak není.

⁹⁹⁾ Jindy však bývá také poznámka: »Poddaní se nechtěli podepsati a přednesli, že prv bez podpisu povinnost konali, proto taky myslují, že nyní podpisu potřeba není (na př. v Bohnicích, Holešovicích, Kovarech).

spinste und was dergleichen mehr für jetzt seiner Grundobrigkeit zu entrichten und zu leisten verbunden ist. Těmito urbáři zastoupeny jsou vesnice: Ruzyně, Hostivař, Kovary, Oujezd, Čičovice, Lysolaje, Řepy, Veleslavín, Liboc, Košire, Stodůlky, Holešovice, Přední Ovenec a Podbaba (st. sign. č. 164, nyní čís. inv. 400).

26. Seznam roboty (*»Robotverzeichniss«*) na statcích nejv. purkrabství ze dne 10. září 1777.

27. *Robotní rejstříky* z let 1819—1838.

28. *Kontrakt o reluci roboty* na statcích nejv. purkrabství na dobu od 1. května 1830 do 31. října 1842 ze dne 13. července 1830 a akta o reluci roboty z let 1830—1842.

Kontrakt o reluci roboty na dobu od 1. listopadu 1842 do konce října 1854 ze dne 20. července 1843 a akta o této reluci v letech 1842—1854.

29. *Akta o vyvazení z roboty* od r. 1846,¹⁰⁰⁾ o stavu roboty r. 1848,¹⁰¹⁾ Vyhlášky a jednání zemské komise pro vyvazení gruntů v Čechách z let 1849 až 1854.

30. *Přehledné tabely výkupných výsledků o vyvazení gruntů na statcích purkrabských* z roku 1851.

Další část registratury tvoří knihy jednotlivých pokladen při hospodářském úřadě.

V úvodním přehledu bylo již promluveno o tom, jak v době největšího rozvoje správy patrimoniální byla rozdělena agenda hospodářské kanceláře, zejména, jak byly spravovány účty jednotlivých pokladen. Ve zprávě stavovské účetny ze dne 24. března 1843 vypočítávají se jednotlivě tyto pokladny při ústřední správě statků nejv. purkrabství, resp. statků zemských: pokladna důchodní (Rentkassa), kontribuční, zádušní, depositní, sirotčí a pokladna chudých. Knihy těchto pokladen zachovány jsou hlavně od doby, kdy statky byly pronajaty, t. j. od r. 1797 až do let padesátých, někde (knihy

¹⁰⁰⁾ Nejv. rozhodnutí ze dne 14. prosince 1846 (cirkulární nařízení čes. gubernia ze dne 30. prosince čís. 79.689) o reluci roboty.

¹⁰¹⁾ »Ausweis über den faktischen Stand der Zug- und Handrobot auf dem Dominium der ständischen Güter« (3. Mai 1848). K tomu jsou připojeny další výkazy:

A. Výkaz o skutečném stavu roboty t. j. roboty majitelů gruntů a domů rustikálních a roboty dominikalistů a emfyteutů.

B. Přehled prací a robot (t. zv. Scharwerke) rozpočtených podle dní roboty ruční a potažné podle § 8 robotního patentu ze dne 7. ledna 1738 a článku 2. robotního patentu ze dne 13. srpna 1775, jak mají býti odbývány jednotlivými poddanými, nebo celými obcemi společně nebo postupně.

C. Výkaz skutečného stavu roboty na věčné časy reluované.

D. Přehled cen reluované roboty podle kontraktů mezi vrchností a rustikálními poddanými.

E. Přehled cen za robotu, která podle kontraktu mezi vrchností a rustikálními poddanými byla abolována, t. j. vyvazena jednou pro vždy určitým kapitálem.

zádušní) i dále. Pokud jsou zachovány některé zbytky kancelářů, sahající před tuto dobu, jsou to jen zlomky, jsou to *knihy účtů, úřadu důchodního* (*»Rentamtsrechnung über Empfang und Ausgab Geld und Bier«*), o příjmu a vydání peněz a piva, zachované z let 1760—1767 (nyní knihy čís. inv. 401—408). Do těchto knih zapisován (německy) nejprve příjem, pak vydání celého roku (od 1. ledna) a to podle jednotlivých kapitol; v příjmech: stálé i pohyblivé (*»steig- und fallende Zünungen«*) dávky z emfyteutických dvorů i poddaných vesnic, peníze robotní, poplatky za zhosty, užitky z vinic a vinných sklepů, ze sladovny a pivovaru, užitky ze dvorů, z ovčinců, z lesů a honitby, z hospod, příjem pro extraordinarium, ze solí; v rubrikách vydání: královská berně, extraordinarium, platy úředníkům a výdaje na kancelář, výdaje na vinice a sklepy, na pivovar, na dvory a ovčince, na lesy, na hospodářský inventář, účty řemeslníkům. Ke každému účtu připojena je zpráva o hospodaření pivem (Bierbericht). Z jiných knih účetních zachovány jsou z let 1787—1794 jen rejstříky pokladny kontribuční (Steuerassamregister), kam zapisovány chronologicky splátky berní jednotlivých poddaných a z těchže let příruční knihy o odvádění berní (Steuermanuale), které rozděleny jsou podle jednotlivých berní (sign. čís. inv. 409—416 a 417—423).

Knihy všech účetních úřadů a pokladen na statcích nejv. purkrabství byly dvojího druhu: jednak *denníky* (Journale, Kassajournal, Geldjournal), do nichž zapisováno chronologicky podle jednotlivých položek příjmů a vydání, jednak *hlavní knihy* (Hauptbuch, Hauptabrechnungsbuch, Kassabuch, Manuale), které založeny byly na základě rozdělení věcného podle obsahu příjmů a vydání té které pokladny. Podle jednotlivých pokladen dlužno pak rozeznávati tato oddělení knih:

a) *Knihy úřadu důchodního* obojího druhu (Rentamtsabrechnungsbücher, Rentkassabücher atd. a Rentkassajournale) zachované od 1. listopadu r. 1805 do r. 1807 a z l. 1823 až 1870, celkem 90 knih (sign. č. 424—513). Hlavní knihy rozděleny byly ve dva oddíly: v prvním zapisovány podle abecedického pořádku emfyteutických dvorů a purkrabských vesnic dávky (povinnosti i splátky) jednotlivých poplatníků vrchnostenských a to i dávky, plynoucí z domů na vedlejším právě oujezdském na Malé Straně i platy velvarské i poplatky, které platilo z honitby panství buštěhradské a smečenské. Druhý oddíl, mnohem objemnější rozdělen je podle věcného obsahu položek příjmů a vydání podobně, jako ve starých knihách úřadu důchodního. V posledních letech bývalo devatenáct rubrik příjmů a stejný počet ve vydání.

b) *Knihy pokladny kontribuční* opět stejného rozdělení (Contributionsabrechnungsbücher, Hauptbücher nebo Manuale a Con-

tributionskassajournale, Kassabücher či Contributionsgeldjournale); zapisovány sem, jak z označení patrno, daně zeměpanské, ordinarium, extraordinarium, daň třídní, různé vojenské bonifikace a příspěvky na ubytování vojska, hudební import atd., a to opět jednak v příjmech, jak od poddaných a emfiteutů spláceny byly kontribuční pokladně, jednak ve vydání, když pokladna odevzdávala daně státním pokladnám; posléze též podle jednotlivých poddaných. V celku jest 106 knih pokladny kontribuční uložených nyní o číslech 514—619.

c) *Knihy o počtech kontribučního obilí*, kde poznamenáváno hospodářství kontribučním obilím, vypůjčování a výměna obilí kontribuentům; zapisováno jednak podle druhů obilí (pšenice, žito, ječmen, oves), jednak podle vesnic, a knihy opět rozděleny v každém roce na denníky (Contributionsgetraidjournal) a hlavní knihu (Contributionsgetraidmanual); denníky označeny byly literou L, manuály literou M; knihy dosti značného obsahu vyplňují vždy zápisy několika let. Denníky o kontribučním obilí jsou z let: 1. 1818—1825 (č. 620); 2. 1825—1833 (č. 621); 3. 1833—1843 (č. 622); 4. 1843—1851 (č. 623). Hlavní knihy (manuály) jsou z let: 1. 1813—1818 (č. 624); 2. 1818—1824 (č. 625); 3. 1825—1828 (č. 626); 4. 1828—1834 (č. 627); 5. 1835—1848 (č. 628); 6. »Com-mungetraidmanual« 1848—1850 (č. 629).

d) *Knihy pokladny sirotčí* uvedeny jsou společně s ostatní registraturou správy sirotčího jmění, která řízena byla především z místního soudu purkrabského.

Spisy z let 1829—1848, pokud se týkaly věcí důchodních, byly exhibovány v podacím protokole společně s ostatními spisy úředními s připojenou značkou »pol.« u čísla exhibitního. Byly však uloženy ve zvláštním fasciklu. Mezi těmito spisy, které se vztahují zejména na dávky nájemců ve dvorech a na relucii roboty, jest též obsáhlý dekret zemského výboru ze dne 7. února 1844, obsahující odpověď na zasláný protokol komise ze dne 2. července 1843 o uzávěrce všech pokladen, vedených pod správou nejv. úřadu purkrabského a o zatímním odevzdání vedení účtů, které dotud vedl úřední ředitel Doležal, dvěma úředníkům statků a to účtů důchodních, sirotčích a depositních soudnímu aktuárovi Jindřichu Weissovi a fondu chudinského, jakož i inventáře hospodářského kontrolorovi Frant. Bergauerovi. V dekretu jmenují se postupně pokladny: důchodní, depositní, chudinská, sirotčí a tax jurisdikčních (stará sign. 10).

Při odevzdání správy vesnic purkrabských úřadům státním, nebyly ovšem všechny pohledávky a pozůstatky na daních vyrovnány; spisy o nich zůstaly proto v kanceláři statků purkrabských a uloženy jsou ve fasciklu »Rentrückstände vom Jahre

1850—1860« v jednotlivých subfasciklech A—M. Vykazovány jsou tu zvláště resty nájemce dvora ruzyňského, resty z nájmu z přívozu, z nájmu honitby, peněz židovských, jakož i celkové seznamy nedoplatků peněz důchodních a poplatků laudemiálních. Tyto výkazy předkládá ředitelství statků dne 12. května 1854 zemskému výboru.

VIII. M a p y.

Při pronájmu statků purkrabských byly pořízeny plány panských gruntů v jednotlivých obcích: provedl je v době od října r. 1797 do června 1798 přísežný zemský měřič František Bretschneider v měřítku 1 palce : 20 dolnorakouským sáhům. Byly již při vyhotovení označeny pořadovými čísly a označeny:

»Plan Nro 1 über die Gemeinde Hostiwarer zu den oberstburggräflichen Amtsgütern gehörige obrigkeitliche Grundstücke« (172 × 103 cm);

»Plan Nro 2 über die Gemeinde Koschiřer . . . obrigkeitliche Grundstücke« (105 × 70 cm);

»Plan Nro 3 über die Gemeinde Stoduleker . . . obrigkeitliche Grundstücke« (102 × 102 cm);

»Plan Nro 4 über die Gemeinde Libotzer . . . obrigkeitliche Grundstücke« (151 × 71 cm);

»Plan Nro 5 über die beim obrigkeitlichen Walde Scharka und in Deiwitz . . . Grundstücke« (122 × 70 cm);

»Plan Nro 6«, který se vztahoval na pozemky u břehu vltavského v Holešovicích, v Troji a v Lysolajích, není zachován.

»Plan Nro 7 über die Gemeinde Bohnitzer . . . obrigkeitliche Grundstücke« (122 × 71 cm).

K mapám vypracovány byly zároveň trojí výkazy v přílohách o plošné míře pozemků a to: 1. při jednotlivých dvorech vrchnostenských; 2. pozemků činžovních do odvolání pronajatých; 3. pozemků deputátních. Tyto přílohy zachovány jsou ke všem sedmi plánům a to v kopii z roku 1857. K nim připojen ještě povšechný přehled purkrabských pozemků jednak ve vlastní režii při dvorech, jednak vrchnostenských gruntů pronajatých, jednak posléze vrchnostenských pozemků deputátních. V tomto celkovém přehledu vykázano jest celkem 1410 jiter 1045 sáhů vlastních pozemků při dvorech, 288 jiter 13 sáhů pozemků činžovních, 18 jiter 380 sáhů čtver. pozemků deputátních; zvláště pak počítán jest ještě vrchnostenský les Lipina o výměře 225 jiter 932 čtver. sáhů. Takový byl tedy rozsah jednotlivých druhů pozemků na statcích purkrabských koncem století osmnáctého.

IX. Likvidace správy patrimoniální.

Císařským patentem ze dne 7. září 1848, jímž zrušeno bylo poddanství, a zákonem o říšské ústavě ze dne 4. března r. 1849, jejíž článek 100. výslovně zrušuje soudnictví patrimoniální, jakož i dalšími průvodními zákony a nařízeními, zvláště také zákonem o zřízení obecním ze dne 17. března 1849 nastaly pronikavé změny v celé správě veřejné, jejichž prvním důsledkem byla likvidace patrimoniálního soudnictví a celé soustavy správy vrchnostenské. Těmito zákony uzavřena byla činnost soudní i správní vrchnostenských úřadů vůči dosavadním poddaným, kteří jakožto státní občané ocitají se od té doby v přímém styku s úřady státními. Úřady vrchnostenské čekala však ještě nová a to nemalá práce spojená právě s likvidací dosavadní činnosti. Tato likvidace protáhla se na léta nejen pro rozsah odevzdávaných spisů a postupované agendy se zřením k rozsáhlé působnosti politické i soudní úřadů patrimoniálních, nýbrž také pro neujasněný poměr nových úřadů státních, které během likvidace podle změněných poměrů ústavních se také měnily. V ústavě březnové ve článku 102. bylo odděleno zásadně provádění funkce soudní od činnosti politické. Vznikly tak dvojí úřady a to úřady soudní, jichž organizace upravena císařským rozhodnutím ze dne 14. června 1849, a úřady politické, okresní hejtmanství, jejichž působnost dána byla instrukcí schválenou císařským rozhodnutím ze dne 14. dubna 1850. V Čechách zavedena tato nová organizace okresních hejtmanství ministerstvím nařízením ze dne 9. srpna 1849 čís. 352. ř. z. a v listopadu téhož roku vydána podrobná tištěná instrukce o postoupení politických spisů od patrimoniálních úřadů těmto hejtmanstvím, jejichž působnost měla být zahájena dne 1. ledna 1850.

Ředitelství statků nejv. purkrabství připravovalo odevzdání spisů již od roku 1849. Celkový seznam spisů odevzdáných okresnímu hejtmanství smíchovskému t. zv. Akten-Übergabsverzeichnisse datován je dne 25. února 1850. Z úřední agendy odevzdána byla především akta presidiální, jež z roku 1847 čítala 46 kusů, z roku 1848 179 kusů, z roku 1849 pak 194 spisy. Tato akta odevzdána byla dne 1. listopadu 1851.

Když pak císařským patentem ze dne 31. prosince 1851 zrušena byla ústava březnová a kabinetním listem z téhož dne (čís. 4. ř. z. z roku 1852) bylo stanoveno, že soudní a politická správa mají být v nižších instancích opět spojeny v okresních úřadech, zastavilo ředitelství purkrabských statků další vyřazování spisů, předpokládajíc, že zrušení ústavy březnové bude mít v důsledku obnovení úřadů patrimoniálních. Musil proto zemský výbor zvláštním dekretem ze dne 17. ledna 1852 upozorniti ředitelství statků, že podle císařského patentu ze dne 31. prosince 1851 nepomýšlí

se nikterak na obnovení patrimoniálních úřadů a že naopak v dohledné době musí dojít k odevzdání politických spisů novým úřadům zeměpanským, takže musí se s urychlením připravovati skartace spisů. Nevyhověl proto žádosti ředitelství statků, aby zastavil nařízené prohlídky registratury a vyřazování spisů, a zdůraznil, že jediný zemský výbor může rozhodovati o práci, schopnosti a užití úředníků jemu podřízených, nikoliv ředitelství statků. Bylo tedy pokračováno ve skartaci registratury a v přípravě spisů, které mají být odevzdány novým úřadům zeměpanským. Seznamy odevzdáných fasciklů datovány jsou dne 25. září r. 1852, vyžádala si tedy skartace ještě dosti času. V patrimoniálním archivu nejv. purkrabství zachováno jest »Repertorium über die an die... Smichower k. k. Bezirkshauptmanschaft übergebene Registraturakten«. Přinášejíc v abecedním pořadí věcná hesla jednotlivých fasciklů spisů, které byly odevzdány okresnímu úřadu, podává toto repertorium dobrý přehled o rozdělení a rozsahu registratury a agendy patrimoniálního úřadu v posledních letech jeho trvání. Odevzdané spisy jsou zpět někde k roku 1836 (na př. věci obecní), jinde však k roku 1830 (věci stavební), jinde však zpět až k roku 1828, t. j. k 1. ročníku spisů po převzetí statků do vlastní správy stavovské. Takto daleko zpět jdou zvláště spisy ve věcech poddanských; ve fasc. číslo 41 zaznamenána jsou 753 povolení ke sňatkům, ve fasc. čís. 42 odevzdány byly zhosty cizích poddaných přijatých na jurisdikci purkrabskou v celkovém počtu 621 spisů, ve fasc. č. 43 uloženo bylo 436 spisů v intervenci o propuštění bývalých poddaných purkrabských do cizí jurisdikce. Z jiných oddělení nejpočetnější jsou stavební věci bývalých poddaných purkrabských ve fasc. čís. 33, jichž bylo odevzdáno 919 spisů; ve věcech obecních čís. 36 odevzdány 102 spisy. Zvláštní fascikl (čís. 37) tvořilo 76 spisů o židovských rodinách; nepatrný počet spisů (18) ve fasc. čís. 28 týká se přestupu katolíků k vyznání evangelického. Zajímavá jsou též oddělení čís. 5, 6 a 7, týkající se stavby železnice, dráhy drážďanské, dráhy plzeňské a dráhy buštěhradské (dohromady 342 spisy); oddělení čís. 20 se spisy o příkopu pražského hradu (141 kus) nebo fascikly čís. 23 a čís. 25 s akty o vzpouře dělníků při stavbě dráhy vídeňské (15 kusů) a o nepokojích dělníků tiskařských (156 spisů).

Ve spisech o odevzdání akt okresnímu hejtmanství karlínskému je číselný přehled patentů z let 1786—1850, které v celkovém počtu 13.884 kusů byly odevzdány dne 16. února 1853 okresnímu hejtmanství. Při odevzdání těchto spisů se připomíná, že hledíc k tomu, že k tisku patentu přispívalo se z jedné polovice z důchodu vrchnostenského, nebylo by nutno, aby podle § 19a tištěné instrukce z 15. prosince 1849 byly všechny tyto patenty

odevzdány okresnímu hejtmanství, ředitelství statků nechce však trhati fond a odevzdává proto patenty v celkovém počtu. Okresnímu hejtmanství smíchovskému tištěné patenty odevzdány nebyly. V odevzdacích spisech hejtmanství karlínskému je též seznam všech zákoníků a sbírek zákonů, které byly pořízeny z uložení stavů z nákladu fondu domestikálního a jsou tudíž majetkem stavů. Tamže jest i seznam říšského a zemského zákoníku, který byl odevzdán karlínskému hejtmanství.¹⁰²⁾

Hejtmanství karlínskému byly také odevzdány t. zv. konskripční listy obcí Bohnic, Holešovic a Hostivaře a vesnic Háje a Podhoře, jakož i dvora v Miličově se všemi připojenými přílohami (Aufnahmsbögen), dále sumáře všech uvedených šesti míst podle poslední revise z roku 1846, rovněž tak i konskripční listy z roku 1849. Podle § 33 citované instrukce z roku 1849 a podle výnosu okresního hejtmanství v Karlině ze dne 16. února 1859 čís. 18.994 byly pak hejtmanství karlínskému ještě odevzdány rolární extrakty z roku 1756 a 1784, dílčí sumáře katastrů Nro. I. a II. o dominikále i rustikále, klíče k repartici daně pozemkové (dominikální i rustikální) na rok 1848 a 1849, extrakty berní sub-repartice z roku 1849, počty peněz kontribučních z roku 1848 a 1849, knihy a tabelky o změnách majetku pozemkového, původní předpisy daně výdělkové, originální elaborát katastru daně domovní a jeho vzdělné evidence, seznam oprávnění obchodu podomního (Hausierpässe),¹⁰³⁾ 230 kusů nařízení vztahujících se k potřebě úřadů berních, zřízených podle nařízení ze dne 24. listopadu 1849, naproti tomu nebyly odevzdány žádné starší brouillonny a mapy, poněvadž nebyly uloženy v kanceláři statků purkrabských. Stavovský úřad podává též seznam továren, obchodních licencí a živnostenských oprávnění na panství ke dni 31. ledna 1850.¹⁰⁴⁾

Dne 15. září roku 1852 odevzdáno bylo hejtmanství karlínskému z registratury statků nejv. purkrabství ve 32 různých odděleních celkem 2.618 spisů. V nich na př. spisy o koupi pozemků pro dělostřelecké cvičiště v Holešovicích z roku 1780—1781, spisy o stavbě pobřeží a výstupní cesty na ostrově Pekle, o povodni v roce 1845 (102 spisy), o regulaci Vltavy a ostrova Štvanice a o stavbách pobřežních u Císařského ostrova. Fascikl čís. 23 ob-

¹⁰²⁾ Sešity říšského a zemského zákoníku byly čas od času odevzdávány obecním představeným v Bohnicích, v Zadním Ovenci, v Holešovicích a v Hostivaři.

¹⁰³⁾ V celém karlínském obvodu statků purkrabských provozoval podomní obchod jen hostivařský žid Fischer.

¹⁰⁴⁾ V obvodu karlínského hejtmanství byla té doby na bývalém panství purkrabském jediná továrna a to továrna Leopolda Dormitzera v Holešovicích na tištěné kartouny.

sahoval 403 spisy stavebních věcí poddaných z let 1832—1849, fasc. čís. 26 povolení k sňatkům z let 1828—1849 v celkovém počtu 386 spisů, fasc. čís. 27 obsahuje propuštění býv. poddaných na cizí jurisdikce ve 252 případech z let 1828—1849, fasc. čís. 28 týká se stavění rekrutů z roku 1828—1849 (60 spisů), fasc. čís. 29 obsahuje oprávnění živnostenská, fasc. čís. 30 pak věci židovské. Spisy o věcech obecních odevzdány byly z let 1840—1849 ve fasc. čís. 31. Poslední fascikl (č. 32) obsahoval 329 zhostů z let 1828—1849 pro poddané přijaté z cizích panství do jurisdikce statků purkrabských.

Celkem tedy odevzdáno okresnímu hejtmanství karlínskému 2.618 spisů, okresnímu hejtmanství smíchovskému pak podle seznamů výše uvedených celkem 615 fasciklů, knih a jednotlivých kusů spisů. Seznamy jednotlivých odevzdaných oddělení jsou velmi podrobné, uvádějí na př. jména poddaných a letopočty, takže nahrazují nám do jisté míry spisy, které z patrimoniálního archivu byly vydány jiným úřadům.

V době provádění likvidace úřadovalo však ředitelství statků purkrabských nadále jakožto poradní nebo vyšetřující orgán úřadů zeměpanských ve věcech, které přecházely na tyto úřady, pro které však neměly ještě patrně dosti prior nebo vůbec podrobnějších potřebných dat. Zachováno jest z té doby několik fasciklů spisů a to jak ve věcech politických, tak zvláště ve věcech patrimoniálních, které zůstaly u úřadů vrchnostenských. Tak ve fasciklu označeném »Vermischte Aktenstücke« z let 1849—1854 (s priority až k roku 1837) uloženy jsou spisy týkající se daní z vrchnostenských dvorů, tax, nedoplatků, dále seznamy žáků školy bubenečské a jiné. Ve fasciklu IV. těchto spisů uloženy jsou věci poddanské z let 1805—1849 (povolení staveb. sňatků, živností, věci sirotčí a pod.), které i po likvidaci zůstaly v patrimoniální kanceláři purkrabské. V jiném oddělení, nadepsaném »Zurückbehaltenene Akten« uloženy jsou spisy z let 1850—1857 týkající se obecního zřízení, pokyny o vedení knih pozemkových, spisy o věcech policejních a politických přestupcích a jiné věci, které nebyly dosud postoupeny okresním úřadům. U čísel exhibitních těchto spisů bývá připojována značka A U, t. j. Amtsübergabe, což by nasvědčovalo tomu, že tyto spisy asi jen přechodně zůstávaly v kanceláři statků purkrabských. V tomto fasciklu jsou též seznamy spisů, které z kanceláře patrimoniálního úřadu a místního soudu purkrabského byly odevzdány zemskému výboru, okresnímu soudu v Říčanech, okresnímu soudu v Karlině, okresnímu soudu na Malé Straně, okresnímu soudu na Smíchově, pražskému soudu kolegiálnímu, okresnímu úřadu v Jílovém a seznamu spisů, týkajících se pokladny. Ve fasc. IX. těchto spisů jsou soupisy spisů

katastrovných; je zde zvláště nařízení ministerstva vnitřní záležitostí ze dne 27. června 1849 o vyvazení gruntů v království Českém, různé vyhlášky magistrátu ve věcech pozemkových a podobně.

V šesti fasciklech spisů z let 1852—1856 uložena jest toliko část spisů, které z došlé pošty a vyřízené agendy zůstaly v kanceláři vrchnostenské, jsou to spisy, obsahující věci hospodářské, hospodářské inventáře, nařízení o výměře katastrové, nájemy vrchnostenských pozemků, pojištění proti ohni, o stavbě silnic, o úpravě alejí a pod., rovněž jsou zde originály nájemních smluv o pronájmu pivovaru košířského z roku 1856. Jsou to tedy spisy, které nejsou ani povahy politické ani povahy soudní, tedy spisy, které i po zrušení soustavy patrimoniální zůstávají jakožto okruh působnosti nových vrchnostenských úřadů, jsou také označeny na tergu vedle čísla exhibitního značkou O/A, t. j. patrně Oeconomie-Akten, stejně jako druhý veliký oddíl těchto spisů, vztahující se na agendu záduší purkrabských statků, označen je značkou P/A, t. j. Patronats-Akten. Poněvadž však tyto spisy byly ještě částečně zapisovány do protokolů zároveň s agendou, která byla pak odevzdána státním úřadům, jak patrně z výkazu čísel v těchto fasciklech chybících, tvoří právě tyto fascikly přechod od starého archivu patrimoniálního k nové registratuře panské a hospodářské.

Oddělení spisů o odevzdání agendy úřadům zeměpanským poučuje nás nejen o likvidaci starého zřízení patrimoniálního, ukazuje nám však také, kde možno ještě hledati dnes spisy z posledních dvaceti let činnosti těchto úřadů patrimoniálních, spisy, které dnes namnoze marně byly hledány v troskách patrimoniálních archivů. Podrobné seznamy, uchované v těchto fasciklech, jsou svědectvím pořádku i dochvilnosti alespoň některých úřadů i úředníků patrimoniálních a dávají tak zadosťučnění těmto posledním činitelům starého systému proti výtkám, které by je mohly stihnout pro dnešní neutěšený stav trosk archivů patrimoniálních. Naznačují jasně, že tyto výtky nutno adresovati jinam.

BEDŘICH JENŠOVSKÝ:

ČESKÝ ZEMSKÝ ARCHIV
A VÝZKUM ARCHIVŮ ITALSKÝCH
I VATIKÁNSKÝCH
V PRVNÍM DESETILETÍ REPUBLIKY.

Od roku 1887, kdy přijat byl na zemském sněmu království Českého návrh poslance Kytky na prozkoumání archivů vatikánských českými badateli, jest soustavný výzkum archivů italských, především pak archivů a knihoven vatikánských, pro české dějiny z předních úkolů vědeckých a pracovních zájmů českého archivu zemského.¹⁾ Český zemský archiv přejal tu od počátku péči o výzkum těchto archivů nejen pro dějiny země české, nýbrž, jak s hlediska vědeckého i účelného rozdělení práce ani jinak nebylo možno, pro dějiny české v nejširším smyslu, t. j. pro dějiny celého národa českého i všech zemí koruny České ve středověku, tedy pokud jde o rozdělení církevní nejen pro prameny z diecézí pražské a olomoucké, nýbrž i pro diecézi vratislavskou a míšenskou. Stejně publikace, které jsou výsledkem těchto výzkumů a které český zemský archiv vydává od roku 1903, Monumenta Vaticana res gestas bohemicas illustrantia a Acta S. Congregationis de Propaganda fide, res gestas bohemicas illustrantia, vztahují se rovněž na celé území někdejší koruny svatováclavské. O důležitosti tohoto výzkumu i péči, která jest mu v zemském archivu věnována, svědčí na př. to, že v prvním svazku Zpráv, jež začal zemský archiv vydávat roku 1906, hned tři články zabývají se programovými otázkami výzkumu římského. *Kamil Krofta*, České badání v archivu vatikánském; — *Hynek Kollmann*, O badání českém v archivu kongregace de Propaganda fide; — *Jan B. Novák*, O důležitosti zpráv nunciů pro »Sněmy české«.

Světová válka přerušila sice na čas tyto vědecké práce zemského archivu; jakmile však po převratu bylo jen poněkud možno navrátit se k starým úkolům vědeckým, bylo jedním z prvních počínů zemského výboru, že ve svém rozpočtu znovu zařadil položku na výzkum archivů italských a vatikánských, který pokládal

¹⁾ Článek tento má z větší části nahraditi též úřední zprávu o účasti českého zemského archivu na římském a italském výzkumu československém; tím vysvětluje se původní anonymní stylisace článku. — O výzkumu vatikánských a italských archivů referoval jsem pravidelně v Čas. Arch. Školy jednak ve zprávách o činnosti zemského archivu, jednak v referátech z Československého ústavu historického v Římě. Srv. též můj článek „O československou Akademii v Římě“ ve Sborníku k 60. narozeninám prof. Friedricha r. 1931.

nejen za čestný závazek z dědictví starého sněmu českého a za důležitý vědecký úkol českého zemského archivu, nýbrž i za mimořádný podnik pro českou vědu historickou a pro mezinárodní reprezentaci naši v cizím světě vědeckém. Toto usnesení stalo se dne 12. srpna 1921 (čís. 30.840/X). Výzkumem římských archivů, který, jak výše uvedeno, vztahuje se na všechny země koruny České, přesahuje zemský archiv daleko působnost pouhé instituce jedné země a stává se tak důležitým činitelem v řadě vědeckých ústavů celostátních.

Ve zprávě o činnosti zemského archivu v l. 1918 až 1922 (Zprávy českého zemského archivu sv. VI. str. 332 a násl.) bylo vylíčeno, jak došlo k dohodě a k rozdělení práce o výzkumu archivů italských mezi český archiv zemský a československý státní ústav historický v Římě, když na jedné straně uznán byl čestný závazek a požadavek, aby zemský archiv prováděl nadále soustavný výzkum archivů italských, zvláště vatikánských, jímž již od počátku let devadesátých získal si zemský výbor český veliké zásluhy o českou vědu historickou a zemský archiv, resp. česká expedice zemská, čestné postavení v mezinárodní vědecké společnosti římské, na druhé straně pak ovšem objevila se nutnost, aby československý stát zastoupen byl v Římě samostatným ústavem vědeckým, kterým by důstojně byla representována věda československá. V tomto důležitém poslání mohl se československý historický ústav, zřízený v Římě ministerstvem školství a nár. osvěty roku 1922, od počátku opíratí o starou, dnes již čtyřicetiletou tradici českého výzkumu zemského. Vedoucími členy ústavu byli také od počátku úředníci českého zemského archivu, zkušeni na výzkumu římském. Koncem roku 1921 dlel v Římě po 2 měsíce zem. arch. rada Dr. Josef Borovička studuje tu pro zemskou publikaci Sněmy české korespondenci nunciatury z r. 1606, o niž již před válkou pracoval Dr. Kamil Krofta; vedle toho zabýval se též zprávami pražského nuncia Cesare Speziana v posledním období jeho pobytu r. 1597. Výsledky této své práce uveřejnil ve článku »Pád Želinského« v Českém Časopise Historickém roč. XXVIII.

V březnu roku 1922 vyslán byl do Říma (dekret č. 16.113/X ze dne 8. března 1922) Dr. Bedřich Jenšovský, který zde jednak prováděl soustavný výzkum register Benedikta XII. pro publikaci Monumenta Bohemiae Vaticana, jednak studoval pozůstatky kanceláří avignonských papežů z doby velkého schismatu Klimenta VII. a Benedikta XIII., jejichž bohemika mají býti připojena k edici akt římských papežů z let 1404—1417 v VI. svazku českých Monument vatikánských.

V komisi, jmenované ministerstvem školství a nár. osvěty v Praze pro řízení československého ústavu historického v Římě zastoupen jest zemský vý-

bor, resp. zemský archiv, třemi členy. Po návrhu zemského správního výboru ze dne 5. října 1922 čís. 80.516/I. jmenovalo ministerstvo školství a nár. osvěty dne 7. března 1923 čís. j. 130.058/22-IV členy této komise za zemský výbor, resp. český zemský archiv, ředitele zemského archivu Dra Jana B. Nováka, Dra Josefa Borovičku a Dra Bedřicha Jenšovského. Po uplynutí prvního pětiletí bylo funkční složení komise v dosavadním složení prodlouženo dekretem ministerstva školství a nár. osvěty ze dne 28. února 1928 čís. j. 25.339/28-IV na dalších pět let. Ředitel zemského archivu zasedá v presidiu komise, jejímž předsedou jest profesor university Karlovy Dr. Josef Šusta.

Výzkum archivů italských i všechny práce publikační s ním spojené dějí se tedy v programu sice účelně rozděleném, ale ve stále spolupráci archivu zemského a komise zřízené k vedení československého ústavu historického v Římě. Ve schůzi dne 30. ledna 1924 přijal zemský správní výbor (dekret čís. 163.917/23-X. ze dne 1. února 1924) pracovní plán, navržený zemským archivem, a usnesl se v důsledku toho, aby pro nejbližší dobu stanoven byl tento pracovní úkol zemského archivu, pokud jde o výzkum archivů italských a vydávání pramenů odtud získaných:

1. Pokračovati ve výzkumu papežských register střeďových pro historické země koruny České počínaje dobou Martina V. (1417—1431) až do r. 1492, jakož i ve výzkumu pro úvodní svazek českých Monument vatikánských (z let 1305 až 1342).

2. Vydati bohemika prozkoumaných již register papežských ve IV. a VI. dílu publikace Monumenta vaticana registas bohemicas illustrantia, při čemž díl IV. obsáhne akta papeže Řehoře XI. (1370—1378), díl VI. pak dobu dalších papežů schismatu, a to v hlavní řadě papežů římských Innocence VII. (1404—1406), Řehoře XII. (1406—1409), Alexandra V. (1409) a Jana XXIII. (1409—1415), v druhé řadě pak papežů avignonských Klementa VII. (1378—1394) a Benedikta XIII. (1394—1415). Rovněž vydati v úvodním svazku Monument akta papežů Jana XXII. (1316—1334) a Benedikta XII. (1334 až 1342) a vydati i v dílech VII. až X. akta následujících papežů století XV. podle usnesení sněmu království Českého ze dne 12. ledna 1895 (dekret zemského výboru ze dne 20. března 1895 čís. 9837), takže by díl VII. obsahoval listiny a akta papeže Martina V. (1417—1431), díl VIII. pontifikát Eugena IV. (1431—1447), díl IX. pak listy a akta papežů humanistických Mikuláše V. (1447 až 1455), Kalixta III. (1455—1458) a Pia II. (1458—1464); díl X. posléze pontifikáty Pavla II. (1464—1471), Sixta IV. (1471 až 1484) a Innocence VIII. (1484—1492).

3. Pokračovati ve vydávání dokumentů, čerpaných z archivu

kongregace de Propaganda fide, nadepsané »Acta S. Congregationis de Propaganda fide res gestas bohemicas illustrantia« v dalších částech dílu I. do r. 1626, a pak v dalších svazcích až do r. 1800.

4. Podniknouti výzkum archivů a knihoven italských, pokud toho bude vyžadovati postup prací pro zemskou publikaci »Sněmy české od r. 1526 až po naši dobu«.

5. Podniknouti soustavný výzkum archivů italských pro české dějiny a publikovati přehledné výsledky tohoto výzkumu ve Zprávách zemského archivu nebo i v samostatné publikaci.

Komise nového Československého ústavu historického v Římě přijala pak do programu historických prací tohoto ústavu tyto dva hlavní úkoly:

1. Vydání korespondenci a akta papežských nunciů u dvora císařského v letech 1592—1628, tedy v době, kdy nuncius sídlil se dvorem císařským v Praze a kdy také otázka česká stála v popředí zájmu kurie, i když později přestěhoval se zástupce její se dvorem císařským do Vídně. V uvedeném období působili u dvora císařského jakožto nunciové papežští Cesare Speziano, biskup cremonský (v letech 1592 až 1597), Filippo Spinelli, arcibiskup v Policastro (1598—1603), Lamberto Fornari (1603—1604), Giovanni Stefano Ferreri, biskup vercellský (1604—1607), Antonio Caetani, arcibiskup capujský (1607—1610), Giovanni Battista Salvaggio, biskup luna-sarzánský (1610—1611), Placido de Marra, biskup melfský (1611—1615), Alessandro Vasoli, auditor nunciatury (1615—1616), Viteliano Visconti, arcibiskup drinopolský (1616 až 1617), Ascanio Gesualdo, arcibiskup v Bari, později patriarcha constantinopolský (1617—1621) a Carlo Caraffa, biskup v Averse (1621—1628). Edice těchto korespondencí bude publikována jakožto samostatné oddělení ve velikém společném podniku edičním římských historických ústavů Pruského, Rakouského a Společnosti Görresovy »Nunziaturberichte aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken«. K účasti Československého ústavu na tomto podniku došlo ovšem po předchozí dohodě se jmenovanými ústavy, z nichž ústav Pruský i ústav Společnosti Görresovy, jimž podle původního rozvrhu připadla edice tohoto období, vzdaly se části svých úkolů ve prospěch ústavu Československého. (Viz o tomto jednání též ve článku Karla Stloukala, Práce Československého ústavu historického v Římě na vydávání nunciatur v Časopise Archivní Školy roč. VII. 1930.) Tímto rozhodnutím zařazuje se nový ústav Československý v Římě do sousedství vědecky velmi čestného, přejímá však na sebe zároveň úkol velmi odpovědný. Jazyk publikace ústavu Československého bude latinský.

2. Provést soustavný výzkum středověkých register papežských z let 1305—1417 pro diecese ostříhomskou, jagerskou a nitranskou, a vydání slovenika odtud získaná v publikaci, nadepsané *Analecta vaticana res gestas diocesium Strigoniensis, Agriensis, nec non et Nitriensis illustrantia* nebo podobně. Prováděti v dohodě se zemským archivem výzkum dalších register středověkých z let 1417—1492 se zřením k dnešnímu území Slovenska.

Poněvadž úsek císařské nunciatury, který přejímá Československý ústav historický v Římě, kryje se časově z největší části s nynějším pracovním programem zemského archivu pro publikaci Sněmy české, jest pochopitelné, že i tu bude nutná stálá spolupráce obou těchto ústavů, zvláště, když již v předválečných obdobích studijních byly pro zemský archiv z těchto nunciatur, zvláště po výzkumu Kroftově, Kollmannově a Novákově, opatřeny tisíce prepisů z doby vlády Rudolfovy. Z těchto důvodů bylo také rozhodnuto, aby i nový materiál prepisový, získávaný dalším výzkumem nunciatur, pořizován byl zemským archivem jakožto doplněk sbírky v zemském archivě již chované. Jak tyto nové, tak ovšem i staré prepisy zemského archivu, propůjčovány jsou za mimořádně výhodných podmínek vydavatelům nunciatur k jejich pracím edičním.

Zatím již také rozhodnutím zemského správního výboru ze dne 24. října 1923 (čís. 118.183/X. ze dne 26. října t. r.) vyslán byl opět do Říma zemský archivář Dr. Bedřich Jenšovský, aby tu pokračoval v přípravných pracích pro publikaci Monumenta vaticana a to jednak ve výzkumu register protipapežů avignonských, Klementa VII. a Benedikta XIII., jejichž akta připojena budou k VI. dílu jmenované publikace, jednak aby zahájil soustavný výzkum v registrech Eugena IV., jehož akta, tvkající se Čech, mají vyplniti VIII. svazek českých Monument vaticanských. Z výzkumu register avignonských papežů velkého schismatu prohlédnuty byly dosud (Drem Jenšovským roku 1922) všechny svazky register supplik Klimenta VII. (R. Suppl. tom. 45—76) a 22 svazky register t. zv. avignonských z prvních tří let jeho pontifikátu (R. Av. 205—228). Ve studijním období r. 1924 prohlédl jmenovaný badatel všechny zbývající svazky register avignonských z dalších čtrnácti let pontifikátu Klimentova, totiž svazky R. Av. 227—277, a ze serie register vaticanských svazky signatura R. Vat. 300, 302—307, jež svým obsahem i úpravou náležejí rovněž do řady papírových register avignonských; celkem tudíž 58 svazků papírových register listin papežských. Z register Benedikta XIII. prohlédnuto všech 20 svazků (R. Av. 278 až 297) register avignonských prvního roku pontifikátu, kdežto z druhého roku mohly býti zatím prohlédnuty jen první tři svazky (R. Av. 298—300). Všecky prohlédnuté kodexy byly podrobně

popsány, poznamenána odtud nejen bohemika, ostatně v obedienci avignonské dosti vzácná, nýbrž i data, důležitá pro poznání kanceláře papežovy.

Z písemností kanceláře papeže Eugena IV. prohlédl Dr. Jenšovský registra supplik z prvních čtyř let pontifikátu, vyplňující 36 svazků (R. Suppl. 259—294). Poznamenány odtud suppliky týkající se zemí českých i diecesí, jejichž oblast buď zcela nebo alespoň částečně zasahuje dnešní území Slovenska, mimo to i suppliky, týkající se význačných úředníků kuriálních, pokud předmět žádosti má význam pro organizaci příslušného úřadu, jakož i suppliky dvořanů císařových, pokud zaujímají důležitá místa u dvora nebo pokud pocházejí z území českých nebo slovenských. Z uvedených svazků prvních čtyř let pontifikátu Eugena IV. poznamenáno 107 supplik z diecesí pražské a olomoucké, 108 z diecese vratislavské, 43 z míšenské, 18 z diecese jagerské, 28 z ostríhomské a 28 supplik císaře Sigmunda, úředníků kuriálních nebo osob z jiných diecesí, ale dotýkajících se poměrů v zemích českých. Největší část, jak patrně, připadá na území slezská, což lze ovšem vysvětliti při rozšíření utrakvismu v Čechách té doby; naproti tomu však překvapuje malý počet slovenik; z diecese nitranské nebyla v tomto období pontifikátu Eugena IV. nalezena ani jediná supplika. Z register bull Eugenových prohlédnuty dosud všechny svazky rovněž prvních čtyř let pontifikátu v řadě register t. zv. lateránských, sign. R. Lat. 302—325 (24 svazky) a poznamenáno odtud 71 listin z diecesí českých, moravských, slezských a slovenských. O obsahu supplik z prvních let pontifikátu Eugena IV. a o jejich významu pro dějiny hnutí husitského pojednal B. Jenšovský ve článku »In margine českého výzkumu v archivech vatikánských« ve sborníku »Českou minulostí« k šedesátým narozeninám prof. Václava Novotného. (V Praze 1929.)

K pokračování výzkumných prací pro pontifikát Eugena IV. vyslán byl archivní rada Dr. Jenšovský do archivů italských opětně usnesením zemského výboru ze dne 16. října 1929 (dekret zemského úřadu čís. 440.051 ai 1929—12—760/1 ai 1929) a to na dobu 6 měsíců. V době tohoto pobytu (od 1. prosince 1929 do konce května 1930) vedl zároveň Dr. Jenšovský po návrhu presidia Komise Československého ústavu historického v Římě a podle rozhodnutí ministerstva školství a nár. osvěty v Praze ze dne 16. prosince 1929 č. j. 140.382/29—V za souhlasu zemského úřadu správu Československého ústavu historického v Římě.

V přípravě edice listin Eugena IV. prohlédl Jenšovský v tomto období všechna registra supplik z pátého až jedenáctého roku pontifikátu Eugena IV. v celkovém počtu 80 svazků register sign. Reg. Suppl. 302—381. V tomto období, v němž všeobecně klesá u kurie zájem o diecese východní, nejen o diecese zemí českých, klesá

ovšem také značně počet bohemik z jednotlivých diecesí českých, kterýžto stav nelze tudíž vysvětlovati jen rozhodem většiny národa s církví katolickou v této době. Stejný nedostatek zpráv v této době jest na př. patrný i z diecesí polských, uherských a chorvatských. Největší podíl z českých diecesí připadá ovšem na Vratislav, z nichž v pátém až jedenáctém roce pontifikátu Eugena IV. nalezeno 209 zápisů. Přesto však i osob a míst z diecesí pražské a olomoucké týká se v této době neméně než 105 supplik a to namnoze velmi zajímavých. Naproti tomu i zde dlužno vytknouti naprostý nedostatek supplik z území dnešního Slovenska. Z diecesí ostríhomské a jagerské nalezeno jen 39 supplik; diecese nitranská, která jediná celým svým územím je zahrnuta v dnešním Slovensku, není zastoupena v 8 letech pontifikátu Eugena IV. ani jedinou supplikou.

V témž studijním období pokračoval Dr. Jenšovský také ve výzkumu avignonských register protipapeže Benedikta XIII. (1394—1415). I když tento výzkum sotva může přinésti nové příspěvky k připravované edici VI. svazku Monument vatikánských, přesto z požadavků úplnosti heuristické je nutno vykonati tuto práci, nevděčnou sice pro českého badatele v době, kdy již celé Čechy hlásí se k obedienci římské, ale přece nikoliv neužitečnou. Nehledě k poučení, kterého se tu dostane badateli o kanceláři a listinách protipapežských, jsou v těchto svazcích často obsažena zajímavá registra komory papežské a to i římského papeže Jana XXIII.; při vazbě svazků v XVIII. stol. byly sem pak omylem vevázány i zlomky register jiných papežů, zvláště Jana XXII. V těchto zlomcích a v záznamech komorních byla pak také i bohemika skutečně nalezena. Celkem prohlédnuto 49 silných svazků avignonských register sign. Reg. Aven. 301—349, obsahujících zápisy z třetího až dvacátého třetího roku pontifikátu Benediktova.

Zároveň bylo také pokračováno ve výzkumných pracích pro úvodní svazek Monument vatikánských. Práce ty byly zahájeny již na jaře r. 1922, kdy stipendistka ministerstva školství a nár. osvěty Dr. Věra Kosinová pracovala o výzkumu register Jana XXII., rozšiřujíc podle instrukcí tohoto ministerstva badání v registrech i na území slovenské. Po návrhu komise Československého ústavu historického v Římě a po rozhodnutí ministerstva školství a nár. osvěty ze dne 9. prosince 1923 čís. 146.219-IV. a ze dne 14. června 1924 čís. 67276/24-IV. obdržela Dr. Věra Kosinová, která se zatím stala konceptní praktičkou českého zemského archivu, stipendium na další výzkum register papeže Jana XXII., a to opět s úkolem pracovati jednak pro připravovanou publikaci slovenik z register vatikánských, která je zařazena do programu Československého ústavu historického v Římě, jednak pokračovati ve výzkumu register téhož pa-

peže pro úvodní svazek českých Monument vatikánských. V tomto období prohlédla Dr. Kosinova všechny svazky register vatikánských i avignonských z pátého až devátého roku vlády jmenovaného papeže, takže tím ukončila výzkum pro první polovici pontifikátu Janova; nemohla však již provést definitivní kollaci všech textů bull, které zatím podle jejich údajů byly přepisovány písaři v archivech vatikánských. Když pak na podkladě dosavadního výzkumu byla sl. Dr. Kosinové svěřena zemským správním výborem edice akt Jana XXII. i Benedikta XII. v úvodním svazku publikace Monumenta Bohemiae Vaticana (viz výše), bylo nutno, aby před započítím tisku dokončila vydavatelka definitivní úpravu textu alespoň prvních několika let dlouholetého pontifikátu Jana XXII. Proto rozhodnutím zemského správního výboru ze dne 22. července 1925 čís. 44.756/X. vyslána byla koncipistka zemského archivu Dr. Věra Kosinová opětně do Říma a pracovala tam v archivech a knihovnách vatikánských v době od října 1925 do května 1926, dokončivši svůj výzkum úplně pro prvních 12 let pontifikátu Janova, tedy do roku 1328; až do tohoto roku totiž podle dosavadních dispozic ředitelství zemského archivu má sahati první část úvodního svazku, který pro rozsah i pro urychlení edice listin prvních ročníků pontifikátu bude nutno vydati ve dvou částech.

Vedle prací pro Monumenta Vaticana bylo však zároveň pokračováno i v soustavném výzkumu jednotlivých fondů archivů a knihoven vatikánských se zřetěním k dějinám českým, resp. československým. Dr. Bedřich Jenšovský dokončil roku 1924 své práce o soustavném výzkumu knihovny Barberini, uložené v knihovně vatikánské, a zpracoval výsledky svých studií v článku »Knihovna Barberini a český výzkum v Římě«, vydaném v VI. svazku Zpráv zemského archivu. Dr. Věře Kosinové pak připadl za jejího pobytu v Římě v l. 1925 a 1926 soupis bohemik ve dvou důležitých fondech archivů vatikánských, totiž v oddělení listin t. zv. Instrumenta miscellanea a v archivu svatoandělském. Oddělení Instrumenta miscellanea obsahuje přes 5400 dokumentů z největší části originálů, došlých ke kurii, nebo tiskopisů nevypravených, z kanceláře papežské, minut a pod., od IX. do XIX. století; největší část dokumentů spadá však do doby od století XIV. do XVII. Obsahem týkají se tyto prameny především finanční správy kurie a komory papežské. Archiv svatoandělský, jenž vznikl v době Sixta IV., jest rozdělen ve dvě oddělení, která podle původního uložení nazývají se »armaria inferiora« a »armaria superiora«. Také tento archiv, který za nynější správy archivu vatikánského byl nově spořádán a osignován, obsahuje z největší části originály z doby středověké, počínaje rokem 1227. Soupis bohemik fondu Instrumenta miscel-

lanea i archivu svatoandělského bude rovněž časem uveřejněn ve Zprávách zemského archivu.

Dalších prací o soustavném výzkumu bohemik v archivech vatikánských účastnil se zemský archivář Národního musea Dr. Karel Stloukal, který za svého pobytu v Římě ve studijním období 1926 až 1927 podle rozhodnutí zemského správního výboru ze dne 30. září 1926 čís. 105.091/X. a podle instrukce ředitelství zemského archivu prohlížel v archivech vatikánských oddělení Miscellanea varia (Armata miscellanea). Tento fond, který jest součástí archivu státního sekretariátu kurie, obsahuje v patnácti armariích (Arm. I. až XV.) několik set svazků dokumentů, vzešlých hlavně z diplomatické a politické činnosti kuriálních úředníků, z největší části ze století XVI. a XVII. Poněvadž první skříň tohoto oddělení (213 svazků) obsahuje písemnosti vztahující se hlavně k dějinám španělským, italským a francouzským, prohlížel Dr. Stloukal soustavně první část II. armaria těchto Miscellanei, která obsahuje celkem 176 svazků dokumentů většinou politických. Byla odtud opsána řada instrukcí a relací nunciů i jiných vyslanců papežských do zemí českých a uherských již od dob Innocence VIII. Zvláště budiž zde alespoň poznamenána »Acta et tractata Hieronymi archiepiscopi Cretensis et Francisci de Toledo, nuntiorum et oratorum Pii II. ad pacem inter Georgium Boemie regem et civitatem Vratislaviam et oppidum Nauslaw« a listy biskupa z Città di Castello o věcech českých, uherských a o válce proti Turkům. V soustavné prohlídce tohoto fondu pokračoval pak roku 1929 Dr. Bedřich Jenšovský, který podrobně rozepsal svazky tom. 51—118 II. armaria těchto Miscellanei. I v těchto svazcích nalezeny mnohé cenné dokumenty k dějinám církevním v zemích českých a k poznání politiky papežské v XVI. a XVII. století.

V souvislosti s přípravou edice nunciatury Spinelliho pracoval Dr. Stloukal v soukromém archivu rodiny Aldobrandini a v archivu rodiny Doria-Pamphili, kde zvláště prohlížel t. zv. Fondo Aldobrandini.

Ve výzkumu archivů italských pro publikaci Sněmů českých pokračoval Dr. Josef Borovička, který v první polovině května r. 1923 pracoval ve státním archivu v Benátkách a ve státním archivu ve Florencii. Ve státním archivu v Benátkách prohlížel z oddělení zpráv vyslanců benátských u dvora císařského, Dispacci di Germania, svazky Senato III., Secreta, tom. 35, 36 a 37, které obsahují zprávy vyslanců z r. 1606. Ve státním archivu ve Florencii pracovali dosud čeští badatelé jen příležitostně; soustavný výzkum pro publikaci Sněmů českých nebyl zde ještě podniknut. Pro tento účel jest velmi důležité oddělení »Archivio Mediceo«, které obsahuje kore-

spendenci vyslanců, residentů a agentů vévody toskánského u dvora císařského, zachovanou nepřetržitě od roku 1536 až do konce vlády medicejské roku 1737. Celý tento fond bude nutno časem podrobiti soustavnému výzkumu pro české dějiny alespoň do konce války třicetileté. Dr. Borovička po celkové orientaci v tomto fondě věnoval se hlavně zprávám vyslance Rodriga Alidosiho, který přijel do Prahy dne 6. listopadu 1605 a odjel odtud v září r. 1607. Zprávy jeho zachovány jsou ve svazku čís. 4362. Mimo to pořízeny z tohoto archivu ze svazků 2636 a 2637 přepisy instrukcí pro vyslance k císaři a do říše a to pro Cira Alidosiho z r. 1579, pro Matea Bottiho z r. 1592, pro Francesca Guicciardiniho z 20. dubna 1592, pro Francesca Lenzoneho, pro Cosima Concina de Conti z r. 1595, pro Cipriana Pagniho z r. 1604, pro Giuliana Mediciho z r. 1608, pro Filipa Capponiho z r. 1611 a pro Maxmiliana Gonzagu z r. 1612.

Ve svém badání v archivech italských pokračoval pak Dr. Josef Borovička ještě v říjnu r. 1923, kdy byl vyslán do Itálie rozhodnutím zemského správního výboru ze dne 22. srpna 1923 čís. 77.276/X. V tomto období pracoval nejprve ve státním archivu v Mantově. V tomto archivu uložen jest především archiv vévod Gonzagů, jemuž právě v poslední době dostalo se řádného inventáře prací archivářů Pietra Torelliho a Alessandra Luzia (L'Archivio Gonzaga di Mantova. Vol. I.—II.). Z diplomatické korespondence vévod Gonzagů zachovány jsou jednak instrukce pro jednotlivé residenty při dvoře císařském i pro posly mimořádné, kteří velmi často vysílání byli ke dvoru císařskému se zvláštním posláním, jednak depeše, posílané do Mantovy od těchto residentů a vyslanců ode dvora císařského. Jen do roku 1620 zachováno je podle citovaného inventáře 77 svazků těchto písemností. Pro zemský archiv byly opsány odtud instrukce a zprávy Manfrina Castiglione pro r. 1606 a 1607; mimo to pak také delší relace Cesare Spadariho vévodovi mantovskému z r. 1601. Kromě toho pořízen byl podle rukopisného podrobnějšího inventáře přehled materiálu, který je zachován v archivu v Mantově zejména pro období vlády Rudolfovy.

Ve státním archivu v Modeně, kde je uložen velmi bohatý politický archiv vévod z Este sahající zpět až do středověku, pracoval Dr. Josef Borovička rovněž v říjnu r. 1923. Výzkum tohoto archivu je zvláště pozoruhodný, neboť dosud nebylo zde pro účely zemského archivu vůbec pracováno. I vévodové estenští měli dobře rozvinutou síť diplomatických zástupců a agentů; i oni vedle pravidelných residentů vysílali dočasné vyslance ke dvorům pro určité úkoly. Bylo velmi výhodné, že podařilo se ve státním archivu v Modeně získati archivního

úředníka Filiberta barona d'Emarese, aby soustavně opisoval pro český zemský archiv instrukce a zprávy estenských residentů a agentů u dvora císařského v Praze. Baron d'Emarese opsal zprávy Renata Cata z l. 1570—1571 a z l. 1579 až 1582; zprávy Alessandra Sarda a Tiburzia Dreyfeldera z Německa, zvláště z Mohuče a z Augšpurku z r. 1579 až 1582; zprávy Ascania Geraldiniho z Prahy r. 1583 a 1587 až 1590, zprávy Marc' Antonia Ricciho z let 1587 až 1602; zvláště pak souvislou řadu zpráv ode dvora císařského, které posílal zpravodaj Cesare Florio v letech 1588—1623; zprávy Valentina Floria z let 1577 až 1594, zprávy Attilia Ruggieriho z r. 1601 a Girolama Manzuoliho z l. 1603—1606, zprávy Galeazza Ruggieriho od března 1608 do konce prosince 1609. Za svého pobytu v Modeně dověděl se také Dr. Borovička o archivu rodiny La Marmora v Bielle, kde uložena je též korespondence Giovanni Stefana Ferreriho, nuncia u dvora císařského v Praze v letech 1603 až 1607. Tento archiv Ferreriho, který uspořádal a spravuje jmenovaný již archivář modenský Filiberto d'Emarese, je velmi důležitý nejen tím, že je to vzácný případ zachované pozůstalosti kanceláře nunciovy, ale zvláště také svým obsahem, přinášeje četné cenné příspěvky pro církevní dějiny české v té době, zvláště pro nunciaturu Ferreriho, která je v programu práce Československého ústavu historického v Římě. Laskavým prostředkováním soprintendenta italských archivů a ředitele státního archivu v Římě gr. uff. Eugena Casanovy zapůjčen byl tento archiv z Bielly do státního archivu v Římě, aby tu mohly býti potřebné dokumenty opsány. Jak značně mohlo býti z tohoto archivu, který v Římě prostudoval státní stipendista československého ústavu historického v Římě Dr. Zdeněk Kristén, vytěženo pro sbírku přepisů zemského archivu a zároveň také pro citovanou práci o nunciatuře Ferreriho v Praze, je patrné z výkazu získaných přepisů, níže uveřejněného.

Menšího významu pro české dějiny novověké je státní archiv v Parmě, nikoliv však proto, že by vladař parmský v té době byl nepatrným činitelem politickým nebo neměl zájmu o politiku říšskou, naopak tehdejší vévoda parmský Ranuccio I. Farnese (1592—1622) byl význačnou politickou hlavou tehdejší Itálie a sledoval prostřednictvím svých diplomatických agentů při dvoře císařském velmi pilně politiku v říši a za Rudolfa II. i udalosti české. Co však dnes činí archiv parmský pro toto období dějin méně významným je skutečnost, že písemnosti parmské byly vévodou Karlem Bourbonským, když se stal králem neapolským, odvezeny v třicátých letech XVIII. století do Neapole,

kde jsou uloženy ve státním archivu. V tomto archivu bylo však již před lety pro český zemský archiv pracováno, a také toto důležité oddělení spisů parmských («Carte Farnesiane») prostudováno alespoň pro některá období publikace Sněmů českých. Mohl proto Dr. Borovička za své jednodenní návštěvy archivu parmského prostě jen potvrdit, že ve státním archivu není důležitějších spisů z té doby, a že tudíž část archiválií parmských, která podle údajů odborné literatury byla synem Karlovým Ferdinandem vrácena do Parmy, nemá významu pro účely zemského archivu.

Pro publikaci Sněmů českých pracoval za svého italského pobytu také Dr. Bedřich Jenšovský, zabývá se v archivech vatikánských nunciaturou u dvora císařského z roku 1615. Látku získanou již v dřívější době členy české expedice zemské doplnil Dr. Jenšovský dalšími depešemi nuncia Placida de Marra, biskupa melfského, i zprávami auditora pražské nunciatury Alessandra Vasolho do Říma, jakož i listy státního sekretariátu kurie zasílanými jmenovaným zástupcům papežské politiky z uvedeného roku. Prohlédl k tomu účelu v archivu vatikánském svazky: Nunz. di Germ. 114 G, 114 K a Borgh. II. 159, v knihovně Angelica pak svazek sign. 1234. Nově vyhledáno odtud 536 dokumentů, které byly opsány pro archiv zemský.

Když v r. 1926 Dr. Emil Schieche, který byl zaměstnán v archivu zemském jakožto pomocný pracovník vědecký, obdržel státní stipendium při Československém ústavě historickém v Římě pro další výzkum archivů italských pro listář a itinerář krále Jana Lucemburského, převzal vedle toho částečně též pracovní úkol zemského archivu potud, že v některých archivech provedl též alespoň přehledný soupis látky pro publikaci Sněmů českých, zvláště tedy instrukcí a zpráv vyslanců a residentů italských u dvora císařského. Ve státním archivu v Janově sepsal zprávy janovských agentů Lelia Costy a Marc' Antonia Paravagny, posílané z Prahy vládě janovské v l. 1597 až 1599, zprávy Antoniola Cattanea a Giov. Ambrosia Doria, z l. 1599—1600, jakož i zprávy dalších agentů janovských, kterými byli u dvora císařského v Praze v l. 1602 až 1605 Geronimo Guasco, v l. 1605 až 1606 Otavio Caretto, v té době však již také a pak v letech dalších až do doby českého povstání Cesare Florio, který zároveň zpravoval vévodu modenského; z Vídně píše pak v l. 1619 až 1620 agent Lelio della Torre. Odtud opsány pak zprávy agenta Cesare Floria z r. 1605 a 1606.

Ve státním archivu v Luce prohlížel Dr. Schieche především oddělení »Anziani al tempo della liberta«, v němž chronologicky jsou seřazeny zprávy residentů luckých, zasílané jmeno-

vanému úřadu republiky lucké, jakož i koncepty instrukcí a dopisů vydaných úřadem anzianů. Z tohoto oddělení byly později pro zemský archiv opsány úředníky státního archivu v Luce některé důležité zprávy vyslanecké i instrukce. Tak zejména instrukce pro Mikuláše Samminiatiho z r. 1601, pro vyslance Alessandra Garzoniho a Francesca Tegriniho, jakož i instrukce pro Giovanni Battistu Meconiho ze dne 11. července 1618; opsány též jejich zprávy a relace, zvláště relace posláze jmenovaného Meconiho a Martia Arnolfiniho z r. 1619, jak jest vykázáno níže v seznamu přepisů nově získaných.

Také ve státním archivu v Mantově sepsal Dr. Schieche zprávy, které v l. 1614 až 1620 posílali residenti a agenti mantovští, zvláště Piero Carnevali a Claudio Sorina z Čes. Budějovic a z Lince v době sněmu r. 1614, Claudio Sorina a Claudio Gonzaga z Prahy a z Vídně r. 1615, Claudio Sorina, Antonio Constantini a Bernardino Malanotti z Prahy r. 1616 a Vincenzo Zucconi z Prahy a z Vídně z let 1617—1620. Posláze pořídil také Dr. Schieche ve státním archivu v Neapoli některé doplňky k soupisu bohemik oddělení Carte Farnesiane podle indexu, který pro toto oddělení sestavil v devadesátých letech minulého století státní archivář S. de Crescenzo.

Souběžně s výzkumem zemského archivu pro publikaci Sněmů českých a ovšem i v určitém vztahu k tomuto výzkumu dějí se studia Československého ústavu historického v Římě pro edici nunciatury u dvora císařského. Z celkového úseku nunciatury císařské, který je v programu prací Československého ústavu historického v Římě, to jest z období r. 1592 až 1629, pracuje se nyní o nunciaturě Filipa Spinelliho v l. 1598 až 1603, jejíž vydání svěřeno archiváři Národního musea Dru Karlu Stloukalovi, o nunciaturě Giovanni Stefana Ferreriho, biskupa vercellského, v letech 1603 až 1607, kterou připravuje k edici Dr. Zdeněk Kristen, a o nunciaturě arcibiskupa capujského Antonia Caetaniho, jehož korespondenci připravuje k tisku Dr. Milena Linhartová. Na podzim roku 1929 počato pak také se soustavným výzkumem pro nunciaturu Cesare Speziana, biskupa cremonského, z l. 1592—1597, kterou dotud jen příležitostně zabývali se vedle svých jiných prací, za posledních svých pobytů v Římě Dr. Borovička, Dr. Jenšovský a Dr. Stloukal. Soustavný výzkum této nunciatury svěřen byl nyní Dr. Josefu Matoškovvi. Všichni tito čtyři nunciové sledovali velmi pilně církevní i politické poměry v Čechách v době Rudolfa II. a zasahovali do nich, jak známo, velmi účinně. Proto jejich korespondence, velmi důležitá pro publikaci Sněmů českých v těchto letech, byla již před válkou předmětem výzkumu úředníků zemského archivu

v Římě, zvláště v archivech vatikánských, odkudž vyčerpáno bylo z tohoto období několik set opisů pro sbírku prepisů v archivu zemském. Pro jednotnost této důležité sbírky jest i nadále materiál nově získaný při výzkumu pro nunciatury opisován na účet zemský pro sbírky zemského archivu. Takto přepsáno bylo dalších několik set, ba možno říci, několik tisíc prepisů (počet v. níže) zejména z archivů a z knihoven vatikánských, ze jmenovaného již archivu La Marmora v Bielle, z rodinného archivu knížat Caetani a posléze i z archivu státního sekretariátu brevi, kde opsána některá důležitější brevia secreta i brevia diversa z doby papežů Klimenta VIII., Lva XI., a Pavla V. Přepisy nově získané, stejně jako přepisy z doby starší, pokud jich je třeba k edičním i studijním pracím stipendistů Československého ústavu historického v Římě, zapůjčovány jsou v plném počtu tomuto ústavu.

Mimo uvedená již studia pracoval Dr. Bedřich Jenšovský v archivech vatikánských též o thematu o politice kurie papežské v českém povstání a prohlížel k tomu účelu svazky brevi z posledního období pontifikátu Pavla V. a z doby Řehoře XV. a korespondenci státního sekretáře kurie nunciu u dvora císařského Antoniu Gesualdovi z r. 1620. Podle jeho údajů pak opsány odtud písařem 384 dokumenty, jichž bude za jisté také použito jak pro příští svazky Sněmů českých, tak pro připravovanou edici nunciatur z této doby. Pro toto období získána také řada nových prepisů v papežském archivu státního sekretariátu brevi, jehož správa řízena je přímo státním sekretariátem papežským a který není veřejně přístupný. V tomto archivu bylo poprvé pro český výzkum pracováno již za pobytu Dra Jenšovského v Římě v l. 1913—1914 tehdejšími kopistou české expedice zemské p. Robertem Carolim. V r. 1924 bylo laskavým prostředkováním československého vyslance u papežského stolce p. Václava Palliera u kancléře brevi apoštolských Mons. Domenica Spady získáno znovu svolení, aby v archivu státního sekretariátu bylo pokračováno v pracích pro český zemský archiv v Praze a ovšem také, aby tu mohlo býti pracováno pro československý ústav historický v Římě. Spolehlivý písař Stefano Fortini přepsal tu v r. 1924 celkem 92 breve Řehoře XV. a Urbana VIII., adresovaná do zemí českých nebo ke dvoru císařskému.

Za svého studijního pobytu v Itálii pracovala Dr. Věra Kosinová o velikonočních prázdninách r. 1926 ve vládní knihovně v Luce, kde z uložení ministerstva školství a národní osvěty prozkoumala důležité kodexy, obsahující literární pozůstalost a korespondenci architekta Domenika Martinelliho, který zaujímá významné místo nejen v dějinách barokní architektury v Itálii, nýbrž i v dějinách stavitelství v zemích

českých, prováděje mnohé stavby světské i církevní v Čechách i na Moravě. Martinellim zabýval se v Římě státní stipendista architekt ing. Dr. Oldřich Stefan. Korespondence Martinelliho vyplňuje ve státní knihovně v Luce kodexy Nro 1856 »Perizie, disegni et altre scritture«, Nro 2074 »Sbozzo circa il modo di tenere e adoperare le misure etc.« a Nro 2357 »Lettere varie«. Poněvadž zvláště kodex č. 1856 obsahuje důležité dokumenty pro poznání působení Martinelliho v zemích českých a rakouských a nebylo možno pro krátkost času plně jej vyčerpati ani v Luce ani v Římě, kam byly jmenované rukopisy zapůjčeny do národní knihovny Vittorio Emanuele, byly kodexy čís. 1856 a 2074 laskavým prostřednictvím ministerstva školství a národní osvěty v Praze a ministerstev věcí zahraničních v Praze a v Římě a za mimořádné ochoty ředitelství knihovny lucké zapůjčeny koncem r. 1926 do českého zemského archivu, kde mohly býti dostatečně prostudovány pro účely české vědy. K těmže studiím opatřen v Národní knihovně Vittorio Emanuele v Římě prepis většího životopisu Martinelliho a v knihovně akademie dei Lincei v Římě další zprávy k historii tohoto architekta. Úplné opisy obou kodexů luckých uloženy jsou v zemském archivu. Komise Československého ústavu historického v Římě přijala návrh architekta Oldřicha Stefana a Dr. Věry Kosinovy, aby korespondence Martinelliho byla vydána ve zvláštní publikaci Komise s vysvětlujícími poznámkami a úvodem v jazyce italském. Ředitelství knihovny v Luce projevilo souhlas s publikací dokumentů luckých rukopisů.

Výzkumem archivů italských, jak byla právě o něm podána zpráva, rozmnožena byla velmi značně sbírka prepisů z archivů italských, a to nejen početně, nýbrž také, pokud jde o důležitost obsahu přepsaných dokumentů. Pokud jde o jednotlivé archivy, opsáno bylo v uplynulém období:

1. z archivů vatikánských:

a) pro středověké publikace archivu	600	prepisů
b) pro novověké dějiny české, zvláště korespondence pražských nunciů	6850	»
2. z knihovny vatikánské	420	»
3. ze státního sekretariátu brevi	210	»
4. ze státního archivu v Modeně	3650	»
5. ze státního archivu v Mantově	50	»
6. ze státního archivu v Luce	80	»
7. ze státního archivu v Turině	300	»
8. ze státního archivu ve Florencii	12	»
9. ze státního archivu v Janově	60	»
10. z archivu La Marmora v Bielle	1560	»

11. z rodinného archivu knížat Caetani v Římě	80	přepisů
12. z vládní knihovny v Lucce	3	»
rukopisů o 456 listech.		
13. z knihovny Vittorio Emanuele v Římě	1	»
14. z knihovny dei Lincei v Římě	1	»
15. z knihovny Accademia di San Luca v Římě	13	»

Celkem tedy rozmnožena v uplynulém období sbírka přepisů z archivů a knihoven italských téměř o 14.000 přepisů čítajících asi 33.000 listů.

K opisům takto získaným pořizován je podrobný l í s t k o v ý k a t a l o g jednak provenienční (podle prohlédnutých rukopisů a listin), jednak jmenný, obsahující jména osobní, místní i označení důležitých úřadů nebo institucí kuriálních, jednak posléze katalog chronologický. Vedle toho zakládá se v zemském archivu i veliký listkový k a t a l o g b i b l i o g r a f i c k ý, kde rozepsány jsou nejen hlavní spisy a články, pojednávající o archivech a knihovnách, nebo i o jednotlivých fondech italských, nýbrž i větší poznámky v edicích a exkursy historických spisů, přinášející důležitější údaje o určitých fondech nebo významnějších rukopisech v italských archivech a knihovnách. V posledních letech byla také věnována zvýšená péče oddělení příruční knihovny archivní, které obsahuje publikace a spisy, vztahující se k pracím a edičním podnikům archivu zemského v archivech italských, zvláště tedy edice pramenů z archivů vatikánských a spisy o dějinách papežství a o organizaci úřadů církevních, zvláště kuriálních. Toto oddělení bylo zvláště v l. 1926 a 1927 doplněno publikacemi, které namnoze nejsou zastoupeny v jiných knihovnách pražských.

Ze všeho, co bylo dosud řečeno o výzkumu a o pracích edičních v archivech italských, vysvitne nejlépe, jak významným činitelem v organizaci vědecké práce historické je tu český zemský archiv, který stal se tak nejen jedinečným střediskem materiálu čerpaného z archivů italských (celkový počet přepisů z archivů italských činí na 50.000 kusů), nýbrž i důležitým místem informačním i studijním pro všechny, kdož připravují se ke studiu v archivech italských nebo kdož po svém návratu pracují o publikacích nebo zpracování pramenů italských. Aby i širší veřejnost historická nejen poznala celkové výsledky dosavadního výzkumu italského, podnikaného zemským archivem, které konečně nejlépe jsou patrné ve vydaných publikacích, nýbrž, aby byla informována i o potížích, jaké nutno často překonávat, o roztroušeném materiálu, který nutno shledávat vedle řady archivů veřejných i v četných fondech rodinných, bude sepsána, hlavně na podkladě spisů úředních, historie výzkumu v Itálii pro dějiny české, resp. československé; tuto práci připravuje

Dr. Bedřich Jenšovský, v jehož rukách také soustředěna byla všechna úřední agenda spojená s výzkumem archivů italských. V této historii bude podrobně sledován postup prací české expedice zemské od počátku jejího působení v Římě, bude tu však také vyčtena účast historiků českých při pracích býv. římského rakouského ústavu historického (Istituto austriaco di studi storici). K tomu účelu vypůjčeny byly do zemského archivu z rakouského spolkového ministerstva pro vyučování úřední spisy býv. rakouského ministerstva kultu a vyučování ve Vídni a opsány odtud zvláště důležité a instruktivní zprávy býv. ředitelů rakouského ústavu taj. rady Theodora rytíře Sickla a Ludwiga barona Pastora, kteří ve svých referátech o pracích jednotlivých členů ústavu hodnotí často různé fondy archivní, zmiňují se o metodě pracovní a o jiných věcech zajímavých i poučných, které nebyly vždy pojaty do známých tištěných »Römische Berichte« Sicklových ani nebyly zdůrazněny v předmluvách jednotlivých podniků edičních a zapadly tak v archivu ministerském. V celku opsáno bylo k této úřední potřebě 290 dokumentů vídeňských z let 1881 až 1918. Připravovaný článek publikován bude v Bollettinu Československého ústavu historického v Římě.

S výzkumem archivů italských souvisí i péče zemského archivu o československé oddělení konsultační knihovny vatikánské (Bibl. Leonina) v Římě, které založeno bylo zemským výborem českým v sekci státních, resp. národních oddělení knihovny vatikánské, v letech devadesátých. Toto československé oddělení ve knihovně, která jest navštěvována a používána badateli ze všech států evropských i z kulturních států amerických a asijských, má ovšem nejen velikou cenu pro československé badatele, pracující v archivech a knihovnách vatikánských, nýbrž i mimořádný význam reprezentační a vědecky propagační. Tento důležitý význam československého oddělení ve knihovně vatikánské jest také všeobecně uznáván, a ředitelství zemského archivu může s opravdovým potěšením i s povděkem konstatovati, že všechny jeho žádosti za darování publikací pro jmenované oddělení potkaly se s velikou ochotou a byly kladně vyřízeny. Pro doplňování československého oddělení knihovny vatikánské, vazbu knih a zásilky do Říma zařazena jest v zemském rozpočtu zvláštní položka Kč 1500.—, která však při dnešních cenách knih a vazeb jest velice nepatrná, takže sotva stačí na vazbu knih darovaných. Knihy českého oddělení knihovny vatikánské jsou totiž z důvodů reprezentačních opatřeny jednotnou vazbou polokoženou, a jmenované oddělení působí také velmi pěkným dojmem a jest všeobecně chváleno. Knihy doplňují se tedy jednak koupí z uvedené položky jakožto dar českého výboru zemského, jednak dary vydávajících ústavů, společností nebo

i jednotlivců. Koupí opatřena jsou především pokračující díla slovníková (Podlahův Slovník bohovědný, Masarykův Slovník naučný, Slovník veřejného práva v zemích československých) nebo důležité spisy historické, pokud jsou vydány soukromými nakladatelstvími (Novotného Dějiny české a j.). Svě publikace pro jmenované oddělení darovaly pak v posledních pěti letech: Česká akademie věd a umění, Král. česká společnost nauk, ministerstvo školství a národní osvěty (dar 40 knih a publikací, vydaných zvláště také k účelům propagace mezinárodní), český zemský výbor, filosofická fakulta Karlovy university v Praze, filosofická fakulta Masarykovy university v Brně, filosofická fakulta Komenského university v Bratislavě, seminář českého práva na Karlově universitě v Praze (prof. Dr. Jan Kapras), hlavní město Praha (publikace archivu hlavního města Prahy), zemský archiv moravský, státní ústav historický v Praze, státní škola archivní v Praze, Společnost Národního musea v Praze, Matice česká, Jednota českých filologů, J. Mt. biskup Dr. Antonín Podlaha (publikace archivu kapitulního v Praze), Dědictví Svatojanské, Dědictví sv. Prokopa, Matice Cyrilometodějská, Občanská tiskárna v Brně a Československá akciová tiskárna v Praze (publikace k jubileu sv. Františka z Assisi). Knihy zasílány jsou do Říma zemským archivem s udáním jmen jednotlivých dárců, kteří jsou též zapsáni v seznamech československého oddělení jednak ve knihovně vatikánské, jednak v zemském archivu v Praze. Podle evidenčního seznamu v tomto archivu čítá československé oddělení konsultační knihovny vatikánské v Římě koncem roku 1929 celkem 1400 svazků. V uznání péče, která věnována jest československému oddělení konsultační knihovny vatikánské, daroval papež v prosinci r. 1929 ředitelství českého zemského archivu vzácnou a nákladnou publikaci »Pontificum Romanorum diplomata papiracea quae supersunt in tabulariis Hispaniae Italiae Germainae phototypice expressa iusse Pii PP XI consilio et opera procuratorum Bibliothecae Vaticanae. (Romae 1929.) Stejně darovány byly již v dřívějších letech publikované katalogy knihovny vatikánské a rovněž i nová sbírka inventářů a popisů archivů vatikánských »Sussidi per la Consultazione dell' Archivio Vaticano.«

Jako při výzkumu a přípravných pracích v archivech italských, i při publikaci pramenů k dějinám českým a československým z archivů italských došlo k účelnému rozdělení práce mezi Československým ústavem historickým v Římě a Komisí tohoto ústavu na jedné straně a českým zemským archivem na straně druhé. Z programu, jak byl po nové úpravě výzkumu italského přijat zemským výborem a jak byl citován výše, jest patrno, že zemský archiv podporuje oba veliké publikační podniky pramenů z archivů vatikán-

ských, které mají svůj základ v usnesení býv. sněmu království Českého a které at ve své přípravě či již v uveřejněných svazcích mohou se vykazati značnými výsledky již v době předválečné. Jsou to v prvé řadě: Monumenta vaticana res gestas bohemicas illustrantia, z nichž před válkou vyšly již svazky první prací Ladislava Klicmana (Acta Clementis VI.), druhý (Acta Innocentii VI.) prací Jana Bedřicha Nováka a pátý (Acta Urbani VI. et Bonifatii IX.) prací Kamila Krofty. Svazek třetí (Acta Urbani V.) prací Bedřicha Jenšovského jest úplně dotištěn v textu a částečně vytištěn i v rejstříku, takže jeho publikace jest otázkou krátkého času. Svazek čtvrtý (Acta Gregorii XI.) vydávaný Karlem Stloukalem jest rovněž již v tisku a také t. zv. svazek úvodní, který obsahuje akta Jana XXII. a Benedikta XII. a jehož edice byla svěřena Věře Kosiňové, postoupil v tisku zvláště v poslední době. Přepisy potřebné k edici bohemik z doby papežů velkého schismatu v letech 1404 až 1417 jsou již úplně shromážděny, stejně jako bohemika z register avignonských protipapežů z let 1378—1417. Bude tedy možno přikročiti k tisku svazku šestého, který obsáhne tyto dokumenty, jakmile jeho vydavatel Bedřich Jenšovský ukončí tisk svazku třetího. Také příprava sedmého svazku (Acta Martini V.), jehož edice byla svěřena Dru Janu Morávkovi, jest téměř ukončena. Ze zpráv o výzkumu v archivech vatikánských lze poznati, jak dalece pokročila příprava pro edici bohemik Eugena IV., která budou vydána v osmém svazku českých Monument vatikánských.

Z publikace Acta S. Congregationis de Propaganda fide res gestas bohemicas illustrantia, vydávané prací Hynka Kollmanna, vydán byl dosud první svazek dílu I. obsahující dokumenty z roku 1622—1623. Úvod, který pojednává o organizaci Propagandy, o jejím sekretariátu a archivu a zabývá se podrobně písemnostmi Propagandy po stránce diplomatické a obsahové, vyrostl do té míry, že čítá dnes již na 43 tiskové archy latinského textu, takže bylo rozhodnuto, aby byl vydán samostatně. Rejstřík k tomuto dílu, který jest rovněž již v tisku, vyplní sám na 8 tiskových archů; bude čítati tedy tento úvodní svazek více než 800 stran.

Písemnosti nunciů papežských i zprávy jiných vyslanců, residentů a agentů italských z Prahy otiskovány jsou v publikaci Sněmů českých ovšem jen potud, pokud se vztahují k dějinám českým, zvláště k jednání sněmovnímu. Publikaci zpráv nunciů z doby Rudolfovy a z let následujících v jejich úplnosti převzala do svého programu Komise Československého ústavu historického v Římě pro práce tohoto ústavu a v rámci velkého edičního podniku »Nunziaturberichte aus Deutschland«, společného římským ústavům Pruskému, Rakouskému a Společnosti Görresovy, jak bylo

o tom již promluveno výše. Nunciatury Spinelliho, Ferreriho a Caetaniho jsou té doby již v tisku.

Ze středověkých pramenů archivu vatikánského uveřejní zemský archiv bohemika z oddělení Instrumenta Miscellanea a z archivu t. zv. Svatoandělského. Také výsledky soustavného výzkumu jiných archivů a knihoven italských budou uveřejňovány ve Zprávách zemského archivu, jak byl učiněn počátek se soupisem bohemik v knihovně Barberiny v Římě.

Publikace zemského archivu z archivů vatikánských vztahují se, jak již vpředu poznamenáno, na celé území bývalé koruny svatováclavské tudíž na všechny diecése české, moravské, slezské i lužické. Postup v pracích publikačních byl zastaven na dosti značný čas důležitými úkoly, které dolehly na úředníky zemského archivu v době popřevratové; teprve v poslední době bylo možno, aby vedle svých prací úředních mohli se vydavatelé publikací věnovati více, byť i vždy v hodinách mimoúředních, pracím o svých edicích. Přesto však, že publikace nepokračují tak rychle, jak by snad mohl předpokládati pozorovatel nezasvěcený do rozsáhlé úřední agendy archivu zemského, a jak by si v prvé řadě nejvíce přáli ředitelství archivu a vydavatelé sami, z činnosti, kterou zemský archiv od převratu vyvíjel při výzkumu archivů italských, při jeho organisaci v Římě i v Praze, jest dobře zřejmo, jak důležitým celostátním činitelem stal se v oboru výzkumu archivů italských český archiv zemský, který svými bohatými sbírkami prepisů, svým rozsáhlým programem publikačním a svými cennými pomůckami studijními stal se s Komisí Československého ústavu historického v Římě nejdůležitějším a největším centrem studií italských v republice.

JAROSLAV WERSTADT:

PŘEDCHŮDCI
„PAMÁTNÍKU OSVOBOZENÍ.“

(Kus organizační historie našich středisk pro památky a dokumenty

let 1914—1918.)

Vznik a úkol »Archivu národního osvobození československého«.

Myšlenka sebrati a soustřediti různé památky a dokumenty národního života československého v osudovém pětiletí světové války a zvláště památky a dokumenty osvobozené revoluce národní proti Vídni a Pešti vynořila se takřka hned nazítří historického převratu říjnového. Jak byla přirozená a logická, ukazuje skutečnost, že se zrodila téměř současně v několika hlavách a byla vyslovena na různých místech navzájem nezávisle.

Najdeme ji na př. v »Pamětním spise o organizaci archivnictví v státě československém« z 20. listopadu 1918, jež připravil jako návrh pro anketu českých archivářů ředitel zemského archivu pražského Dr. Jan Bedřich Novák. V tomto memorandu, jež pláduje na prvním místě pro spojení velkých historických archivů dosavadních v jediný »všeobecný státní archiv«, kterémuž projektu později dáváno s oblibou jméno »archiv národní« (po francouzském vzoru »Archives nationales«), autor vytýká mezi úkoly navrhovaného ústředního archivu státního nebo národního také tento: »postarati se o sebrání veškerého důležitého materiálu týkajícího se dějin českého národa za světové války.«¹⁾ Stejnou potřebu a stejný požadavek tlumočil také univ. prof. Dr. Vlastimil Kybal v týdeníku »Národ« ze 12. prosince 1918 (roč. II. č. 49). Jeho článek míněný jako »upozornění širším kruhům« již svým názvem vyjadřoval program; byl nadepsán: »Československý archiv světové války«. Jestliže Novák měl na mysli oddělení ústředního archivu jako středisko dokumentárního materiálu k československým dějinám za války světové, Kybal navrhoval založení zvláštního československého archivu

¹⁾ Tento materiál je zde blíže naznačen takto: »Pro věčnou pamět by musila býti uchována písemná pozůstalost československé zahraniční vlády a musely by se sebrati všechny dokumenty československých legií a písemnosti českých vyjednavatelů v cizině. Také by se měla uspořádati sbírka listů a memoirů o tom, jak rakouské úřady a vojenští velitelé zacházeli s příslušníky českého národa za války.«

světové války, pokládaje »za příkaz kulturní politiky našeho státu, aby tato historie byla i u nás dokumentována co nejhojněji«. Kybalovi šlo především ovšem o zájem historicko-vědecký: »...mám za velkou úlohu republikánského dějepisce českého, — prohlašuje ve své stati — aby od počátku věnovalo bedlivou a soustavnou pozornost události, v níž národ náš hrál důležitou roli a z níž konečně vzešlo jeho vzkříšení politické i státní.« Při tom vhodně připomněl, že »historie světové války bude nám bohatou zbrojnicí argumentů politických a diplomatických« i »účinným prostředkem při národní výchově a při tvoření nebo orientování veřejného mínění«. Navrhoval též zřízení zvláštní stolice pro dějiny současné se zvláštním zřením k dějinám světové války na pražské universitě. Jako první a základní podmínku historické práce o dějinách našeho osvobození Kybal správně zdůraznil shromáždění historického materiálu s nejrůznějších stran, všeho materiálu týkajícího se událostí vojenských i občanských.²⁾ Soudil, že »bylo by snad záhodno, aby parlament

²⁾ Kybal pokouší se naznačiti dokumentární materiál, o něžž půjde, takto:

»Na prvním místě budou doklady o velké mobilisaci našeho lidu vojenského z r. 1914, o internacích našinců v cizině (máme o tom písemné záznamy), o t. zv. velezrádných rejdech politiků a Sokolů, o vynucených projevech loyality korporací i novin a o nevynucených nářcích a kletbách opuštěných žen a dětí. Následovaly by doklady o bojích, jež čeští vojáci museli rabsky vésti hlavně se Srby v Srbsku i Haliči, dále v Uhrách, Ruském Polsku a na Balkáně. Dále by sem náležely ruské manifesty a rusofilské projevy z prvních let války a na druhé straně dokumenty českorakouské servilnosti à la lutinovské Pochody armády, klerikální projevy proti Masarykovi, baštyřovské extravagance atd. Potom by tu byly velezrádné procesy s našimi politiky a dále opět doklady o účasti českých vojáků na válečných událostech v l. 1915—18 (v Rusku, na Balkáně, v Itálii, ve Francii); také písně našich vojáků, jichž je dosti zachováno, ač v různých verzích. Zvláštní místo v archivu naší republiky měly by dokumenty o činnosti našich velezrádců zahraničních s Masarykem v čele a skvělým pendantem jejich by byly doklady o slavných válečných skutcích Čechoslováků v Rusku, Francii a v Itálii. Neméně důležité by byly doklady o životě lidu československého v zázemí, zejména o vyděračství a korupci vládního systému, o drahotě, o nemocech a p., a oproti tomu doklady o pevné víře ve vítězství práva a svobody, jako byly historické projevy českých spisovatelů, poslanců, národní přísaha, květnové slavnosti 1918 a konečně vítězná revoluce z konce října t. r. Závěr by tvořily doklady o demobilisaci vojska (zejména o ukrajinostech maďarských a německých vojáků), dále doklady o počátcích nového života ústavního, o výpravě slovenské, o zajištění hranic česko-německých a posléze dokumenty příštího kongresu mírového.

O všech těchto událostech dějinných, posud v paměti živých, jest značně dokladů jak tištěných a grafických, tak i psaných. Nejdůležitější z nich budou rukopisné zápisníky československých vojáků, vězňů, exulantů i jiných osob občanských, místní kroniky, osobní záznamy atd. Jde o to, aby všechny tyto dokumenty byly co nejpečlivěji uschovány, a jakmile bude rozhodnuto o zřízení československého archivu světové války, aby do něho byly

tuto důležitou věc kulturní podnítil« a naznačil poslední cíl sběratelské a organizační práce takto: »ze shromážděného materiálu zbudovati důstojný pomník onoho skrytého a tichého hrdinství československého národa, o kterém bylo dobře řečeno při zahájení Národního shromáždění, že ono naší svobodu opravdu zasloužilo, a které také zůstane slávou a pýchou celé naší novodobé historie«.

Ředitel zem. archivu českého nepřestal na teoretickém námětu obsaženém v jeho zmíněném pamětním spise. Vycituje dobře, že věc nesnese odkladů, nemá-li být nenapravitelně poškozena, staral se o to, aby pro dokumenty památné historie našeho osvobození bylo i hned zřízeno středisko zatím při Zemském archivu v Praze. Jeho snaha i zájem tehdejších představitelů zemské samosprávy, na věci nejvíce zúčastněných, setkaly se takřka na půli cesty. Prvý popřevratový a občanský, nedávno před tím jmenovaný náčelník samosprávy zemské Dr. Bohuslav Franta jako předseda zemského správního výboru a Karel Stanislav Sokol jako jeho přisedící a referent o zemském archivu byli již předem pro věc získání s jiné strany. Pisatel hovořil při kterémisi přátelském setkání s Dr. O. Plachtem — ještě před uveřejněním článku Kybalova a nevěda ničeho o námětu řed. Nováka — o tom, že by bylo potřebí zřídit zvláštní »Archiv národního osvobození« s úkolem, jaký tanul na mysli oběma jmenovanými iniciátorům (jméno bylo náhodou plodem »invence« pisatelovy). Dr. Placht se rozhodl zainteresovati pro věc jak Dra Frantu, tak K. S. Sokola, jednal s řed. zem. arch. Dr. Novákem a prostředkoval i první styk mezi tímto a pisatelem stati, který od počátku byl pověřen prací o vytvoření dokumentačního střediska naší historie osvobozené.

Podáním ze 3. ledna 1919 navrhlo tedy ředitelství zemského archivu zemskému správnímu výboru v Praze, »aby při zemském archivu byl neodkladně zřízen archiv českého národního osvobození, jehož účelem by bylo sebrati a pro věčnou pamět uložiti veškeré písemnosti i tisky vztahující se na náš národní boj za svobodu a na utrpení a pronásledování českého národa za rakouské krutovlády po dobu světové války«. Po zevrubnějším označení dokumentárního materiálu, který by v novém archivu měl býti soustředěn — citovati zde tyto odstavce nebudeme, protože jsou obsahově zahrnuty ve zprávě o zřízení a úkolu archivu nár. osvobození, kterou se ředitelství zem. archivu

odevzdány k bezpečnému uschování a k pozdějšímu vědeckému zpracování se všemi ovšem kautelami osobního majetku a veřejných ohledů. Běželo by tu hlavně o prameny obecného významu, neboť čistě lokální prameny by nejlépe byly na místě v obecních, městských nebo okresních resp. krajských archivech a knihovnách nebo museích, jež by za tím cílem byly upraveny.«

obracelo k veřejnosti a již otiskujeme celou níže v příloze (č. 1) — vysvětluje a zdůvodňuje se, že archiv osvobození má být přičleněn k českému archivu zemskému: »Protože dosud není zřízen národní archiv československý, jehož hlavní součástí bude zemský archiv, nezbyvá než aby se zemský archiv podjal tohoto úkolu.« Po stránce praktické navrhlo ředitelství zem. archivu, aby do zemského rozpočtu na rok 1919 byla pro začátek vložena položka 40.000 K na zřízení archivu osvobození a aby byla dána po čtvrtletních splátkách k dispozici ředitelství, které dotace užije k úhradě všech vydaní spojených se zařízením a pracemi nového archivu. Referent o této věci v zemském správ. výboru, K. S. Sokol, jeden z těch politických mužů, kteří celým svým životním dílem sloužili myšlence naší státní samostatnosti, učinil ovšem ochotně a rád, co na něm bylo, aby návrh stal se brzy skutečností. Již ve schůzi zem. správ. výboru ze dne 15. ledna 1919 návrh byl schválen a dotace povolena. A 25. ledna vystoupil Archiv národního osvobození československého — jak byl oficiálně nazván — poprvé na veřejnost programovým projevem o jeho založení a cílech, jenž byl novinám dodán úředně ze zemského archivu. Z tohoto ohlášení (jež bylo úplně otištěno v Nár. Listech z 25. ledna 1919) je nejlépe viděti obsah a rozsah, povahu i úkol nového archivu, jak se původně jevil jeho zakladatelům. Proto je snad vhodné přetisknouti je celé v příloze (č. 1).

Z citovaného programu, jež si archiv národního osvobození vytkl a v němž se ovšem na nejednom místě obráží jednak neúplná a nedokonalá ještě představa, kterou jsme tehdy — asi 2 měsíce po převratu — měli o průběhu a organizaci našeho zahraničního odboje, jednak nedostí jasný názor o povaze a uložení různého archivního materiálu ilustrujícího české osudy válečné v rámci Rakousko-Uherska, vystupují dosti zřetelně obrysy nové instituce. Archiv národního osvobození omezuje se na materiál psaný a tištěný a představuje archiv, respektive soubor archivů ve vlastním odborném smyslu slova potud, pokud obsáhne akta a registry jednotlivých orgánů a organizací — politických i vojenských — našeho revolučního hnutí. Ostatní materiál, ať rukopisný (jako korespondence a zápisky účastníků hnutí), ať tištěný (jako tiskové orgány a produkty jeho a vůbec celá t. zv. válečná literatura) není skutečným fondem archivním, nýbrž tvoří vlastně sbírku materiálu bibliotečního, po př. musejního a bývá pravidlem ukládán v knihovnách nebo museích. Možno také říci jinak, že Archiv nár. osvobození jako celek je archivem v onom širším, populárním a neodborném pojetí, které jím rozumí souhrn písemných, po př. i tištěných pramenů a dokumentů, slou-

žící badání historickému, a že je doplněn knihovnou, která kromě současné dokumentární a časové literatury z války shromažďuje i historickou a jinou literaturu o válce a má za úkol nejen uchovati tištěné prameny a dokumenty naší válečné historie, nýbrž i umožňovati a podporovati jako speciální knihovna studijní historickou práci o dějinách našeho osvobození v širokém rámci dějin války světové.

II.

Vznik a úkol »Památníku odboje«.

Vedle Archivu nár. osvobození a po něm byla zřízena jiná instituce, která se s ním úzce stýkala v stěžejném bodu svého poslání. Vyrostla z ovzduší prvních měsíců naší samostatnosti, naplněných nadšením a obdivem pro legie, které svými slavnými boji a obětmi vykoupili československou svobodu a měla se starati o to, aby vděčnost národa k nim našla trvale působivý výraz v pomníku ne pouze z kamene a kovu, nýbrž v pomníku zbudovaném z živých soudobých památek a upomínek, které by ve svém celku zpřítomňovaly budoucím pokolením velikou chvíli našich dějin, v níž se rodila a zrodila nová svoboda národa.

Již 3. března 1919 sešla se v ministerstvu národní obrany první schůze »Poradního sboru pro postavení Pantheonu československých legií«. Za účasti řady interestedů z kruhův uměleckých³⁾ bylo jednáno — jako o věci nejbližší — o výpravě českých malířů na bojiště legií a o dalším shromažďování památek z československého odboje. Vlastní, byť vzdálenější cíl práce sboru byl vyjádřen jasně v jeho označení. V čele sboru stál formálně jako předseda první ministr nár. obrany V. Klobáček, ve výkonném výboru jeho fungovali: Dr. Novák, tajemník v min. nár. obr. jako zástupce předsedy-ministra, Dr. Wirth jako úřadující místopředseda a malíři Kupka a Zeyer jako referenti pro jednotlivá bojiště (zatím franc. a ital.).

Určitější podoby organizační nabyl tento sbor výnosem ministra národní obrany ze 4. května 1919, vyjádřeným dodatečně ještě v domácím rozkazu ze 7. července téhož roku. Jím se zřizuje vlastně na místě dosavadního poradního sboru pro postavení Pantheonu legií a jako dědic hlavního jeho úkolu »Památník odboje«, umělecký sbor při ministerstvu nár. obrany. Jako onen, tak i tento sbor nesl na štítě jméno označ-

³⁾ Přítomni malíři Šimon (za Mánes) a kap. Zeyer, sochař Španiel, architekti Gočár a Janák, umělečtí historikové Dr. Wirth, Dr. Štech a Dr. Pečírka. V další schůzi přibyli: Machar, Kvapil a Kupka.

jící konečnou metu jeho úsilí: postavení pomníku budovy, kde by došel důstojného umístění souhrn památek a dokumentů z naší národní revoluce. Úkoly »Památníku odboje«, jehož protektorát převzal prezident republiky a jehož čestným předsedou zůstal ministr nár. obrany (kdežto zástupcem jeho byl nadále Dr. Novák a sekretáři sboru: sochař Špála z franc. legie a spis. Mathesius z domácího vojska), byly ustanoveny takto: 1. porady a posudky v uměleckých otázkách ministerstva se týkajících; 2. přípravné práce pro monumentální dílo umělecké s museem a archivem památek osvobození; 3. výpravy umělců na bojiště za účelem získání obrazů nejdůležitějších jevišť československé branné revoluce; 4. péče o hroby našich bojovníků v cizině; 5. opatrování finančních prostředků pomocí výstav, slavností, přednášek, subvencí a příspěvků atd. Prvotní volnější forma »Památníku odboje« jako »uměleckého sboru« byla potom odstraněna reorganisační jeho v oddělení ministerstva nár. obrany s kap. Špálou jako přednostou v čele a s 5 referáty, v nichž byly znovu shrnuty úkoly této památkové instituce; byly to referáty: 1. vydavatelský, 2. archivální a musejní, 3. výtvarný, 4. péče o hroby, 5. fotolaboratoř. Stěžejný bod programu »Památníku odboje« byl dán úkolem připadajícím referátu archiválnímu a musejnímu.

Nové a po 3 léta trvající podoby organizační i programické nabyl »Památník odboje« ustanovením o »povšechné organisaci čs. branné moci« z 29. října 1920, jehož § 23. definuje »Památník odboje« jako »samostatný vojenský úřad, který podléhá ve všech záležitostech přímo ministerstvu národní obrany« (— podrobná ustanovení pro něj vydávají se cestou nařizovací —) a stanoví jeho úkol v hlavní věci takto: »Do pravomoci »Památníku odboje« spadají: 1. Veškeré přípravné práce pro monumentální dílo umělecké, jež bude oslavou a současně museem i archivem památek osvobození; 2. Správa archivu, musea a fotoústředí čs. legií, soustředění materiálu listinného, fotokinetografického, obrazového a věcného z činnosti zahraniční, uspořádání veškerých dokumentů o branném a politickém odboji za hranicí, příprava a vydání těchto dokumentů. Vedení akce subskripční, pořádání výstav a přednášek; 3. Spolupřevzatí o hroby našich vojsk v cizině, prováděti přípravné práce vypsaním soutěží na pomníky s cílem uctění památky padlých legionářů na zahraničních bojištích i na území čs. republiky.« Značné osamostatnění »Památníku odboje« souviselo též s ustanovením podplukovníka Rud. Medka, významného představitele našeho odboje na Rusi, přednostou tohoto ústavu.

Hledíme-li k prvním dvěma hlavním článkům programu a kompetence »Památníku odboje«, citovaným výše, máme před sebou projekt jednotného ústavu slučujícího v sobě museum i archiv naší zahraniční revoluce a umístěného v reprezentační budově, tak aby jako celek byl důstojným památníkem našeho osvobozeného boje ve válce národů. Jádro a základ musea a archivu tvořily dosavadní sbírky a fondy spravované »Památníkem odboje«. Jak patrně, archivní složka »Památníku odboje« představovala zároveň podstatnou součást úkolu a snahy staršího Archivu nár. osvobození, který však neomezoval svůj zájem toliko na dokumenty zahraničního odboje, nýbrž měl na mysli dokumentaci celého osvobozeného hnutí, jak zahraničního, tak domácího. Nebo jinak řečeno: »Památník odboje«, aby se stal museem a archivem celého československého odboje, musil by býti doplněn památkami a dokumenty z domácí revoluční fronty. Takové celkové řešení bylo asi v intencích zajímavého, ač docela zběžného a nepropracovaného návrhu na »přípravné práce pro zřízení musea našeho osvobození«, jež ještě před formálním zřízením »Památníku odboje« a nevěda patrně vůbec o existujícím již Archivu nár. osvobození předložil revolučnímu Národnímu shromáždění posl. dr. Rambousek 15. dubna 1919 (tisk 872).*) V Rambouskově návrhu se pravilo: »Naše osvobození bylo výsledkem úsilí našich krajanů rozptýlených po celém světě. Zachovati pro budoucí pokolení veškeré naše dokumenty a památky na válku světovou jest požadavkem doby a nutno ihned s tím počítí. Proto navrhuji podepsaní, aby ihned byla zahájena veřejná akce pro získání všech propagačních tiskopisů, map, fotografií, odznaků, ukořistěných zbraní a j. — krátce všech věcí souvisících s naším osvobozením a podávajících jasný obraz veškeré činnosti domácí i zahraniční. — Formálně buď návrh přidělen výboru kulturnímu, který by měl ihned vyzvati domácí i zahraniční korporace, aby se zúčastnily na sebrání veškerého materiálu.« Tento iniciativní návrh parlamentní sice zůstal jenom na papíře — patrně proto, že navrhovatelé sami pokládali jej za vyřízený, když byli upozorněni na existenci a činnost Archivu osvobození a když krátce po té došlo ke zřízení »Památníku odboje«, — avšak stál za připomenutí jako další důkaz, jak obecně byla cítěna potřeba soustavné péče o soustředění a uchování památek a dokumentů našeho osvobození.

*) Návrh svého klubovního kolegy podepsali tehdy tito poslanci čsl. strany socialistické: Pelikán, Dr. Klouda, Dr. Veverka, Slaviček, Dr. Th. Bartošek, Hrouda, Kopeček, Freiman, Svozil, Špatný, Buřival, Netolický, Zemínová, Sladký, St. K. Neumann, Landová-Štychová, Dr. Heidler, Tučný, Dr. Franke, Skorkovský.

III.

»*Archiv nár. osvobození*« a *archivy legií při »Památníku odboje«.*

Do velké míry shodný a totožný úkol Archivu nár. osvobození na jedné straně a archivního oddělení Památníku odboje na straně druhé stavěl záhy oba ústavy před otázku jejich vzájemné dohody, součinnosti a dělby práce. Ba ještě více: poznávalo-li se, že úkoly a snahy obou institucí se dílem vhodně doplňují, z velké části však úplně splývají, vyskytovaly se zcela přirozeně od samého počátku snahy a plány, sjednotiti obě střediska památek a dokumentů naší osvobozené revoluce. Vedle důvodů programových a zásadních svědčily pro vhodné upravení poměru mezi nimi též zřetele praktické: je nejenom neekonomické a zbytečné udržovati dva podniky se stejným cílem, ale může to být i na škodu věci, jestliže jejich akce se budou navzájem křížiti, jedna druhé překážeti nebo alespoň působiti desorientaci a chaos ve veřejnosti, jejíž podpory bylo potřeba k dosažení vyčteného společného cíle.

Proto bylo přední snahou Archivu nár. osvobození, aby se netvořilo vedle něho, mimo něj a bez jakékoli souvislosti s ním nové středisko revolučních památek a dokumentů povahy archivní. Otázka se stávala prakticky nalahavou, když v létě r. 1919 byly přivezeny do vlasti první archivní fondy našeho revolučního vojska a hnutí v Rusku a v Itálii. Podařilo se věc rozřešiti koncem r. 1919 v praxi úspěšně tak, že zahraniční archivy legionářské byly uloženy a důstojníci je spravující a v nich pracující usídleni v místnostech, které pro ně připravilo ředitelství zemského archivu v budově Národního musea, takže archiv legií se od počátku vyvíjel v místním, osobním a pracovním kontaktu s archivem nár. osvobození. Řešení, jaké tehdy tanulo na mysli správě Archivu osvobození, ukazuje propoziční, kterou na sklonku r. 1919 předložila správě »Památníku odboje«. Podle ní měly se »za účelem soustředění všech písemných a tištěných památek a dokumentů našeho osvobozeného hnutí ve válce světové — za hranicemi i ve vlasti — v jediném velikém archivu a knihovně« spojití archivní referát Památníku odboje a Archiv nár. osvobození zřízený při zem. archivu českém k společné práci na tomto základě:

»Archivní materiál, zejména archivy legií, jež jsou již v opatrování Památníku odboje nebo jež teprve budou přivezeny, budou deponovány v Archivu nár. osvobození při zemském archivu v Praze a k práci v těchto archivech i organisování další sběrací akce budou ustanoveni znalci a účastníci zahraničního hnutí navržené Památníkem odboje a jmenovaní ministerstvem národní

obran. Tím bude především zajištěno jednotné, odborné, soustavné a methodické zpracování jedinečného archivního materiálu i zabráněno škodám a zmatkům, které by vznikly dvojí nebo několikaletou akcí sběrací; tím bude též využito připravené kanceláře a archivních zařízení v Archivu nár. osvobození, jakož i všech pracovních pomůcek a výhod, jakých poskytuje velký vědecký historický ústav s rozsáhlou knihovnou, kterým je zemský archiv český a speciálně knihovna válečné literatury domácí i cizí vznikající při Archivu nár. osvobození.

Naproti tomu všechny památky museálního a výstavního rázu, jako obrazový a fotografický materiál, budou uloženy a soustředěny ve vlastním Památníku odboje, který již nyní vytvoří — třeba v provisorním umístění — museum a výstavu památek toho druhu, kdež může být zřízena též stálá expozice archivu obsahující dokumenty a ukázky tisků zvláště významné a zajímavé.«

Vůdčí myšlenkou tohoto návrhu bylo, aby Archiv nár. osvobození a Památník odboje si zatím rozdělily úlohy tak, že onen by byl jediným střediskem dokumentů archivních a tento památek musejních, při čemž jejich konečný poměr v budoucnosti měl záviseti na tom, bude-li Archiv osvobození definitivně umístěn v projektované budově Památníku odboje nebo v proponovaném tehdy Národním archivu; to bylo — podle citovaného návrhu — »otázkou času a vývoje«. Tehdy se totiž mluvilo a uvažovalo o dvojí možnosti: buďto se z Archivu nár. osvobození stane zvláštní oddělení ústředního archivu národního a státního, jehož jinou součástí bude i zemský archiv, v kterémžto případě by v rámci Památníku odboje byla umístěna vedle musea, obrazárny a ostatních složek tohoto památkového ústavu toliko expozice památek archivních, anebo bude Archiv osvobození spojen místně i administrativně s musejní, výstavní, ediční atd. skupinou Památníku odboje v jeho projektovaném reprezentačním sídle, při čemž by byl zároveň včleněn do celkové organizace našeho archivnictví podle toho, zda a jak se tato vyvine. O tom či onom konečném řešení otázky měl rozhodnout vývoj věcí, to jest okolnost, který z obou velkých projektů bude mít lepší a bližší vyhlídky realizace. V každém případě však se měl Archiv osvobození stát součástí samostatného kulturního ústavu celostátního (ať již Nár. archivu nebo Památníku odboje).

Pro hlavní konkrétní požadavek: aby archivy legií byly deponovány v Archivu nár. osvobození a aby k jejich správě byli zemskému archivu přiděleni legionářští důstojníci — vyslovila se také jednomyslně odborná anketa, konaná v ministerstvu národní obrany v druhé půli září (19.). Věci se tak vskutku do jisté míry vyvíjely *via facti*: archivy legií byly od r. 1919 v těsné spojitosti

s Archivem nár. osvobození, spojitosti vnější, místní, používající jeho místnosti, zařízení atd., i vnitřní, ideové a pracovní, shromažďující a pořádkující archivní materiál v dohodě a součinnosti s Archivem osvobození; při tom od počátku byly pokládány a samy se pokládaly ústy svých náčelníků a pracovníků za integrující součást Archivu nár. osvobození jakožto ideového, programového celku ve smyslu výše naznačeném.^{4a)} Avšak tenkrát ani později nikdy nedošlo k tomu, aby tento fakticky se vyvíjející poměr a stav byl určitým formálním, úředním způsobem upraven a fixován. Naopak nastala nová komplikace, která takové nějaké opatření oddalovala a znesnadňovala: koncem r. 1920 bylo ustanoveno, že archiv legií má být po dobu likvidace československého vojska zahraničního podřízen pravomoci Likvidačního úřadu zahraničních vojsk, načež bude opět vrácen správě Památníku odboje; s tím souviselo též, že po odchodu prvního správce archivu legií kap. Fr. Richtra (někdejšího sekretáře Odbočky Čsl. Nár. rady na Rusi) do civilního povolání byl postaven v čelo archivu dosavadní správce archivního oddělení Likvidačního úřadu major Rob. Vobrátilík.

Když tento nevyjasněný, neupravený a provisorní stav péče o písemné památky a dokumenty naší osvobozené historie byl pocitován stále nepříznivěji a byl kriticky komentován i v tisku, zvláště legionářském, došlo na podzim r. 1921 k několika poradám a jednáním o věci, jejichž výsledkem bylo společné podání »Památníku odboje«, »Likvidačního úřadu čsl. zahraničních vojsk«, »Archivu národního osvobození« při Zemském archivu českém, »Československé obce legionářské« a »Poradního sboru legionářského« (za nějž podepsali generál Syrový a býv. ministr nár. obrany Husák) k ministerstvu národní obrany. Návrhy a požadavky obsažené v tomto podání z 30. prosince 1921, jehož úplné znění je připojeno v příloze (č. 2), lze shrnouti takto: Archiv národního osvobození při zemském archivu budiž jediným uznaným střediskem, ve kterém jest shromážďiti veškeren historický dokumentární materiál k dějinám našeho osvobozeného hnutí zahraničního i domácího; tento archiv budiž zároveň ústavem vědeckým, sloužícím studiu historie našeho osvobození, jež bude podporováno i velkou knihovnou, shromažďující literaturu z války a o válce, která při tomto archivu od počátku je organizována. Archivy legií nechtě jsou v Archivu nár. osvobození de-

^{4a)} Zajímavým dokladem je razítko archivu ruských legií z té doby, na němž je velký nápis »Archiv národního osvobození« a malý podnápis »Ruská legie«. Znamenalo to, že jde o jednu složku jediného archivního celku. (Razítko, které má i zevně podobu razítka býv. Archivu nár. osvobození při zem. archivu — je okrouhlé se lvem uprostřed, zachovalo se v býv. »Památníku odboje«, nyní v »Památníku osvobození«.)

ponovány a tvoří jeho zvláštní oddělení (ruské, francouzské, italské, americké). K archivním pracím v archivech legií budiž přidělení trvale vojenští pracovníci z řad účastníků zahraničního odboje, při čemž vlastní archiváři by měli odbornou kvalifikaci historickou. Odborná archivní správa celého Archivu nár. osvobození nechtě náleží ředitelství zemského archivu, při němž tento archiv vznikl, a úředník historik, jemuž ředitelství svěřilo vedoucí práce v Archivu osvobození, budiž referentem o celku. Naproti tomu běžná úřední agenda k potřebě ministerstva nár. obrany bude vykonávána samostatně za vedení ustanoveného důstojníka a silami k tomu cíli dočasně přidělenými podle časové potřeby a bude podléhati přímo nadřízenému vojenskému úřadu.

Jak patrně, toto podání, jehož návrhy a žádosti odůvodnili a doporučili zástupci Památníku odboje a Archivu nár. osvobození ministerstvu nár. obrany ještě také ústně, přijímalo v podstatě stanovisko staršího návrhu předloženého Archivem osvobození Památníku odboje, kterou jsme citovali výše; rozvádělo a doplňovalo ji toliko v některých směrech. Po tom, co již bylo řečeno, je také zřejmo, že úpravou, které se podání domáhalo, nezaváděla se fakticky žádná novota, nýbrž se v podstatě jen zjednávala formální sankce stavu, vytvořenému a existujícímu do značné míry již de facto, a že řešení, o něž tu šlo, bylo vědomě toliko účelným provisoriem a zůstavovalo konečné a úplné rozřešení otázky Archivu osvobození a Památníku odboje budoucnosti. Šlo zde o vhodné organizační a pracovní aranžmá počítající s danými poměry, kdy na jedné straně Památník odboje s archivy legií byl oddělením ministerstva nár. obrany a na druhé straně Archiv nár. osvobození při zem. archivu byl podřízen zemskému správnímu výboru, kdy v celkovém Archivu osvobození se musila spojovati účast a kompetence státu a země, práce zemských úředníků civilních a důstojníků vojenských, a to přechodně do té doby, dokud celá otázka nebude definitivně rozřešena v některém naznačeném směru. Šlo tedy o to, aby v daných poměrech bylo zajištěno vytvoření jednotného Archivu nár. osvobození bez ohledu na to, kde bude na konec umístěn, kam bude definitivně zařazen. Idea archivu naší osvobozené revoluce byla věcí první a hlavní, všecko ostatní druhotné a méně závažné.

Ukázalo se však v zápětí, že právě tato idea, tento Archiv národního osvobození byl ohrožen ve své existenční podstatě v téže době, kdy v ministerstvu nár. obrany ležel známý nám již akt, který v mezích daných poměrů měl zlepšiti a ustáliti podmínky jeho dalšího rozvoje. Z archivu ministerstva zahraničních věcí byl totiž učiněn krok za získáním archivu Odbočky Národní rady na Rusi, který byl v archivu ruských legií, do archivu mini-

sterského. Stalo se tak v souhlase s doznáním cílem, soustřediti vůbec v archivu ministerstva zahraničí politické archivy naší zahraniční revoluce — to jest především archiv Národní rady (a potomní prozatímní vlády) pařížské, chovaný tenkrát jako až dosud v kabinetu ministerstva zahraničí, i archivy jejích odboček, po případě vedoucích orgánů a organizací, které ji předcházely. Tato akce pak na druhé straně dílem vyvolala, dílem posílila tendenci, jež vycházela tehdy z archivu ministerstva národní obrany, aby vojenské archivy legií byly uloženy v tomto archivu, z něhož by byl vytvořen velký válečný archiv podle vzorů zahraničních, zvláště po příkladu vídeňském. Bylo ovšem za takových okolností přirozeno, že archiv ministerstva nár. obrany se stavěl rozhodně zamítavě k společnému podání pěti ústavů (resp. úřadů) a korporací o Archivu nár. osvobození, které zůstalo vůbec bez odpovědi. Společná protiakce obou ministerských archivů znamenala ve svých důsledcích — jak je zřejmo — rozdělení archivu naší zahraniční revoluce do jednotlivých ministerských, resortních archivů bez ohledu na projekty a snahy směřující k vybudování Archivu nár. osvobození a Památníku odboje, resp. společného střediska památkového a dokumentačního, projekty a snahy, které dosud nikdy nebyly od interesovaných činitelů odmítány a popírány, nýbrž naopak respektovány a podporovány.

Proti takovému útoku na myšlenku a dosavadní existenci Archivu osvobození zahájily rozhodnou obranu instituce a korporace na otázce nejnvtírněji zúčastněné, především pak Čsl. obec legionářská — tehdy ještě jednotné středisko legionářského bratrstva — která se za myšlenku zvláštního, úplného a jednotného archivu naší osvobozenské revoluce postavila se vši svou vahou. Šlo při tom o dvojí úkol a cíl: předně *negativní* — totiž: zabrániti tomu, co se chtělo učiniti na úkor vytvoření zvláštního střediska dokumentů naší revoluce — a za druhé *positivní* — to jest: vypracovati a navrhnouti určité a konečné řešení celé otázky, jež by odstraňovalo dosavadní nejasné, nejisté a nehotové poměry, z nichž právě těžily tendence protichůdné. Prvního cíle bylo dosaženo přímým zákrokem u šéfu ministerstev, z jejichž archivů — jak jsme pověděli — vycházely snahy nepřívznivé Archivu nár. osvobození. Druhý cíl pak sledoval nový projekt jednotného a samostatného státního ústavu »Památníku osvobození«, který by byl zároveň archivem i museem naší protihabsburské revoluce a jehož zřízení se mělo stát cestou zákona.

Pokud se týče první, ve vlastním slova smyslu obranné akce, byl průběh událostí asi takovýto: Nejdříve — totiž dne 3. února 1922 — intervenovala zvláštní deputace, kterou vedl předseda Legionářské obce poslanec dr. Patejdl a v níž byli ještě: z výboru

ČsOL. dr. Sychrava, za »Památník odboje« jeho přednosta podplukovník Medek a (z archivu legií) kapitán Turek, za Archiv nár. osvobození dr. Werstadt, u ministra zahraničí a tehdy zároveň ministerského předsedy dra Ed. Beneše. Po stručném, ale všestranném osvětlení otázky Archivu osvobození drem Werstadtem, ministerský předseda dr. Beneš uznal plně závazné důvody pro vytvoření zvláštního jednotného archivu naší revoluce, prohlásil ochotu odevzdati tomuto dokumentačnímu středisku archiv Národní rady pařížské, event. i jiné písemnosti týkající se zahraniční osvobozovací akce, chované dosud v ministerstvu zahraničních věcí, a to za podmínek a modalit, o nichž bude lze se podrobně dohodnouti. Rozhodně byl dr. Beneš zajedno s deputací, že tuto otázku nelze řešit s úzkého a formálního stanoviska resortního, ministerského, administrativního, nýbrž že to je otázka zájmu a dosahu veřejného, národního, a že v tom smyslu je nutno připustit v ní ke slovu i určité ideální a morální interesy, z nichž jedním a zvláště kompetentním je »Obec legionářská« a celek legionářstva vůbec. V tom smyslu min. předseda dr. Beneš slíbil, že presidium ministerstva zahraničí svolá o věci konferenci, do níž vedle ministerstva zahraničí a ministerstva národní obrany vyšlou své zástupce ministerstvo školství, kompetentní v otázkách archivnictví, Obec legionářská, Památník odboje a Archiv nár. osvobození při zem. archivu. Dr. Sychrava pak ohlásil dru Benešovi, že v Obci legionářské se utvoří zvláštní komise legionářských historiků a archivářů, aby jednala o řešení otázky Archivu osvobození a připravila případné návrhy. — Další dvě intervence byly vykonány touže deputací jednak u zástupce ministra zahraničí vyslance dra Girsy (12. února) a u tehdejšího ministra národní obrany Udržala (20. února); obě se stejně příznivým výsledkem. Dr. Girsy tlumočil stanovisko ministra dra Beneše pro zachování a vybudování samostatného a jednotného Archivu národního osvobození s časovým ohraničením do prohlášení samostatného státu doma (28. října), kteréžto datum ovšem, jak bylo jednomyslně konstatováno, nemůže být přijato mechanicky pro ruské legie a jejich sibiřskou historii; v zásadním rozporu s tímto názorem ministrovým byl toliko archivář jeho ministerstva. Při té příležitosti bylo sjednáno, že presidium ministerstva zahraničí svolá dotčenou již konferenci o záležitosti Archivu osvobození teprve tehdy, až zúčastněné strany budou míti připraveny pozitivní a konkrétní návrhy řešení. Za týden poté projevil také ministr nár. obrany Udržal otevřeně a jasně svůj názor, že podle jeho citění je nutno řešiti otázku archivu zahraničního odboje protirakouského, ať politického, ať vojenského, tak, jak si to představuje a žádá legionářstvo samo. Slíbil tedy

jednak, že se se strany ministerstva nár. obrany nestane nic, co by měnilo dosavadní stav, do té doby, než bude věc vyřízena definitivně zákonem či jinak, jednak, že bude podporovati řešení, které legionáři budou pokládat za nejdůležitější.

Těmito zákroky byla — jak patrně — splněna první, obranná část úkolu, jehož druhá, konstruktivní složka záležela v přípravě programu a plánu pro vybudování jednotného »Památníku osvobození«.

IV.

První projekt jednotného »Památníku osvobození«.

Když návrh provizorního řešení otázky jediného Archivu nár. osvobození setkal se s námitkami, z nichž zvláště uplatňována ta, že archivní fondy významu celostátního mají být dány do depositu a správy ústavu zemskému, a když dokonce byly učiněny pokusy tyto archivní fondy jaksi rozparcelovati mezi interesované archivy ministerské, spatřovalo se přirozeně jediné bezpečné východisko ze situace a zároveň definitivní rozřešení problému ve zvláštním samostatném státním ústavu, v němž by došlo k sloučení obou dosavadních dokumentačních středisek a jehož program a kompetence, pokud jde zejména o archivní materiál, by byly zcela určitě vymezeny. Při tom se usoudilo, že bude nejlépe domáhati se zřízení takového ústavu přímo zákonem a rozhodnuto tedy připraviti příslušný návrh zákona i obvyklou důvodovou zprávu k němu a pokusiti se potom, aby se dostal na denní pořad parlamentní. Všechny tyto přípravy a plány daly se pod aegidou Čsl. obce legionářské, která (jak už řečeno) postavila se celé akci v čelo.

Vnější historie příslušných jednání a prací je stručně takováto: Výkonný výbor Čsl. obce legionářské zvolil ze sebe čtyřčlennou komisi pro řešení otázky Archivu osvobození (byli v ní dr. Rud. Raše, Václav Svoboda, dr. Lev Sychrava a Jan Veselík), která přizvala ke společné poradě legionářské historiky, archiváře a vůbec interesenty v otázce archivu legií. Bylo zjištěno naprosto jednotné přesvědčení, že Archiv nár. osvobození, zahrnující též archivy legií a všech orgánů našeho zahraničního odboje, musí být zachován jako celek a vybudován jako podstatná součást samostatného, zároveň památkového i vědecky-studijního ústavu, který obsáhne všechny památky a dokumenty naší osvobozenské revoluce a jehož hlavními částmi budou archiv a museum. Připravení příslušného návrhu a projektu, který bude podkladem návrhu zákona pro Národní shromáždění, bylo svěřeno sboru bezprostředních a nejbližších interesentů, kteří se sešli k první

schůzi v Památníku odboje dne 17. února 1922. (Byli tu přítomni: Fr. Bednařík, Vojt. Holeček, dr. Vinc. Charvát, Jos. Kopta, Jos. Logaj, Rud. Medek, Boh. Příkryl, Fr. Richter, dr. Lev Sychrava, dr. Fr. Šteidler, Fr. Turek, dr. Jar. Werstadt a Boh. Závada.) Povšechná debata ukázala naprosto jednotný názor základní a vyzněla v ten smysl, že do nejbližší příští schůze má být připraven konkrétní návrh organizace budoucího jednotného musea a archivu osvobození. Tento návrh připravil v dohodě s přednostou Pam. odboje podpluk. Medkem archivář Archivu osvobození dr. Werstadt a elaborát byl probrán a schválen v poradě užší pracovní komise, která se konala opět v Pam. odboje 14. března. Brzy nato byl návrh takto připravený projednán a schválen v komisi, jež k tomu účelu byla — jak víme — zřízena při Čsl. obci legionářské, a konečně se projektu dostalo sankce ve schůzi užšího výkonného výboru Obce legionářské, dne 28. dubna, jíž se účastnili podpluk. Vuchterle za Likvidační úřad zahraničních vojsk, podpluk. Medek za »Pam. odboje« a dr. Werstadt za »Archiv nár. osvobození«, který o návrhu referoval; při té příležitosti bylo dosaženo mezi zástupci jmenovaných zúčastněných úřadů a ústavů úplné shody ve všech zásadních otázkách. K takto dojednanému a přesně formulovanému návrhu zákona o zřízení »Památníku osvobození« vypracoval potom dr. Werstadt ještě obšírnější zprávu důvodovou a oba texty rozeslala Obec legionářská koncem července r. 1922 jednak interesovaným úřadům: presidiu ministerské rady, ministerstvům a zemskému správnímu výboru českému, jednak poslaneckým klubům sněmovním. Počítalo se s tím, že návrh zákona bude podán v podzimním zasedání Nár. shromáždění a že po prázdninách budou k tomu konci zahájena politická jednání a tisková kampaň.

Obraťme však nyní na chvíli pozornost k výsledku vylíčených porad a jednání, který byl obsažen v návrhu zákona o zřízení »Památníku osvobození« i ve zprávě tento návrh odůvodňující. Podle projektu vytyčeného v navrhovaném zákoně, jehož doslovný text je podán v příloze (č. 3), měl být »Památník osvobození« — nové jméno místo dosavadního »Památníku odboje« — bylo zvoleno proto, že lépe vyjadřovalo především pozitivní cíl a výsledek naší národní revoluce a nejenom její negativní frontu⁵⁾ — samostatným státním ústavem povahy civilní, nikoli vojenské a proto podřízeným ministerstvu

⁵⁾ Zároveň a bezděčně se ve jméne nového ústavu zachovávalo jaksi rovnoprávně něco z názvu obou dokumentačních středisek, jejichž spojením měl vzniknouti: Památník odboje dodal první část jména, Archiv osvobození druhou.

školství a národní osvěty.⁶⁾ Ústav měl soustřediti a uchováti pro památku potomkům i k vědeckému studiu historické památky a dokumenty našeho zápasu za státní samostatnost v osudových letech války světové a zároveň přispívati k práci o dějinách národního osvobození jednak výzkumem a jednak vydáváním nejdůležitějších pramenů jejich. Ústav měl míti dvě velká oddělení: *Museum osvobození* a *Archiv osvobození*, jež by spojovalo společné ústředí administrativní. Obě oddělení pak skládala se opět ze tří složek. V *musejním* oddělení to byly: vlastní *museum* chovající ukázky výzbroje a výstroje naší revoluční armády za hranicemi, její odznaky, prapory a čestné dary, zajatecké práce památkové a vůbec nejrozmanitější hmotné upomínky na české snahy a život ve válečné liti světové; dále *obrazárna* soustřeďující výtvarná díla malířská i sochařská, která dokumentárním způsobem zachycují scenerie a výjevy z našeho revolučního hnutí a boje; a konečně *fotografický a filmový archiv* i laboratoř, kde budou chovány a stále obnovovány tisíce fotografických desk i reprodukcí, jakož i filmy, které podávají nejnázornější obraz tisícových momentů československé revoluce, jak je zachytil aparát současného fotografa nebo filmového operátora. *Archivní* oddělení ústavu čili *Archiv nár. osvobození* měl zahrnovati: předně vlastní *archivní soubor* akt a písemností, jež zůstavily jednotlivé orgány a organizace i jednotliví účastníci a pracovníci našeho osvobozeného hnutí a jež osvětlují historii naší protirakouské revoluce ve všech jejích složkách a na všech jejích bojištích, tedy jak politickou tak vojenskou akci, jak události zahraniční, tak domácí; za druhé *knihovnu* historické i časově dokumentární literatury z války a o válce (knihy a brožury, časopisy a noviny, letáky a jiné tiskoviny); posléze *oddělení historicko-ediční*, které by pečovalo o výzkum všech domácích i cizích archivů, v nichž je chován materiál pro naši osvobozenou akci důležitý, a o řádné vydávání hlavních pramenů této historie. Pokud se týkalo archivu, byl v návrhu zákona přesně vymezen věcně i časově dokumentární materiál, který mu má náležeti, a podle těchto proposit měl být *Archiv osvobození* především *archivem naší revoluce*. V celku tedy *museum osvobození* mělo být velikou schránkou předmětů, *archiv* pak písemných a tištěných památek a dokumentů naší národní revoluce a války osvobozovací.

Z důvodové zprávy k návrhu zákona zasluhují pozornosti

⁶⁾ Původně se uvažovalo také o ministerském presidiu, ale od toho bylo brzy upuštěno, když bylo patrné, že min. předsednictvo by nepřijalo přímé správy žádného ústavu podobného.

jednak některé zásadní vývody, jednak praktické podněty a návrhy, jak projekt nového ústavu postupně realizovati. Známe-li předcházející vývoj věcí, porozumíme argumentaci, kterou se ve zprávě zdůvodňovala existence zvláštního Památníku — to jest *musea* i *archivu* — osvobození v navrhované podobě a kterou se zároveň polemicky čelilo námitkám a tendencím proti němu obráceným. »Předložený návrh zákona — pravilo se v důvodové zprávě k němu — vychází z poznání a přesvědčení, že otázka shromáždění a uložení památek a dokumentů československého podílu ve válce národů musí býti řešena jiným způsobem než u národů, žijících samostatným státním životem již před válkou. Kdežto tyto národové vedli od počátku války jako státy, státy řádně organizované, náš národ, pokud nekrvácel jen jako bezbranná oběť a nástroj svých utlačovatelů, vedl revoluci, jež se vyvinula v pravidelnou osvobozovací válku po boku spojenců za tím cílem, aby teprve svůj stát znovu obnovil, po př. dobyt. Proto v jiných státech písemnosti a dokumenty týkající se vedení války mají povahu úřední a náležejí do příslušných archivů státních, resp. ministerských, již existujících (diplomatické do archivu ministerstva zahraničí, vojenské do archivu válečného, vnitřně politické do archivu ministerstva vnitra atd.), stejně jako válečné trofeje uloženy jsou do existujících *museí státních* a *válečných*, při čemž vedle nich vznikají samostatné zvláštní sbírky soukromých památek a dokumentů, získaných od účastníků války (deníky a korespondence vojáků atd.) a zvláštní knihovny světové války. U nás naopak tomu je požadavkem a prospěchem věci samé i mimořádným zájmem národním, aby v jednom ústavě byly soustředěny i *museum* předmětů památek našeho osvobozeného hnutí za války i *knihovna* světové války i *archiv* písemností a dokumentů naší revoluční akce, a aby v *museu* a zvláště v *archivu* byly soustředěny památky, písemnosti a dokumenty všechny, společné a oficiální i jednotlivé a soukromé. Z naší revoluční armády zahraniční stala se sice po převratu doma první armáda nového státu a ze zahraniční Národní rady jádro první vlády republiky a v důsledku toho i písemnosti těchto politických a vojenských orgánů revoluce staly se sice majetkem státním, avšak tyto dokumenty nesou dále známky svého původu, majíce ráz namnoze soukromý a osobní, nikoli úřední a státní, a doplňují se s různým materiálem soukromým a osobním zcela organicky, poněvadž právě diplomatická a vojenská akce zahraniční byla plodem dobrovolného rozhodnutí a riska jednotlivců — třeba početných — v jejichž rukou je také dosud mnoho dokumentů akce společné. Proto nelze dobře rozdělití materiál ten na úřední, na nějž by měly nárok příslušné archivy ministerské, a na soukromé, který by mohl být

soustředován mimo ně, stejně jako ho nelze dělit s hlediska jednotlivých resortů na př. na dokumenty politické a vojenské, poněvadž politická i vojenská revoluční akce splývala v jedno a byla řízena namnoze týmiž osobami a orgány, nehledíc k tomu, že by takové dělení znamenalo roztržnění tohoto jedinečného a vnitřně organicky souvisejícího archivního pokladu do různých archivů úředních, a že by tím způsobem byla ohrožena vůbec možnost sebrati a uchovati dokumenty naší osvobozenské revoluce v žádoucí úplnosti. Z těchže důvodů také nutno celou otázku řešiti v souhlase a dohodě s těmi činiteli, bez jejichž práce a oběti by nebylo našeho vítězného odboje a tudíž ani jeho památek a dokumentů. «

Vedle právě citovaného výkladu o programu a obsahu Památníku osvobození a zvláště jeho archivu je pozoruhodné ještě podrobnější vyčtení programových nároků i hranic Archivu osvobození v důvodové zprávě. Čteme tu o věci toto: »Památkový a dokumentární materiál, který náleží do musea a archivu osvobození označuje se v zákoně z větší části výslovně proto, že je třeba, aby bylo jasně ustanoveno, který materiál zčásti chovaný dosud v jiných státních archivech nebo úřadech má být soustředěn v archivu a museu osvobození, a aby tak byl jejich obsah a útvar jasně ohraničen. Pokud jde o archiv národního osvobození, zvoleno v zásadě za časový mezník čili terminus ad quem prohlášení samostatného státu doma 28. října 1918. Akta pozdější náležejí zásadně do registratury, po př. archivu příslušného ministerstva nebo úřadu konstituovaného státu. Avšak pokud jde o legie a jejich politické i vojenské vedení, nutno tuto hranici překročiti a voliti návrat jejich do vlasti, protože 28. říjen neznamena ve vývoji jejich činnosti přelom nebo konec, nýbrž činnost ta pokračuje na základech a v kolejích dosavadních a legie tvoří dále svět pro sebe, související jen málo se státním životem doma. Nelze tedy ani dokumenty jejich činnosti rozdělit mechanicky s hlediska domácího. Výjimkou budou také akta některých národních výborů místních, které vznikly jako orgány pro přípravu převratu, ale někde fungovaly jistou dobu i po něm. Zákonem (§ 4 d) má být podporována též snaha archivu po shromáždění dokumentů, které zůstaly neprávem v rukou soukromých a archivu má být zajištěno také právo užívatí archivního materiálu, který má důležitost pro dějiny našeho osvobozenského hnutí, avšak bude chován v jiných archivech státních, protože těmto archivům náleží přijímatí a ukládatí registratury a archivy bývalých rakouských úřadů v zemích českých a uherských na Slovensku i písemnosti získané z ústředních rakouských úřadů a archivů ve Vídni podle ustanovení o spisové rozluce. Toliko ty písemnosti nebo dokumenty z ob-

dobí světové války, které bez újmy vnitřní souvislosti nějakého registraturního nebo archivního celku lze z vídeňského materiálu vydělití, mají připadnouti archivu národního osvobození v originále. To platí jmenovitě o aktech proti českým příslušníkům souzeným před vojenskými soudy a zvláště o aktech procesů proti českým politikům (na příklad Kramářovi, Klofáčovi, Rašínovi) a jiným účastníkům našeho osvobozenského hnutí, která sice přejímá z vídeňského Kriegsarchivu archiv ministerstva národní obrany, ale která náležejí svou povahou a významem eminentně národně politickým do archivu národního osvobození. «

V otázce časové hranice pro písemný materiál Archivu nár. osvobození, za niž s výjimkou ruských legií zvolen v zákoně zásadně 28. říjen 1918, třeba dnes, kdy historie říjnových a listopadových událostí r. 1918 za hranicemi i doma je osvětlena dokumentárně a probrána v nejedné veřejné diskusi, zaujmouti stanovisko poněkud odlišné a určití časový mezník přesnější a správnější. Tímto mezníkem je 14. listopad 1918, to jest datum, uzavírající epochu naší osvobozenské revoluce, neboť toho dne byla Národním shromážděním v Praze proklamována a konstituována naše republika, zvolen její president a první úplná vláda, v níž byly spojeny a tím i likvidovány na jedné straně prozatímní vláda zahraniční v čele s Masarykem utvořená 14. října a na druhé straně prozatímní revoluční vláda domácí, kterou byl od 28. října Národní výbor pražský v čele s dr. Kramářem. Písemnosti z doby po 14. listopadu 1918 náležejí do příslušných archivů ministerských, písemnosti z doby předchozí patří do archivu revolučního. Tak asi zní dnes odpověď na otázku dobového a věcného vymezení Archivu osvobození, která v podstatě se shoduje se stanoviskem návrhu zákona a důvodové zprávy z r. 1922, jak tomu některá místa jejich nasvědčují, ale která může být dnes určitější a promyšlenější než před 8—9 lety.

Pokud šlo o uskutečnění zákonného projektu »Památníku osvobození«, položila důvodová zpráva důraz na to, že předpokladem plného vybudování ústavu je postavení nebo získání budovy, zároveň účelné i monumentální, což bylo již — jak jsme viděli — předním cílem dosavadního »Památníku odboje« od počátku jeho existence. V době, kdy byl připraven ideový a organizační plán »Památníku osvobození« obsažený v návrhu zákona a v jeho odůvodnění, pracoval zároveň již arch. Rössler o předběžném projektu ústavní budovy na vrchu Žižkově. V souvislosti s tím byla v důvodové zprávě nadhozena myšlenka, že »v rámci Památníku osvobození a v jeho důstojné budově by našla svým časem nejvhodnějšího umístění i veškerá pozůstalost vůdce našeho osvobozovacího hnutí a první hlavy našeho obnoveného národního státu«

a naznačena možnost, že by iniciativou »Čsl. obce legionářské« byla založena k podpoře úkolů a činnosti »Památníku osvobození« — k podpoře finanční i morální — zvláštní »Společnost přátel Památníku osvobození« (po příkladu pařížské »Společnosti pro dějiny války z r. 1914 a přátel Knihovny a musea války«), jejíž členové — jednotlivci i korporace — měli by za povinnost peněžitými příspěvky i pomocí při sbírání památkového a dokumentárního materiálu přispívat k udržování a rozvoji státního »Památníku osvobození«. Především se ovšem počítalo s tímto přispěním pro stavbu nákladné budovy ústavní. Při té příležitosti se v důvodové zprávě naznačovala do budoucnosti takováto vývojová perspektiva nového ústavu: »Později, až ústav bude úplně zařízen ve vlastní budově a odpadnou značnější náklady zařizovací, bylo by možno — kdyby se to uznalo vhodným — odevzdati jej zvláštní společnosti, která by se sama starala o jeho vydržování, majíc zajištěnu přiměřenou subvenci státní. Bylo by to možno i proto, že písemnosti a dokumenty chované v archivu nár. osvobození ztratí průběhem desítekletí svůj dnes ještě živý politický zájem a administrativní význam, takže stát nebude mít bezprostřední zájem na jejich přímém držení.«

Prakticky nejdůležitější byl závěr důvodové zprávy, v němž se rozvíjel plán, jak uskutečnit jednotný Památník osvobození jako ústav státní za daných poměrů, to jest pokud není možné skutečně sjednocení všech oddělení nového ústavu v společné budově, zejména pokud Archiv nár. osvobození by musil zůstat v místnostech zemského archivu. »Poněvadž archiv nár. osvobození spolu s knihovnou světové války — pravilo se v tomto závěru — byl založen při zemském archivu zemským správním výborem českým, jemuž podléhá, je nutna v otázce archivu osvobození dohoda mezi vládou a zemským správním výborem. A poněvadž úplně vybudování ústavu »Památníku osvobození« předpokládá postavení nebo získání samostatné budovy, důstojné a vhodné, a ježto do té doby bude nutno, aby museum i archiv osvobození — zákonem sjednocené v jediný ústav státní — zůstaly umístěny tam kde jsou, totiž museum a ústředí ústavu v dosavadních místnostech Památníku odboje⁷⁾ a archiv nár. osvobození v dosavadních místnostech zemského archivu, za jehož odborného vedení dosud pracoval, bude nejučelnější, aby na základě zmíněné dohody s čes. zemským správním výborem byl archiv nár. osvobození dán do správy země — to jest zem. správ. výboru a zem.

⁷⁾ Tehdy ústředí Pam. odboje sídlilo na Staroměstském náměstí (proti radnici), museum v zámečku trojském, obrazárna v letohrádku Hvězdě, archivy legií v budově Nár. musea (spolu s Archivem osvobození při zem. archivu) a fotoarchiv v Trojické ul. (Praha II.)

archivu — po dobu přechodu, které bude zapotřebí k úplnému osamostatnění a vybudování Památníku osvobození. Při tom zem. spr. výbor český na druhé straně ponechá jednak archivu nár. osvobození dosavadní místnosti v zemském archivu, jednak odevzdá archivu nár. osvobození jakožto archivu státnímu všechny archivní materiál, který byl sebrán archivem osvobození jakožto ústavem zemským při zem. archivu, a dále se zaváže, že odevzdá za předem sjednaných podmínek Památníku osvobození, až bude úplně vybudován, též knihovnu světové války, organisovanou od počátku v archivu nár. osvobození při zemském archivu, jež do té doby zůstane majetkem země, z jejíchž prostředků byla pořízena. Po stránce finanční bylo by potřeba, aby dosavadní zemská dotace pro archiv nár. osvobození byla věnována na knihovnu a činnost vědecky výzkumnou a ediční, kdežto archiv nár. osvobození, nyní postátněný, bude dotován z prostředků státních, stejně jako celý ústav Památník osvobození.«

Když jsme takto předvedli a vysvětlili projekt »Památníku osvobození« z r. 1922, zbývá nám ještě říci, že zůstal a proč zůstal p o u h ý m p r o j e k t e m. Jak už pověděno, návrh, připravený na jaře a předložený interesovaným úředním místům v létě, měl se stát na podzim základem a východiskem soustavné akce, jejímž konečným cílem by bylo podání a přijetí zákona o zřízení »Památníku osvobození« v Národním shromáždění. Avšak vývoj věci a shoda nepříznivých okolností tomu nepřály. K obvyklým rozpočtovým starostem podzimního zasedání parlamentu přistoupilo onemocnění předsedy vlády Švehly, a hned po novém roce byl náš vnitřní život politický vzrušen a zcela zaujat tragickým případem Rašínovým a jeho důsledky. Tak se zřetelem k různým aktualitám, překvapením i poruchám politického a parlamentního života byla akce pro zákonné rozřešení otázky »Památníku osvobození« stále odsunována, až bylo od ní vůbec upuštěno, když status quo, to jest samostatná existence Památníku odboje s jeho museem i archivem — vedle Archivu nár. osvobození — byla zabezpečena a když se zdálo, že sloučení obou institucí a vybudování jednotného Památníku osvobození může být bez zvláštního nebezpečí pro společnou věc ponecháno na pozdější a již dohlednou dobu, kdy se bude moci provést úplně a skutečně bez přechodných provisorii, zároveň s postavením ústavní budovy. Památník odboje byl totiž nejenom zajištěn, nýbrž i dokonaleji organisačně vybudován novým organickým statutem, a skoro zároveň (přesně asi o tři čtvrti roku později) byl definitivně zorganizován zvláštní Vojenský archiv, který archivní doménu Památníku odboje ponechával zásadně a naprosto nedotčenu.

V.

Poslední reorganisace »Památníku odboje« a vznik »Vojenského archivu a voj. musea republiky československé«.

»Památník odboje« obdržel svůj nový a poslední organizační statut uprostřed r. 1923: 26. června byl schválen ministerstvem národní obrany a 7. července byl ve Věstníku tohoto ministerstva uveřejněn. Úkol reorganisovaného ústavu byl vyjádřen hned v jeho doplněném oficiálním názvu: »Památník odboje, vojenský archiv a museum čsl. zahraničních vojsk«. A úkol ten byl rozveden a specifikován ve statutu takto: »Úkolem PO. jest: a) soustřediti, tříditi, uschovati a kriticky vydávati dokumenty a spisy, které souvisí se zahraničním odbojem, pro dějinné zpracování a umožnění vědeckého badání; b) zpracovati vojenské historické dokumenty a spisy vojenského vedení zahraničních akcí podle instrukcí náčelníka hlavního štábu; c) soustřeďovati a propagovati všechny památky zahraničního odboje rázu musejního, fotografického a výtvarného; d) soustřediti a sbíratí dobrá vojenská, vojensko-vědecká a beletristická díla, souvisící se zahraničním odbojem; e) konati přípravné práce k výstavbě a instalaci důstojné budovy: »Museum a archiv národního osvobození«.

Takto vytčeným programovým úkolům ústavu odpovídala i jeho vnitřní organizace, to jest jeho rozdělení v šest různých oddělení, která měla svou funkci ve statutu zevrubněji předepsánu. Byla to oddělení: 1. a r c h i v n í, jež mělo sbírat a pořádat listinný materiál branné i politické akce našeho odboje, zejména archivy všech legií a jednotlivých revolučních organizací, a pracovat na tomto poli v těsné součinnosti s vojenským archivem a archivem národního osvobození při zemském archiv; 2. oddělení v o j e n s k o - h i s t o r i c k é, jehož úkol byl vytčen shodně s úkolem ústavu uvedeným výše sub b) a jemuž bylo uloženo pracovat v součinnosti s voj. archivem a vojenským ústavem vědeckým; 3. m u s e j n í oddělení, jež mělo za povinnost sbírat, pořádat a vystavovat všechny musejní předměty z činnosti našich legií za hranicemi, jako jsou: prapory, zbraně, diagramy, mapy, památky po význačných osobnostech, dary legiím atd.; 4. f o t o g r a f i c k é oddělení, jemuž náleželo sbírat a shromažďovat všechny snímky a filmy, týkající se zahraničního odboje, a jehož hlavním úkolem bylo konservovat fotografický materiál pořízený legiemi za hranicemi a roztrždit jej ve vlastní archiv fotografií (kromě toho měl dodávat zvětšené snímky a filmy pro výstavky a přednášky); 5. v ý t v a r n é oddělení, jehož úkolem bylo sou-

střeďovat výtvarný materiál, dokumentující činnost našich legií, ve zvláštní válečnou obrazárnu, pořádat putovní výstavky, připravovat k vydání příslušné publikace a pořizovat na žádost ministerstva nár. obrany návrhy praporů, diplomů, vyznamenání, distinkcí, výzdoby kasáren atd.; 6. p o m n í k o v é oddělení, určené k tomu, aby vedlo evidenci hromadných pohřebišť i jednotlivých hrobů vojáků našich legionářských armád, poskytovalo porady ve věci zahraničních i domácích pomníků věnovaných památce odboje nebo padlých legionářů a získávalo modely a fotografie skulptur majících vztah k našemu odboji.

Řízení a správa celého ústavu a všech jeho oddělení náležela řediteli a ústředí s technickou správou. Ředitel, vyšší důstojník zbraní z řad zahraničního vojska (jímž zůstával spisovatel Rud. Medek, tehdy podplukovník), měl určovat a řídit činnost ústavu po stránce ideové a vést veškerou administrativu; ústředí (s tajemníkem, jímž byl tehdy štáb. kap. Jos. Kopta, jiný známý spisovatel-legionář) mělo řídit též činnost propagační (přednášky, filmy atd.). Postavení takto reorganisovaného ústavu v rámci vojenské správy a branné moci bylo vymezeno tím, že se Památník odboje označoval ve statutu za »samostatný vojenský ústav«, který je podřízen prostřednictvím náčelníka hlavního štábu ministerstvu nár. obrany a jež spravuje tříčlenná správní komise jmenovaná ministrem na návrh hlavního štábu. Při tom se výslovně pravilo, že ústav »je v mezích branné moci konstituován na dobu přechodní, nejméně však na 10 let«, a že jeho poměr k voj. archivu a voj. museu bude stanoven ve zvláštní instrukci ministerské. Pokud se týče personálu ústavního, jež tvořili převážnou většinou důstojníci, žádalo se, aby měl vědomosti archivální, historické, kartografické a jazykové, a aby byli ústavu přidělováni pokud možno členové bývalých zahraničních vojsk, kteří se určitého tažení osobně zúčastnili.

Přirovnáme-li programové směrnice a organizační strukturu Památníku odboje podle nového statutu z r. 1923 a podle starší úpravy z r. 1920, nenacházíme zásadních rozdílů a podstatných novot; jediné snad pozoruhodnější rozšíření dosavadních úkolů lze spatřovati v utvoření zvláštního oddělení vojensko-historického, které však ve skutečnosti potom nefungovalo a jehož pracovní úkol zůstal nesplněn, a dále v budování jakési knihovny k historii zahraničního odboje, jejíž program však byl vymezen mnohem úžeji, speciálněji i také nejasněji nežli tomu bylo u knihovny zřízené při Archivu národního osvobození. Nebyly-li však program a organizace Památníku odboje podstatně změněny, byly nicméně plněji, soustavněji vyjádřeny a propracovány, a hlavně celý ústav získal samostatnější a významnější

postavení. Výsledkem úsilí o formální úpravu vzájemného poměru a pracovní součinnosti, resp. dělby práce mezi oběma dosavadními středisky dokumentů osvobozené historie a výsledkem vyličeného plánu na jejich sloučení v jednotném »Památníku osvobození« bylo tedy ve skutečnosti upevnění a větší osamostatnění jednoho (a to většího) z obou středisk, posílení jedné (a to silnější) z obou složek budoucího jednotného ústavu. Nějaké řešení poměru obou institucí (»Památníku odboje« a »Archivu osvobození«) nebo nějaký krok k jejich příští jednotě nový statut »Památníku odboje« nikterak neznamenal a nemohl znamenat, třebaže se toho poměru a té budoucnosti pozoruhodným způsobem dotýkal. Mluvílo se v něm — jak jsme viděli — o »těsné součinnosti« archivního oddělení Památníku odboje s Archivem nár. osvobození, což bylo sice hodně všeobecné, ale přece jen cenné. A mluvilo se tam dále o vybudování důstojného »Musea a archivu národního osvobození« jakožto konečném cíli, s čímž souviselo i konstatování, že Památník odboje zůstane v rámci vojenské organizace toliko přechodně, nejméně však ještě 10 let. To znamenalo, že autorům tohoto statutu tanula na mysl perspektiva, jakou otvíral projekt jednotného »Památníku osvobození«, jež jsme poznali, že totiž tento ústav bude ústavem civilním a odborným, přičleněným patrně k ministerstvu školství a nár. osvěty. Z těchto věcí je zřejmo, že nový a poslední statut »Památníku odboje« byl koncipován pod čerstvým dojmem a vlivem projektu »Památníku osvobození«, jež jsme poznali v kapitole předcházející.

Památník odboje byl do budoucnosti zajištěn v plném rozsahu svého programu a úkolu nejenom svým novým statutem, nýbrž i tím, jak byl definitivně zformován a vymezen úkol a útvar Vojenského archivu, který jeden čas, jak jsme poznali, svými nároky a plány »Památník odboje« ohrožoval. Proto si tu všímáme i konečné organizace Vojenského archivu; avšak všímáme si jí také proto, že Vojenský archiv spolu s Vojenským museem stal se nakonec — roku 1929 — součástí sjednoceného »Památníku osvobození« stejně jako »Památník odboje« a »Archiv národního osvobození« při zemském archivu, s nimiž splynul, a náleží tudíž také k jeho předchůdcům.

Myšlenka na vytvoření zvláštního vojenského archivu československého vynořila se ihned po převratu a byla docela přirozená. Avšak k její realizaci došlo z různých příčin teprve později. Prvním krokem na této cestě bylo vytvoření zvláštního »historicko-instruktivního« oddělení v ministerstvu nár. obrany, které mělo časem vybudovati vedle vojenského archivu také dějepisné oddělení pro válečnou historii, knihovnu ministerstva nár. obrany a vojenské museum; to však bylo nad jeho mož-

nosti i schopnosti. Bylo tedy zrušeno a bylo rozhodnuto, aby jmenované instituce, o jejichž vytvoření mělo oddělení pečovati, byly organizovány v jiné souvislosti. A tak začátkem měsíce října r. 1920, byl zřízen archiv ministerstva národní obrany (podřízený výchovnému odboru hlavního štábu), jež převzal spisový materiál i archivní agendu historicko-instruktivního oddělení, dále bylo svěřeno Vědeckému ústavu vojenskému, jež vznikl z bývalého Vědeckého svazu čsl. důstojnictva, vybudování vojenského musea, k němuž jmenovaný svaz položil základy, a konečně byla zřízena zvláštní historická skupina hlavního štábu při jeho operačním oddělení, jejíž jádro se utvořilo již v historicko-instruktivním oddělení. Pokud šlo o vojenský spisový a dokumentární materiál, náležející do archivu ministerstva nár. obrany, mohl být v celku dvojit: 1. popřevratový, československý, to jest staré registratury a spisy vojenské správy a branné moci čsl. republiky, 2. předpřevratový, rakouský a rakousko-uherský, to jest jednak spisy bývalých c. a k. i c. k. vojenských útvarů a úřadů na území našeho státu, jednak materiál převzatý z válečného archivu vídeňského na základě ustanovení, resp. dohody o spisové rozluce. Spojením archivu ministerstva nár. obrany a historické skupiny hlavního štábu vznikl konečně v r. 1924 »Vojenský archiv republiky československé«; jeho organizační předpis schválilo ministerstvo 26. března 1924, když byl v zásadě vypracován na několika konferencích znalců a interesentů, svolaných ministerstvem nár. obrany již v r. 1923. Podle tohoto předpisu byly úkoly Vojenského archivu tyto: »1. Přejímati, skartovati a ukládati podle ustanovených norem spisový materiál ze spisoven ministerstva nár. obrany. 2. Ukládati archivní nebo historický materiál (originály a opisy) převzatý a pořízený prováděním pražské úmluvy s Rakouskem ze dne 18. května 1920 z bývalého c. a k. válečného archivu a musea ve Vídni a z bývalého c. k. ministerstva zeměbrany. Totéž platí o historických aneb archivních spisech získaných podle jiných obdobných úmluv mezinárodních. 3. Dbáti, aby byl podle zvláště ustanovených norem spisový materiál bývalých i dnešních vyšších velitelství a jiných vojenských útvarů na území čs. republiky náležitě uložen, spravován a skartován; kromě toho přejímati spisy těchto vojenských útvarů. 4. Sbíratí ojedinělé staré písemné památky týkající se vojenství. 5. Zpracovati tento materiál pro účely vojenské vědy, pokud má význam pro dějiny s vojenského hlediska, vydávati podle pokynů náčelníka hlavního štábu úřední publikace, vyjádření a pod. podle vlastního i jinde uloženého archivního materiálu a příslušných literárních pomůcek. 6. Podporovati a společně pracovati s příbuznými vědeckými ústavy, ze-

jména s vojenským museem, Čs. vědeckým ústavem vojenským a Památkem odboje.«

Ve shodě s těmito úkoly skládal se nový »Vojenský archiv RČS« ze dvou hlavních oddělení, a to: archivního, což byl vlastně bývalý archiv ministerstva nár. obrany, a dějepisného, jež vzniklo z dosavadní historické skupiny při hlavním štábu; k nim přistupoval ještě pomocný úřad s příruční knihovnou. V čele celého ústavu pak stál ředitel, vyšší důstojník generálního štábu, jemuž náleželo vedení ústavu po stránce odborné i správní a jež ustanovovalo ministerstvo nár. obrany na návrh náčelníka hlavního štábu. Pokud se týče postavení »Vojenského archivu RČS« v celkové organizaci armádní a vojensko-administrativní, bylo obdobné jako u »Památníku odboje«: také Vojenský archiv byl samostatným vojenským ústavem — správním ústavem podle označení v organizačním předpisu — podřízeným skrze náčelníka hlavního štábu ministerstvu nár. obrany; neměl však jako »Památník odboje« vlastní hospodářské správy, nýbrž měl být po této stránce podřízen některé hospodářské správě v Praze (a nikoli tedy ministerstvu). Personál ústavu byl skoro vesměs vojenský — toliko v archivním oddělení se počítalo s dvěma úředníky s vysokoškolským a odborným archivářským vzděláním, protože takto připravených pracovníků mezi důstojníky nebylo — a o jeho přidělení měla rozhodovat »odborná kvalifikace a schopnosti (historické, museální, archivářské)«. Část tohoto personálu byla pak přidělena Voj. ústavu vědeckému.

V organizaci Vojenského archivu nastala později změna potud, že k němu bylo připojeno vojenské museum, oddělené od Voj. ústavu vědeckého. To se stalo rozhodnutím ministerstva nár. obrany ze dne 22. února 1926. Z Vojenského musea bylo utvořeno nové oddělení ústavu (vedle oddělení archivního a dějepisného) podřízené společnému řediteli a ústav sám nesl od té doby širší a jaksi podvojný název: »Vojenský archiv a vojenské museum RČS«. V příslušném doplňku k organizačnímu předpisu ústavními byly úkoly vojenského musea vytčeny takto: »a) soustředovati, třídit a konservovati musejní materiál a potřebné k tomu musejní pomůcky, pokud souvisejí s vojenským zřízením československým, výjma památky naší zahraniční revoluce za války světové;*) b) vésti v patrnosti veškeré památky čs. vojenské minulosti uložené v museích domácích i zahraničních; c) udržovati vědecké styky s musei domácími a zahraničními za účelem společného badání; d) pořádati odborné výstavy, přednášky a pod. a zřizovati ke svým účelům odborné komise; e) odborně zpracovávati uložený musejní materiál zejména pokud má

*) Ty ponechávalo Voj. museum zásadně museu „Památníku odboje“.

význam pro dějiny s vojenského hlediska, vydávati publikace, vyjádření a pod. na základě vlastního i jinde uloženého materiálu a příslušných literárních pomůcek.« Přílišnou všeobecnost a jistou nejasnost a neúplnost tohoto programového vymezení úkolů Voj. musea odstranil autor oficiální zprávy o jeho vzniku a vývoji v I. svazku »Zpráv vojenského archivu a musea RČS« (roč. 1926, str. III n.), který napsal: »Zkušenosti ukázaly a také vzory cizích vojenských museí vedou nás k tomu, že naše vojenské museum musí být především museem československým. To znamená, že hlavním jeho úkolem jest, aby podalo co možná obraz dějinného vývoje našeho válečnictví a pak aby sledovalo podrobný vývoj naší armády od doby obnovení našeho státu, t. j. od 28. října 1928. Druhým úkolem vojenského musea jest, aby podalo retrospektivu dějinného vývoje válečnictví vůbec se stránky odborně vojenské, t. j. aby bylo odborným museem vojenským, tak jako jsou jiná odborná musea, která slouží odbornému studiu.« Citovali jsme tento hlas, protože podstatně doplňuje a objasňuje to, co bylo o úkolu Voj. musea pověděno v organizačním předpisu.

*

Jsmo u konce svého výkladu o vzniku, úkolech a organizaci ústavů, z nichž ke dni 28. října 1929 byl zřízen dnešní »Památník osvobození«, i o starších projektech, které utvoření nového ústavu předcházely a připravovaly. Vyložiti genesis, program a organizační podobu nového »Památníku osvobození« i osvětliti po případě různá hlediska, která se při tom uplatnila a z jejichž směrem a kompromisu vzešel nynější útvar ústavu, bude později předmětem úvahy zvláštní. Poněvadž statut »Památníku osvobození«, schválený již v létě r. 1929 zúčastněnými ministerstvy: národní obrany, zahraničních věcí a školství a nár. osvěty, jakož i zemským výborem českým, dosud nebyl publikován, odkazuje zatím pisatel těchto řádek aspoň na svou stat v »Naší revoluci« roč. VI. (1929), str. 207—210, kde se lze v hlavních rysech informovati o úkolech a organizaci jednotného a definitivního střediska památek a dokumentů osvobozenké historie, jehož »předchůdcům« byly věnovány naše kapitoly dnešní.

Přílohy

I.

Zpráva zemského archivu o založení a úkolu Archivu národního osvobození československého z ledna r. 1919.

Obrovité dějiny přešly kolem nás a zanechaly nesmazatelnou stopu ve všem životě soudobého lidstva. Současníkům nastává nyní povinnost, aby nejenom na jedné straně sklidili všechno

požehnané ovoce vítězné války za ideje svobody a demokracie, a na druhé, aby zahojili strašné rány, jež zbraní války byly zasaženy, nýbrž aby také zachovali potomstvu paměť největšího a nejkrvavějšího dějinného dramatu, jež prožilo kulturní lidstvo. Tato povinnost je dvojnásob vážná u nás, u národa, jemuž válka přinesla nejvyšší dar, jemuž vrátila svobodu a dala tak nový směr celým jeho dějinám. Může-li dějepisec, hledící na přítomnost z perspektivy věků, přirovnati vůbec k českému dnešku nějaký zjev národní minulosti co do osudové závažnosti jeho, pak je to slavná revoluce husitských Čech nebo osudná katastrofa Čech bělohorských. A jako je nám dnes vzácný a drahý každý dokument oživující a osvětlující ona veliká dějství naší tragedie dějinné, tak vzácné a drahé bude vzdáleným potomkům vše, co přiblíží jejich průdkému zájmu a žhavé lásce dobu, z jejichž těžkých, bolestných křečí zrodil se nový a bohdá mohutný stát československý.

V plném vědomí této povinnosti k věkům budoucím, v živém pochopení mimořádného významu věci, učinil zemský správní výbor český první krok k založení a vybudování archivu českého národního osvobození zatím při zemském archivu českém, z něhož vyšel podnět a jemuž jakožto nejvýznamnější složce budoucího národního archivu československého náleží nejspíše chopiti se tohoto díla stejně pracného jako vděčného. Zemský správní výbor povolil ve své schůzi ze dne 15. ledna t. r. 40.000 K na rok 1919 k účelu prvních přípravných a zařizovacích prací spojených se založením archivu.

Historický materiál, jenž bude v archivu sebrán a pro věčnou paměť uchován, bude tvořiti bohatou a pestrou mosaiku. V letmém přehledu, který nemůže býti ani úplný ani soustavný, budtež uvedeny hlavní věci:

Černožluté šraňky bývalé habsburské monarchie rozdělovaly po celou dobu války české snahy a akce, český život a osud ve dva proudy a světy, valně od sebe odlišné, ne duchem a smyslem, nýbrž poměry a prostředím, podmínkami a možnostmi.

Rozeznáváme proto věci zahraniční od věcí domácích. Za hranicemi jako u nás zajímá nás pak politické postavení a úsilí, dále vojenská účast a role a konečně veškerý hospodářský a kulturní stav a život našeho národa v průběhu světové války. Dokumenty, které o tom všem budou vyprávěti potomkům, jsou povahy úřední i neúřední, veřejné i soukromé.

Z věcí zahraničních je to předně naše politicko-diplomatická akce, jež k sobě obrací náš horečný zájem. Do tohoto oddílu českých archiválií světové války náleží z úředních dokumentů všechny písemnosti české zahraniční vlády, pokud

jich není třeba k dalšímu běžnému užívání úřednímu a akta českých diplomatických agentur v cizích státech z války (zvláště proklamace a memoranda české vlády, smlouvy se spojenci a jejich uznání českých nároků a pod.). Sem patří též česká akta z mírového jednání. Z neúředních pramenů veřejných bude to český zahraniční tisk, který souvisí s naším osvobozením (knihy, noviny, brožury, letáky atd.) a cizojazyčné časopisy a publikace, týkající se české otázky a českých věcí, zvláště s příspěvky našincův. Ze soukromých dokumentů budou na prvním místě ty, jež zaznamenávají činnost našich prvních průkopníků svobody, dokud nebylo ještě české zahraniční vlády, jako paměti, zápisky, korespondence jejich. Tu má též místo vše, co nás zpravuje o jejich stycích s domovinou a o podpoře jejich akce z Čech (na př. t. zv. Mafie).

Druhým předmětem pozornosti bude naše zahraniční akce vojenská. Půjde o dokumentování účasti a postavení Čechů v armádách dohodových a potom vzniku a činnosti samostatné armády československé. Zde je třeba zvláště sledovati vývoj věci na západě (ve Francii a Anglii), na jihu (v Itálii a na Balkáně), na východě (v Rusku a zvláště v případě slavného tažení sibiřského) a v Americe. Úředním pramenem bude písemná pozůstalost československého vojska (legií), jako registry jeho vojenských kancelářů, jichž není potřebí k další běžné službě, služební instrukce a řády, úřední věstník. Privátní povahy jsou opět zápisy, paměti a korespondence zúčastněných vojáků.

Za třetí shromáždí archiv věci, které ilustrují život a činnost Čechů a Slováků za hranicemi vlasti během války. Sem spadají písemnosti českých zahraničních korporací, pokud souvisely s českým hnutím osvobozeným (národních rad, spolků atd.); doklady o internování a úředním uznání Čechů, kteří byli státními občany rakouskými; vyličení života českých zajatců z armády rakouské a t. pod.

Mezi věcmi domácími, které představují druhý hlavní odstavec programu archivního, bude to opět politika česká z války, jejíž vývoj pod vlivem světodějných událostí je tak významný a vybízí k podrobnému studiu. Tu bude třeba přihlížeti k praeistorii světové války aspoň od atentátu sarajevského. Oficiální dokumenty budou tvořiti na př. zprávy bývalých rakouských úřadů o chování a náladě obyvatelstva, úřední vyhlášky atd., protokoly říšské rady. Zvláště význačné místo zaujmou úřední akta politické persekuce našeho národa, jako obžalovací spisy a protokoly procesů proti velezrádcům, dokumenty o popravách, věznění, internaci; úřední vymáhání loyality a upisování válečných půjček; persekuce tisku (zastavení a censurování časopisů

i knih). Neúředních dokumentů poskytne úplná sbírka českých novin a spisů politických za války, dále též beletrie s motivy časovými, karikatury a letáky; literatura vydaná v Rakousko-Uhersku a obírající se budoucím uspořádáním monarchie a rozřešením české otázky; české politické deklarace s doklady o jejich vzniku a ohlasu; dokumenty o životě politických stran a korporací atd. Historie říjnového převratu a počátků republiky bude zachována ve sbírce prvních zákonů a nařízení v české republice, v protokolech národního shromáždění a jiných oficiálních i neoficiálních dokumentech.

K poznání české vojenské účasti ve válce ve vzhledu rakousko-uherské armády přispějí doklady týkající se mobilisace, jejího průběhu a jejích výsledků (tak vyhlášky a zprávy politických úřadů). O osudech a životě českých pluků na frontě i v zázemí (zvl. cizím na př. v Uhrách) zachovají svědectví sebrané pamětní knihy a písemnosti jejich. O ztrátách české krve podávají výkaz úřední listiny ztrát a zápisy nemocnic. Persekuce českých lidí ve vojsku (zvláště sokolstva a učitelstva) osvětlují rezervátní výnosy o nakládání s českými vojáky, o exponování českých vojenských těles na frontě, zákazy písní atd. O postavení a chování českých vojáků v poli podají úřední svědectví na jedné straně zprávy rakouského generálního štábu a na druhé protokoly o desercích a zabavení jmění, rozsudky polních soudů a pod. Sem také budou náležeti doklady o demobilisaci a vojenském tažení na Slovensko a do zněmčené části Čech již za nového režimu republikánského. Soukromým dokumentům připadne opět významné místo: budou to zápisky, deníky, paměti, dopisy vojáků z fronty i ze zázemí, sebrané jejich písně a úsloví, jimiž se projevovalo jejich smýšlení i duch armády.

Životu a stavu českého národa v jeho zemích za války bude věnována v archivu přiměřená pozornost. O hospodářském stavu a poměrech národa podají doklady úřední akta (vyhlášky, zápisy atd.) o zásobování, rekvisicích, cenách atd. Stav kulturní a mravní bude osvětlen dokumenty o poměrech školských, zvláště o rakouské militaristické výchově školní (výnosy zem. školní rady, ministerská nařízení, nové učebnice, školní zprávy) a pod. Život a stav obyvatelstva v jednotlivých obcích za války, jeho ztráty na jmění a životech, budou zachyceny v místních kronikách a pamětních knihách válečných, které budou rovněž v archivu ukládány. Těmto vnitřním poměrům národohospodářským, sociálním, kulturním a mravním — jak se vyvinuly za dlouhou dobu řádění válečného — třeba věnovati tím bedlivější zájem, protože v nich našlo úrodnou půdu i mocné revoluční vření a da-

lekosáhlé reformní úsilí povahy sociální, jež charakterisuje předválečnou fázi světové války.

Z dokumentů, jichž originálů nebude možno na ten čas získati, budou pořízeny aspoň úřední opisy. Cílem a snahou pak bude, aby v archivu byl shromážděn a spořádán materiál úplný a aby archiv stal se tak prvním a nejdůležitějším kusem vědecké přípravy k napsání dějin věkopamátné české epizody ve válce světové, k napsání historie českého osvobození národního.

Počátek k velkému dílu je učiněn. Jeho plný zdar závisí na porozumění, zájmu a přispění všech, zejména úřadův a korporací veřejných, jichž součinnosti si archiv vyžádá, a potom všech četných jednotlivců, kteří svým osobním poznáním a zkušeností mohou rozhojnit všeobecnou známost o největší periodě našich dějin. Necht' vyhoví výzvě a prosbě ředitelství archivu zemského a uloží své písemnosti a památky, týkající se obecné věci národní za války světové, do zřizovaného archivu národního osvobození a poskytnou velevýznamnému podniku všestranné podpory.

2.

Společný návrh a žádost pěti ústavů (resp. úřadů) a korporací ministerstvu národní obrany o upravení poměru mezi archivem legií při Památníku odboje a Archivem nár. osvobození při zemském archivu z 30. prosince 1921.

V Praze 30. prosince 1921.

Ministerstvu národní obrany v Praze.

S konsolidací našeho nového státního života, s přechodem válečné a revoluční doby v poměry mírové a normální stává se náš protirakouský odboj a naše osvobozenské hnutí stále více historií, vždy sice živou a nezapomenutelnou, avšak přece jen historií. Na všechny památky tohoto velikého děje třeba tedy hleděti především jako na dokumenty minulosti a materiál historický, jehož shromáždění a zachování pro paměť potomků a pro dílo poznání a zvěčnění historického je první povinností současníků.

Základním požadavkem při tom je, aby veškerá písemná a tištěná pozůstalost naší osvobozenské revoluce byla soustředěna na jednom místě a uspořádána jednotným (a při tom odborným) způsobem, aby tvořila pro všecku budoucnost organický celek právě tak, jako organickým celkem bylo i naše národní osvobozenské hnutí, at se projevovalo za hranicemi vlasti nebo na půdě domácí, at bojovalo mocí brannou nebo zbraněmi politickými a diploma-

tickými, akcí kulturní a hospodářskou. Jen tak bude také možno dokonale uspokojiti zájmy, které se k úplnému a spořádanému archivu našeho národního odboje a osvobození poutají. Jen tak bude možno učiniti zadost požadavkům historické vědy, jejíž díla budou přece nejužitečnějším a nejtrvalejším pomníkem české slávy a českého utrpení ve válce světové, která byla naší válkou osvobozovací, jen tak bude řádně opatřena potřeba úřední, jež bude dlouho ještě od archivu vyžadovati různých informací, vyjádření a dobrozdání, jen tak konečně podaří se získati mnoho cenného historického materiálu, který je dosud v rukou soukromých a jehož sbírání stejně jako všechna archivní práce naráží na obtíže a neochotu, protože nynější stav nevyjasněnosti a roztržiténosti působí desorientaci, nespokojenost a nedůvěru, jejímž výrazem jsou i některé kritické hlasy z poslední doby, jež se vyskytly v legionářském i denním tisku.

Proto se podepsané úřady a ústavy, jež jsou na této otázce nejprímější a nejbezprostředněji interesovány, dorozuměly a shodly o prostředcích, které za daných poměrů a možností jsou s to, aby platně přispěly k zdravému rozřešení otázky archivů legií a archivu národního osvobození vůbec, aniž při tom prejudikovaly konečnému řešení celé věci ve velkém slohu, pro něž tu zatím ještě podmínky nejsou. Podepsané úřady a ústavy předkládají ministerstvu národní obrany své společné požadavky, — pro něž se před časem v zásadě vyslovily již dvě odborné ankety v ministerstvu národní obrany pořádané a s nimiž vyslovily jednomyslně souhlas po zvláštní poradě o věci jednak Československá obec legionářská, jednak Poradní sbor legionářský, na potvrzení čehož jejich zástupci spolupodepisují toto podání — a žádají, aby jejich brzkým kladným vyřízením byla umožněna a podporována kladná práce o díle, jehož zdar je nám všem drahý a které bude nejkrásnějším odkazem naší generace, generace z Veliké války, příštím pokolením vyrostlým ze svobodné země a ve volném vzduchu republikánského Československa.

Naše žádosti jsou:

1. Veškerý historický, dokumentární materiál a r c h i v n í h o r á z u, který ilustruje československé hnutí za svobodu a veškerý život československého národa za světové války, ať domácí nebo zahraniční, ať politický nebo vojenský, hospodářský nebo kulturní, budiž soustředěn v jediném »Archivu národního osvobození«, který byl zřízen s takovýmto širokým programem při zemském archivu českém v Praze již v lednu roku 1919, je ústavem r y z e v ě d e c k ý m, neboť chce sloužiti historickému studiu o dějinách našeho osvobození a naší účasti ve válce svě-

tové a k tomu účelu vybuďoval a dále buduje v rámci svém velkou knihovnu literatury z války a o válce.

2. Archivy legií, které zůstanou nadále vlastnictvím státu, respektive úřadu nebo ústavu jím pověřeného, budou v Archivu národního osvobození d e p o n o v á n y — což se po dohodě s ministerstvem národní obrany již via facti stalo — a budou tvořiti jeho zvláštní oddělení (ruské, francouzské, italské, americké).

3. Jednak k archivním pracem v archivech legií (sbírání, pořádání a opatrování archiválií), jednak k vyřizování příslušné úřední agendy, kterou zejména likvidační úřad československých vojsk za hranicemi bude dlouho archiv zaměstnávat, buďtež přidělení vojenští pracovníci z řad účastníků zahraničního odboje tak, aby pracovníci, kteří budou vlastními archiváři a jimž případnou speciální práce archivní, byli k tomu úkolu co nejlépe kvalifikováni, tudíž aby to byli pokud možno historikové.

4. Důstojníci pověřeni pracemi archivními, kteří budou placeni ministerstvem národní obrany, buďtež přidělení trvale a definitivně, aby se mohli plně a výhradně věnovati svému úřadu a aby s eventuelním odchodem jejich neztrácel se vždy fond znalostí a zkušeností, bez něhož by archivní práce stále vázla a stále začínala znova. S těmito archivními pracovníky budiž počítáno i při budoucí konečné, jednotné a trvalé úpravě poměrů Archivu národního osvobození.

5. Odborná archivní správa celého »Archivu národního osvobození« bude náležeti ředitelství zemského archivu, k němuž Archiv národního osvobození byl přičleněn; úředník-historik pověřený ředitelstvím vedoucími pracemi v tomto archivu budiž referentem celého archivu po stránce odborné, aby bylo umožněno jednotné uspořádání archivu a přehled archivních prací vůbec.

6. Běžná úřední agenda sloužící potřebě ministerstva národní obrany a jiných vojenských úřadů bude vykonávána samostatně za vedení ustanoveného důstojníka a bude podléhati přímo nadřízenému vojenskému úřadu.

Za Památník odboje:
ppl. Medek v. r., přednosta.

Za český zemský archiv:
Dr. Jan Bedř. Novák v. r., ředitel.

Za Likvidační úřad zahran. vojsk:
ppl. B. Vuchterle v. r., zást. náčelníka.

Za Českoslov. obec legionářskou:
Jos. David v. r., člen předsednictva,
V. Cháb v. r., tajemník.

Za Poradní sbor legionářský:
gen. Syrový v. r. O. Husák v. r.

Návrh zákona o zřízení jednotného »Památníku osvobození«, připravený Československou obcí legionářskou na jaře r. 1922.

Zákon ze dne 1922

o zřízení ústavu »Památník osvobození«.

Národní shromáždění republiky československé usneslo se na tomto zákoně:

§ 1. »Památník osvobození« je samostatný státní ústav při ministerstvu školství a národní osvěty, jehož úkolem jest shromážditi, uspořádati a uchovati památky a dokumenty československého boje za svobodu ve válce světové pro pamět potomstva i k vědeckému studiu historickému a spolu podporovati i pěstovati toto studium výzkumem a vydáváním pramenů k dějinám osvobození národního.

§ 2. Ústav má dvě oddělení: Museum národního osvobození a Archiv národního osvobození se společným ústředím pro věci administrativní, hospodářské, finanční a osobní.

§ 3. Museum národního osvobození zahrnuje v sobě vlastní museum, obrazárnu a fotograficko-reprodukční oddělení a soustředí předmětné památky našeho zahraničního i domácího osvobozeného hnutí, zejména:

a) Ukázky výzbroje a výstroje čs. zahraničního vojska i jeho odznaky a prapory, při čemž prapory zahraničních pluků, které převzaly pluky unifikované armády domácí, budou odevzdány museu až se jich přestane užívat.

b) Čestné dary a památkové předměty věnované zahraničnímu vojsku v cizině i doma.

c) Obrazy, vztahující se k historii osvobozeného boje, které koupí nebo darem přešly do majetku státního.

d) Fotografický a filmový materiál zahraničním vojskem opatřený a shromážděný.

§ 4. Archiv národního osvobození bude obsahovati vlastní archiv, knihovnu a historicko-ediční oddělení a soustředí písemné a tištěné památky našeho osvobozeného hnutí za hranicemi i doma, zejména:

a) Akta a dokumenty politických i vojenských orgánů zahraničního hnutí až do prohlášení samostatného státu doma a akta všech legií až do jejich návratu do vlasti.

b) Dokumenty revolučního hnutí doma, zejména písemnosti

bývalých národních výborů místních a národního výboru pražského až do jeho přeměny v první vládu samostatného státu.

c) Z písemností a publikací bývalých centrálních rakousko-uherských, jakož i rakouských a uherských úřadů, jež byly nebo budou odevzdány do příslušných státních archivů československých, takové, které se týkají období války světové a mohou být odděleny bez porušení vnitřní souvislosti některého registraturního nebo archivního celku, na př. akta procesů proti československým příslušníkům před vojenskými soudy.

d) Archiv soustředí ve svých sbírkách dokumenty, které jsou v držení nebo uschování osob soukromých, ač jsou plodem nebo dokladem činnosti podnikané z prostředků společných a jsou tudíž majetkem národním.

e) Archivu národního osvobození vyhrazuje se právo užívatí všeho archivního materiálu uloženého ve státních a jiných veřejných registraturách a archivech pokud se týká osvobozeného hnutí.

§ 5. Zákon nabývá působnosti dnem vyhlášení a vláda se zmocňuje, aby vydala pro »Památník osvobození« zvláštní status, kterým se podrobně upraví jeho organizace a působnost; pokud se týče Archivu národního osvobození, stane se tak v dohodě se zemským správním výborem českým, jakožto zakladatelem instituce toho jména a úkolu při zemském archivu v Praze.

ZPRÁVA O ČINNOSTI
ČESKÉHO ZEMSKÉHO ARCHIVU
ZA LÉTA 1923—1929.

Poslední úhrnná zpráva o činnosti českého zemského archivu podána byla za léta 1918—1922 (viz Zprávy zemského archivu VI., str. 299—352); zpráva, která se podává tuto, vztahuje se na léta 1923 až 1929.¹⁾ Podávají tedy obě zprávy společně obraz o činnosti a osudech zemského archivu v prvním desetiletí republiky československé. Jestliže první období charakterisováno bylo především rázem přechodu z doby starší a vytvářením nových institucí i vytýčováním nových úkolů, které české archiváře odvedly od prací pořadatelských a podniků edičních do víru činnosti archivně organizační a k spolupráci při budování nových institucí kulturních i při likvidaci starých poměrů a společných archivů rakouských, ani druhé období úplně ještě neuklidnilo a neusměrnilo pravidelný chod práce archivní. Příčina tkvěla v změnách politických. Zákonem ze dne 14. července 1927 čís. 125 Sb. z. a n. o organizaci politické správy byly zrušeny staré instituce zemského výboru českého a zemské správy politické v Čechách, a místo nich zřízen zemský úřad pro Čechy, jehož přímou součástí se stal zemský archiv, který se tak od 1. prosince 1928 dostal do správy státní. Poněvadž se dodatečně ukázalo, že zemský archiv jakožto stará instituce již podle svého založení od doby Fr. Palackého je vedle své úřední povahy samostatným ústavem vědeckým, byl podle citovaného zákona organizačního § 10, odst. 1. věty první, prohlášen za samostatné zařízení zemské. Dekrety presidia zemského úřadu ze dne 26. a 27. listopadu 1929 byli všichni zaměstnanci zemského archivu prohlášeni opětně za zaměstnance země České. Od prosince 1929 jest český zemský archiv ve správě českého zemského výboru, který rozhoduje o všech jeho potřebách věcných i osobních, předkládá ve věcech důležitých příslušné návrhy zastupitelstvu zemskému. Ve věcech služebních podléhá však úřednictvu archivní presidia zemského úřadu.

Tato konečná úprava poměru zemského archivu jest tedy mezníkem v činnosti jeho, u kterého se zastavuje také zpráva zde podávaná, která se z tohoto důvodu předkládá teprve nyní. Sou-

¹⁾ Vedle pravidelných každoročních zpráv úředních seznamoval však zemský archiv odbornou veřejnost častěji se svými pracemi; zemský archivní rada Dr. Jenšovský referoval o činnosti zemského archivu v Časopise Archivní Školy roč. II. (1924) str. 190—195; roč. III. (1926) str. 169—173; roč. V. (1927) str. 201—206; roč. VI. (1928) str. 195—197.

časným mezníkem mohou být zároveň ještě dvě události v dějinách zemského archivu. Jest to na jedné straně rozhodnutí o získání nové budovy pro český zemský archiv, na druhé straně trvalé uložení archivů národního osvobození v nově zřízeném Památníku osvobození v novostavbě na Žižkově.

Takového *rozmuošení sbírek*, jakého se dostalo zemskému archivu v období 1918—1922 jednak organickým doplňováním ze spisů zemského výboru a zemských ústavů, jednak v důsledku prací o archivní rozluce, nezaznamenává toto období. Přes to i v letech právě uplynulých obohaceny byly sbírky archivu některými cennými archiváliemi a některé fondy archivů doplněny byly dalšími písemnostmi. Ze spisů zemského výboru jsou to zvláště spisy praesidia zemského výboru z l. 1861 až 1886, které byly odevzdány do zemského archivu dne 10. dubna 1923. Zároveň s nimi uloženy byly protesty, došlé zemskému výboru proti dosazení zemské správní komise r. 1913, a novinové výstřižky a poznámky, vztahující se k vyrovnávacím pokusům mezi Čechy a Němci pro dělnost sněmu českého z r. 1910. Téhož dne doplněno bylo také oddělení protokolů zemského výboru—protokoly někdejší zemské správní komise království Českého z let 1913 až 1916. Veliký fond spisů o správě Národního divadla nebyl, jak známo, odevzdán zemskému archivu, nýbrž byl zatím uložen při knihovně Národního musea, aby zde byl zvláště zpracován jakožto základ příštího archivu a musea divadelního.

Z uložení zemského správního výboru ze dne 5. října 1928 čís. 125.480/28—III. a po předcházející dohodě s německým odborem Zemědělské rady pro Čechy započato počátkem r. 1929 se skartací spisů jmenovaného odboru z l. 1892—1912. Hledíc k důležitosti tohoto materiálu pro dějiny zemědělské, postupováno jest při skartaci velmi opatrně; spisy německého odboru Zemědělské rady pro Čechy, pokud mají význam svým obsahem pro úřad nebo historii vůbec a pro zemědělské dějiny zvláště, jsou postupně přejímány do zemského archivu a zde ukládány ve zvláštním oddělení podle zachovaných signatur původních. Do konce r. 1929 převzato na šedesát fasciкул těchto spisů.

K fondu archivu korunního připojen pergamenový originál smluv mezi královstvím českým a biskupstvím würzburským, obnovených Karlem VI. dne 21. ledna 1730. Tento originál (kniha) odevzdán dodatečně Státním archivem ve Vídni v prosinci r. 1928.

Mimo spisy výše uvedené odevzdána byla do zemského archivu sbírka starých pečetidel a razítek zemských úřadů a ústavů a jejich jednotlivých funkcionářů

(celkem 43 kusy razítek a pečetidel). Sbírká instalována v zemském archivu v oddělení pečetidel, klíčů, pamětních mincí a jiných předmětů, souvisejících s úřední a kancelářskou činností zemských úřadů a ústavů.

Správa archivu Národního musea odevzdala dne 15. června 1923 zemskému archivu 16 hlavních t. zv. rozdělovacích sumářů (K a t a s t r a l z e r g l i e d e r u n g s s u m m a r i e n) rustikálu i dominikálu pro kraje hradecký, chrudimský, časlavský, budějovický, plzeňský, klatovský, žatecký a loketský. Tyto úhrnné sumáře krajové, které náležejí do fondů komise rektifikační, byly také po převzetí z archivu Národního musea připojeny k velikému oddělení sumářů jednotlivých panství a obcí.

V oddělení archivů patrimoniálních dlužno především poznamenati další doplnění patrimoniálního archivu dolnokralovického tím, že majitel velkostatku p. František Josef Auersperg rozhodl, aby ke knihám a spisům patrimonia dolnokralovického, odevzdaným do zemského archivu před časem ze zámku čechtického, připojena byla i část hospodářského archivu, chovaná dotud jednak na zámku, jednak v pivovare dolnokralovickém. Podle tohoto rozhodnutí převzal zemský archiv r. 1928 dvacetdevět knih zádušních počtů jednotlivých kostelů na panství dolnokralovickém od dvacátých let století osmnáctého až do šedesátých let století devatenáctého 94 knihy úřadů sirotčích, protokoly tax, inventáře hospodářské, seznamy robotní a konsignace platů činžovních, knihy úřadu důchodního, lesní správy, pivovaru a pod., celkem 194 knihy od 1. polovice XVIII. století do sedmdesátých let století devatenáctého. Mimo to převzato čtyřicet fasciкул starých spisů správy patrimoniální z první polovice XIX. století. Zvláště zajímavá je pak sbírka starých map jednotlivých vesnic, dvorů, revírů nebo i jednotlivých objektů vrchnostenských na panství dolnokralovickém z posledních let století osmnáctého a ze století devatenáctého. Mapy a plány, v celkovém počtu 94 kusů, které z části byly poškozeny a někde i roztrhány, budou v zemském archivu spraveny a odborně konšervovány.

Dalším větším přírůstkem v tomto oddělení jest zlomek patrimoniálního archivu panství Vlachova Březí. Tento archiv převzat byl ve Volyni, kam na důtklivou a vážnou výzvu vyslán byl úředník archivu, aby prohlédl staré spisy a knihy hospodářské registratury herbersteinské, prodané již ve váze asi 18 metr. centů do papírny. Po skartaci provedené na místě, odkoupeny od vetešníka za cenu nabývací knihy a spisy ve váze 615 kg. Takto získaný zlomek patrimoniálního archivu Vlachova Březí obsahuje knihy úřadu purkrabského, obročního, knihy platů úřednických, registra mléčná, registra dobytčí, inven-

táře majetku movitého, registra pokladny špitální a kostelní atd. Ve spisech jest instrukce pro hospodářské úředníky, řada patentů, nájemní smlouvy a pod. Nejstarší akta pocházejí z druhé poloviny století XVIII., nejmladší z prvních let století dvacátého. Celkem převzato přes 200 knih a několik desítek fasciкул spisů. S těmito písemnostmi převzata ještě řada starých tisků, zejména sbírky zákonů a nařízení od doby Josefa II. Vedle sbírky Kropatschkovy a Rothovy jest zde na př. souborné vydání zákonů Františka I. o 7 svazcích, Zeillerův »Commentar über das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch« z r. 1812 ve 4 svazcích, knihy o soudním řízení ve věcech sporných a nesporných, Joendlův spis »Unterricht für die Landbaukunst« z r. 1826 o 3 dílech (s rytinami) a pod.

Vedle těchto dvou větších celků archivů patrimoniálních, rozmnoženo bylo toto oddělení také v uplynulém období menšími dary nebo příležitostnými koupěmi písemností patrimoniálních. V prosinci r. 1924 zakoupen byl od překupníka zlomek archivu panství choustnického ze století XVII. a XVIII., kdežto mladší spisy tohoto archivu od let dvacátých XIX. století počínaje byly, bohužel, již před tím prodávajícím prodány do papírny. Pan Karel Chaura, numismat a obchodník starožitnostmi v Praze, daroval zlomek patrimoniálního archivu kounického panství březenského z r. 1761 (18 listů) a statků Března, Housky, Nového Zámku a Lipé, čítající 735 listů z let 1698—1852, mimo to několik kusů z registratury falknovské z l. 1683 až 1829. President krajského soudu v. v. p. Eman. Chocholka věnoval inventář fideikomisních statků v Němčicích, Kraselově, Hořejově a Záhořicích po smrti Jana Karla Vincence Chanovského Krasilovského Dlouhoveského rytíře z Langendorfu ze dne 9. srpna r. 1833. Obecní úřad v Liběnicích zaslal v říjnu 1925 některé spisy statku střezišského z let 1796 až 1860. K archivu patrimonial krnského připojena mapa panství katusického z r. 1734, zakoupená od pí Henrietty Wratislavové. Koupí získány dále vyšetřovací a trestní protokol panství kladrubského z r. 1782 a registra na příjem a vydání obilí dvoru řepovského z r. 1674.

Se schválením vrch. zemského soudu v Praze odevzdal r. 1927 okr. soud v Křivoklátě do archivu zemského dalších 28 starých knih pozemkových a to 27 knih panství křivoklátského a 1 knihu statku nižborského. Výnosem ze dne 20. července 1929 čís. 21.916/29 svolilo ministerstvo spravedlnosti, aby do zemského archivu byly odevzdány 343 staré knihy pozemkové, uložené dosud u okresního soudu v Teplicích-Šanově. Jsou to staré knihy patrimoniálního úřadu teplického,

vrchnostenských úřadů města Krupky, panství bilínského, libčevského a trmického.

Koupí ze soukromého majetku získán byl koncem r. 1928 zlomek (132 fol.) staré knihy soudní města Chlumce n. Cidlinou z l. 1581—1631. — Rovněž koupí získána byla kniha gruntovní z r. 1752 pro obec Jestřebí na býv. panství novoměstském.

Koupí získány byly ze soukromého majetku čtyři staré úřední knihy horního statku jáchymovského, totiž: »Hengster-Gewerken oder Gegenbuch« z r. 1533, »Joachimsthal- und Hengster Schied- und Vertragbuch« od r. 1764, »Muthbestiget- und Belehnungsbuch für die Dominical Bergamte« z r. 1789 a »Joachimsthaler Bergamts-Circularenbuch« z let 1823 až 1831.

František Brummeisen, baňský kontrolor v. v. v Příbrami, odevzdal v srpnu r. 1925 do zemského archivu fasciкул 58 starých listin o věcech horních (kutnohorských) ze XVI. a XVII. století, jakožto doplněk archivů horních statků zbirovského, příbramského atd., který byl v l. 1912 a 1913 uložen v zemském archivu.

Pokud jde o genealogické sbírky zemského archivu dlužno při jejich rozmnožení nejprve zmíniti se o nové sbírce, která zakoupena byla od dědiců genealogického sběratele a někdejšího spolupracovníka Sedláčkova Josefa Jakubičky, soudního adjunkta v Mladé Vožici. Tato sbírka Jakubičkova, obsahující výpisy a výstřižky nejruznější provenience pro jednotlivé české rody šlechtické, abecedně srovnané, uložena jest dnes v pěti kartonech.

Mimo tuto celkovou sbírku bylo genealogické oddělení zemského archivu rozmnoženo také v těchto letech některými většími celky dokumentů a písemností, vztahujících se k jednotlivým rodinám. Paní Hermína bar. Stwrtníková, vdova po plukovníku ve Štyrském Hradci, uložila roku 1923 v zemském archivu rodinné památky rodu Stwrtníků, obsahující 4 svazky rodinných papírů s vázaným seznamem, dva perg. diplomy řádu Marie Terezie z doby válek napoleonských, tři rodokmeny rodin Häringovy, Döpfnerovy a Smolovy, vázanou kroniku rodu Stwrtníků, oslavnou báseň k jubileu polního podmaršálka Aug. ze Stwrtníků z r. 1855 a rozložení 5. dělostřeleckého pluku v Itálii, posléze 26 fotografií. — Pan Karel Vojkovský, major v. v. ve Vídni, daroval zemskému archivu dne 3. září 1926 listiny a korespondenci rodu Vojkovských z Vojkova a z Milhostic a Mladotů ze Solopisk, ze století XVIII. a z první poloviny XIX. století, jakož i různé listy a výpisky, vztahující se k dějinám jmenovaných rodů z největší části ze století osmnáctého; mimo to daroval též pergam. listinu o inkolátě Ignáce z Abelu ze dne 15. ledna

1781 a dva výuční listy na pergameně (lékárníka jaroměřského ze dne 24. srpna 1722 a kupce brněnského ze dne 30. září 1734). — Koupí od Eugena Gindeleho ze Sudheimu získány v červenci roku 1928 některé listiny rodiny Hartmannů z Klarštějna, na př. orig. dekret a průvodní listiny o udělení komturského stupně řádu sv. Jiří Prokopu Hartmannovi z Klarštějna dne 7. srpna 1832, dekret o jmenování Jana Prokopa Hartmanna komturem řádu Leopoldova r. 1832, jmenovací dekrety o hodnostech vojenských, různá osvědčení a vývody členů rodu z l. 1771 až 1838. Pan Dr. Mikuláš Des Fours-Walderode z Hrubého Rohozce daroval čtyři fotografické snímky starých rodokmenů svého rodu, které podle jeho přání byly připojeny ke genealogické sbírce Dobřenského. — Prostřednictvím konsulátu republiky Československé ve Štýrském Hradci zakoupena byla dne 17. srpna 1925 kniha záznamů o šlechtické rodině Vernier z Rougemontu z padesátých let století devatenáctého.

Fond indikačních skizz z katastru stabilního doplněn byl třemi indikačními skizzami (sign. kraj rakovnický č. 40, č. 54 a č. 301), které dodatečně ještě odevzdal archiv map katastrálních v Praze se zřením k nařízení zemského finančního ředitelství č. j. IX-1076/1 ze dne 5. září 1923. — K operátům katastru stabilního připojen byl protokol parcel pozemkových obce liběnické z r. 1840, zaslaný obcí liběnickou, kdežto katastrální mapy obce liběnické a obce milhostické, rovněž darované jmenovanou obcí, zařazeny byly do sbírky map. Tato sbírka map rozmnožena byla darem p. Karla Holečka v Praze-II., který odevzdal v dubnu r. 1924 zemskému archivu orig. mapové kresby z r. 1727 židovských sídel a škol na panství kardašovořečickém, jindřichohradeckém, hojovickém a černínském, vesměs v kraji bechyňském; plán Karlových Varů a j., jakož i plány lesů dobřanských a lesů v okolí Horní i Dolní Lukavice a Oplotu, darovanými profesorem I. něm. gymnasia v Brně p. Josefem Peschkou. Mimo to nově zařazena do sbírky »Mappa novissima regnorum Hungariae, Croatiae, Sclavoniae necnon magni principatus Transsylvaniae« Societatis Artarianae, kreslená Fr. Müllerem ve Vídni r. 1792.

Do sbírky rukopisů zařazen byl dvoudílný rukopisný sborník statistický »Sammlung statistischer Notizen vom Königreiche Böhmen«, obsahující statistické údaje o království Českém z první čtvrtiny XIX. století a získaný koupí v dražbě vídeňského Dorothea; dále denník událostí za pobytu francouzského vojska v Čechách a na Moravě v době ode dne 5. února do 8. července 1742 — »Extract eines Journals

von dem, was sich bei dem unter Commando des H. Obristen de la Motte Fouquetts in Mähren und Böhmen etc.«, koupený r. 1927 od Edm. Stammera, knihkupce v Budapešti. — Spis »Consultaciones oder unterschiedliche Ratschlag der meisten und wichtigsten Sachen... anno 1624«, získaný koupí ve Vídni, zařazen byl do oddělení starých tisků ve knihovně archivní, rovněž tak starý tisk Scioppiův z r. 1620 »Examen der Recepten und Medicamenten, so etliche politische Medici vor die böhmische Krankheit oder Fieber geordnet«. — Serie starých artikulů sněmovních rozmnožena koupí o český text artikulů z let 1606 až 1608 a německý text sněmovních artikulů z let 1636, 1675, 1763, 1772 a 1794. — Ředitel gymnasia ve Dvoře Králové p. Tomáš Halík, známý badatel o Šporkovi, daroval archivu své přepisy deníku Tobiáše Antonína Seemanna z let 1726, 1729, 1731—1733, 1735 a 1737.

Také oddělení listin pergamenových i papírových a akt různé proveniencie rozmnoženo bylo v uplynulém období řadou dokumentů, získaných dary jednotlivců i příležitostnými koupěmi. Při nabídkách různých archiválií řídí se zemský archiv především zásadou provenienční, a vidí-li možnost, aby se archiválie dostala na místo původního určení, pokládá za svou povinnost upozorniti nejprve původní majitele, dědice nebo adresáty, aby hleděli tyto archiválie získati; teprve tehdy, když takové jednání nevedlo k cíli nebo, když je nebezpečností v prodlání nebo ovšem, jde-li o drobné a ojedinelé archiválie, které dnes nelze uložit v určitém archivu, získává archiválie pro své sbírky. V této činnosti jest ovšem ředitelství přísně omezeno danými úvěry finančními, neboť příslušná položka rozpočtová naprosto nestačí, aby mohly býti realizovány všechny nabídnuté koupě; zvláště nabídky antikvariátů německých svou vysokou valutou daleko přesahují dnešní možnosti archivu a také na domácím trhu zvýšený zájem soukromých sběratelů a starožitníků vyhání v nově zavedených aukcích antikvářských ceny starých listin i tisků na výši nebyvalou. Z pergamenových listin, které v poslední době zařazeny byly do uvedené sbírky, dlužno především jmenovati orig. konfirmaci pražského arcibiskupa Jana Očka ze dne 19. února 1370, potvrzující listinu Petra Oldřicha a Jana z Rožmberka pro kostel ve Vítějovicích, a povolení císaře Rudolfa II. Petru Vokovi z Rožmberka ze dne 11. května 1584 na hony zvěře v horách píseckých. Obě listiny získány koupí z rukou soukromých. Rovněž koupí získány dvě perg. listiny kapituly olomoucké pro ves Rozvadovice ze dne 12. května 1525 a 7. prosince 1592, listina purkmistra a rady města Lipníka pro dvůr špitálský z 25. dubna 1500, listina, kterou Ondřej Volšínský z Volšína uděluje Vilémovu právo pečeti

dne 1. ledna 1672; vysvědčení Gundakera z Dietrichštejna pro Domenica Cavalla de Carlo z 25. března 1677; vysvědčení o řádném zrození měšťanů jedno z Lovosic z r. 1657, druhé z Ústí n. Lab. z r. 1671, posléze pak čtyři vyuční listy na pergameně a to pro M. B. Morávka, kuchaře arcibiskupského, ze dne 29. listopadu 1781, vyuční list ochodníka Wenera v Josefově a ve Staré Boleslavi z r. 1806, Františka Novotného, umělého zahradníka, z 30. ledna 1764 a zahradníka Filipa na zámku hrab. Vratislava z Mitrovic z r. 1816. Všecky tyto listiny byly koupeny od obchodníků starožitnostmi. — Stejným způsobem získáno také několik papírových listin cechovních, tak artikule cechu kloboučnického v Jaroměři, vyuční listy cechu pekařského v Touškově, cechu řeznického v Chýnově a cechu perníkářského v Rakovnici, různých cechů v Novém Městě n. Metují, vysvědčení městských rad v Telči a Hodoníně z r. 1689 a 1719 o řádném zrození měšťanů, zhosty z poddanství buď magistrátů městských (na př. Bělá r. 1661, 1674, Trutnov r. 1600) nebo úřadů vrchnostenských (Smiřice r. 1600, Náchod r. 1680 a j.) a český originál domovského listu města Žlutice ze dne 4. dubna 1658. Koupí získán posléze také list Jana opata strahovského opatu tepelskému z 8. října 1534, a některé spisy o při vdovy Evy Opendové před právem nymburským v l. 1586 až 1590.

V aktech různé provenience jakožto samostatný celek uloženy též písemnosti a tisky z pozůstalosti Tomáše Novotného, předsedy ústřední záloženské banky v Praze, které v počtu 74 čísel z let 1825 až 1873 daroval p. Kliment Růžička, lékárník v Praze-Dejvích.

Sbírka patentů rozmnožena o jedenáct kusů vyhlášek, instrukcí, cirkulárních nařízení a pod., týkajících se vyvazení gruntů v Čechách.

Ve sbírce starých rytin, plánů a pod. uložena obrazová tabule českých panovníků Dra Legise, zakoupená r. 1927.

Universita Komenského v Bratislavě darovala archivu r. 1926 pamětní peníz, vydaný při dobudování university, a diplom university.

Přirůstky sbírky prepisů, které vznikají především výzkumem archivů domácích i zahraničních, vykazují se v kapitole tohoto výzkumu.

V pořádku fondů a sbírek archivních pokračováno především v pořadatelských pracích o fondech, uložených ve filiálce zemského archivu v Bredovské ulici. Tyto práce, řízené a prováděné archivním radou Drem Bedřichem Jenšovským, o úpravě a katalogisaci zemských katastrů, archivu rektifikační komise, spisů zemského výboru i starých registratur patrimoniálních, mohou se konati jen v mimořádných hodinách odpoledních, neboť jmeno-

vaný úředník jest jinak plně zaměstnán agendou úřední i při historických publikacích zemského archivu. V technické úpravě i v katalogisaci hlavních knih, příloh i allegátů katastru josefského pokračováno způsobem, jak bylo uvedeno ve zprávách předešlých (viz Zprávy zemského archivu sv. V., str. 320 a sv. VI., str. 325) a provedena tak úprava posledních krajů litoměřického, rakovnického, berounského, chebského a měst pražských (čís. 4812—6066), takže nová úprava a instalace tohoto katastru v universálních krabicích archivních byla tím ukončena. Zároveň dokončen i nový katalog, obsahující též správné české názvy místní. Katalog podle pořadí čísel hlavních knih katastru zapsán jest již ve knize, kdežto abecední katalog místní uložen jest zatím v listcích a bude přepsán do knihy, jakmile bude k tomu získána nebo uvolněna potřebná síla písáfská. Do formy knižní přepsán byl také katalog sumářů o peněžitém výtěžku plodin, který byl pořízen při úpravě tohoto oddělení v období minulém (viz Zprávy VI, str. 326).

Pokud jde o přípravné spisy a operáty katastrů tereziánských, které jsou uloženy v archivu v budově musejní, možno již v této souvislosti připojiti, že v technické úpravě těchto katastrů bylo pokračováno, tím, že upraveny rustikální i technické spisy kraje tábořského, takže zbývají ke konečné úpravě již jen kraje žatecký a chebský.

Při úpravě staré registratury zemského výboru z let 1724 až 1789 byly po zkušenostech, zatím nabytých, provedeny některé změny. Tento fond upravován byl dosud tak, že spisy, uložené zatím v kancelářském přeložení na dél, rozkládané byly po celém foliu, opatřovány obálkou se signaturou, a v lepenkových deskách ukládány do krabic. Při tom zároveň pořizován příruční katalog tak, že registry, jimiž jsou spisy opatřeny na tergu, prepisovány do knihy. Tak upraveny byly spisy do konce roku 1739. Poněvadž však katalog, takto získaný, i když značně usnadňuje hledání ve fondech, přece jen neposkytuje přesné a rychlé orientace ve spisech, bylo rozhodnuto, aby ke spisům staré registratury, které postrádají jakýchkoli starších elenchů a repertářů, pořizován byl abecední rejstřík jmenný (osobní a místní) i věcný, a to od počátku oddělení. Zároveň značován i obsah listiny v uvedených regestech listkových, které mají sloužit jako podklad pro příští publikaci katalogu tohoto oddělení ve sbírce katalogů archivu zemského. Práce rozdělena zatím mezi dvě síly odborné, takže jedna pořizovala zatím jen rejstřík k regestům přepsaným ze starých poznámek dorsálních, kdežto druhá (koncipistka Dr. Věra Kosinova), počínajíc rokem 1748, pořizovala zároveň již také uvedené výstižné registry se zřetelem k příštímu vydání seznamu tohoto oddělení. Tím bude nejen usnadněno užívání tohoto důležitého fondu pro potřeby úřední, nýbrž budou i tyto spisy učiněny

přístupnými vědeckému badání, což dosud pro nedostatek pomocných knih, výše uvedený, bylo spojeno s velikými potížemi i ne malou ztrátou času. Technická úprava spisů až do posledních ročníků skončena byla v letních měsících r. 1929. Zbývá jen opatření archivní kartony novými vignetami.

Novější oddělení registratury zemského výboru z let 1792 až 1873 mají sice staré pomocné knihy a elenchy, které však namnoze nepostačují ani potřebě úřední, tím méně pak odbornému badání historickému. Proto u oddělení, kde pro rozmanitý i důležitý obsah spisů nepostačují tyto staré elenchy, je rovněž pořizován podrobný katalog listkový jmenný i věcný. Zatím děje se tak u rozsáhlého oddělení F 85, kam vedle velikých serií, týkajících se stavovských škol polytechnických a Král. Obory v Bubenči zařazeny byly spisy nejrozmanitějšího obsahu, pro něž nebylo lze najítí místa v jiných odděleních; zvláště jsou zde roztroušeny spisy, svědčící o stavovské, resp. zemské podpoře různých kulturních institucí i kulturních podniků jednotlivců. Teprve podrobnou katalogisací těchto spisů s přibráním jednotlivých oddělení speciálních vysvitne věrný obraz o velikém významu a vynikajících zásluhách, jaké si získali stavové čeští a po nich zemský výbor český o podporu veškeré kulturní práce, ať vědecké, či umělecké nebo hospodářské v Čechách.

V poslední době přikročeno též k nové úpravě a katalogisaci spisů býv. zemského sněmu království Českého, uložených v místnostech archivu v budově musejní. Zároveň s pořádáním těchto spisů zakládá se kartotheka všech zemských poslanců, přisedících zemského výboru, kandidátů poslanceckých mandátů na zemském sněmu a vyšších, resp. vedoucích úředníků zemských úřadů a ústavů. Tato karthoteka, která bude obsahovati důležitá data životopisná i údaje bibliografické, má býti ořípavou event. biografického slovníku české samosprávy zemské.

V pořádání archivu Vlastenecké hospodářské Společnosti, které započal před několika lety Dr. Jenšovský, došlo k důležité změně, když Československé Zemědělské museum v Praze dalo roku 1925 podnět k tomu, aby tento archiv Vlastenecké hospodářské Společnosti byl soustavně prozkoumán pro dějiny českého zemědělství vůbec, zvláště pak pro dějiny této společnosti. Původcem této myšlenky byl jednatel musea Dr. Josef Kazimour, docent dějin zemědělských na vysoké škole zemědělského inženýrství. Tomuto plánu vyšlo velmi ochotně a účinně vstříc ministerstvo zemědělství, ustanovivši, aby se Dr. Václav Černý, tehdy koncipista čl. státního archivu zemědělského, pokud úřední práce nebude nezbytně vyžadovati jeho přítomnosti v archivu, ujal navrhovaných prací v archivu Vlastenecké hospodářské Společnosti.

Dr. Černý započal také skutečně již v jarních měsících r. 1925 svou práci v zemském archivu a po dohodě zástupců Zemědělského musea s ředitelstvím zemského archivu, jež z důvodů pracovní ekonomie upustilo od dalšího pořádání archivu Společnosti, ujal se též prací pořadatelských, které byly v plánu archivu zemského. Ředitelství zemského archivu zařadilo totiž inventář, resp. popis, archivu Vlastenecké hospodářské Společnosti také do své nové publikace katalogů a soupisů archivních a po dohodě výše uvedené, rozhodlo, aby v této publikaci uveřejněn byl soupis archivu Společnosti, jak bude zpracován Drem Černým. Ke spisům z let 1770 až 1872, které uloženy byly zemědělskou radou v zemském archivu r. 1905, připojeny byly po intervenci Dra Černého v létě r. 1925 další doplňky spisů a knih, které dotud ležely ve skladišti zemědělské rady; jsou to jednak pomocné knihy úřední, jednak protokoly o schůzích, matriky členské a j. Stěhování státního archivu zemědělského do nových místností, instalace fondů a jiné práce úřední odvolaly však r. 1927 na nějaký čas Dra Černého od těchto prací. Zatím zpracoval a uveřejnil některé výtěžky svých prací o archivu Vlastenecko-hospodářské Společnosti v několika člancích v Časopise pro dějiny venkova a v jiných drobných příspěvcích.

Z patrimoniálních archivů, uložených vesměs ve filiálce v Bredovské ulici, spořádán dosud jedině patrimoniální archiv statků nejv. purkrabství pražského, později statků zemských. Popis tohoto archivu pođán je v článku Dra Bedřicha Jenšovského, otištěném v tomto svazku Zpráv. Článek, jak ješt otištěn, vypracován byl z největší části již do konce r. 1918, kdy byly také ukončeny hlavní pořadatelské práce v tomto oddělení; uveřejnění jeho zdrželo se však pro některé doplňky, které mohly býti uskutečněny teprve v letech pozdějších. Přehledný popis a inventář tohoto archivu bude časem doplněn ještě listkovým rejstříkem akt jurisdikce nejv. purkrabství pražského ze století osmnáctého a z prvních let století devatenáctého.

Nově započato bylo s pořádáním patrimoniálního archivu rychburského, chroustovického a košumberského. Spisy a knihy této registratury v celkové váze 23 metrických centů zakoupeny byly od ředitelství panství rychburského r. 1898, když je hodlalo prodati do stoupy. Spisy tyto byly ovšem naprosto nespořádané, a práce v jejich rovnání je značně ztížena nejen úplným nedostatkem jakýchkoli knih pomocných, nýbrž také tím, že registraturní plán, jak patrně z dosavadních označení spisů, byl několikrát změněn, a že bylo užíváno v různých obdobích téměř souhlasných signatur pro různá oddělení, takže docházelo ke zmatkům, komplikovaným ještě centrálnou panství thurn-taxiských v Řezně. Tím lze asi také nejlépe

vysvětliti, že v registratuře nenalzáme vůbec signatur, které by ukazovaly na obvyklé rozdělení patrimoniálních archivů na počátku století devatenáctého. Při pořádání bylo však přece nejvýhodnější vyjít od tohoto schematického rozdělení archivu na publicum, contribucionale, diaetale atd. a teprve uvnitř těchto hlavních, zde ovšem spíše předpokládaných, oddělení, přihlížeti k signaturám zachovaných spisů. Jest ovšem vysvětlitelno, že tato práce, kde nutno pro zjištění signatury a příslušnosti fasciكلů prohlížeti spis za spisem, nepokračuje tak, jak je tomu možno u registratur patrimoniálních, uchovaných v seriích fasciكلů a opatřených i pomůckami evidenčními. Registratura rychmburská a chroustovická obsahuje v některých odděleních spisy jdoucí zpět až do druhé polovice století XVII.; také oddělení počtů zádušních zachováno jest již od konce století sedmnáctého.

Registratura panství dolnokralovického, která uložena byla v zemském archivu majitelem panství Fr. Jos. Auerspergem krátce po převratu a později doplněna, byla v uplynulém období podrobně sepsána a řádně instalována. Registratura tato obsahuje z největší části úřední spisy z první polovice XIX. století, uložené podle určitého plánu a rozdělené v jednotlivých seriích. Pořadatelských prací v této registratuře ujal se na svou žádost jakožto volontér r. 1927 p. Ph. a MUDr. Josef Řehák, vrch. policejní rada v Praze a absolvent státní školy archivní, a podle pokynů rady Dra Jenšovského přivedl je již v těchto dnech téměř ke konci. Ředitelství zemského archivu je potěšením, že může p. vrch. radovi Dru Řehákovi, který, jak nutno zdůrazniti, prováděl tyto práce nejen s velikou svědomitostí, ale i z úplné ochoty, i na tomto místě vysloviti svůj srdečný dík.

Posléze bylo v oddělení patrimoniálních archivů započato i s pořádáním registratury panství krnského a zároveň s tím i s katalogisací rodné korespondence býv. hrabat Šporků. Ani registratura krnská, která zakoupena byla do zemského archivu před válkou světovou, nemá pomocných knih. Korespondence hrabat Šporků, získaná zároveň s registraturou, pochází jen z malé části z konce století XVIII., z největší části pak ze století XIX. až do let sedmdesátých. Značný podíl má tu hospodářská korespondence hraběte Jana Leopolda z třicátých a čtyřicátých let minulého století.

Podstatné změny doznala sbírka rukopisů archivu zemského, uložena ve skříni č. 62. Tato sbírka byla nyní nově katalogisována i instalována, takže tyto rukopisy různé proveniencie, které dříve měly různé signatury podle umístění nebo podle obsahu věcného (62 A—F s příslušnými čísly pořadovými), rozděleny byly nyní toliko ve dvě hlavní skupiny, ve skutečné rukopisy (62 A) a moderní přepisy starých rukopisů (sign. 62 B); při tom

rukopisy, které svou proveniencí náležejí do jiných fondů archivních, byly zařazeny do těchto fondů. Samostatné oddělení (sign. 62 AI) ponecháno toliko pro soubor dvanácti svazků korespondence Frant. Antonína Šporka. Řada rukopisů obsahuje koncem r. 1929 celkem 175 svazků o sign. A 1 až 160, sbírka přepisů, čítá v téže době 95 svazků (sign. B 1—93). Nový katalog tohoto oddělení bude publikován ve sbírce katalogů a soupisů zemského archivu.

Korespondence, kterou v říjnu r. 1919 odevzdal do zemského archivu český politik Antonín O. Zeithammer, byla před uložením v archivu podle přání odkazatelova z části uzavřena a zapečetěna až do konce r. 1924. Teprve po uplynutí tohoto termínu mohlo býti překročeno k řádnému uspořádání a sepsání této korespondence. Korespondence obsahuje v podstatě dvojí druh pramenů: jednak skutečné originální listy, zasílané Zeithammerovi, nebo jiné dokumenty původní, protokoly státoprávního klubu poslanců českých ze září a října r. 1878 a z l. 1879 a pod., jednak přepisy listů různých politiků určené různým adresátům, přepisy, které si pořídil Zeithammer sám pro své práce vědecké. Původní korespondence zachována je hlavně z let 1883 až 1902, kterážto řada čítá 60 dopisů českých a rakouských politiků Zeithammerovi v různých věcech: z politiků českých daleko nejčetněji zastoupen je Dr. Frant. L. Rieger, vedle něho jsou zde ještě Dr. Aug. Zátka, Adolf a Karel knížata Schwarzenbergové, Dr. Mezník, Dr. Šrom, Dr. Krofta, Viktor Kříž a Dr. Aug. Seydler; z politiků rakouských Ed. hr. Taaffe, ministři Pino, Ziemiakowski, Dr. Klaič a j. K této řadě připojuje se pak zvláště ještě korespondence staročeských vůdců politických Dr. Karla Mattuše, prof. Dra Albina Bráfa, která časově sahá až do doby předválečné. Korespondence z doby světové války obsahuje několik zajímavých listů politiků českých i rakouských (Thun, Windischgrätz a j.). Další samostatný oddíl tvoří dopisy, dotazy a zprávy vědeckých pracovníků o novějších dějinách politických (Dr. Friedjung, Dr. Scheiner, R. Charmatz, Czedik a j.). Formálního rázu, ale zajímavá namnoze svými autory, je bohatá serie blahopřání ku jmenování členem panské sněmovny r. 1907, k 70tým, 75tým a dalším narozeninám Zeithammerovým. — Druhá část korespondence obsahuje v opisech nejprve listy psané různými osobami Zeithammerovi, celkem 259 dopisů 59 politiků, českého klubu na říšské radě a různých městských rad a obcí z l. 1866 až 1902. Nejvíce dopisů jest Riegrových (58), kníž. Jiřího Lobkowitzze (22) a Jindřicha hr. Clam-Martince (17); z ostatních nikdo není zastoupen více, než deseti kusy. Vedle toho je tu přepsáno 287 dopisů, zaslaných 19 různými osobami Frant. L. Riegrovi; zde zastoupen je nejčetněji Dr. Pra-

žák (104 dopisy), Jindřich Clam-Martinič 58 a Zeithammer sám 56 dopisy. Z listů psaných Drem Riegrm přepsáno je 26 listů Františku Palackému z let 1859 až 1875, dlouhá řada (247) dopisů pí. Riegrové z l. 1860 až 1888 vedle několika (7) ojedinelých listů různým osobám. V dalších prepisech zachovány jsou listy českých i rakouských politiků adresované Dru Aloisu Pražákovi (14 dopisů), hraběti Jindřichu Martinicovi (76 čísel, mezi nimi zvláště 10 listů min. předsedy Hohenwarta z r. 1871 a 39 listů dra Fr. L. Riegra z l. 1866—1883), listy psané hrabětem Taaffem a j. Korespondence, takto přesně rozdělená v jednotlivé skupiny i další pododdělení a podrobně sepsána, byla i technicky náležitě upravena a uložena v pevných krabicích. — Bylo by si jen přáti, aby i korespondence a písemné pozůstalosti i jiných politiků českých, zvláště bývalých poslanců sněmu zemského, které v soukromém držení často přicházejí nazmar nebo i přecházejíce z majitele na majitele a ztrácejíce pouto tradic rodinných, stávají se předmětem obchodní spekulace, byly s podobným porozuměním, jako učinil zvěcnělý deklarant Zeithammer, uloženy v archivu zemském. Lze sotva najíti pro písemnosti představitelů české politiky vhodnějšího a pietnějšího, ale také čestnějšího uložení, než jest sousedství archivu bývalého sněmu království českého.

S pracemi pořadatelskými souvisí důležitá část **publikační činnosti archivu zemského**.

Při pořadatelské činnosti nehodlá se totiž ředitelství zemského archivu spokojiti jen pořízením nových inventářů a katalogů, které by vyhovovaly moderním požadavkům archivním a zároveň potřebě služební, nýbrž rozhodlo se učiniti tyto nové katalogy přístupnými též širší veřejnosti historické v tištěné publikaci. Tato publikace neomezovala by se však jen na pouhé otištění inventáře nebo katalogu určitého fondu, nýbrž v předcházejícím úvodě má poskytnouti dostatečný obraz o dějinách fondu, resp. instituce, jejíž fondy jsou katalogisovány, ve vysvětlujících poznámkách pak má býti materiál zemského archivu, pokud lze, doplněn odkazy na příbuzné sbírky jiných archivů a ústavů. Je na snadě, že takto úvod vyřůstají na cenné monografie, a katalogy namnoze přinášejí již i částečné zpracování fondů; nová sbírka archivu jmenuje se proto »Český zemský archiv. — Katalogy, soupisy, registáře a rozborý«. Počátek učiněn s nejdůležitějším fondem, uloženým ve zdejším archivu, s archivem korunním. V poslední tištěné zprávě zemského archivu (Zprávy zemského archivu sv. VI, str. 309 a násl.) bylo vylíčeno, jak v důsledku spisové rozluky, prováděné ve vídeňských archívech podle mírové smlouvy st.-germainské a podle úmluvy s rakouskou vládou ze dne 18. května 1920, byla vrácena republice československé podstatná část archivu korunního, odvezená za

Marie Terezie do státního archivu ve Vídni. Jakmile tato část korunního archivu byla uložena v zemském archivu a připojena zde k listinám archivu korunního, již zde uloženým, a tak po letech opětně zelen tento důležitý archiv, bylo si ředitelství ihned vědomo čestné povinnosti, jaká mu tím nastává, aby totiž tento archiv byl nejen náležitě uspořádán a důstojně uložen, nýbrž, aby i vědecká obec historická seznámila se s tímto archivem náležitým katalogem.

Zemský správní výbor přijal návrh ředitelství zemského archivu v této věci a zařadil do zemského rozpočtu na rok 1923 položku 10.000 Kč na publikaci katalogu archivu korunního; tato položka, rozšířená pak i na tisk dalších katalogů, udržena pak v zemském rozpočtu i pro léta další. Tisk katalogu korunního archivu usnesen byl zemským výborem dne 21. listopadu 1923 čís. 131.878/X. a vydání jeho svěřeno Dru Rudolfu Kossovi, který prováděl repatriaci archivu ve státním a dvorním archivu ve Vídni. Dr. Koss, který již při svých pracích vídeňských věnoval velikou péči archivu korunnímu, prováděje o každé reklamované listině badání takřka monografické, přistoupil k tisku katalogu po důkladné přípravě a pečlivém studiu jak archivu koruny české v jeho vzniku a celistvosti, tak jednotlivých listin zvláště. Výsledky těchto svých studií uveřejnil Dr. Koss jednak v Časopise Archivní školy ve článku »Listiny z archivu markrabat Moravských ve vídeňském státním archivu« (Roč. I. 1923), jednak ve Zprávách zemského archivu v práci »Provenience českých archiválií ve státním archivu vídeňském« (Svazek VI. 1924) a v diplomatickém příspěvku »Mocran et mocran« (Svazek VII). — Katalog archivu korunního rozvržen jest v několik svazků, z nichž první vyplní dějiny archivu, v dalších pak obsažen bude katalog listin. Katalogisační práce, při nichž zároveň provádí se technická úprava uložení listin, postoupily tak, že r. 1928 mohl býti vydán druhý svazek katalogu, obsahující ve vystižných regestech katalog listin z let 1158 až 1346. (V Praze 1928 nákl. zemského správního výboru, stran 245). Do katalogu pojaty jsou nejen listiny vlastního archivu koruny české, nýbrž i ostatní soubory listin, které časem byly k tomuto archivu připojeny. Při katalogisačních pracích vypomáhal Dru Kossovi absolvent státní školy archivní Dr. Otakar Bauer, zprvu pomocná síla vědecká, od října r. 1926 smluvní asistent zemského archivu. — Svazek první, podávající dějiny a rozbor českého archivu korunního, jest v tisku. Rejstříky osobní i místní připojeny budou k poslednímu svazku katalogu.

Zároveň dochází k moderní edici textů archivu korunního v samostatné publikaci, vydávané Československým státním ústavem historickým v Praze nákladem ministerstva školství a

národní osvěty a prací Dra Václava Hrubého, profesora Masarykovy university v Brně. Rozdílně od archivářského stanoviska Dra Kossa, který při katalogu přihlíží k celému fondu, jak je dnes uložen, podjal se tu prof. Hrubý důležitě, ale také obtížného úkolu rekonstrukce starého archivu korunního; vylučuje z celé edice listiny, které původně nebyly součástí tohoto archivu, a snaže se naproti tomu doplniti celkový obraz archivu dokumenty, které časem odtud zmizely a které by tam patřily. Hledíc k mezinárodnímu významu publikace psány jsou poznámky edice i všechn průvodní materiál edice jazykem latinským; také výprava její jest skutečně reprezentační. Publikace, která má název »Archivum Coronae regni Bohemiae«, vyšel dosud svazek II., obsahující listiny archivu z let 1346 až 1355 (V Praze 1928, str. 512 in 4°). Svazek první, obsahující listiny od počátku do r. 1346 a korespondující tudíž s vydaným svazkem katalogu, jest v tisku.

Zatím započato již také s tiskem druhého oddílu těchto katalogů zemského archivu, oddílu, který má přinést katalog reversů k zemi, kladených cizinci, přijatými za obyvatele království Českého (inkolát) ke dskám zemským a uložených v archivu zemském. Vydání tohoto katalogu bylo usnesením zemského správního výboru ze dne 25. června 1926 čís. 56.933/X. svěřeno zemskému archiváři Dr. Vladimíru Klecandovi, který se již delší dobu zabýval studiem tohoto fondu. Přistoupiv k přípravě edice katalogu, Dr. Klecanda rozšířil svá studia také na doplňující spisy uložené v jiných archivech domácích i zahraničních, zejména v archivu ministerstva vnitra v Praze, v archivu Národního musea v Praze a v hlavním a státním archivu ve Vídni. Z těchto výzkumných prací vyšly zatím práce Dr. Klecandy o »Zakupování cizozemců v Čechách bez práva obyvatelského«, uveřejněná v Časopise Archivní Školy roč. III (v Praze 1926), o »Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku« (tamže roč. VI, v Praze 1928) a »Tři kapitoly o erbovnících v zemích českých« ve Zprávách zemského archivu (sv. VII.). Tisk vlastního katalogu do konce r. 1929 dospěl k archu desátému prvního svazku, který obsáhne reversy do obnoveného zřízení zemského. Koncem září 1928 odešel Dr. Klecanda ze služeb zemského archivu byv jmenován profesorem university Komenského v Bratislavě (v. níže ve zprávách osobních); pokračuje však nadále v tisku této publikace.

Pro další oddíl této sbírky katalogů a soupisů připravuje se inventář archivu býv. sněmu král. Českého prací archivního rady Dra Bedřicha Jenšovského.

Vedle tohoto nového publikačního podniku zemského archivu pokračováno ovšem i v ostatních publikacích archivních, třebaš

publikační činnost archivu zemského, která byla značně omezena v prvních letech poválečných z příčin, uvedených ve zprávě za léta minulá, nemůže se stále ještě rozvinouti tak, jak by bylo žádoucí. Je to zvláště nedostatečný počet úředníků, který sotva stačí na neodkladnou agendu úřední a na naléhavé práce pořadatelské, jimž, jak patrno z předchozích odstavců, v uplynulé době zvláště musila býti věnována zvýšená péče. — V úřední publikaci Sněmů českých od r. 1526 mohl již archivní rada Dr. Josef Borovička, jemuž po odchodu prof. Dra Kamila Krofty do služby diplomatické, svěřeno bylo r. 1921 vydání Sněmů pro léta 1606 až 1610, po potřebných přípravných pracích přikročiti k tisku XII. dílu této publikace, který bude obsahovati akta sněmu r. 1606. Tisk tohoto svazku do konce roku 1929 dospěl k archu desátému. — R. 1929 vydán byl druhý svazek XV. dílu Sněmů českých, v němž prací ředitele Dra Jana B. Nováka vydána jsou akta o generálním sněmu na hradě Pražském r. 1611, končícím abdikací Rudolfa II. a korunováním Matyáše na krále českého. Text tohoto svazku čítá 93 tiskové archy, úvod k edici pak 16 archů. Obsáhlé rejstříky k oběma svazkům dílu XV. budou vydány ve zvláštním svazku (dílu XV. svazek 3), jehož vydání na návrh ředitele Nováka svěřeno dekretem zemského správního výboru ze dne 9. července 1925 číslo 43.664/X. Dr. Bedřichu Jenšovskému, který již v dřívějších letech připravil rejstřík k vydanému svazku prvnímu. Jmenovaný úředník připravuje také zatím materiál pro příští edici sněmu českobudějovického z l. 1614 a sněmu generálního z r. 1615, který má býti vydán v XVII. díle publikace Sněmů českých.

Na návrh ředitele zemského archivu ze dne 19. prosince 1923 (č. a. 2961) rozhodl zemský správní výbor dekretem ze dne 11. ledna 1924 čís. 161.672/X., aby byl založen další nový podnik vědecký »Knihovna Sněmů českých«, kde by byly otiskovány větší práce, vztahující se k dějinám sněmů a stavů českých a k dějinám českým vůbec v době, již je věnována edice Sněmů českých. Budou zde především vydány spisy, které vznikly z přípravných prací pro jmenovanou edici nebo jsou zpracováním materiálu v ní otištěného. Jakožto první svazek této serie připravena je práce ředitele Dra Jana B. Nováka »Rudolf II. a jeho pád«.

Stará, Frant. Palackým založená, publikace »Archiv Český«, vydávaná nákladem zemského fondu domestikálního, není vydávána archivem zemským, nýbrž královskou českou společností nauk, při které je k tomu účelu zvolena komise, jejímž virilním členem jest ředitel zemského archivu. Prací univ. prof. Dra Gustava Friedricha tisknou se nyní zároveň

svazky XXXV. a XXXVI., v nichž vydány budou druhá a třetí kniha provolací desk dvorských.

V publikaci pramenů z archivů římských, zvláště vatikánských, bylo v dohodě s vydavatelem rozhodnuto, aby v edici *Acta S. Congregationis de Propaganda fide res gestas bohemicas illustrantia*, jejíž první svazek s obsáhlým úvodem vydává bývalý ředitel zemského archivu Hynek Kolmann, vydán byl zatím text první části tohoto svazku, kdežto zmíněný úvod, vztahující se na celou publikaci, aby jak pro svůj značný rozsah, tak pro svou mimořádnou důležitost vydán byl samostatně. Byla tedy roku 1923 vydána první část prvního dílu jmenované publikace, obsahující 91 dokument z archivu Kongregace de Propaganda fide, vztahující se k českým dějinám, z prvních dvou let kongregace, totiž z r. 1622—1623 (stran 475). V dalších částech prvního svazku budou pak vydána ještě akta z let 1624 až 1626 a bude k nim připojen rejstřík k celému dílu. Část 2. dospěla koncem r. 1929 k tisku archu pátého. Svazek úvodní (tomus prodromus), který přináší obsáhlé pojednání o organizaci kongregace de Propaganda fide, o její kanceláři, o archivu a spisech, jakož i o významu této kongregace, dospěl v tisku již k závěrečným archům (41. a 42.), takže mohlo býti již zároveň započato také s tiskem rejstříku tohoto svazku.

Publikace »*Monumenta vaticana res gestas bohemicas illustrantia*«, rozšířena byla o další svazek tím, že podle rozhodnutí zemského správního výboru ze dne 29. listopadu 1926 čís. 130.277/X. přikročeno k tisku svazku, který bude obsahovati listiny papežů Jana XXII. (1316—1334) a Benedikta XII. (1334—1342) a zařadí se tak před dosavadní svazek I. této publikace, vydaný r. 1903 a obsahující akta papeže Klimenta VI. Edici listin papežů Jana XXII. a Benedikta XII. vyhradil si totiž původně římský historický ústav rakouský. Vydaní listin jmenovaných papežů svěřeno bylo nyní citovaným dekretem zem. výboru koncipistce zemského archivu Dr. Věře Kosinové; svazek sám označen bude jakožto svazek úvodní (tomus prodromus) publikace českých Monument vatikánských. Pro přípravu této publikace pracovala Dr. Věra Kosinová v l. 1922, 1924 a 1925 až 1926 v archivech vatikánských (viz Zprávy z. a. sv. VI, str. 335 a v článku Jenšovského o výzkumu archivů italských v tomto svazku Zpráv. Tyto přípravné práce, doplněné výzkumem některých archivů domácích, dospěly tak daleko, že po uvedení rozhodnutí zemského správního výboru mohla sl. Dr. Kosinová již na podzim roku 1927 započít s tiskem. V dubnu r. 1929 pak podnikla k tomuto účelu výzkum archivů ve Vratislavi (v. níže str. 264).

Třetí díl publikace »*Monumenta vaticana res gestas bohemicas illustrantia*«, který obsahuje listiny papeže Urbana V. z l. 1362—1370, a je vydáván Dr. Bedřichem Jenšovským, byl již v textu, čítajícím v celku 53 tiskové archy, dotištěn; vydavatel pracuje nyní o rejstřících, jichž do konce r. 1929 vytištěno 8 archů. K textu tohoto dílu bude totiž poprvé připojen vedle rejstříku jmenného též rejstřík věcný. — Také Dr. Karel Stloukal, jemuž svěřeno bylo r. 1919 vydávání IV. dílu jmenované publikace (*Acta Gregorii XI. 1370—1378*), mohl v uplynulém období započít s tiskem a vytiskl do konce r. 1929 patnáct archů tohoto svazku.

Při této příležitosti nutno znovu zdůraznit, že pracím spojeným s tiskem publikací, ačkoli jde o publikace úřední, mohou se úředníci věnovati v hodinách úředních v míře velmi nepatrné, někteří pak pracují o těchto edicích výhradně v hodinách mimoúředních. Honorář, který ještě dlouho počítán byl na základně předválečné, toliko s malým zvýšením procentuálním, upraven byl usnesením zemského správního výboru ze dne 29. prosince 1922 (čís. 3455/X. ze dne 11. ledna 1923), ale i tak byl ještě nedostatečný, zůstává daleko za obdobnými odměnami jiných korporací vědeckých i ústavů státních. Teprve usnesením zemského výboru ze dne 12. února 1930 čís. 583.851 ai 1929 (12—564/1 ai 1929) přizpůsoben byl vydavatelský honorář za zemské publikace honorářům publikací České Akademie a odměnám, obvyklým v ústavech státních.

S publikační činností archivu zemského úzce souvisí výzkum archivů, zvláště *výzkum archivů zahraničních*. V první řadě jde tu ovšem o výzkum archivů italských, který právě v tomto období nabyl takového rozsahu, že zpráve o něm bylo nutno věnovati v tomto svazku zvláštní článek archivního rady Dra Bedřicha Jenšovského.

Na tomto místě dlužno jen dodati, že československé oddělení konsultační knihovny vatikánské, o němž rovněž podrobněji pojednáno jest ve článku právě citovaném, rozmnoženo bylo také v období uplynulém cennými dary zemského výboru českého, České Akademie věd a umění, Královské České Společnosti nauk, ministerstva školství a národní osvěty, filosofických fakult university Karlovy, Masarykovy i Komenského, hlavního města Prahy, zemského archivu moravského, Státního ústavu historického v Praze, Státní školy archivní v Praze, Společnosti Národního musea, Matice české, Jednoty českých filologů, Semináře českého práva na Karlově universitě v Praze (prof. Dr. Jan Kapras), J. Mti biskupa Dra Antonína Podlahy, Dědictví Svatojanského, Dědictví sv. Prokopa, Matice Cyrilometodějské, Občanské tiskárny v Brně a Československé akciové tiskárny v Praze. Ředitelství

zemského archivu plní milou povinnost, vzdávajíc všem jmenovaným dárcům srdečný dík za laskavou ochotu a porozumění, které projevují pro podporu reprezentace československé vědy za hranicemi.

V ý z k u m a r c h i v ů v í d e ň s k ý c h prováděn byl jednak v souvislosti s pracemi o rozluce spisové, které, vedle úředníků archivů státních účastnili se též dva úředníci archivu zemského, Dr. Rudolf Koss a Dr. Vladimír Klecanda (srv. Zprávy zemského archivu sv. VI, str. 335), jednak konány samostatné práce pro publikace zemského archivu. Dr. Rudolf Koss pokračoval v tomto období v rozlukových pracích fondu »Böhmen, Mähren und Schlesien« v domácím, dvorním a státním archivu ve Vídni. Po předchozích pracích, z nichž hlavním úkolem byla repatriace archivu české koruny, zbývalo převzítí pro republiku československou několik tisíc listin a spisů ze století XVI. a XVII. Hledíc k tomu, že podle archivní smlouvy československo-rakouské ze dne 20. května 1920 annex I., odst. 7. budou z této sbírky spisů vydány republice československé jen ty dokumenty, které vzešly z činnosti úřadů a fyzických neb právních osob českých, moravských a slezských, bylo především nutno zjistiti provenienci jednotlivých aktů tohoto velikého a neorganického fondu, který vznikl časem tím, že z nejrůznějších úředních registratur byly tu chronologickým způsobem seřazeny a později ještě doplněny spisy vztahující se na země české jediné s hlediska teritoriálního. To ovšem předpokládalo větší předběžné studie o organizaci úřadů, resp. jejich registratur ve století šestnáctém a sedmáctém. Této práce podjal se r. 1925 Dr. Koss, kterému pak také na žádost ministerstva věcí zahraničních ze dne 22. dubna 1925 čís. 64.146/25-I./5 byla zemským správním výborem k tomu účelu poskytnuta potřebná dovolená v trvání šesti neděl, rozhodnutím ze dne 9. června 1925 čís. 55.162/25-X. Po ukončení přípravných prací přistoupil Dr. Koss ke skutečnému převzetí jmenované sbírky spisů. V červnu a v říjnu r. 1925 určil ve státním archivu ve Vídni společně s rakouským zástupcem odborovým radou Drem Lotharem Grosse archivu provenienci asi 5000 starých spisů (Fasc. 1—50), které vznikly z činnosti různých úřadů a českých, říšskoněmeckých nebo rakouských v XVI. až XVIII. století, a pokud to dovolovala ustanovení citované úmluvy pražské z r. 1920, je také převzal. Z převzetí vyňata byla většinou akta »říšské kanceláře«. O některých skupinách spisů, na př. o konceptech z kanceláře Maxmiliána II., pokud pocházejí od jeho sekretáře Lindegga, o některých spisech z kanceláře Fridricha Falckého a o řadě jiných, nemohlo býti zatím rozhodnuto, poněvadž se vyskytly některé nejasnosti ve sporných otázkách dějin kancelářů, takže otázka tato byla vyhrazena dalšímu studiu zástupců

československého i rakouského, aby o ní bylo rozhodnuto až po převzetí celé sbírky. Další dovolená v trvání šesti neděl, potřebná k pokračování v těchto pracích, povolena pak byla Dru Kossovi ve schůzi zemského správního výboru dne 14. dubna 1926 (čís. 2376/26-X. ze dne 21. dubna 1926). Tuto dovolenou mohl však Dr. Koss vyčerpat ze služebních důvodů ve dvou přerušených obdobích teprve v r. 1926 a 1927, kdy také své práce v celku ukončil. V celku prostudován byl tento aktový materiál jmenovaného fondu: Z oddělení Böhmen: 1. všeobecná akta 1344—1805 (fasc. 1—45); 2. z období války třicetileté: a) akta heidelberská 1609—1623 (fasc. 46); b) korespondence dvorské kanceláře 1618—1629 (fasc. 47—66); c) říšská pomoc 1613—1636 (fasc. 67—85); 3. akta budějovická z let 1368—1821 (fasc. 86—87) a 4. abecedně seřazená akta t. zv. »Einzuteilende Akten« (fasc. 88—107) a »Dodatky« (10 fasciklů). V oddělení Mähren prohlédnuty pozůstatky aktů české dvorské kanceláře 1520—1608 (fasc. 1—7); a rovněž tak v oddělení »Schlesien«, kde tyto pozůstatky pocházejí z let 1520—1790 (fasc. 1—4).

Podrobné prozkoumání vnějších i vnitřních listin jmenovaných oddělení ukázalo, proti dřívějším předpokladům a domněnkám, že valná většina těchto dokumentů nevyplývala z činnosti úřadů, korporací nebo i jednotlivců českých, moravských nebo slezských, nýbrž že vyňata byla ze spisů říšské dvorské kanceláře a jiných fondů vídeňského státního archivu. Po vzájemné dohodě dvou zástupců rozhodnuto, že rakouskou vládou vydány budou republice československé z oddělení »Böhmen« fasc. č. 1—29, 31 až 39, 46 (t. zv. akta heidelberská z kanceláře Fridricha Falckého 86 a 87, listiny budějovické), karton, obsahující akty vyloučená z řady alfabetské a fascikl »Dodatků«, pokud byla převzata. Naproti tomu byly ponechány ve Vídni ve fasciklech 88 až 107 spisy, pocházející z pozůstalosti Taulowa z Rosenthalu, na něž podle pražské úmluvy nelze si činiti nárok; rovněž tak akta, vyplňující fasc. 47—85, která vyšla z německé říšské kanceláře dvorské. Z oddělení »Mähren u. Schlesien« byla určena k převzetí jen některá akta, kdežto nadále zůstala spornou otázkou spisů, vyšlých z kanceláře Maxmiliána II. před r. 1564 (pět fasciklů); jde tu hlavně o zjištění, měl-li císař Maxmilián v té době ve své kanceláři zvláštní oddělení české. Z jiných písemností jest nadále sporna také korespondence kláštera sv. Vincence ve Vratislavi s českými a moravskými kláštery praemonstratskými, která byla vídeňskému a státnímu archivu vydána v sedmdesátých letech XIX. století pruskou správou archivní jakožto kompenzace za některé listiny, postoupené této vládě, mezi jinými však též za listiny českého archivu korunního.

Vedle těchto prací sbíral Dr. Koss ve vídeňských archívech též materiál k podrobným dějinám archívu české koruny a fondů k tomuto archívu připojených. Při této činnosti pořídil si množství cenných poznámek a výpisů z různých spisů, knih a pod. a opatřil pro zemský archív mnoho prepisů starých dokumentů z domácího, dvorního a státního archívu ve Vídni, jakož i z rakouského archívu pro vnitro a spravedlnost. Výpisky a prepisy z archívu posléze jmenovaného nabývají mimořádné důležitosti, když při katastrofálním požáru tohoto archívu, způsobeném svévolně při bouřích vídeňských v červenci r. 1927, vedle mnohých jiných také téměř všechny písemnosti vztahující se k zemím českým byly zničeny.

Zemský archívář Dr. Vladimír Klecanda pracoval při rozlukových pracích ve Vídni v býv. archívu válečném pro ministerstvo národní obrany republiky československé. Dovolena, která mu byla proto povolena do konce roku 1922, byla pak na žádost ministerstva národní obrany a ministerstva věcí zahraničních znovu prodloužena (viz dále ve zprávách osobních). Stalo se to tím spíše, že po likvidaci oddělení pro spisovou rozlukou ve Vídni koncem roku 1923 svěřeno bylo Dr. Klecandovi po návrhu meziministerské komise vedení oddělení pro opis společného spisového materiálu ve Vídni. Toto oddělení bylo pak výnosem ministerstva věcí zahraničních ze dne 14. května 1924 č. j. 19.389/I.^b přejmenováno »Československou kulturně historickou komisí« při vyslanectví republiky československé ve Vídni, a Dr. Klecanda stal se přednostou této komise, kterýžto úřad zastával do konce r. 1925. Ale i po této době prodléval Dr. Klecanda ještě několikrát ve Vídni, pracuje tu jednak pro ministerstvo školství a nár. osvěty, k čemuž udělena mu byla potřebná dovolena zemským správním výborem dne 30. října 1926 čís. 88.699/X., jednak konaje tu přípravné a výzkumné práce pro katalog reversů k zemi, který, jak výše uvedeno, vydává se v publikacích archívu zemského.

Používání archívalií rakouských jest velmi usnadněno ustanoveními archívní úmluvy československo-rakouské, podle níž jest možno ve velikém rozsahu vypůjčovati rukopisy i spisy z archívů vídeňských do archívů pražských. Této výhody bylo také zemským archívem častěji použito jak pro vypůjčení spisů k potřebě úřední (na př. spisů o rakouském ústavě historickém v Římě), tak pro studium rukopisů k účelům vědeckým, zvláště publikačním. Pro publikaci Sněmů českých vypůjčeny byly také z vídeňského státního archívu kopiáře depeší vyslanců benátských u dvora císařského v l. 1606 až 1608 (Dispacci di Germania, Secreta III. Senato, tom. 39—40), písemnosti říšského archívu arcikancléřského (Mainzer Erzkanzlerarchiv 100), korespondence rakou-

ských vyslanců a agentů v Itálii v l. 1597 až 1603 a 1606 až 1608 (»Litterae et acta caesarea italica«, Cod. 290, tom. 9., tom. 11. a 12.), fascikl dvorské korespondence španělské z l. 1605 až 1608. Ze všech těchto svazků opsán byl značný počet dokumentů, jak vykázano je níže ve zprávě o sbírce prepisů. V registratuře vídeňské Akademie věd a umění opsáno bylo 19 různých zpráv, návrhů, podání a žádostí Františka Palackého, Pavla Josefa Šafaříka a J. Chmela, které se týkají vydávání akt koncilů XV. století. Tyto dokumenty jsou důležitým příspěvkem k dějinám české historiografie. Užívání archívů vídeňských, ať jde o vypůjčování do Prahy, ať o získávání zpráv nebo opisů na místě, děje se laskavým prostřednictvím Československé kulturně-historické komise ve Vídni, v jejíž čele v l. 1924 a 1925 stál zemský archívář Dr. Vladimír Klecanda, od r. 1926 pak absolvent státní školy archívní Dr. Bohuslav Matouš, který se již před tím osvědčil jakožto pomocný pracovník vědecký českého zemského archívu; od 1. ledna 1930 pak jest přednostou Komise odb. rada archívu min. věcí zahraničních Dr. Karel Kazbunda. Ředitelství zemského archívu s vděčností kvituje na tomto místě nevšední ochotu všech jmenovaných přednostů při vyřizování žádostí zemského archívu.

Výzkum archívů a knihoven francouzských především se zřením k publikaci Sněmů českých prováděl archívář Národního musea Dr. Karel Stloukal za svého studijního pobytu v Paříži v prvních měsících r. 1926. Dr. Stloukal zabýval se v Národní knihovně v Paříži a v archívu francouzského ministerstva zahraničních věcí korespondencí diplomatických zástupců francouzských u dvora císařského od doby Ferdinanda I. do českého povstání. Vyslanci krále francouzského v Praze, resp. později ve Vídni, byli v té době biskup rennský Bernardin Bochetel (1556 až 1564), Scipione hrabě Fiesco (1567 až 1570), Jean Vulcob (1571—1576), zvláště pak Guillaume Ancel (1576—1602 s přestávkou let 1594—1599) a Nicolas de Baugy (v l. 1602—1622). Depeše Baugyho z prvního období jeho působení až do r. 1611 byly již v Paříži prostudovány před válkou, zvláště Dr. Vladimírem Klecandou, a opisy jejich uloženy jsou v českém zemském archívu. Předmětem zájmu Stloukalova byla tudíž především korespondence Baugyho počínajíc rokem 1602, a různé jiné písemnosti povahy diplomatické i literární, vztahující se k českým věcem, zvláště k českému povstání. Korespondence Baugyho, a to jak jeho zprávy do Paříže, tak dopisy a pokyny zasílané mu sekretariátem francouzským, zachována jest v Paříži ve značné úplnosti; v Bibliothèque nationale je to především souhrn svazků Ms 15.920 až 15.933, a svazky Ms. 4115—4117 a 4119; v archívu ministerstva věcí zahraničních pak svazky Allemagne č. 4 a j. Mimo to obsahuje

důležité dokumenty rukopis oddělení Colbert, Ms. 500. O výsledku svých prací podal Dr. Stloukal zprávu také v článku »Z diplomatických styků mezi Francií a Čechami před Bílou horou« v Českém časopise Historickém roč. XXXII. (1926). Pro sbírky zemského archivu pořízeny atelierem Lécuyerovým v Paříži fotografické snímky korespondence Baugyho z l. 1612 až 1620 ze svazků Bibliothèque Nationale Ms. 4115, 4116, 4117 a 4118, Ms. 15.927 až 15.930, a fotografie dokumentů z rukopisu Colbert Ms. 500 pars 386, celkem 2229 fotografických snímků.

Pokud se týče archivů říšskoněmeckých byl v uplynulém období podniknut větší výzkum pro zemský archiv ve státních archivech v Mnichově, ve Vratislavi a v Hannoveru, v městském archivu vratislavském a v diecesním archivu tamže.

Arch. rada Dr. Koss pracoval ve státním archivu v Mnichově pro publikaci katalogu korunního archivu.

Ve státním archivu ve Vratislavi prohlížela Dr. Věra Kosinová fondy originálních listin, zejména archivů zrušených klášterů slezských pro úvodní svazek publikace Monumenta Vaticana res gestas bohemicas illustrantia, byvši k tomuto účelu vyslána do Vratislavi usnesením zemského výboru ze dne 27. února 1929. Výtěžkem studia jmenované badatelky, konaného ve dnech 15.—28. dubna 1929, bylo zjištění nových 13 původních bull papeže Jana XXII. a 5 notářských instrumentů z doby téhož papeže, adresovaných vesměs různým klášterům diecése vratislavské. Z notářských instrumentů zajímavý jest zvláště pergamenový rotulus několik metrů dlouhý a několikrátě našivaný obsahující vyličení sporu o uprázdněnou faru sv. Markéty u Bytomi v diecési krakovské. Vedle archivu státního pracovala Dr. Věra Kosinová též v městském archivu vratislavském, kde po podrobné prohlídce lístkového katalogu poznamenala 4 listiny Jana XXII. V diecesním archivu ve Vratislavi našla pak 2 další listiny, vydané papežem Janem XXII., k nimž posléze po výzkumu v universitní knihovně tamže mohla připojit ještě listinu Jana XXII. ze dne 12. prosince 1318, kterou se ukládají duchovní tresty tím, kdož zadržují desátky vratislavskému klášteru sv. Vavřince.

Dne 31. srpna 1927 usnesl se zemský správní výbor (čís. 92.910/27-X. — 31. VII. 27) udělit archiváři Národního musea Dru Karlu Stloukalovi třínedělní dovolenou pro výzkum státního archivu v Hannoveru, aby tu vedle jiného studia pracoval též pro zemskou publikaci Sněmy české podle instrukce, již mu k tomu účelu vydá ředitelství českého zemského archivu. Tato instrukce byla také Dru Stloukalovi vydána, avšak pro jiné neodkladné práce nemohl Dr. Stloukal nastoupiti udělené dovolené ani v r. 1928, takže výzkum archivu hannoverského odložen byl na rok 1929,

kdy pracoval pak Dr. Stloukal ve Státním archivu hannoverském v době ode dne 20. dubna do 20. května, řídě se především požadavky instrukce výše citované. Zjistil nejprve, pokud bylo lze, obsah a rozsah t. zv. sbírky Erskeinovy, t. j. fondu, jehož základ tvoří akta císařské registartury uloupené Švédy v Praze, k nimž pak druží se písemnosti sebrané jinde v zemích českých, dále akta a spisy pozůstalé z úřední činnosti Erskeinovy jakožto residenta a generálního komisaře švédských vojsk v Německu, posléze pak registratura švédského residenta v Drážďanech V. Nicolaiho a akta různé jiné proveniencie. Největší význam pro české dějiny má oddělení I., čítající celkem 116 čísel z let 1526—1658, jež pocházejí převážnou většinou z registratury kanceláře císařské. Dr. Stloukal pořídil podrobný soupis těchto písemností a vyjednal zapůjčení některých spisů do zemského archivu v Praze, kde byly pořízeny jejich opisy. Vlastní archiv Erskeinův, čítající celkem 101 fascikl a obsahující důležité prameny k dějinám třicetileté války, nepřináší významnějších bohemic. — Z písemností z doby Rudolfa II. zvláště jsou důležité 4 velké svazky diplomatické korespondence císařských vyslanců z Říma a z Itálie, pocházející sice ze sbírky Erskeinovy, ale zařazené nyní v oddělení rukopisů o signatuře Y 17. Tyto kodexy, jež obsahují důležité prameny také pro publikaci Sněmů českých, jsou nyní postupně zapůjčovány do zemského archivu, kde jsou pořizovány jejich podrobné rozpisys jakož i přepisy dokumentů, přinášejících některé údaje k dějinám českým.

Z jiných fondů archivu v Hannoveru prohlížel Dr. Stloukal oddělení II. Celle 14 (Kaiser und römischer König), II. Celle 15 (Kaiserliche Wahltagsakten 1556—1690), II. Celle 16 (Böhmen 1598—1650), II. Celle 21 (Papst 1526—1663), II. Celle 37 (Österreich 1529, 1606—1668), I. Calenberg 21 C XVI 6 (Böhmen), Calenberg 21 C X 7 (30jähriger Krieg) a jiná menší oddělení. I z těchto archiválií byly pořízeny některé přepisy. O výsledcích svého výzkumu a o fondech archivu hannoverského pojedná Dr. Karel Stloukal obsírněji ve článku, který bude otištěn v příštím (VIII.) svazku Zpráv zemského archivu. Tento poměrně menší styk s archivy říšskoněmeckými jest však jen dočasný, neboť již v nejbližší době bude nutno podniknouti ve větším měřítku výzkum archivů německých pro příští svazky publikace Sněmy české v letech 1614 až 1617 a v době českého povstání. Avšak i této doby udržovány jsou přátelské styky s archivy v Německu, zvláště se státním archivem ve Vratislavi. Generální ředitel pruských státních archivů tajný rada Dr. Paul Kehr svolil k tomu, aby i pergamenové listiny ze státních archivů pruských byly zapůjčeny do archivů a vědeckých ústavů československých, když byl přijat vzájemný závazek archivu

zemského o zapůjčování listin z archivu zemského. Této výhody použil již koncem roku 1928 československý státní ústav historický, kam byly zapůjčeny pergamenové listiny ze státního archivu v Koblenci pro práce Dra Emila Schiecheho o registáři krále Jana Lucemburského.

Výzkum archivů domácích u srovnání s výzkumem archivů zahraničních jest značně menší, jest spíše jen příležitostný. Soustavný výzkum těchto archivů pro svazky publikací, které se tisknou, byl již ukončen, a pro další díly zemských publikací (Sněmy české, Monumenta Vaticana atd.) nemohl býti ještě soustavný výzkum zahájen jednak pro neodkladné práce jiné, jednak protože ještě příprava některých těchto dalších děl nebyla dosud definitivně svěřena určitým vydavatelům. Výjimku činí zde archiv ministerstva vnitra v Praze, bývalý archiv místodržitelství, kde se změnou správy po státním převratě nastaly nové možnosti pracovní. Není to jen značné usnadnění vědeckého badání v archivu samém, nýbrž i takřka »objevení« nových důležitých fondů archivních, ke kterému došlo při nové řádné inventarisaci a katalogisaci archivu, podnikané novou správou. Z těchto důvodů výzkum tohoto archivu pro zemské publikace ještě dlouho nebude možno pokládati za ukončený. V posledních letech pak prováděl zemský archivář Dr. Vladimír Klecanda v archivu ministerstva vnitra soustavný výzkum pro katalog reversů k zemi; tento výzkum, podnikaný jak ve starých fondech býv. archivu místodržitelství, tak ve spisech, převzatých z vídeňského archivu ministerstva vnitra, tak posléze v deskách zemských, které od r. 1925 uloženy jsou v řádné správě archivu ministerstva vnitra, přinesl nejcenější příspěvky pro poznámkový materiál připravované edice Klecandovy. V archivu ministerstva vnitra pracovala též Dr. Věra Kosinova pro úvodní svazek českých Monument vatikánských, studujíc tu listiny ze zrušených klášterů. Také v archivu Pražského hradu, kde uloženy jsou archiválie býv. české komory, převzaté z archivu býv. c. a k. společného ministerstva financí ve Vídni, bylo pracováno pro publikaci Sněmů českých a bylo odtud použito mnohých spisů jak pro studia historická, tak pro úřední dobrá zdání ve věcech právně historických a správních.

Četné doplňky pro původní materiál citované edice reversů k zemi našel Dr. Klecanda také v archivu Národního muzea v Praze. Tohoto archivu bylo častěji používáno i pro jiné ediční podniky archivu a opětovně také i pro šetření úřední. V archivu hl. města Prahy pracoval především opět Dr. Klecanda pro zmíněný účel katalogu reversů k zemi. Při pořadatelských pracích o archivech patrimoniálních byla konána studia též ve státním archivu zemědělském pro srovnávání

a zjištění event. zásadních pravidel nebo rozdílů v uspořádání jednotlivých registratur vrchnostenských.

Pro úvodní svazek Monument vatikánských pracovala Dr. Věra Kosinova také v archivu rytířského řádu Křižovníků s červenou hvězdou v Praze. Listiny papeže Jana XXII. určené k edici byly odtud laskavě zapůjčeny k dalšímu studiu do zemského archivu; právě tak i listiny téhož papeže z archivu kapituly kostela sv.-vítského a z archivu rytířského řádu maltézskeho.

Do mimopražských archivů domácích nebyla v uplynulém období vykonána žádná studijní cesta; archiválie potřebné pro díly publikací, právě tištěné, byly do zemského archivu — jde tu především opět o listiny papeže Jana XXII. pro úvodní svazek Monument vatikánských — zapůjčeny ze zemského archivu moravského a z archivu hl. města Brna.

Výzkumem archivů domácích i zahraničních byla v tomto období značně obohacena *sbírka opisů* z těchto archivů. Uměrně s prováděným výzkumem nejvíce získáno bylo z archivů italských: v archivech vatikánských opsáno bylo jednak badateli samotnými, jednak stálými kopisty Armandem Marim, Vincenzem Nardonim, Stefanem Fortinim, Giuseppem Arseniem a Marií Castagnacci 600 listin, z register papežů Jana XXII., Martina V., Eugena IV. a Benedikta XII., 6850 zpráv, dopisů a jiných dokumentů z korespondence papežských nunciů Cesare Speziana, Filipa Spinelliho, internuncia Lamberta Fornariho, nuncia Giov. Stefana Ferreriho, Antonia Caetaniho, Placida de Marra a Ascania Gesualda, papežského komisaře Giacoma Serry, papežského legata Millina, auditora pražské nunciatury Alessandra Vasoliho, jakož i některých doplňujících listů jiných nunciů papežských (nuncia kolínského, štyrskohradeckého, benátského a polského). Byly opisovány jen takové dokumenty, jakých je třeba k lepšímu porozumění politice papežské v zemích českých za vlády Rudolfa II., Matyáše a českého povstání. Přepisy těchto dokumentů získány byly nejvíce v rodinném fondu Borghese a to ve všech čtyřech jeho seriích, v oddělení Nunziatura di Germania a v armariích breví papežských; bylo však též opisováno v oddělení Nunz. diverse, Nunziatura di Colonia, Vescovi (tom. 19) a v některých ojedinelých svazcích různých oddělení archivů vatikánských. V knihovně vatikánské opsána byla souvislá řada avis z Prahy z l. 1598—1608, uložená v oddělení Cod. Urbinates ve svazcích Urbin. lat. 1067 a 1078, celkem pořízeny tu 702 přepisy o 1415 listech. Z oddělení rukopisů barberinských vedle řady přepisů z kodexů obsahujících záznamy o konsistořích papežských a vedle přepisů různé korespondence kardinálů státních sekretářů a nepotů Pietra Aldobrandiniho, Cinthia S. Giorgia, Sci-

piona Borghese, Lud. Ludovisiho a Francesca Barberiniho, nunciům u dvora císařského, císaři, arciknížatům rakouským, duchovním hodnostářům v zemích českých, jmenovitě dlužno alespoň uvéstí opis životopisu nuncia Antonia Caetaniho v rukopise Barb. lat. 5144. V archivu státního sekretariátu brevi přepsána r. 1924, jak již výše poznamenáno (str. . .) breve Řehoře XV. a Urbana VIII., adresovaná různým osobám v zemích českých nebo u dvora císařského; v knihovně Vallicelliana v Římě opsán byl rozsáhlý rukopis sign. N 37, obsahem jistě fingovaný rozhovor (kvadrilog) markýze Germanica Malaspiny z r. 1601 se zástupci hierarchie tří největších katolických mocností té doby, arcibiskupy pražským, lyonským a kordobským, o současných náboženských i politických poměrech říše německé. — Z rodinného archivu knížat Caetani, kam vyjednáán byl v r. 1925 přístup laskavým svolením Dona Gelasia Caetaniho, vévody sermonetského, opsáno 90 dokumentů z l. 1606 až 1610 vztahujících se k působení Antonia Caetaniho, arcibiskupa capujského a nuncia u dvora císařského v Praze. Podle přání, vysloveného knížetem Caetaním při povolení práce v archivu, odevzdána jedna kopie všech opsaných dokumentů archivu rodiny Caetani. Opisy těchto dokumentů pro zemský archiv pořizeny byly z podnětu Dr. Mileny Linhartové, členky Čsl. státního ústavu historického v Římě, vydávající nunciaturu Caetaniho.

Z italských archivů mimo archivy římské nejvíce přepisů bylo získáno z podnětu zemského archivního rady Dra Josefa Borovičky ze státního archivu v Modeně, kde pro zemský archiv opisoval trvale archivní úředník Filiberto baron d'Emarese. Číselně vyjádřeno, byly tu opsány 222 zprávy pražského residenta Renata Cata z l. 1570 až 1571 a z l. 1579 až 1582, listy německých zpravodajů vévod estenských Alessandra Sarda, Tiburzia Dreyfeldra, Mattea Sonnera a Giorgia Fintlera z l. 1579 až 1584 (celkem 28 kusů), 212 zpráv Ascania Geraldiniho z Prahy z l. 1580 až 1590, depeše Minuccia Minnucciho z l. 1583 až 1587 (34 kusy), zprávy Marc'Antonia Ricciho z l. 1587 až 1602 v úhrnném počtu 385, zprávy Attilia Ruggieriho z r. 1601 (39 kusů), veliká řada zpráv residenta Valentina Floria z l. 1577 až 1594 v počtu 857 kusů a residenta Cesare Floria z l. 1588 až 1623 v počtu 1202 kusů. Vedle pravidelných zpráv a listů opsány i větší celkové relace a instrukce pro jednotlivé zpravodaje od třicátých let století šestnáctého, jsou to instrukce pro Leonella Cattabene z r. 1532, Sigismonda Malatesty z r. 1544, Bartholomea Salu z r. 1544, Galassa Ariosta z r. 1345, Giulia Sestoria z r. 1547, Guida Bentivoglia ze 16. května 1547, Mons. Alfonsa Rossettiho z r. 1548, Girolama Falettiho z r. 1552, Camilla Gualenga ze dne 24. dubna 1559, Alessandra Fiaschiho z r. 1559 a z r. 1568, hrab. Fulvia

Rangoniho z r. 1560, Sigismonda Discalziho z r. 1561, pro hraběte Ariana z r. 1563, Sigismonda Morana z r. 1565, Paola Emilia Bernieriho z r. 1565, Camilla Montecuccoliho z r. 1565, doktora Hippolita Fontanu z 19. září 1572, memoriály Camillu Gualengovi z r. 1573 a z r. 1574, pro doktora Paola Corandiniho z r. 1574, pro Renata Cata z r. 1575, čtyři instrukce pro Ascania Geraldiniho z r. 1589, instrukce pro cav. Girolama Manzuoliho z r. 1601 a pro Davida Geringa z téhož roku, pro hraběte Daria Castellettiho z roku 1603, pro Geminiana Roncu z r. 1606, instrukce pro Eugenia Camoncolioho a pro markýze Tassoniho z r. 1612, pro hraběte Tiberia Ricciho a pro Martina Poliho z r. 1616, pro markýze Bevilacqua z r. 1617 a pro cav. Giovanni Baranzoniho ze 4. ledna r. 1619. Z relací jsou to pak zvláště dvě delší relace Valentina Floria. Celkem opsáno z archivu modenského na 3500 dokumentů. Přepisy z ostatních archivů a knihoven italských vykážány jsou v článku Dra B. Jenšovského o výzkumu archivů italských. Celkem rozmnožena v uplynulém období sbírka přepisů z archivů italských o 13.887 dokumentů, celkem asi o 33.000 listech.

V archivech vídeňských pořídil Dr. Koss přes 1400 regestů listin z oddělení »Böhmen« a »Mähren« domácího, dvorního a státního archivu. Při pracích o archivní rozluce přepsány byly mimo jiné drobnější věci některé staré konsignace listin, zprávy, přejímací seznamy listin a spisů a různé jiné úřední spisy, důležité zvláště pro osudy českých fondů v archivech vídeňských; tyto přepisy v počtu 32 čítají celkem 1006 stran. Z dvorního a státního archivu opsány byly z oddělení Dispacci di Germania, Senato III, Secreta, ze svazků sign. 35 až 40 kopie depeší benátských vyslanců v Praze v l. 1606 až 1608 Francesca Soranza a Marina Cavalliho, celkem 91 depeše, z korespondence císařských vyslanců u papežské kurie a jinde v Itálii, ze svazků Cod. 290, tom. 9 a 11 opsáno pak celkem 343 přepisů o 613 listech zpráv Raimonda della Torre z Ferrary, Bologně a z Říma v l. 1598 a 1599, Bernardina Rossiho z Benátek v l. 1597—1599 a 1605, Francesca Gonzagy markýze Castiglione z Říma r. 1605, Don Antonia Sherlega z Ferrary r. 1605, ojedinelých listů nunciů Spinelliho, Ferreriho, komisaře Serry, kardinálů Paraviciniho, Gesualda, Belarmina, Toschiho, d'Este a jiných, jakož i avvisa z Říma, z Benátek a z Vídně. Z písemností říšského archivu arcikancléřského 33 přepisy o 69 listech. Ze španělské korespondence dvorské z l. 1605—1608 (Hispanica, Spanien Hofkorr. a Spanien Berichte, Fasc. 4, konv. I, Fasc. 14, konv. II/2, konv. A, B, C) opsáno 36 kusů o 52 listech.

Z registratury býv. ministerstva kultu a vyučování ve Vídni opsány byly péčí zemského archivního rady Dra Bedřicha Jenšovského zprávy o vědeckých

pracích rakouského ústavu historického v Římě, z registratury vídeňské Akademie věd opsány zprávy o vydávání nunciatury u dvora císařského, jakož i návrhy a zprávy Palackého, Šafaříkovy a Chmelovy o vydávání akt koncilů XV. století a j. Celkem pořízeno z archivů vídeňských přes 500 přepisů asi o 1400 listech a 1400 registů nepočítaje přepisy úředních dokumentů z archivu býv. ministerstva kultu a vyučování a z registratury Akademie věd.

Ze státního archivu hannoverského pořízeny byly iniciativou Dra Karla Stloukala přepisy korespondence Václava hraběte z Hodic, generála Bannera a býv. faráře v Praze M. Jana Hertvitia z doby třicetileté války 7 bohemik o 47 listech. Z konvolutů Cal. Br. Arch. Des. 32 I. Nro 3. Vol. I. a Vol. II., které byly laskavostí ředitelství státního archivu v Hannoveru zapůjčeny do českého zemského archivu, byly pak v Praze opsány originály i kopie korespondence českých králů, pánů a měst i různá jiná bohemika (rejstříky listů posílacích, rejstříky vydání a pod.) z let 1435—1645 (73 přepisy o 144 listech) a italské listy různých osob císaři a vysokým úředníkům dvorským 1564—1613 (7 přepisů o 18 listech); celkem tedy pořízeno do konce r. 1929 z archivu hannoverského 87 přepisů o 209 listech.

V domácích archivech československých opatřovány přepisy, potřebné především pro publikace zemského archivu, mimo to však opisovány i dokumenty vztahující se k dějinám institucí i jednotlivých úředníků zemských, k fondům archivu zemského, na př. normálie o katastroch, instrukce pro pořádání registratur patrimoniálních a pod., posléze ovšem pořizovány i přepisy důležitých dokumentů k dějinám československým pro doplnění určitých oddělení sbírky přepisů. Pro tyto různé účely získány byly přepisy v archivu ministerstva vnitra v Praze, v československém státním archivu zemědělském, v archivu i v knihovně Národního musea, ve schwarzenberském archivu v Třeboni, v lobkovickém archivu i v knihovně v Roudnici, v archivu hl. města Prahy a j. Celkem získáno v domácích archivech na pět set přepisů. Úhrnem tudíž rozmnožena sbírka přepisů v období let 1923 až 1929 téměř o 16.000 přepisů o cirka 36.000 listech.

Citelný nedostatek odborných úředníků při stále stoupající agendě úřední způsobil, že s malou výjimkou některých přepisů z archivů italských nemohlo býti pokračováno v úpravě přepisů pro velká podrobná listková repertoria sbírky přepisů, neboť nejen odborní úředníci archivní, nýbrž i školení pracovníci pomocní byli plně zaměstnáni při agendě úřední, při neodkladných pracích pořadatelských a při publikacích archivních.

Ze stejného důvodu také chronologický soupis dokumentů pokročil poněkud jen v prvních letech tohoto období,

když byly k tomuto účelu podrobně rozepsány prameny publikované ve všech dosud vydaných svazcích Věstníku Král. české Společnosti nauk, kdežto v posledních dvou letech ani v této práci nemohlo býti pokračováno.

S výzkumnými pracemi i s publikační činností archivu zemského souvisí úzce jeho *účast na domácí i mezinárodní organizaci práce vědecké*. Na konferenci historiků slovanského světa a východní Evropy Konference Historikův Państwo Wschodniej Europy i Słowiańszczyzny konané ve Varšavě ve dnech 26. až 29. června a v Krakově dne 30. června r. 1927, zastoupen byl zemský archiv ředitelem Drem Janem B. Novákem, vyslaným tam podle rozhodnutí zemského výboru ze dne 15. června 1927 čís. 61.860/X. Účelem sjezdu varšavského bylo sblížení vědecké pracovníky zastoupených národů, připravit periodické schůze delegátů historických korporací slovanských i východoevropských, připravit vydávání informačního bulletinu a slovníku starožitností slovanských a připravit vzájemnou výměnu profesorů i studentů vysokoškolských. Výsledkem jednání sjezdového bylo také ustavení stálého výboru organizačního ve federaci slovanských a východoevropských korporací vědeckých »Fédération des Sociétés historiques de l'Europe Orientales«. Předsedou zvolen ředitel českého zemského archivu Dr. Jan Bedřich Novák, který o této instituci napsal informační článek »Federace historických společností východní Evropy« ve Sborníku věnovaném prof. Dru Jar. Bidlovi k šedesátým narozeninám (1928). Vedle ředitele Nováka účastnil se sjezdu varšavského též zemský archivní rada Dr. Josef Borovička, supl. profesor university Komenského v Bratislavě, jakožto zástupce jmenované university.

Ve dnech 14. až 18. srpna 1928 konán byl pod protektorátem krále norského VI. mezinárodní kongres historický (VI. Congrès international des Sciences historiques) v Oslu. Ve schůzi dne 25. ledna 1928 rozhodl zemský správní výbor (čís. 143.234/27-X.), aby i zde zastupoval zemský archiv ředitel archivu vrch. rada Dr. Jan B. Novák, který účastnil se již předcházejících velikých mezinárodních kongresů historických v Bruselu a v Londýně. Ředitel Novák byl přítomen na schůzích kongresových a účastnil se sjezdu také aktivně přednáškou o poměru epistolografie Petrarkovy ke středověkým diktaminům (»L'ars dictandi du moyen-age et l'art épistolaire de Pétrarque«).

Přehled výměny publikací archivu s institucemi zahraničními, připojený ke zprávě o knihovně, ukazuje, jak i zde rozšířeny byly vzájemné styky českého archivu zemského s cizinou. Účast zemského archivu při výzkumech italských způsobila nejen povolání zástupců archivu do komise pro československý ústav historický

v Římě, zřízené ministerstvem školství a národní osvěty (v. výše str. 182), nýbrž je také v úzké souvislosti s činnou účastí některých úředníků archivních v Ústavě italské kultury (Istituto di Cultura Italiana) v Praze. Ředitel Novák byl zvolen místopředsedou ústavu a jest také ředitelem jeho sekce vědecké a redaktorem vědecké revue ústavu Rivista italiana di Praga; archivní rada Dr. Jenšovský zvolen byl českým (honorárním) sekretářem ústavu. S touto činností souvisí i vyznamenání, jehož se dostalo řediteli zemského archivu Dru Janu B. Novákovi tím, že v květnu r. 1928 udělil mu král italský komturský kříž a hodnost komtura (commendatore) řádu Italské koruny (Corona d'Italia). V souvislosti s působením ředitele Nováka ve východoevropské Federaci je podobné vyznamenání polské. President republiky polské udělil mu téhož roku komturský kříž řádu Polonia restituta.

Pokud jde o domácí organizaci práce vědecké, dlužno nejprve vzpomenouti styku s Akademií věd a umění. V březnu r. 1923 zvolen byl ředitel zemského archivu Dr. Jan B. Novák jakožto řádný člen Akademie předsedou historické komise její I. třídy na místě dosavadního předsedy prof. Dra Jaroslava Golla; poté 12. VI. 1926 zvolen byl tajemníkem I. třídy České Akademie a převzav po úmrtí prof. Dra Kadlece na podzim r. 1928 agendu generálního sekretariátu, byl 14. V. 1929 zvolen generálním tajemníkem České akademie věd a umění a vládou potvrzen. Ředitel Novák je také mimořádným členem Král. České Společnosti nauk v Praze; mimořádným členem téže společnosti je také archivní rada Dr. Bedřich Jenšovský, který touto společností delegován byl jakožto její zástupce do výboru Ústavu italské kultury v Praze, a který byl redaktorem historického oddílu propagační vědecké publikace *Revue des travaux scientifiques tchecoslovaques*, vydávané společně Českou Akademií věd a umění a Král. českou Společností nauk.

Dekretem č. j. 88737/25-IV. ze dne 17. srpna 1925 svěřilo ministerstvo školství a národní osvěty řediteli zemského archivu Dru Janu B. Novákovi správu Československého státního ústavu historického v Praze, což zemský správní výbor vzal na vědomí dne 6. října 1925 čís. 113.562/X. Tím došlo k nejužšímu spojení vydavatelské činnosti archivu zemského a jmenovaného ústavu historického, což je zajisté k značnému prospěchu pro ekonomické rozdělení práce. Ujav se správy státního ústavu historického, ředitel Novák vytkl úkoly tohoto ústavu ve článku »O programu státního historického ústavu vydavatelského«, uveřejněném v Časopise Archivní Školy roč. III. (r. 1926).

Z činnosti ředitele Nováka v dotčeném ústavu vyplývá, že jest jednatelem Komise Čsl. státního ústavu historického v Praze,

zřízené ministerstvem školství a národní osvěty. Analogické postavení má v Komisi Čsl. státního historického ústavu v Římě. O členství jeho v téže komisi a členství zemských archivních radů Dra Borovičky a Dra Jenšovského viz v článku Jenšovského o výzkumu římských archivů v tomto svazku Zpráv. Podobné postavení jednatele souvisící se správou Čsl. státního ústavu historického má ředitel Novák v Komisi pro vydávání desk zemských zřízené rozhodnutím ministerstva školství a národní osvěty ze dne 25. února 1927 č. 146.936/26-IV. Členem této komise jmenován byl týmž ministerstvem také zemský archivář Dr. Vladimír Klecanda a zůstal v ní dále i jako profesor Komenského university v Bratislavě.

Značným podílem účastní se úředníci archivu zemského výchovy archivního dorostu ve Státní škole archivní. Ředitel Novák přednášel na této škole od jejího založení ve II. ročníku o novověké palaeografii, ve III. ročníku pak o diplomacie novověké; zemský archivní rada Dr. Borovička přednášel ve II. a III. ročníku o náuce archivní, kterážto čtení od r. 1925 převzal zemský archivní rada Dr. Bedřich Jenšovský, jenž již od počátku školy přednáší také ve III. ročníku o správě patrimoniální a krajské v zemích českých; zemský archivář Dr. Vladimír Klecanda přednášel až do r. 1924 o bibliografii v ročníku prvním; Dr. Vladimír Klecanda byl také od počátku trvání školy až do r. 1924 jejím sekretářem, od r. 1927 funguje jakožto sekretář školy arch. rada Dr. B. Jenšovský. Úzký styk s archivní školou podporován je také tím, že laskavostí zemského výboru dovoleno bylo konati přednášky archivní školy v budově filiálky zemského archivu, a že mnozí žáci školy archivní zaměstnaní bývají v zemském archivu jakožto vědeckí pracovníci pomocní, doplňující tak své theoretické vzdělání praktickou zkušeností. — Úředníci archivu zemského měli značnou účast i při založení odborného sdružení archivářů československých ve Společnosti Archivní školy r. 1924, přezvané později (r. 1926) Československou Archivní Společností. Od počátku trvání Společnosti zasedali dva až tři úředníci zemského archivu ve výboru Společnosti; r. 1927—1928 byl pak ředitel zemského archivu Dr. Jan B. Novák zvolen jejím předsedou.

Od r. 1923 vychází Časopis Archivní Školy, který věnován jest především otázkám archivním a pomocným vědám historickým; v tomto Časopise jest také pravidelně referováno o českém zemském archivu (viz poznámku na str. 241). Ředitel zemského archivu Dr. Jan Bedřich Novák jest od III. ročníku spoluredaktorem tohoto Časopisu.

Roku 1925 jmenováni byli min. školství a nár. osvěty státní archivní inspektoři pro Čechy, Moravu a Slezsko

a pro Slovensko. Těmto inspektorům připadla v první řadě péče o archivy městské. Poněvadž, jak známo, také zemský archiv věnoval často jak ze zájmu vědeckého, tak i ze své úřední povinnosti značnou pozornost městským archivům v Čechách a poněvadž i nadále jest mu míti v evidenci řádnou správu archivů městských, dochází k účelné a prospěšné spolupráci se státním archivním inspektorem pro Čechy prof. Dr. Václavem Vojtíškem. Tato součinnost souvisí také s péčí zemského archivu o registratury starých okresů samosprávných, o níž je podrobněji referováno níže.

Teprve v druhé polovině období, o němž podává se tato zpráva, byly ukončeny likvidační práce v archivech vídeňských, jichž se značnou měrou účastnili též úředníci zemského archivu. Od té doby mohl zemský archiv již všech úředníků užítí k pořadatelským pracím a vědeckým podnikům vlastním.

V roce 1928 účastnil se zemský archiv vlastní expozicí výtavný soudobé kultury v Brně. Tato expozice, umístěná v oddílu »Archivnictví«, uspořádána byla tak, aby, pokud dovoloval poměrně malý vymezený prostor, poskytovala nejnütnějších informací o archivu a zároveň podala obraz rozmanité činnosti archivní. V přehledné informační tabuli rozvrženy byly fondy i deposita zemského archivu do těchto hlavních skupin: 1. archiv koruny české; 2. starý archiv stavovský; 3. archiv sněmu král. Českého; 4. archiv zemského výboru a zemských úřadů v l. 1725 až 1912; 5. archiv nejv. úřadu berničného, rektifikatoria a zemských katastrů; 6. registra soudu apellačního; 7. knihy pozemkové; 8. archivy patrimonialní; 9. archivy úřadů horních a mincovních; 10. listiny, rukopisy, akta a mapy různé provenience; 11. archiv národního osvobození. Pro tuto přehlednou tabuli provedena byla v jarních měsících r. 1928 povšechná revise sbírek archivních, při čemž zjištěno, že fondy zemského archivu čítají úhrnem 8250 listin, z nichž je 4512 pergamenových, 21.665 rukopisů, starých knih pozemkových, pomocných knih úředních, register a pod., okolo 24.000 fasciklů spisů a 21.000 map. Vedle vlastních fondů archivních jsou však v zemském archivu ještě soustředěny tyto sbírky a pomůcky studijní: 1. sbírka přepisů z archivů domácích a zahraničních a připojená k ní repertoria listková; 2. sbírky genealogické; 3. zprávy o archivech a soupisy archivů československých i zahraničních; 4. chronologický soupis vydaných dokumentů; 5. příruční knihovna a reprodukční a konservační atelier. Sbírkou přepisů z archivů domácích čítala na jaře r. 1928 celkem 95.000 kusů, přepisů z archivů zahraničních bylo té doby celkem přes 90.000. V příruční knihovně byly koncem r. 1927 zařazeny 14.954 svazky. — V prvním oddílu expozice vystaveny byly fotografické snímky uložení sbírek a zařízení místností archivních; ve druhém na konkrétním případě ukázáno, jak

se uchovávají archiválie od zkázy. v dalším podány ukázky prací katalogisačních. Výzkumná a publikační činnost archivu zemského znázorněna jednak přehlednými mapami archivního výzkumu domácího i zahraničního jednak ukázkou, jak se činí archiválie přístupnými vědeckému badání, jednak posléze publikacemi, vydanými českým zemským archivem a nákladem země České. Ve zvláštním oddělení expozice vystaveny pak ukázky rozmanitých prací konservačních (na př. rukopis, porušený žíravým účinkem inkoustu, tlící listina papírová, konservování pečeti a pod.) a reprodukčních (fotografický snímek falsa, fotografie různobarevným filtrem a j.). Celkem vystavil zemský archiv 30 fotografií, 15 originálů, 2 obrazy, 2 reprodukce, 2 mapy, 3 diagramy a 62 pomůcky vedle publikací.

V oboru *ochrany památek archivních* vznikla zemskému archivu nová agenda, když zákonem o organisaci politické správy ze dne 14. července 1927 čís. 125 Sb. z. a nař. zrušeny byly všechny dosavadní zastupitelské okresy v Čechách (§ 9 cit. zákona), fungující dotud podle zákona ze dne 25. července 1864. Zemskému archivu českému připadla péče o náležitou evidenci a správné zajištění starých registratur zrušených okresů samosprávných v Čechách. Při akci, kterou zemský archiv v té věci zahájil, bylo ředitelství vedeno snahou, aby pokud možno byly spisy zrušených sborů a úřadů zachovány v místech svého vzniku nebo u úřadů, nastupujících v jejich působnost, jestliže by ovšem v takových případech bylo zajištěno bezpečné a vhodné uložení převzatých registratur podle požadavků archivních. Šlo-li by o uložení v archivech městských, řádně spravovaných a bezpečných, bylo by ovšem nutno předem vyžádati si souhlasu zemského úřadu, resp. zemského výboru. Teprve tehdy, kdyby ani u úřadů nastupujících, t. j. u nových okresních úřadů ani nikde jinde v místě nebylo možno registratury vhodně uložit, doporučuje zemský archiv, aby tyto spisy byly deponovány v zemském archivu jakožto ústředním archivu zemském. V tomto smyslu byly rozeslány oběžníky všem okresním správním komisím a dotazníky všem novým úřadům okresním. Z odpovědi jednotlivých úřadů získalo ředitelství potřebné informace o stavu, rozsahu a uložení archivů okresních pro náležitou evidenci těchto archivů.

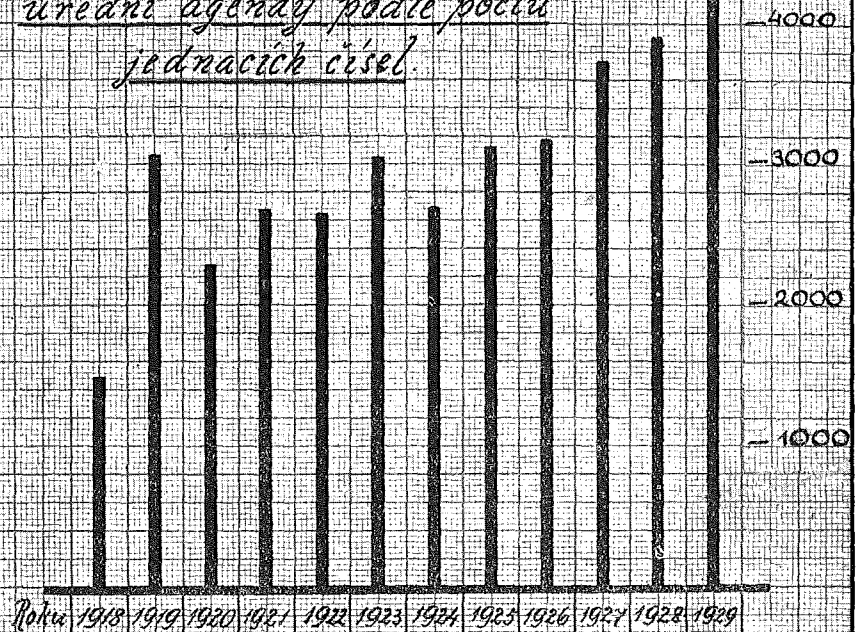
Na podzim roku 1928 zahájena byla z uložení zemského výboru skartace spisů německého odboru Zemědělské rady pro Čechy (z l. 1892—1912 v. výše str. 242). Postup provádění skartace je stížen tím, že vůbec není zachován registraturní plán, ač fascikly, uložené však bez jakéhokoliv pořádku jen podle možnosti místa, opatřeny jsou starými signaturami.

Podle těchto signatur je starý plán rekonstruován a spisy, převzaté do zemského archivu, jsou také v tomto pořádku ukládány. Přejímání spisů děje se postupně podle pokroku skartace.

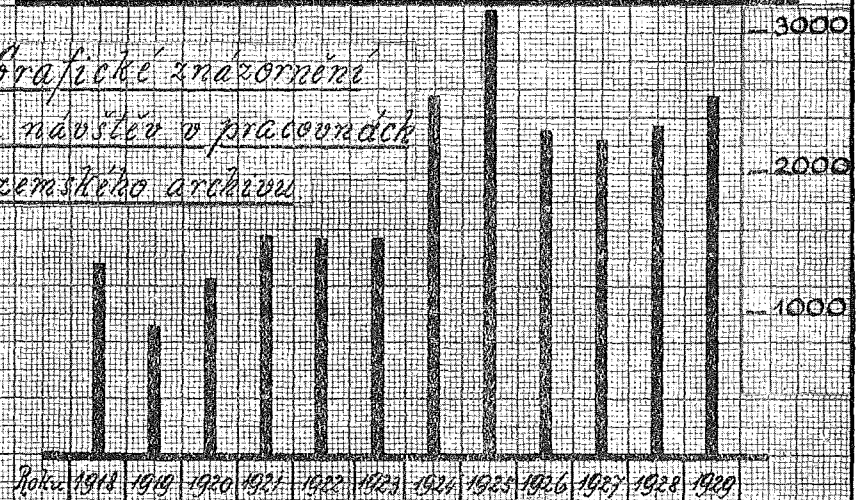
Při velikých pracovních úkolech zemského archivu jakožto ústavu vědeckého i jakožto ústředního archivu zemského mohlo by se očekávat, že **úřední agenda archivu** v užším slova smyslu, t. j. běžné denní vyřizování spisů úředních, soukromých dotazů ve věcech historických, archivních i historicko-právních a pod. je asi jen malým zlomkem celkové činnosti archivu zemského. Byl by to však velký omyl; není tomu tak, a jak ukazuje stále a silně stoupající tendence, dlouho tomu tak nebude. Naopak tato běžná neodkladná agenda vyžaduje stále více pracovního času úředníků archivních, takže na př. práce pořadatelské mohou pokračovati mnohem volnějším tempem, než by při významu některých fondů archivních bylo žádoucí; o zemských publikacích pracují pak úředníci archivní téměř výhradně v čase mimoúředním. I tato běžná agenda vyplývá nejen z funkce archivu jakožto úředního orgánu, nýbrž do značné míry je v souvislosti s jeho úkoly vědeckými a organizačními. Stačí na př. jen uvést, že v agendě spojené s výzkumem archivů italských a s doplňováním československého oddělení konsultační knihovny vatikánské vyřízeno bylo za rok 1926 již 370 spisů, r. 1927 pak 475 čísel jednacích, r. 1928 a 1929 pak již 500 a 520 čísel jednacích, obdobně je tomu i v jiných oborech úřední agendy archivní.

Z úřední agendy odpadly sice časem některé obory, které značně zaměstnávaly úřednictvo zemského archivu v prvních letech trvání státu československého, t. j. takové obory, které byly v úzké souvislosti s novými změnami administrativními nebo s novou úpravou zákonnou, tak na př. akce pro novou úpravu jmen místních v republice Československé, nebo dotazy spojené s reklamací majetku rustikálního v souvislosti se zaváděnou reformou pozemkovou, naproti tomu však zase značně vzrostla agenda v jiných oborech úřední činnosti archivu, ať již jde o agendu, která po dočasném zmenšení vrací se do dřívějšího svého rozsahu, jako jsou na př. věci genealogické nebo živnosti radikované, ať již jde o agendu, vyplývající rovněž z některých nových ustanovení zákonných v republice, na př. činnost, která vznikla zemskému archivu v souvislosti se zákonem o pamětních knihách obecních ze dne 30. ledna 1920 (čís. 80 Sb. z. a nař.). Zejména tato agenda v posledních letech stoupla do značné míry především také tím, že se v souvislosti se zakládáním pamětních knih obecních probudil nebývalý zájem o místní historii vůbec, takže zemský archiv, v jehož fondech, zvláště v knihách pozemkových a prameních katastrových, a v jehož studijních sbírkách pomocných uloženo je nesmírné bohatství pramenů pro místní historii, zahrnován

*Grafické znázornění
úřední agendy podle počtu
jednacích čísel.*

*Grafické znázornění
počtu návštěv v pracovnách
zemského archivu.*

je stále více dotazy a žádostmi obcí, korporací i jednotlivců, aby poskytoval potřebné informace nebo vydával vyžádané výpisy k dějinám určitých obcí a statků. Vedle dotazů písemných dochází do archivu denně dosti badatelů osobně, aby tu ve studovně konali studia topografická. Jiní badatelé vyžadují si zase, aby jim byly půjčovány knihy pozemkové k okresním soudům nebo do městských archivů a pod. Tak stává se zemský archiv i mimořádně důležitým činitelem v organizaci české práce vlastivědné.

Diagram zde otiskovaný ukazuje pohyb a konečný vzestup jak úřední agendy, tak návštěv badatelských za léta 1918—1929.

V badání rodopisném probuzen byl rovněž nový zájem založením zvláštních společností rodopisných a to jak českých (Československá Rodopisná Společnost), tak německých (Zentralstelle für Sudetendeutsche Familienforschung), zájem, který z původních studií o rodech šlechtických rozšiřuje se stále více i na rodiny městské a selské. V tomto oboru činnosti archivní značné procento zaujímají též dotazy zahraniční.

Jako v dřívějších dobách i v období právě uplynulém přispíval zemský archiv k podporování studií soukromých badatelů tím, že za obvyklých záruk bezpečnostních prostředkoval v p ů j č o v á n í a r c h i v á l i í z domácích archivů mimopražských i z archivů zahraničních ke studiu badatelů v pracovně archivu.

Číselně vyjádřena jeví se úřední agenda podle podacího protokolu v posledních letech takto: v posledním roce období minulého t. j. r. 1922 došlo a vyřízeno bylo celkem 2640 spisů, r. 1923 vyřízeno 3056 spisů, r. 1924 čítá podací protokol 2680 čísel (toho ruku vedle úředníků pracujících ve Vídni byli dva úředníci po dobu šesti měsíců na výzkumu archivů italských), avšak již roku 1925 stoupl počet jednacích spisů přes tři tisíce (3130) a odtud má úřední agenda tendenci stále stoupající; r. 1926 vyřízeno 3177 čísel, r. 1927 již 3738, r. 1928 blíží se počet vyřízených spisů již čtyřem tisícům, dosahuje čísla 3903; v roce 1929 vykazuje pak podací protokol archivní již daleko přes 4000 čísel (přesně 4452).

Pokud jde o užívání sbírek archivních na místě, nejlépe ukazuje připojená tabulka o pohybu návštěv v letech 1923—1928.

Hledě ke *knihovně zemského archivu* spravované zemským archivním radou Drem Josefem Borovičkou, jde především o její rozmnožení, a tu za období 1923—1929 nutno uvést toto: Do knihovny přibýlo v těchto letech 1909 děl o 3980 svazcích: z toho darem 623 děl o 964 svazcích, koupí 588 děl o 1157 sv., výměnou 698 děl o 1859 sv.

Své spisy darovali:

Adámek K. V., Bachulski Alexy, Bareš Fr., Bartoš F. M., Barvíř Jindřich, Benedikt Heinr., Bittner Jindřich, Blaschka A.,

Výkaz návštěvy stran
v zemském archivu v letech 1923—1929.

Předmět badání	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	úhrnem
Věda historická (všeob.)	96	251	230	87	219	217	318	1.418
Historická topografie .	788	1031	1195	907	810	820	717	6.263
Genealogie, rodové pátrání, heraldika, síragistika	141	122	232	245	143	137	209	1.229
Kulturní historie . . .	43	55	83	49	100	85	73	488
Dějiny nábož. a církevní	18	47	177	110	59	58	59	528
Dějiny právní a politické	10	60	31	67	9	31	130	338
Dějiny obchodu a dějiny hospodářské	27	241	239	161	112	96	29	905
Radikované živnosti . .	29	25	23	22	11	24	43	177
Pozemkové věci: reklamování rust, majetku, služebnosti, hranice a pohyb obcí atd.	103	81	66	62	54	70	104	540
Kopírování kat. map. . .	16	80	90	22	144	22	66	440
Knihovna	161	224	463	274	246	363	463	2.194
Jazykozpyt. Jména místní	34	131	79	17	20	27	8	316
Různé informace a j. . .	26	73	90	110	148	278	373	1.098
Knihovna a materiál archivu Nár. osvobození	61	132	175	160	150	122	115	915
Návštěv bylo: v hlavní pracovně v budově Národního musea	1157	2332	2876	1946	1730	1982	2535	14.558
ve filiálce	391	221	297	347	495	368	172	2.291
Celkem	1548	2553	3173	2293	2225	2350	2707	16.849

Blau Josef, Boháček M., Burian Miroslav, Čáda Frant., Čapek F. M., Černý Václav, Domečka L., Fišer Josef, Halík T., Hellich J., Hille, Horák Lad., Horna Richard, Hosák Ladislav, Hrdlička Richard, Hrejsa Ferd., Hrubý Frant., Hulinský Jindřich, Chaloupecký Václav, Chroust J., Jež Cyril, Kalista Zdeněk, Kapras Jan, Klecanda Vladimír, Kliment Josef, Kočka V., Kosinová Věra, Kuna F., Ledr Josef, Lemminger O., Lier M., Loesche,

Ludwig K., Macháček Fr., Matějček Ant., Mendl Bedřich, Michal Em., Müller August, Navrátil Michal, Nešpor V., Novák J. B., Nystroem Eiler, Odložilík O., Oliva O., Opočenský Jan, Peisker J., Petrov A., Pick W., Pilnáček Josef, Placht O., Podlana Ant., Prášek Just., Preobraženský N., Procházka Jan, Rauscher Rud., Ressel Ant., Roubík František, Rutkowski Jan, Rynešová Blažena, Sakař J., Salaba Jos., Siegel Karel, Skopec J., Slavík J., Spiegelová K., Stein Evžén, Steinert Alfred, Stieber Mil., Stloukal Karel, Šebánek Jindřich, Šimák J. V., Šimek Josef, Šlechta A. V., Štěpán Ant., Šváb Fr., Thiel Viktor, Titz, Tomíček, Umlauf, Urban, Vetter A., Vindiš R., Volf J., Votruba, Wenisch, Zibermayr Ignaz, Zoelbaur J. (Urfahr).

Jiné spisy darovali:

Barviř Jindřich, Beaufort, Borovička Josef, Čáda Frant., Horna Richard, Jenšovský Bedřich, Kapras Jan, Koss Rudolf, Kristen Zdeněk, Kubín, Matouš Boh., Novák J. B., legační rada Pacák, Podstatský Lichtenstein Leopold, Setnička Jos., Schieche Emil, Slavík Jan, Stieber Miloslav, Trauttenberg O., Zakrzewski St., Zimmermann, Die gräfliche Archivverwaltung der Grafen Schaffgotsch.

Z ústavů a společností přispěly k rozmnožení knihovny:

Okresní správní komise v Blatné, Filiálka státního nakladatelství v Bratislavě, Státní gymnasium v Brně, Výstava soudobé kultury ČSR v Brně, Ústřední svaz pěstitelů zemáků v Ném. Brodě, Učitelská jednota »Budeč« v Železném Brodě, Městská spořitelna v Březnici, Mačica Srbska v Budyšině, knihkupec Schmalzer v Budyšině, redakce časopisu »Naše Polabí« v Čelákovících, místní školní rada v Hradci Králové, Učitelský spolek »Budeč« v Humpolci, Vlastivědné museum pro vých. Čechy v Chrudimi, Městský úřad v Ném. Jablonném, Městská rada v Jihlavě, Okresní osvětový sbor v Jilemnicích, Městské museum v Klatovech, Archeologický sbor »Vocel« v Kutné Hoře, Sudetendeutscher Verlag v Liberci, Hospodářské společenstvo v Litomyšli, redakce časopisu »Od Trstenické stezky«, v Litomyšli, Učitelský spolek »Komenský« v Lomnici n./Pop., Zaklad. nar. imenia Ossolinskich ve Lvově, archiv města Mostu, administrace časopisu »Od Hor Krušných« v Mostě, Museumverein v Mostě, Městská rada v Olomouci, Zemský archiv slezský v Opavě, Matice osvěty lidové ve Slezsku, Slezská Ostrava, redakce časopisu »Krajem Pernštýnův« v Pardubicích, Vydavatelské a nakladatelské družstvo v Pelhřimově, redakce »Otavanu v Písku, Historické museum v Plzni, redakce »Plzeňska« v Plzni, Společnost pro národopis a ochranu památek v Plzni, Hellichovo museum Poděbradska v Poděbradech, Česká akademie věd a umění v Praze, Československá akademie

zemědělská v Praze, Archiv hlavního města Prahy, Archivní škola v Praze, Československá evang. jednota v Praze, »Dědictví sv. Jana Nepomuckého« v Praze, Historický klub v Praze, Klub čl. turistů v Praze, Kruh pro pěstování dějin umění v Praze, město Praha, Ministerstvo školství a národní osvěty v Praze, Ministerstvo zahr. věcí v Praze, Ministerstvo zemědělství v Praze, Národní museum v Praze, Nakladatelství »Orbis« v Praze, Památkový sbor hlavního města Prahy, Poslanecká sněmovna v Praze, První česká vzájemná pojišťovna v Praze, redakce časopisu »Od Karlova mostu« v Praze, redakce »Časopisu pro dějiny venkova« v Praze, ruský zahraniční historický archiv v Praze, Slovanský úvěrní ústav v Praze, Tělocvičná jednota »Sokol« v Praze, Státní geolog. ústav v Praze, Ústřední jednota hospodářských družstev v Praze, Ústřední sekretariát republikánské strany zemědělského a maloroľnického lidu ČSR v Praze, Ústřední svaz čl. výrobních družstev v Praze, firma Topič v Praze, Umělecko-průmyslové museum v Praze, Vojenský archiv a museum RČS v Praze, »Všehrd« v Praze, Výbor pro oslavu tisícího výročí smrti sv. Václava v Praze, Městský správní výbor v Praze, Živnostenská banka v Praze, Národopisné a průmyslové museum města Prostějova a Hané v Prostějově, Musejní spolek v Rakovníce, Bibliotheca Apostolica Vaticana v Římě, Congregatio Missionariorum Filiolorum Immaculati Cordis B. M. V. v Římě, Čsl. ústav historický v Římě, Knihkupectví Spithoever v Římě, Musejní spolek ve Slaném, Museum v Sušici, Spolek »Prácheň« v Sušici, Městské museum v Táboře, Okresní osvětový sbor v Turnově, Učitelská jednota v Turnově, Okresní péče o mládež v Unčově, Arbeitsgemeinschaft für Heimatforschung des Aussig-Karbitzer Bezirkes v Ústí n./L., Okresní výbor v Ústí n./Orl., Towarzystwo miłośników historii ve Varšavě, Deutscher Riesengebirgsverein ve Vrchlabí, Ref. reál. gymnasium ve Znojmě, Okresní osvětový sbor ve Znojmě, České museum v Žatci.

K výměně v tomto období přistoupily tyto ústavy a společnosti:

Institut d'estudis Catalans v Barceloně, Bundesarchiv v Bernu, Filosofická fakulta university Komenského v Bratislavě, Právnická fakulta univ. Komenského v Bratislavě, Filosof. fakulta university Masarykovy v Brně, Král. uherský archiv (Magyar királyi Országos Levéltár) v Budapešti, Obecná a měšťanská škola v Černé Hoře, Vlastivědné museum pro východní Čechy v Chrudimi, Městská rada v Jihlavě, Městské museum v Klatovech, Verein für Glatzer Heimatkunde v Kladsku, Ruská akademie nauk v Leningradu, Družstvo »Iiráskův kraj« v Náchodě, Městské museum v Pacově, Archivum et bibliotheca archidioecesis

Posnaniensis v Poznani, Filosofická fakulta university Karlovy v Praze, Historický kroužek Vlast, Husova čl. bohoslovecká evangelická fakulta v Praze, Ministerstvo sociální péče (Státní sociální ústav) v Praze, Ministerstvo zdravotnictví v Praze, Ruskoe istoričeskoe občestvo v Praze, Vojenský archiv a museum CSR v Praze, Vojenský zeměpisný ústav v Praze, Národopisné a průmyslové museum města Prostějova a Hané v Prostějově, École française de Rome, Maďarský historický ústav v Římě, Nederlandsch Institut v Římě, Congregatio Missionariorum Filiorum Immaculati Cordis B. M. V. v Římě, Učitelství spolek »Budeč« v Semilech, Jihočeská společnost pro zachování husitských památek v Táboře, Wydawnictwo archiwów państwowych ve Varšavě, Menšinové museum v Žatci.

Český zemský archiv vyměňuje si tudíž publikace s těmito vědeckými ústavy a korporacemi:

Místo	Korporace	Archivu zasílané publikace
Altenburk:	Geschichts- und Altertumsforschende Gesellschaft	Mitteilungen des Osterlandes.
Bamberk:	Der historische Verein für Oberfranken	Veröffentlichungen.
Barcelona:	Institut d'Estudis Catalans	Anuari. Croniques Catalans. L'arquitectura Romanica a Catalunya. Memories, Obra del cançoner popular de Catalunya.
Basilej:	Státní archiv	Historické publikace.
Benešov u Prahy:	Vlastivědná komise učitelstva škol. okresu benešovského	Pod Blaníkem, Vlastivědný sborník školního okresu benešovského.
Berlín:	(Kgl.) Preussische Akademie der Wissenschaften Verein für Geschichte der Mark Brandenburg	Abhandlungen. Sitzungsberichte. Forschungen zur Brandenburgischen und Preussischen Geschichte.
Boleslav Mladá	Učitelství jednoty Komenského	Boleslavan. Vlastivědný sborník Mladoboleslavska a Benátecka.
Brandýs nad Labem:	Redakce »Naše Polabí« v Čelákovcích	Naše Polabí. Vlastivědný sborník okresu brandýského.

Místo	Korporace	Archivu zasílané publikace
Bratislava:	Filosofická fakulta university Komenského Právnická fakulta university Komenského Učená společnost Šafaříkova	Sborník filosofické fakulty university Komenského. Spisy filosofické fakulty university Komenského. Knihovna právnické fakulty univ. Komenského. Sborník právnické fakulty univ. Komenského. Zprávy ústavu slovanských práv. Práce Učené společnosti Šafaříkovy. Bratislava. Historické publikace.
Bregenz:	Das Vorarlberger Landesarchiv	
Brno:	Deutscher Verein für die Geschichte Mährens und Schlesiens Filosofická fakulta university Masarykovy Maticе Moravská Moravské museum zemské Moravský zemský archiv Právnická fakulta university Masarykovy	Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens. Spisy filosofické fakulty university Masarykovy. Časopis Maticе moravské. Časopis moravského musea zemského. Codex diplomaticus Moraviae. Historické publikace. Vědecká ročenka právnické fakulty. Publikace ze seminářů právnické fakulty. Zprávy městského musea.
Brod Německý:	Městské museum	
Brod Železný:	Učitelství jednoty »Budeč«	Sborník okresu železnobrodského.
Brusel:	Union académique internationale	Bulletin du Cange.
Břežnice:	Městská spořitelna	Věstník městské spořitelny.
Budapešť:	A Szent- István-Társulat Magyár tudományos akademia Státní archiv	Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia. Monumenta comitialia regni Hungariae. Monumenta comitialia regni Transsylvaniae. Historické publikace

Místo	Korporace	Archivu zasílané publikace
Budějovice České:	Vlastivědná společnost jihočeská při městském muzeu v Čes. Budějovicích	Ročenka vlastivědné společnosti jihočeské.
Budyšín:	Mačica Serbska	Časopis Mačicy serbskeje.
Bukurešť:	Státní archiv	Documente de miniaturistica Romaneasca.
Celovec:	Geschichtsverein für Kärnten	Archiv für vaterländische Geschichte u. Topographie Carinthia.
Drážďany:	(Kgl.) Sächsischer Altertumsverein	Jahresberichte. Neues Archiv f. sächsische Geschichte u. Altertumskunde.
Dub Český u Turnova:	Učitel'ská jednota	Od Ještěda k Troskám.
Giessen:	Der Oberhessische Geschichtsverein	Mitteilungen des Oberhessischen Geschichtsvereines.
Gotinky:	(Kgl.) Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen	Nachrichten der philologisch-historischen Klasse.
Gubín:	Niederlausitzische Gesellschaft für Anthropologie und Altertumskunde	Niederlausitzer Mitteilungen.
Halle n./S.:	Der Thüringisch-Sächsische Geschichtsverein	Thüringisch-Sächsische Zeitschrift für Geschichte und Kunst.
Hamburk:	Stadtbibliothek	Jahrbuch der Wissenschaftlichen Anstalten Bericht über die Verwaltung der Stadtbibliothek zu Hamburg.
	Weltwirtschaftsarchiv	Jahresberichte.
Herrnhut:	Verein für Brüdergeschichte	Zeitschrift für Brüdergeschichte.
Hohenleuben:	Vogtländischer Altertumsforschender Verein	Jahresberichte.
Hora Kutná:	Archeologický sbor »Vocel«	Publikace.
Hradec Králové:	Městské historické muzeum	Publikace.

Místo	Korporace	Archivu zasílané publikace
Hradec Štýrský:	Steiermärkisches Landesarchiv	Publikationen aus dem Steiermärkischen Landesarchive. Veröffentlichungen der historischen Landeskommission für Steiermark.
Humpolec:	Spolek »Budeč«	Zálesí.
Chrudim:	Průmyslové museum východočeské Vlastivědné museum pro východní Čechy	Zprávy kuratoria. Historické publikace. Vlastivědný sborník východočeský.
Inšpruk:	Landesarchiv (K. k.) Statthaltereiarchiv	Mitteilungen aus dem Tiroler Landesarchiv. Forschungen und Mitteilungen zur Geschichte Tirols und Vorarlbergs.
Jičín:	Okresní osvětové sbory v Jičíně, Libáni a Sobotce	Náš domov. Vlastivědný sborník okresů Jičín-Libáň-Sobotka.
Karlsruhe:	Badische hist. Kommission	Neujahrsblätter der badischen hist. Kommission.
Klatovy:	Městské museum	Věstník městského musea v Klatovech.
Klosterneuburk:	Klášter (Stift)	Jahrbuch des Stiftes Klosterneuburg.
Krakov:	Akademia umiejętności	Acta historica. Corpus iuris. Editiones collegii historici academiae lit. Cracoviensis. Materiały i prace komisji językowej. Rocznik akademii umiejętności. Rozprawy wydziału filologicznego. Rozprawy a sprawozdania wydziału historyczno-filozoficznego. Polskie Instruktarze Ekonomiczne. Prace Komisji hist. sztuki. Przegląd Hist. Sztuki. Scriptores. Bibliotheka krakowska. Sprawozdanie.
	Towarzystwo Miłośników historii i zabytków miasta Krakowa	

Místo	Korporace	Archivu zasílané publikace
Kyjev:	Ukrainskoje naukovo tovaristvo	Zapiski.
Landshut:	Der historische Verein von und für Nieder-Bayern	Verhandlungen.
Leningrad:	Akademja nauk sojuza sovětskich socialističeskich respublik	Byzantijskij Vremennik. Comptes rendus de l'académie des sciences.
(Petrohrad):	(Imperatorskaja Akademija nauk)	Izvěstija otdělenia ruskago jazyka i slovesnosti imperatorskoj akademii nauk. Izvěstija po ruskomu jazyku i slovesnosti. Zapiski rossijskoj akademii nauk.
Liberec:	Sudetendeutscher Verlag Verein für Heimatkunde	Heimatbildung. Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde Jeschken Isergaues.
Linec:	Museum Francisco-Carolinum Oberösterreich, Landesarchiv	Jahresberichte. Historické publikace.
Lípa Česká:	Administrace časopisu »Bezděz« Nordböhmscher Verein für Heimatforschung und Wanderpflege	Bezděz. Mitteilungen.
Lipsko:	(Königliche) Sächsische Akademie der Wissenschaften	Berichte über die Verhandlungen. Abhandlungen der sächsischen Akademie (filos.-historická třída).
Litomyšl:	Redakční sbor v Litomyšli	Od Trstenické stezky. Vlastivědný sborník okresu litomyšlského, poličského a vysokomytského.
Lomnice n. Popelkou:	Učitel'ská jednota »Komenský«	Lomnicko nad Popelkou.
Londýn:	Institute of Historical Research	Annual report.

Místo	Korporace	Archivu zasílané publikace
Lovaň:	Abayes des Prémontrés du Parc Louvain	Analectes de l'ordre Prémontré.
Lublaň:	Seminář pro slovanskou filologii	Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino.
Lubín:	Ständisches Archiv	Historické publikace.
Lvov:	Naukovo tovaristvo imeni Ševčenka Seminarjum historji społecznej i gospodarčej Uniwersitetu Lwowskiego Zakład narodowy imienia Ossolinskich	Fontes historiae Ukraino-Russicae. Ruska istorična biblioteka. Zapiski tovaristva im. Ševčenka. Badania z dziejów społecznych i gospodarczych. Catalogus codicum manuscritorum. Sprawozdanie zakładu. Hist. publikace.
Maribor:	Zgodovinsko društvo	Dekanija Celje. Časopis za zgodovinsko in narodopisje.
Meziříčí Velké:	Redakce časopisu »Selský archiv«	Selský archiv.
Mnichov:	(Kgl.) Bayerische Akademie d. Wissenschaften Görres Gesellschaft	Abhandlungen der hist. Classe. Sitzungsberichte der philol.-philos. historischen Classe. Historisches Jahrbuch.
Náchod:	Tiskařské a nakladatelské družstvo »Jiráskův kraj«	Od kladského pomezí, Vlastivědný sborník.
Ochranov viz Herrnhut!		
Olomouc:	Cyrlometodějská fakulta bohoslovecká Maticе cyrlometodějská Administrace »Filosofické revue«	Ročenka Cyrlometodějské fakulty bohoslovecké. Historické publikace. Filosofická revue.
Opolí	Oberschlesischer Geschichtsverein	Kritische Studien zur schles. Geschichte. Oberschlesische Heimat.
Pardubice:	Učitel'stvo školního okresu pardubického	Krajem Pernštýněv. Vlastivědný sborník školního okresu pardubického.

Místo	Korporace	Archivu zasílané publikace
Paříž:	Institut d'études Slaves	Historické publikace.
Písek:	Museum Augusta Sedláčka	Zprávy.
Plzeň:	Městské historické museum Společnost pro národopis a ochranu památek v Plzni a v okolí	Sborník. Plzeňsko.
Počátky:	Městské museum	Zprávy.
Poděbrady:	Redakce »Věstníku Poděbradska«	Věstník Poděbradska.
Polná:	Městské museum	Věstník.
Poznaň:	Historische Gesellschaft für die Provinz Posen	Sonder-Veröffentlichungen der hist. Gesellschaft.
Praha:	Akademický senát Karlovy university Akademický senát německé university Archiv hlav. města Prahy Archiv ministerstva vnitra Archiv ministerstva zahraničních věcí Česká akademie věd a umění	Historické publikace. Historické publikace. Sborník příspěvků k dějinám hlav. města Prahy, Samosprávná knihovna. Sborník archivu ministerstva vnitra republiky československé. Historické publikace. Almanach. Historický archiv. Rozpravy — třída I. a III. Sbírka pramenů ku poznání lit. života. Sborník filologický. Spisy J. A. Komenského. Věstník. Sborník. Publikace a Věstník.
	Československá akademie zemědělská Čs. státní archiv zemědělský Československý státní ústav historický. »Dědictví sv. Jana« »Dědictví sv. Prokopa« Historický klub	Publikace. Publikace. Paměti F. J. Vaváka. Historické publikace. Český časopis historický. Historické publikace.

Místo	Korporace	Archivu zasílané publikace
Praha:	Historický kroužek družstva »Vlast« Historický spolek Husova čl. evangelická fakulta bohoslovecká Jednota potomků pobělohorských exulantů-pokutníků a přátel rodopisu v Praze Knihovna hlav. města Prahy	Sborník historického kroužku. Fontes a historické publikace. Ročenka. Sborník. Spisy knihovny hlav. města Prahy. Letáky knihovny hlav. města Prahy.
	Královská česká společnost nauk	Rozpravy třídy pro filosofii, dějepis a filologii. Věstník. Výroční zprávy.
	Kruh pro pěstování dějin umění	Ročenka kruhu pro pěstování dějin umění.
	Metropolitní kapitula chrámu sv. Víta	Editiones archivii et bibliothecae capituli Pragensis. Historické publikace. Úřední publikace.
	Ministerstvo národní obrany	Věstník ministerstva pošt a telegrafů.
	Ministerstvo pošt a telegrafů	Věstník ministerstva školství a národní osvěty.
	Ministerstvo školství a národní osvěty	Věstník ministerstva vnitra. Časové spisky.
	Ministerstvo vnitra Ministerstvo zemědělství	Publication du ministère de l'agriculture. Publikace ministerstva zemědělství. Sborník výzkumných ústavů. Učebnice. Zprávy výzkumných ústavů. Publikace.
	Ministerstvo železnic Museum Waldesovo ve Vršovicích	Zprávy musea Waldesova.
	Národní knihovna při veřejné a univerzitní knihovně v Praze	Bibliografický katalog.
	Opatství Emauzské Praesidium města Prahy	»Pax«. Úřední publikace.

Místo	Korporace	Archivu zasílané publikace
	Právnícká jednota	Bulletin de droit Tchecoslovaque. Právník.
	Redakce časopisu »Časopis pro dějiny venkova« (Agrární archiv)	Časopis pro dějiny venkova.
	Redakce časopisu »Kalich«	Kalich.
	Redakce časopisu »Mírový list«	Mírový list.
	Redakce časopisu »Sborník věd právních a státních«	Sborník věd právních a státních.
	Rodopisná společnost československá	Časopis rodopisné společnosti.
	Russkoe istoričeskoe občestvo	Zapiski russkago istor. občestva v Pragě.
	Ruský zahraniční archiv historický	Russkij istoričeskij archiv.
	Rád křížovníků s červenou hvězdou	Od Karlova mostu. Zprávy řádu křížovníků s červenou hvězdou.
	Seminář právnické fakulty Karlovy university	Práce ze semináře.
	Oddělení právních dějin československých	Práce ze semináře dějin československého práva.
	Společnost národopisného musea československého	Národopisný věstník československý. Národopisná knihovna.
	Společnost pro dějiny židů v čsl. republice	Ročenka.
	Společnost přátel starožitností čsl. v Praze	Časopis Společnosti přátel starožitností československých. Knihovna společnosti. Všehrd.
	Spolek čsl. právníků »Všehrd«	
	Státní nakladatelství	Naša škola. Historické publikace.
	Státní škola archivní	Časopis archivní školy.
	Státní úřad statistický	Bulletin du bureau international de statistique. Měsíční přehled zahrani. obchodu rep. československé. Československá statistika. Československý statistický věstník (Statistický obzor).

Místo	Korporace	Archivu zasílané publikace
Praha:	Státní úřad statistický	Cenové zprávy. Zprávy státního úřadu statistického.
	Synod. výbor česko-bratrské církve evangelické	Věstník synodního výboru česko-bratrské církve evangelické.
	Umělecko-prům. museum obchodní a živnostenské komory	Zprávy kuratoria.
	Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen	Beiträge zur Geschichte der deutschen Industrie in Böhmen. Mitteilungen des Vereins. Beiträge zur Kenntnis deutsch-böhm. Mundarten. Studien zur Geschichte der Musik in Böhmen.
	Zemský úřad	Zemský věstník pro Čechy. Landesverordnungsblatt für Böhmen. Úřední publikace.
	Zemský správní výbor	Výroční zprávy o stavu školství.
	Zemská školní rada	Ročenka.
Prostějov:	Národopisné a průmyslové museum	Věstník musejního spolku města Rakovníka a politického okresu rakovnického.
Rakovník:	Musejní spolek	Historické publikace.
Rokycany:	Městské museum	Verhandlungen des hist. Vereins.
Řezno:	Historischer Verein von Oberpfalz u. Regensburg	Diplomatarium Italicum. Publikace.
Řím:	R. Accademia di Romania in Roma Accademia d'Ungheria di Roma Congregatio Missionariorum Filiorum Immaculati Cordis B. Mariae Virginis École française de Rome L'Institut hist. Belge de Rome Nederlandsch Institut te Rome	Commentarium pro religiosis. Mélanges d'archéologie et d'histoire. Analecta Vaticano-Belgica. Bulletin de l'Institut. Mededeelingen van het Nederlandsch Historisch Institut te Rome.

Místo	Korporace	Archivu zasílané publikace
Řím:	(Kgl.) Preussisches hist. Institut Stacya Naukowa Polskiej Akademji Umiejętności (Biblioteca Polacca) Vatikán viz heslo Vatikán!	Bibliothek des Instituts. Quellen und Forschungen aus ital. Archiven und Bibliotheken. Monumenta Poloniae Vaticana.
Nový Sad:	Státní archiv	Glasnik Istorijskog Društva u Novom Sadu.
Slaný:	Musejní a lit. spolek »Palacký«	Slánský obzor.
Sušice:	Městská rada	Zpráva o činnosti musea města Sušice.
Tábor:	Jihočeská společnost pro zachování husitských památek Městské museum	Historický sborník jihočeský. Historické publikace.
Turnov:	Učiteléské jednoty v Turnově, Českém Dubě a v Mnichově Hradišti	Od Ještěda k Troskám. Vlastivědný sborník českého severu.
Turčanský Sv. Martin:	Matica Slovenska Muzeálna slovenská spoločnosť	Historické publikace. Časopis muzeálnej slovenskej spoločnosti.
Ústí nad Labem:	Arbeitsgemeinschaft für Heimatforschung im Bezirke Aussig Zentralstelle f. Sudentendeutsche Familienforschung	Jahrbuch und Kalender für Aussig. Jahrbuch und Kalender für Türmitz und seine Nachbarschaft. Beiträge zur Heimatkunde des Aussig-Karbitzer Bezirkes. Sudetendeutsche Familienforschung.
Ústí nad Orlicí:	Okresní výbor	Úřední věstník okresního výboru v Ústí n. O.
Vatikán:	Biblioteca Apostolica Vaticana	Publikace.

Místo	Korporace	Archivu zasílané publikace
Videň:	(K. k.) Archiv für Niederösterreich Archivrat Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus in Österreich Kommission für neuere Geschichte Österreichs (Kaiserliche) Akademie der Wissenschaften	Mitteilungen. Mitteilungen des Archivrates. Jahrbuch der Gesellschaft. Archivalien zur neueren Geschichte Österreichs. Archiv für österr. Geschichte. Anzeigen philosophisch-hist. Classe. Denkschriften der philos.-hist. Classe. Fontes rerum Austriacarum. Sitzungsberichte der philos.-hist. Classe. Věstník.
Vratislav:	Ústřední knihovna Komenškého Schlesische Gesellschaft für vaterländische Kultur	Jahresbericht der Schlesischen Gesellschaft für vaterländische Kultur. Schlesische Jahrbücher für Geistes- und Naturwissenschaften. Mitteilungen. Acta publica. Darstellungen und Quellen. Codex diplomaticus Silesiae. Scriptorum rerum Silesiacarum. Schlesische Geschichtsblätter. Zeitschrift des Vereins.
Vrchlabí:	Stadtbibliothek. Verein für Geschichte und Altertum Schlesiens	Jahrbuch.
Waldhofen a. d. Ybbs:	Deutscher Riesengebirgsverein Musealverein für Waldhofen a. d. Ybbs und Umgebung	Jahresbericht.
Varšava:	Bibliotheka ordinacji Krasinskiich Fédération des Sociétés historique de l'Europe orientale Towarzystwo naukowe Warszawskie Wydział archiwów państwowych	Przegląd historyczny. Bulletin d'information des sciences historiques en Europe Orientale. Rozprawy historyczne. Archeion.

Místo	Korporace	Archivu zasílané publikace
Záhřeb:	Jugoslávěnska akademija znanosti i umjetnosti Kr. hrvat. slavon. dalm. zemaljski arhiv	Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Grada za povijest kniževnosti Hrvatske. Ljetopis jugoslavenske Akademije. Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium. Rad jugoslavenske akademije. Starine. Zbornik za narodni život. Vjesnik.
Zhořelec:	Oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften	Codex diplomaticus Lusatie superioris. Neues Lausitzisches Magazin a historické publikace.
Znojmo:	Okresní osvětový sbor pro Znojmo — veakov	Od Horácka k Podyjí. Vlastivědný sborník západní Moravy.
Žatec:	České museum v Žatci	Krajem Lučanů. Věstník českého musea v Žatci (Věstník československého musea v Žatci) a hist. publikace.

V tomto období dosáhl archiv zemský technického zařízení již dávno žádoucího, bez něhož se nelze obejít při dnešních požadavcích, kladených na archiv. Byl v něm zřízen **reprodukční a konservační atelier**.

Zřízení obou těchto atelierů bylo závislým na zabezpečení vhodné osoby, upravení místností a uvolnění nutných prostředků na úhradu výloh. Podáním č. a. 1300 ze dne 14. VI. 1923 český zemský archiv obrátil se na zemský správní výbor se žádostí, aby do zemského rozpočtu na rok 1924 byla zařazena nová položka »na zřízení fotografického a konservačního atelieru«. Celkový náklad rozpočten na 20.000 Kč. Ježto pak od počátku nebylo naděje, že by tato částka mohla být dána archivu k dispozici celá najednou, navrhl zemský archiv, aby byla uvolněna ve

čtyřech ročních lhůtách po 5.000 Kč. Zemský správní výbor projevilo plné porozumění pro tuto potřebu archivu a žádanou částku 5.000 Kč zařadil do rozpočtu (kap. 8. tit. 2. § 13) roku 1924.

Tato první splátka byla určena na zakoupení fotografického přístroje a nejnútnejšího zařízení temné komory. Odborné závody nabízely aparáty vesměs zahraničního původu a to za ceny, jež většinou u samotných přístrojů převyšovaly povolenou úhradu. Jediný závod V. Kouly v Praze nabídl výrobek vlastní a za přijatelnou cenu, zrcadlový přístroj k rychlému a levnému reprodukování originálů přímo na papír (bílé na černém), který však poskytoval možnost pozdějšího doplnění dalším zařízením pro fotografii normální (na desky) i pro zvětšování. Tyto přednosti vyvažují do jisté míry nevýhodu, že aparát pracuje pouze ve směru vertikálním, čímž jest omezena možnost výtahu a proto i možnost zmenšování a zvětšování. Byla to však za daných okolností jediná přijatelná nabídka. Zemský správní výbor se usnesl ve schůzi dne 24. září 1924 zakoupiti tento aparát ze závodu Koulova za 3.930 Kč. Ze zbytku povolené částky byly opatřeny barevné nástěnné lampy, vyvolávací stůl, fotografické misky a zatemnění okna — úhrnem za 998 Kč. Takový byl skrovný počátek atelieru. — Z druhé splátky, povolené v r. 1925, bylo dokoupeno další nezbytné příslušenství aparátu a temné komory spolu s potřebným materiálem úhrnem za 4.997,30 Kč.

Dalších dvou splátek mělo býti použito na atelier konservační. Zemskému archivu ovšem nešlo jen o zřízení jakési řemeslné dílny, nýbrž zamýšlel, pokud by dovolovaly povolené úvěry, časem vybudovat skutečnou pokusnou laboratoř konservační, kde by vedle praktického konservování archiválií otázky konservační theorie i praxe byly vážně sledovány a kde by se prováděly odborné pokusy a zkoušky tak, aby přispívaly k vědeckému řešení úkolů konservačních. Hledě k těmto úmyslům, byly již také dříve podniknuty kroky, aby odborní badatelé (bakteriologové, entomologové atd.) zkoumali vědecky příslušné příčiny zkázy archiválií a zároveň hledali prostředky proti nim. Také kancelářský oficiál František Voldan, který se ze zájmu o věc uvolil bezplatně pracovati v atelieru v mimoúředních hodinách, byl vyslán se svolením zemského správního výboru čís. 145.689/X. ze dne 14. listopadu 1924 do zemského archivu v Brně a rozhodnutím čís. 140.480/X. ze dne 19. listopadu 1925 do hlavního saského státního archivu v Drážďanech, aby jednak poznal zařízení jejich technických dílen, jednak aby se zdokonalil v reprodukčních a konservačních pracích poznáním tamních metod.

Na třetí splátku k zařízení atelieru bohužel již nedošlo, neboť o rozpočtu na rok 1926 rozhodla vláda, že »jest nutno vymýtiti

veškerá zbytná vydání při hospodaření řádném i mimořádném, osobním i věcném a odsunutí v hospodaření běžném i investičním všechny takové práce a podniky, které nejsou neodkladnou nezbytností zemské správy«. Tím odsunut na pozdější dobu i pořizovací náklad na atelier, a zemský archiv nadarmo se každoročně dožadoval další splátky.

Ačkoliv po celý rok 1926 byl atelier bez určité peněžní dotace, přece činnost nezastavil. Částečné náhrady za odvolanou položku v zemském rozpočtu dostalo se mu rozhodnutím zemského správního výboru čís. 77.940/X/26 ze dne 25. ledna 1927, jímž na vlastní návrh ředitelství zemského archivu nabylo oprávnění za práce atelieru pro vědecké ústavy a badatele soukromé vybírat poplatky, jejichž výše čas od času se stanoví podle současných poměrů valutových, cen materiálu, počtu zakázek, obtížnosti práce a j., při čemž třeba dbáti toho, aby částkami takto získanými byla vždy kryta a zabezpečena vlastní potřeba zemského archivu. Snímky ex offo jsou ovšem, jak se dosud dělo, zdarma. Zároveň ustanoveno, že získaných peněz smí býti používáno jen ke krytí výloh skutečných, event. k rozmnožování sbírky fotografií, dále k udržování a doplňování zařízení laboratoře a stálé zásoby materiálu, a že účet tohoto hospodaření atelieru, zahrnující práce jak fotografické, tak konservační, jest vésti odděleně od ostatního účetního hospodaření archivu a předkládati čtvrtletně zemské účtárně k revisi. Konečně citovaným rozhodnutím bylo ustanoveno, že účiny nového tohoto účtu pro závěrku r. 1927 tvoří nerozpočtený příjem a výdaj, pro leta další že bude vložen do zemského rozpočtu přiměřený úvěr v potřebě i úhradě o příslušném paragrafu. Počínajíc r. 1928 jest proto do zemského rozpočtu zařazena částka 4.000 Kč v potřebě i úhradě. — Jest tudíž atelier odkázán sám na sebe a výlohy svých prací i dalšího zařizování může hraditi pouze z položek, jichž vlastní svou činností vyzíská. Nemůže se tedy pouštět do nákladných prací a pokusů a také jeho zdokonalování novými pomůckami postupuje velice zvolna. Jeho inventář, majetek zemského archivu, vykazuje 77 čísel inventárních. V r. 1927 přijal atelier 2.810'05 Kč, vydal 2.788'80 Kč (zbytek 21'25 Kč převeden na nový účet), v r. 1928 přijato 2.529'80 Kč, vydáno 2.529'80 Kč, v r. 1929 přijato 3.872'90 Kč, vydáno 3.872'90 Kč. — Veškeré účty, čtvrtletně (od r. 1929 půlletně) předkládané, byly zemským správním výborem, resp. zemským úřadem schváleny.

Působnost atelieru, zvláště v oboru konservačním, byla značně rozšířena skutečením projektu ministerstva školství a národní osvěty, totiž zříditi při některém veřejném archivu konservační laboratoř, kde by byla soustředěna, vedena v evidenci a odborně prováděna záchrana ohrožených archiválií. Spisem č. j. 8383/24-V

ze dne 31. března 1924 žádalo ministerstvo školství a národní osvěty, považujíc za vhodné zříditi podobnou laboratoř při českém zemském archivu, ředitelství zemského archivu o vyjádření po případě návrhy, pokud by šlo o vhodnou osobu, o zřízení laboratoře a celkový náklad finanční v mezích rozpočtu na obou stranách. Ředitelství zemského archivu předložilo návrh ministerstva zemskému správnímu výboru a doporučilo, aby byl přijat, čímž se snáze uskutečnění davné tužby zemského archivu, aniž by mu odtud vznikly závazky, omezující jeho dosavadní samostatné postavení jakožto ústavu zemského. Zemský správní výbor oznámil poté ministerstvu školství a národní osvěty čís. j. 72.983/25/X ze dne 25. listopadu 1925, že při českém zemském archivu zřizuje konservační laboratoř a že je mílerád ochoten k spolupráci s ministerstvem resp. s jinými archivy a ústavu, a současně uložil ředitelství zemského archivu sjednati podrobnosti této spolupráce. Ministerstvo školství a národní osvěty (č. j. 146.871/25-V ze dne 30. I. 1926) projevilo pak ochotu poskytnouti podle svých rozpočtových možností přiměřenou subvenci na zřízení a vedení konservačního kabinetu při českém zemském archivu za předpokladu, že by takto subvencovaná konservační dílna pečovala též o konservací archiválií povahy státní, z nichž mnohé ostatně má zemský archiv již v depositu, a vedle toho sloužila i zájmům Státního ústavu historického, který jak umístěním tak i správou jest toho času s archivem v úzkém spojení. Na obšírný výklad zemského archivu (č. a. 423 ze dne 12. II. 1926) poukázalo mu ministerstvo školství a národní osvěty rozhodnutím č. j. 25.425/26-V ze dne 22. dubna 1926 částku 5.000 (pět tisíc) Kč jakožto mimořádnou státní subvenci za podmínek, vyjádřených již dřívějším výnosem č. j. 146.871/25-V. Zemský správní výbor projevilsouhlas s učiněnými opatřeními dne 1. června 1926 č. j. 64.770/26/X. — Na též účel poskytlo ministerstvo školství a národní osvěty (čís. j. 36.919/28-V ze dne 15. IX. 1928) správě Státního ústavu historického dalších 3.000 Kč, jež do konce roku 1928 nebyly vyčerpány. — Z těchto peněz bylo opatřeno nejnnutnější zařízení konservační dílny, materiál k běžným pracím, částečně hrazena spotřeba elektrického proudu, topiva a j. — Inventář pomůcek, zjednaných z příspěvků státních, vykazuje 55 čísel včetně fotografického přístroje pro desky 30×40 cm s částečným příslušenstvím, jež ministerstvo školství a národní osvěty (č. j. 2442/27-V ze dne 4. II. 1927) nákladem 8.520 Kč zakoupilo od firmy V. Koula pro účely Státního ústavu historického a prozatím umístilo v atelieru zemského archivu.

Konservování archiválií v českém zemském archivu provádí se z větší části podle uznaných method hlavního státního archivu v Drážďanech. Tamní vrchní konservátor W.

Bauer učinil v tomto oboru několik vynálezů, jež se v praxi znamenitě osvědčily a jež jej učinily známým i daleko za hranicemi, zvláště ve státech severních. Zásadou jest: zbavit archiválii toho, co jí škodí, a dodati jí látek, jichž postrádá či spíše časem pozbyla. Této jednoduché zásady, zdánlivě tak samozřejmé, málo se dbalo v dobách dřívějších, kdy se spíše hledala pomoc v rozličných ochranných nátěrech. Bauerova myšlenka jest zajisté zdravá, a náležitě prováděná musí vésti k uspokojivým výsledkům. Konservování, zvláště archiválií svěřených, jest ovšem příliš odpovědným úkonem, aby na ně stačila jen jedna zásada. Téměř každý případ vyžaduje bedlivé úvahy a zvláštního způsobu řešení, a tu správa zemského archivu pečlivě dbá, aby budoucnost neměla příčiny k výtkám. Všeobecně možno říci, že ohrožené archiválie se chrání, pokud lze, vhodným impregnováním a podlepují se na vlhké i suché cestě jen v případech opravdu nutných co nejšetrněji. Nával prací nepřipouští prozatím v přítomné době ani soustavného probírání domácích fondů ani provádění složitých pokusů, k nimž vedle času a peněz nedostává se dosud také speciálních přístrojů. Konservují se tedy vlastní archiválie tak, jak se při jejich běžném užívání ukáže, že je to zapotřebí, a materiál, zemskému archivu ke konservování svěřený, jak stačí čas a prostředky. Tak byly již opatřeny a stále docházejí písemnosti i z Moravy a ze Slovenska. Pokud jde o povinné konservování archiválií z úřadů a ústavů státních, ministerstvo školství a národní osvěty výnosem čís. 12458/27-V ze dne 10. února 1927 nařídilo především opatření archiválií dvorské komory z archivu pražského hradu. O zpracování první zásilky těchto archiválií vyslovila se správa jmenovaného archivu velmi pochvalně. — Převazování a opravy vazeb pozemkových knih provádějí se pod dozorem atelieru v knihařské dílně zemského archivu.

Atelier fotografický vyhotovil v roce 1926: 229 snímků zrcadlových, 63 negativy, 136 kopií, 4 diapositivy; v roce 1927: 939 zrcadlových snímků, 118 negativů, 176 kopií, 62 diapositivy; v r. 1928: 1098 zrcadlových snímků, 93 negativy, 168 kopií, 1 diapositiv, v r. 1929: 1.443 snímků zrcadlových, 46 negativů, 1 diapositiv a 298 kopií a zvětšenin, tedy celkem 3.709 fotografií zrcadlových, 320 negativů, 778 kopií a zvětšenin, 68 diapositivů, úhrnem 4.875 snímků. Atelieru byla také svěřena z větší části příprava a konečné instalování expozic Českého zemského archivu, Státního ústavu historického v Praze a Čsl. ústavu historického v Římě na výstavě soudobé kultury v Brně r. 1928. Atelier vystavoval tu některé ukázky archivní fotografie a četné ukázky method konservačních.

Atelier dodal sice ve zmíněných třech letech více svých prací do ciziny (do Německa, Polska, Rumunska, Maďarska i do Spo-

jených států amerických), avšak vlastní sbírku fotografií mohl rozmnožiti pouze o 256 reprodukcí. O důkladný rejstřík této sbírky zasloužil se největším dílem PhDr. Bohuslav Matouš.

Jednací protokol zemského archivu vykazuje pro atelier v r. 1926 51, v r. 1927 55, v r. 1928 104, v r. 1929 112 jednacích čísel.

Správa obou atelierů svěřena od počátku kancelářskému oficiálu českého zemského archivu Františku Voldanovi, jenž sám zároveň vykonává také veškeré jejich práce a to výhradně v době mimoúřední, pro zemský archiv a jeho klienty bezplatně, toliko za výroční odměnu v rámci odměn za mimořádné práce. Za práce pro státní ústav historický udělena mu výnosem čís. j. 62.351/26-V ze dne 21. června 1926 ministerstva školství a národní osvěty od července 1926 roční odměna 4.800 Kč s podmínkou nejméně 10 pracovních hodin týdně.

Český zemský archiv, jenž sám již po několik desetiletí trpí nedostatkem místa, mohl atelierům vykazati jen skrovnou místnost ve své filiálce v Bredovské ulici, odkázanou po větší část roku na umělé osvětlení, a vedle ní ještě nepatrnou komoru pro ukládání hrubého materiálu a různého náradí. Dvě další místnosti, do nichž byla projektována dílna galvanoplastická, zůstávají zatím neuzité. Chatrnost staré stavby, nedostatek prostoru, vyhlídka na brzké přemístění archivu, zvláště však nedostatek hmotných prostředků nedopustily, aby zařízení bylo účelně zmodernisováno. Některé práce oboru konservačního z důvodů bezpečnostních nelze tu také prozatím prováděti; zvláště nelze užívati jedovatých prostředků desinfekčních, lázní kyanidových a pod. v místnosti, kterou lze těžko větrati. Avšak přes tyto a jiné ještě nedostatky a došavadní neúplnost svého zařízení provedl atelier všechny svěřené práce k úplné spokojenosti těch, kdo se na něj obrátili, a získal nejeden projev uznání z odborných kruhů domácích i zahraničních.

Podle dispozic ředitelství zemského archivu bude v projektované nové budově na reprodukční a konservační atelier pamatováno vhodným umístěním i účelným zařízením, aby se zemský archiv i po této stránce mohl vyrovnati velkým archivům cizozemským.

V osobním stavu úřednictva českého zemského archivu nastaly v uplynulém období tyto změny:

Ředitel zemského archivu zemský vrchní archivní rada Dr. Jan Bedřich Novák povýšen byl ke dni 1. ledna 1925 ad personam do IV. třídy hodnostní (dekret č. 77.320/I. ze dne 20. června 1925). V důsledku platového zákona ze dne 24. června 1926 čís. 103 Sb. z. a nař. zařazen byl pak do příslušného stupně druhé platové stupnice státních úředníků.

Zemský archivní rada Dr. J o s e f B o r o v i č k a povýšen byl podle dekretu ze dne 20. června 1925 čís. 77.320/I. ke dni 1. března r. 1919 do VI. třídy hodnostní a v důsledku platového zákona výše citovaného zařazen byl dne 9. srpna 1927 čís. 98.830/I. do příslušného stupně čtvrté platové stupnice. R. 1925 habilitoval se Dr. Borovička pro obor dějin všeobecných na universitě Komenského v Bratislavě a po návrhu filosofické fakulty této university a schválení ministerstva školství a národní osvěty suploval na jmenované universitě, počínaje studijním rokem 1925—1926 stolicí dějin všeobecných a byl též ustanoven členem zkušební komise pro státní zkoušky kandidátů učitelství na školách středních na téže universitě. Proto byla zemskému archivnímu radovi Dru Josefu Borovičkovi pro konání universitních přednášek a pro účast na státních zkouškách udělena zemským výborem dovolená od konání plné služby v archivu zemském. Poprvé stalo se tak dekretem ze dne 27. října 1925 čís. 128.263/X.—25, dalšími dekrety (ze dne 4. listopadu 1926 čís. 119.465/X, ze dne 28. dubna 1927 čís. 14.512/X.) byla tato dovolená prodloužena do konce zimního semestru 1927 až 1928. Při povážlivém zmenšení počtu úředníků archivních, který nastal r. 1928 po odchodu archiváře Dra Klecandy a po onemocnění arch. rady Dra Kosse vyžádal si Dr. Borovička dovolené od přednášek na universitě v Bratislavě; zemským výborem byla mu pak udělena jen několikadenní dovolená pro účast na státních zkouškách.

Dekretem zemského správního výboru ze dne 30. prosince 1925 čís. 113.563/25-X. povýšen byl zemský archivář Dr. B e d ř i c h J e n š o v s k ý do VI. hodnostní třídy státních úředníků s účinností od 1. června 1925 a jmenován zemským archivním radou. V důsledku platového zákona zařazen byl Dr. Jenšovský dekretem ze dne 9. srpna 1927 čís. 98.830/I. do příslušného stupně čtvrté platové stupnice státních úředníků.

Zemský archivář Dr. R u d o l f K o s s povýšen byl do VI. hodnostní třídy s účinností od 1. září 1925 a jmenován byl zemským archivním radou dekretem zemského správního výboru ze dne 30. prosince 1925 číslo 113.563/25-X. Podle platového zákona zařazen byl pak Dr. Rudolf Koss dekretem ze dne 9. srpna 1927 čís. 98.830/I. do čtvrté stupnice platové. O dovolené, která poskytována byla Dru Rudolfu Kossovi pro jeho účast na rozlukových pracích v archivech vídeňských stala se zmínka výše při zprávě o těchto pracích (v. výše str. . . .).

V srpnu r. 1928 roznemohl se Dr. Koss a léče chorobu žaludeční, byl nucen uchýlit se do sanatoria, k čemuž byla mu udělena dovolená zdravotní. Z této zdravotní dovolené se bohužel již ne-

vrátil. Zesnul dne 13. května 1929. (Viz nekrolog na prvním místě zpráv.)

Zemský archivář Dr. V l a d i m í r K l e c a n d a přeřazen byl v důsledku platového zákona dekretem ze dne 9. srpna 1927 čís. 98.830/I. do příslušného stupně páté stupnice platové. Dovolená, která udělena byla Dru Klecandovi r. 1922 pro konání prací o rozluce archivů vídeňských, prodloužena byla na žádost ministerstva národní obrany a ministerstva věci zahraničních dne 1. března 1923 čís. 21.454/X. do konce roku 1923, na novou žádost téchže ministerstev pak dekretem ze dne 3. ledna 1924 čís. 159.681/23-X. prodloužena do konce roku 1924; rozhodnutím pak zemského správního výboru ze dne 30. prosince 1924 čís. 163.810/X. do konce roku 1925. Posléze pak na žádost ministerstva školství a národní osvěty udělena byla Dru Klecandovi usnesením zemského správního výboru čís. 49.823/26 pětíměsíční dovolená, aby mohl ve Vídni pokračovati v archivní rozluce a v soupisu i výzkumu bohemiik v některých archivech vídeňských. Tato dovolená, která z důvodů služebních byla několikrát přerušena, byla vyčerpána koncem r. 1927.

R. 1924 habilitoval se Dr. Vladimír Klecanda na filosofické fakultě university Komenského v Bratislavě pro obor pomocných věd historických (potvrzen ministerstvem školství dne 7. srpna 1924). Po dobu svých dovolených k pracím v archivech vídeňských konal i přednášky na jmenované universitě. Zvláště pak byla mu udělena částečná dovolená ke konání přednášek na universitě v Bratislavě dekretem zemského správního výboru ze dne 10. května 1928 čís. 65.708/X. Byv jmenován mimořádným profesorem pomocných věd historických na universitě v Bratislavě, Dr. Klecanda vystoupil dnem 30. září 1928 ze služeb zemského archivu (dekret zemského výboru ze dne 29. září 1928 čís. 121.269/X.); zůstal však nadále vydavatelem úřední publikace Reversů k zemi.

Zemský vicearchivář Dr. J a r o s l a v W e r s t a d t byl jmenován do IX. hodnostní třídy s účinností od 1. ledna 1923 a dekretem zemského správního výboru ze dne 20. června 1925 čís. 77.320/I. povýšen pak na vicearchiváře v VIII. třídě hodnostní se zpětnou platností od 1. srpna 1923. Podle výše citovaného platového zákona byl dne 9. srpna 1927 čís. 98.830/I. zařazen do šesté platové stupnice, stupně d).

PhDr. V ě r a K o s i n o v á, dokončivši dvouletou odbornou praxi v zemském archivu, byla dekretem zemského správního výboru ze dne 19. prosince 1924 č. 81.086/X. jmenována koncipistkou českého zemského archivu v IX. třídě hodnostní s platností od 1. ledna 1925 a podle zmíněného platového zákona dne 9. srpna

1927 čís. 98.830/I. zařazena do příslušného stupně šesté platové stupnice státních úředníků.

Dekretem zemského správního výboru ze dne 8. října 1926 č. 70.819 byl přijat za zatímního asistenta českého zemského archivu na dobu potřeby absolvent Státní školy archivní a dosavadní pomocná vědecká síla zemského archivu PhDr. Otakar Bauer.

Dne 31. prosince r. 1927 byla zproštěna služeb zemských na vlastní žádost správkyně knihovny zemského archivu paní Zdenka Hochová roz. Brožíková dekretem zemského správního výboru ze dne 4. srpna 1927 č. 96.341/I., při kteréžto příležitosti dostalo se jí díky a uznání zemského správního výboru. Správu knihovny po technické stránce převzal po odchodu paní Hochové knihovní oficiál Jaroslav Jenšovský, přidělený dotud knihovně Archivu národního osvobození při českém zemském archivu. Ježto však bylo potřeba před odchodem správkyně knihovny podrobiti knihovnu důkladné revizi, setrvala paní Hochová ve službě ještě tři další měsíce, takže definitivně opustila zemský archiv dne 31. března r. 1928.

Dnem 1. ledna 1926 dekretem zemského správního výboru ze dne 30. dubna 1926 čís. 4225/X. byl knihovní asistent Jaroslav Jenšovský jmenován knihovním oficiálem českého zemského archivu a zařazen do druhého stupně platového IX. hodnostní třídy ve statu účetních úředníků zemského výboru podle tohoto stavu byl pak dekretem ze dne 9. srpna 1927 č. 98.830/I. zařazen do příslušného stupně VII. stupnice platové podle platového zákona 103 Sb. z. a n. z r. 1926.

Ve stavu sil kancelářských staly se v uplynulém období tyto změny.

Kancelářský oficiál František Voldan zařazen byl podle usnesení zem. výboru ze dne 1. února 1928 (čís. 128.746/I. 27) do úřednické kategorie pomocné služby správní a dekretem ze dne 26. září 1928 čís. 122.070/I. zařazen byl do příslušného stupně 7. platové stupnice podle zákona platového.

Z rodinných důvodů vystoupily ze zemských služeb manipulační asistentka zemského archivu paní Hermína Blatná roz. Dvořáková dnem 30. listopadu 1925 podle dekretu zemského správního výboru ze dne 25. listopadu 1925 čís. 143.283/I. a kancelářská oficiálka paní Helena Vaňková roz. Brendlerová dnem 31. července 1926 podle dekretu zemského správního výboru ze dne 11. června 1926 čís. 33.711/I., které provdávše se r. 1922 dobrovolně opustily službu v zemském archivu.

Za odešlé síly kancelářské přidělen byl nově zemskému archivu kancelářský asistent, s titulem asistenta pomocné služby správní,

Miloš Čeřovský, dříve službou přikázaný výpravně zemského správního výboru. Nastoupil dne 9. listopadu 1926 podle dekretu zemského správního výboru ze dne 29. října 1926 čís. 135.777/I.

Manipulační asistentka slečna Zdenka Kaulichová byla dekretem zemského správního výboru ze dne 13. ledna 1926 čís. 61.681/I./25 jmenována kancelářskou asistentkou se zpětnou účinností od 1. ledna 1923.

Prozatímní místo kancelářské pomocnice při zemském archivu bylo uděleno dekretem ze dne 14. února 1928 číslo 11.016/I. kancelářské oficiantce sl. Miladě Petírové.

Úřední zřizenci Jan Černý dekretem zemského správního výboru ze dne 20. prosince 1924 čís. 165.326/I. a Frant. Zeman dekretem z téhož dne a roku čís. 165.326/I. byli jmenováni zemskými podúředníky, první ke dni 1. ledna 1923, druhý ke dni 1. června 1923. Úřední zřízenec Jan Vlček přeložen byl dekretem zemského správního výboru ze dne 28. února 1927 čís. 25.601/I. do ústředí zemského výboru a na jeho místo přidělen zemskému archivu výpomocný zřízenec Frant. Severin. Dekretem zemského správního výboru ze dne 28. března 1928 čís. 48.814/I. propuštěn byl ze služeb zemských zemský úřední zřízenec a knihař zemského archivu Bohumil Bratršovský; v náhradu za něho byl přijat smluvní zřízenec-knahař Vladimír Heyduk podle dekretu zemského správního výboru ze dne 27. března 1928 čís. 31.960/X.

Jest tedy koncem roku 1929 stav úředníků a zřizenců českého zemského archivu tento: ředitel Dr. Jan Bedřich Novák; zemští archivní radové: Dr. Josef Borovička, Dr. Bedřich Jenšovský, vice-archivář Dr. Jaroslav Werstadt; koncipistka Dr. Věra Kosinová; zatímni asistent Dr. Otakar Bauer; knihovní oficiál Jaroslav Jenšovský; oficiál pomocné služby správní Frant. Voldan; asistent pomocné služby správní Miloš Čeřovský; kanc. asistentka Zdenka Kaulichová; kanc. oficiantka Milada Petírová; podúředníci: Jan Černý a Frant. Zeman; výp. zřízenec Frant. Severin a smluvní zřízenec-knahař Vladimír Heyduk.

V důsledku reformy politické správy podle zákona ze dne 14. července 1927 čís. 125 Sb. z. a n. § 10 odst. 1. věty druhé a podle zákona ze dne 28. června 1928 čís. 92 Sb. z. a n. přešli dnem 1. prosince 1928 všichni zaměstnanci zemského archivu do státní služby se všemi platovými a služebními právy a nároky podle § 212 odst. 1.—3. platového zákona ze dne 24. června 1926 čís. 103 Sb. z. a n. Poněvadž se však dodatečně zjistilo, že český zemský archiv dlužno považovati za zvláštní zařízení podle § 10 odst. 1. věty první zákona o organizaci politické správy ze dne 14. července 1927 čís. 125 Sb. z. a n., byla opatření učiněná o pře-

vodu úředníků zemského archivu do služby státní presidiem zemského úřadu dne 26. listopadu 1929 zrušena, takže úředníci zemského archivu zůstávají nadále zaměstnanci země České.

Mimo stálé síly úřední byla po celé uplynulé období v zemském archivu přechodně zaměstnána různými pracemi opisovačskými i pořadatelskými ještě řada kopistů: vysokoškolských posluchačů neb absolventů a frekventantů Státní školy archivní, ba dokonce i několik diplomovaných odborně vzdělaných sil archivních. Z těchto byli to zejména: JUDr. Marie Svozilová, PhDr. Milena Linhartová, PhDr. Božena Kubíčková, PhDr. Marie Opočenská, PhDr. Otakar Bauer, PhDr. Bohuslav Matouš, PhDr. Emil Schieche, Karel Jeřábek, PhDr. Leopold Peřich a JUDr. Květa Opočenská. Všichni jmenovaní, většinou absolventi Státní školy archivní, konali v zemském archivu odbornou praxi archivní pod dozorem vedoucího úředníka mnohdy po dobu několika let, čekajíce tak na stálá místa v jiných archivech neb ústavech vědeckých.

Zprávu o tomto období lze zakončiti výhledem do lepší budoucnosti, pokud jde o *novou budovu* zemského archivu. Mnohaleté úsilí ředitelství zemského archivu postavit ústavu svěřenému a jeho bohatým fondům vhodnou a bezpečnou budovu byly konečně korunovány počátečním úspěchem. Staveniště pro novostavbu, hodící se jak svým izolovaným postavením tak výhodnou polohou, bylo zemským výborem pro archiv opatřeno. Po zmaru dřívějšího jednání o novostavbu, která byla po převratu z mnoha důvodů odsunuta na pozdější dobu, obnoveny byly v tomto období kroky, směřující k získání nové budovy. Staveniště filiálky zemského archivu v Bredovské ulici svým rozsahem a blízkostí hlavní pošty hodilo se dobře k tomu, aby bylo zpeněženo a aby peněz stržených se užilo ke koupi parcely a k stavbě. Zemský výbor provedl na žádost ředitelství archivu prodej řečené filiálky ministerstvu pošt a po delším hledání stavebního místa koupil po dohodě se státní regulační komisí od města Prahy staveniště, ležící na dolejší straně zahrady bývalé kadetní školy na Hradčanech (stavební skupina L na části poz. parc. čís. kat. 107/5), a měřící 2402 m². Po provedeném prodeji filiálky najal zemský výbor smlouvou ze dne 19. listopadu 1928 dosavadní její komplex, totiž dům čp. 911/II. se stavební parcelou čís. kat. 1272, zapsaný ve knihovně vložce čís. 911 pozemkové knihy kat. území Nové Město, na dobu neurčitou, s určitými ovšem klausulemi o výpovědi, čímž byl zachován pro nejbližší dobu nerušený chod úřadování ve filiálce a bylo také zabráněno nějakému provisornímu umístění, spojenému se značným nákladem, s nepříjemnostmi ve službě a s nebezpečstvím rozrušení fondů archivních.

Nové staveniště se polohou blíže hradu, zemského výboru a ústředních úřadů a nevelkou vzdáleností kulturních a knihovnických

středisk pražských výborně hodí pro zemský archiv, jemuž i to je velkou výhodou, že leží mimo ruch města a že je se všech stran izolováno, majíc na dvou stranách sady (zahrada kadetky a nově projektovaný park) a jen na druhých dvou stranách ulice.

Ještě na sklonku roku 1928 usnesl se zemský výbor 21. listopadu č. 33. 526/X vypsatí užší soutěž k získání ideového náčrtu na stavbu nové budovy a ustanoviti zvláštní poroty, aby rozhodla o došlých návrzích. Z došlých projektů uznala porota za nejlepší návrh Ing. Arch. Jaroslava Fragnera, jenž byl poctěn usnesením poroty první cenou. O dalších osudech projektu a stavby zemského archivu bude referováno v budoucím svazku těchto Zpráv.

V Praze, v prosinci 1930.

Dr. Jan B. Novák,
ředitel zemského archivu.

OBSAH:

	Strana:
<i>Rudolf Koss</i>	5—13
<i>Rudolf Koss: Mocran et Mocran</i>	15—42
<i>Emil Schieche: Příspěvky k dějinám politiky Jana Lucemburského podle pramenů italských archivů</i>	43—68
<i>Vladimír Klecanda: Tři kapitoly o českomoravských erbovnících</i>	69—96
<i>Bedřich Jenšoušský: O sedmi klíčích ke korunní komoře</i>	97—110
<i>Bedřich Jenšoušský: Patrimoniální archiv nejv. purkrabství pražského</i>	111—178
<i>Bedřich Jenšoušský: Český zemský archiv a výzkum archivů italských a vatikánských v prvním desetiletí republiky</i>	179—200
<i>Jaroslav Werstadt: Předchůdci »Památníku osvobození«, (Kus organizační historie našich středisk pro památky a dokumenty let 1914—1918.)</i>	201—237
<i>Zpráva o činnosti českého zemského archivu za léta 1923—1929</i>	239—305